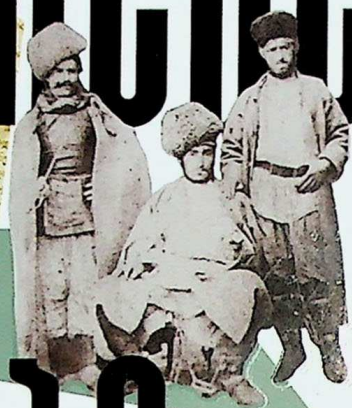
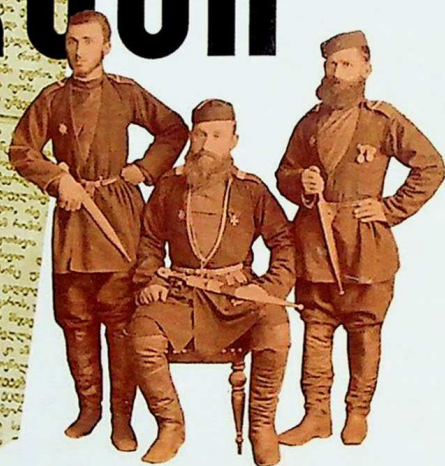

გიორგი ჭიჭუაძე

სწავლის დღის რეინდუგა

კვლევის
პროგრესული პროექტი

ბიორეგიონული

უფიციური ღამის ჩანაწერი ძველი თბილისის კრიმინალური ქრონიკა

გამომცემლობა
ანტანაკი

რედაქტორი
ნინო გურასპაული
დამკაბადონებელი
ლიკა სხირტლაძე
გარეკანის დიზაინერი
თეონა ჟანიშვილი

ISBN 978-9941-494-22-2

- გიორგი ჭეიშვილი, 2021.
- გამომცემლობა „არტანუჯი“, 2021.

შესავლის მაგიერ

★ „ავაზაკობენ ღამით, საღამოთი, დღისით, შუადღეზედ, იცარცეებიან მიყრუებულ ქუჩებში, ბაზრებში, მაედნებზე, გალავინის პროსპექტზე, ერთის სიტყვით, ყველგან და ყოველთვის...“

მაშინ ხომ ტფილისის ღამის რაინდები დღისითაც უშიშრად „დანავარდობდნენ“ და იშვიათი გამონაკლისების გარდა, კარგა გვარიანადაც ჯაბნიდნენ იმ დროის პოლიციას.

ესეც რომ არა, აბა ტფილისი რა ტფილისი იქნებოდა იდუმალეებით მოცული მკვლელობებისა და მკვლელების, მტკვრის მიერ გამორიყული ცხედრების, თაღლითების, ქურდების, გაქცეული ტუსაღების, „ვეროპიული ოსტატური ავაზაკობებისა“ და ქალაქის კრიმინალური სამყაროს „პრინცის“ თავგადასავლების გარეშე, რომელთა შესახებაც ამ წიგნში მოგიყვებით...

შენიშვნა

ხაზგასმით აღვნიშნავთ, რომ ნებისმიერი ფრაზა ან სიტყვა, რომელიც მკითხველმა არაპოლიტიკორექტულად, ან შეურაცხყოფელად შეიძლება მიიჩნიოს, მხოლოდ და მხოლოდ იმ ეპოქისთვის დამახასიათებელი ტერმინებია, რა დროის ამბებსაც ეს წიგნი აღწერს და ჩვენ მიერ მათი უცვლელად გადმოტანა არავის შეურაცხყოფას არ ისახავს მიზნად.

მკვლელობა ერთი ქალისა...

ნინა ელენა
ანდრეევსკა

ნინო და ელენა ანდრეევსკები.
ეროვნული ფოტომატიანე

★ საფლავის ძებნა ხომ ქართული ამბავია, ჰოდა, ჩვენც ამით დავიწყეთ...

თამარის, ფიროსმანის, ბოლოს და ბოლოს – საყვარლის საფლავისგან განსხვავებით, რომელთა მდებარეობა მითიური ბურუსითაა მოცული, ამ შემთხვევაში, შედარებით მარტივად იყო საქმე – ნინო ერასტის ასული ანდრეევსკაია მთაწმინდის ეკლესიაში უნდა ყოფილიყო დაკრძალული, ყოველ შემთხვევაში, ამას ამტკიცებდა გაზეთ „დროების“ ცნობა.

ერთადერთი, რაც ამ ცნობის სანდოობას ეჭვქვეშ აყენებდა ისაა, რომ ახალგაზრდა გოგონას მკვლელობიდან თითქმის საუკუნე-ნახევარი იყო გასული და ამ დროის განმავლობაში, რიგი გარემოებების გათვალისწინებით, შესაძლოა მისი ნეშტი ან სადმე გადაესვენებიათ, ან სულაც, საფლავი დაკარგულიყო.

საბედნიეროდ, ეს ვარაუდები უსაფუძვლო აღმოჩნდა.

მთაწმინდის მამადავითის სახელობის ეკლესიაში შესვლისთანავე, ეკლესიის იატაკზე ნათლად ჩანს გვერდიგვერდ მდებარე ორი საფლავის მარმარილოს ქვა, რომელთა ქვეშ მეფისნაცვალ მიხეილ ვორონცოვის გარემოცვის ერთ-ერთი ყველაზე გავლენიანი ფიგურის მეუღლე და თბილისში, 1876 წლის 22 ივლისს მოკლული მისი ქალიშვილია დაკრძალული.

ეს შემადრწუნებელი მკვლელობა 1876 წლის ზაფხულში მომხდარა, მაშინ, როდესაც თბილისში აუტანლად ცხელა, წვიმა სანატრელი რამ არის, მზისა და თბილისური ხვატისგან შეღონებული დიდი თუ პატარა კი მტკვრისკენ მიემშრება გასაგრძელებლად.

ამ პერიოდში ხშირად ხდება ხოლმე, რომ გაუფრთხილებლობის თუ სხვა მიზეზთა გამო, ტალღა დასძლევს გათამამე-

ბულ მოცურავეს და ძალაგამოცლილს, მტკვარი ჩაყლაპავს; თუმცა ისედაც ზომაზე მეტად სკეპტიციზმით განმსჭვალულ თბილისელებს რთულად თუ დააჯერებს ვინმე, რომ მტკვარში თავისით დაიხრჩო, მითუმეტეს – თავი მოიკლა ახალგაზრდა, მდიდარმა, შნოიანმა, მზიარულმა, ჯანმრთელმა ქალმა, რომელსაც სადარდებელი და სანალღლო არა ჰქონდა რა და დიდი ქონების პატრონს ლუკმა-პური თუ ჩაცმა-დახურვა არ დააკლდებოდა.

ბუნებრივია, ზემოაღნიშნული გარემოებების გათვალისწინებით, ჩნდება ლოგიკური ეჭვი იმის შესახებ, რომ ეგება ამ საქმეში „უიმედო“ სიყვარული იყოს გარეული?! აკი, რომანტიკული მიზეზით ბევრ ქალს მიუცია თავი მტკვრისთვის... მაგრამ, ქალაქი ამ ვერსიას გამორიცხავს, რადგან ასეთი ცნობილი ოჯახიშვილის თუნდაც ცალმხრივი სასიყვარულო თავგადასავლის შესახებ ვინმეს აუცილებლად ეცოდინებოდა, მითუმეტეს, რომ ქალი ყოვლად და ყველასგან დამოუკიდებელი იყო და დედაც სრულ თავისუფლებას აძლევდა...

„ეჭვი აღარავის აღარა აქვს ახლა, რომ ამ უბედურ ქალს არც თვითონ მოუკლავს თავი და არც უცაბედათ დამღრჩვალა. ყველანი დარწმუნებული არიან, რომ ძალად არის დამღრჩვალა“.¹

ეს „უბედური ქალი“ 1848 წლის 14 ივლისს დაბადებული, ნინო/ნინა ერასტის ასული ანდრეევსკაიაა.

მამამისი ერასტი სტეფანეს ძე ანდრეევსკი [1809-1872 წწ.] მეფისნაცვალ გორონცოვის პირადი ექიმი და ფავორიტი ყოფილა; არაერთი ორდენით დაჯილდოებული, იმდროინდელ

¹ „ვინ არის მკვლეელი“, სერგეი მესხი, გაზეთი „დროება“, №78, 1876 წ.

ბარბარე გიორგის
ასული თუმანიშვილი
[1819-1893 წწ.]

რუსეთის იმპერიაში საკმაოდ გავლენიანი პირი, ცნობილი იყო თავისი ძალაუფლებით. როგორც ერთი ჩვენი მწერალი იტყოდა, იმოდენა გაქანებისა და ისეთი შნოიანი კაცი ყოფილა, ლევ ტოლსტოისაც შეუმჩნევია იმ თავისი სიმაღლიდან და „ჰაჯი მურატშიც“ გამოუყვანია...

რაც შეეხება მოკლულის დედას; მკვლელობამდე ცოტა ხნით ადრე, ნინო ანდრეევსკაია სწორედ დედასთან – ბარბარე გიორგის ასულ თუმანიშვილთან [1819-1893 წწ.] ერთად ჩამოსულა ოდესიდან.

ერასტი სტეფანეს ძე
ანდრეევსკი
[1809-1872 წწ.]

საკმაოდ ცნობილი იყოს ნინოს უმცროსი დაც – ელენე [ელო] ერასტის ასული ანდრეევსკაია, აფხაზეთის უკანასკნელი მთავრის, თავად მიხეილ შარვაშიძის ვაჟის, პოეტის, დრამატურგის, პუბლიცისტის და საზოგადო მოღვაწის – გიორგი შარვაშიძის მეუღლე.

ერთი სიტყვით, საუბარია არა მხოლოდ საქართველოში, არამედ მთელ რუსეთის იმპერიაში ცნობილ ოჯახზე და თავად განსაჯეთ, რამხელა რეზონანსი მოჰყვებოდა ამ საქმეს პატარა თბილისში, ქალაქში, რომელიც იქ მცხოვრები ადამიანების ტემპერამენტის გათვალისწინებით, ბევრად უფრო ნაკლებ მნიშვნელოვან ამბებსაც კი ფეხზე დაუყენებია.

სანამ უშუალოდ მკვლევლობის გარემოებებზე, ცნობილ თუ უცნობ ფაქტებსა და სასამართლო პროცესების ქრონიკაზე გადავალთ, მანამდე მოგახსენებთ, რომ ნინო ანდრეევსკაია

ელო ანდრეევსკაია-შარვაშიძე.
ეროვნული ფოტომატიანე

ოდესიდან იმ მამულების გასაყოფად ჩამოსულა თბილისში, რომელიც საერთო ჰქონდა თავის დასთან – ელენე შარვაშიძესთან.

მამულის გაყოფის შემდეგ, ნინო და დედამისი სასტუმროდან მტკვრის პირას მდებარე ელენეს სახლში გადასულან,

გიორგი შარვაშიძე და მისი მეუღლე ელო ანდრეევსკაია.
ეროვნული ფოტომატიანე

სადაც მოხდა კიდევ ნინო ანდრეევსკაიას იდუმალებით მოცუ-
ლო მკვლევრობა.

მკვლევრობიდან ოთხი დღის შემდეგ, ნინო ანდრეევსკაიას
ქაშვეთის ეკლესიაში აუგეს წესი. მის პანაშვიდს აუარებელი
ხალხი დასწრებია, საბოლოოდ კი მიცვალებული მთაწმინდის
ეკლესიაში გადაუსვენებიათ დასაკრძალად...

ნინო ანდრეევსკაიას საფლავი მთაწმინდის ეკლესიაში

პირველად იყო ცნობა, დაგვიანებული, თუმცა ვრცელი ცნობა 1876 წლის 25 ივლისის გაზეთ „დროებაში“, რომლის მიხედვითაც ვიგებთ, რომ:

„მთელი ქალაქი ამ უამად ანდრეევსკის ქალის დაღრჩობაზე ლაპარაკობს. ეს სამწუხარო შემთხვევა ისეთის საიდუმლოების ბურუსითაა შემოსილი, რომ მართლაც გასაკვირველი არ არის, რომ იმან სალაპარაკო მასალა ბლომად მისცა ქალაქელებს.

აი რა შევიტყუეთ ჩვენ ნამდვილ ცნობებიდამ ამ შემთხვევის თაობაზე:

ეს უბედურება ამ ხუთშაბათ [22 ივლისი, 1876 წ.] საღამოს მოხდა, ღამის 11 საათზე. ამ დღეს ქალსა და დედა მისს

სადილი ერთად ეჭამათ „კავკაზის“ სასტუმროში¹ და ქალი ჩვეულებრივად მხიარული და მოცინარი ყოფილა. საღამოს ამათსა ყოფილიყვნენ მათი ნათესავი ქალები და ეთხოვათ ქალისთვის, რომ „კრუჟოკში“² წასულიყო; მაგრამ ქალი არ დათანხმებულიყო, ზოგის სიტყვით, იმიტომ, რომ ეთქვა, შეუძლოთა ვარო და ზოგის კი, მტკვარში ბანაობა მინდაო.

სწორეთ შუალამეზე „კრუჟოკში“ მისულა პოლიციის მოხელე და პოლიციმეისტრისთვის შეუტყობინებია, ეს არის ანდრეევსკის ქალი მტკვარში დაიღრჩვაო.

წინასწარმა გამოძიებამ ჯერ-ჯერობით აღმოაჩინა შემდეგი: ანდრეევსკის სახლის წინ, მტკვრის ნაპირას ეწყო ქალის ტანისამოსი, სუფთად, რიგზე დაწყობილი, თითქო ეს არის კამოდიდამ არის ამოღებულიო.

თვითონ სახლში არც საბრალო დედამა და არც მოსამსახურეებმა არაფერი არა იციან რა. ყველა გაშტერებულია ამ მოულოდნელი უბედურებისაგან...

ადგილი, საიდანაც საბანებლად უნდა ჩასულიყო წყალში ეს ქალი, ისეთი ფერდი და კლდიანი ადგილია, რომ უთოკოთ იქ ჩასვლა არ შეიძლებოდაო. თვითონ მტკვარიც ამ ალაგას საშინელი ჩქარი და ღრმა არის.

¹ „სასტუმრო „კავკაზი“ ადრეულ თბილისურ სასტუმროებს შორის ყველაზე სტაბილურად წარმატებული აღმოჩნდა 1858 წელს ერივანსკის მოედანზე, ოლქის შტაბის გვერდით, სუმბათაშვილების სახლში გახსნილი „კავკაზი“, – დავით ხოშტარია, „თბილისის ძველი სასტუმროები“, გამომცემლობა „არტანუჯი“, 2011 წ.

² თბილისის საარტიტო წრე.

მთელ ამ ღამეს და მეორე დღეს [პარასკევს] თუ პოლიციის კაცები, თუ წყლისგან დამხსნელი სტანციის სალდათები¹ და თუ ი. მ. მირზოევის მეჩანგლეები ეძებდნენ ქალს მტკვარში ქალაქიდან მოკიდებული სოღანლომდი.² ამ სივრცეზე მთელი მტკვრის ძირი გასჩხრიკეს ჩანგლებითა, მაგრამ დამღრჩავლი ვერსად იპოვეს.

ჯერ-ჯერობით ამ საქმის თაობაზე მეტი კაცმა არა იცის რა. ფიცხელი გამოძიებაა დანიშნული და რასაც ის აღმოაჩენს, ვაცნობებთ მკითხველსა“.

რამდენიმე დღის შემდეგ, „დროების“ რედაქტორ – სერგეი მესხისაგან, მომხდარის შესახებ დამატებით ცნობებსაც ვიგებთ და სწორედ აქ იჩენს თავს თბილისისთვის დამახასიათებელი ერთი განსაკუთრებული გარემოება – „ისე დაწვრილებით მოგიყვებიან მოკვლის ამბავს, თითქო მთელი ქალაქი დასწრებოდეს“...

ახალი ცნობებით გაირკვა, რომ ნინო და დედამისი ოდესიდან სულ რამდენიმე დღის ჩამოსულები ყოფილან. მკვლ-

¹ თბილისში არსებობდა წყლის განსაცდელისაგან დამხსნელი სადგური.

² სავარაუდოდ იგულისხმება სოღანლული – „თბილისის სამხრეთ-აღმოსავლეთით მდებარეობდა და მტკვრის მარჯვენა ნაპირზე გაშლილი ჭალები და ველები ეკავა. სონღალულის მამულები მეფის საგვარეულოს და ამილახვრების კუთვნილება ყოფილა. სოფელზე გადიოდა მნიშვნელოვანი საქარავნო (განჯის) გზა, ამიტომ ეს ადგილი მართკუთხა გეგმის მქონე ციხე-გალავნით ყოფილა გამაგრებული, რომელიც მეფე ერეკლე მეორის თაოსნობით აუგიათ მე-18 საუკუნის 80-იან წლებში და განჯის გზას უწევდა კონტროლს“, – თ. კვირკველია, „ძველთბილისური დასახელებანი“, გამომცემლობა „საბჭოთა საქართველო“, 1985 წ.

ელობის ღამეს სახლში საათის რვაზე თუ ცხრის ნახევარზე დაბრუნებულან. საგარეო კაბების გამოცვლის შემდეგ, ნინო ბაღში გასულა, რათა საკუთარი დეიდაშვილები ენახა, რომლებიც იქვე, გვერდით, „კრუჟოკში“ იმყოფებოდნენ, რადგან დაჰპირებია – „ათს საათზე ჩვენ კედელს მოვადგებიო, თქვენც მოდით და ვილაპარაკოთ“.

ნახევარი საათის გასვლის შემდეგ, ნინო დედას მოუკითხავს, თუმცა ვერსად უნახავს. ძებნა დაუწყიათ და მტკვრის პირას დაკარგულის კაბა, კოფტა, ყელსახვევი და ის ფეხსაცმელები უნახავთ, რომელიც სახლში მისულს ჩაუცვამს.

როგორც შემდგომში გარკვეულა, ნინოს გაუჩინარების მომენტში, ათიდან – თორმეტ საათამდე, ანდრეესკის ბაღიდან მეზობელს ერთი საშინელი, „ამაჟრჟოლებელი“ ყვირილი გაუგია, ცოტა ხნის შემდეგ კი საკუთარი თვალით უნახავს, თუ როგორ ჩაუვლიათ ვიღაცეებს დახურული ფაიტონით.

ბუნებრივია, ასეთი ცნობილი ოჯახიშვილის გაუჩინარების ამბავს მალე ჭორ-მართალიც მოჰყოლია; აქეთ ვითომც ერთ მეფაიტონეს ეთქვას, ნინოს გაუჩინარების დროს სოღანლულისკენ მიმავალი ფაიტონი დავინახე, რომელშიც ორი კაცი და ერთი ქალი ისხდნენო; იქით კიდეც ერთ მაღაცნის¹ ბიჭს ეთქვა, ვნახე როგორ აგდებდნენ ქალს წყალშიო...

ასეა თუ ისე, ჭორები ჭორებად დარჩა, რეალურად კი, ნინოს გაუჩინარების მეორე დღეს, 23 ივლისს, ქალაქიდან

¹ რუსეთში აღმოცენებული რელიგიური მოძრაობა და ეთნოგრაფიული ჯგუფი.

თითქმის 40 ვერსზე¹, ყარაიაზე² მეთევზეებს მოკლულის გვა-
მი უნახავთ – „თითქო მიძინებული იყოვო, თითქო სულაც არ
ყოფილიყოს წყალშიო“.

ამასთანავე, იმდროინდელ ქართულ პრესაში საუბარია
სხვადასხვა გარემოებებზე, რომლებიც „უეჭველად ამტკიცე-
ბენ, რომ ქალი ძალათ არის დამხრჩვალ და დამხრჩვალ ხე-
ლით, ბალიშით ან სხვა რითიმე და არა წყლით“, მათ შორის
ის, რომ:

„ფეხსაცმელი ისეთ ალაგას ნახეს, სადაც მუდამ ტალახ-
ია და ფეხ-გაუსვრელი ჩასვლა შეუძლებელია; ტუფლები კი
სრულიად სუფთა იყო.

ადგილიც ისეთია, რომ იქ, არათუ ღამის ათს-თერთმეტ
საათზე, დღისითაც ძნელი ჩასასვლელია; მაშასადამე ქალი არ
ჩავიდოდა.

დამღრწვალ ქალი პერანგით, პერანგის ამხანაგითა და
ჩულქებით ნახეს. ვინ ბანაობს ასე ჩაცმული?..“³

აქედან კი იწყება გამოძიება, გამოძიება რთული და ჩახ-
ლართული საქმისა, რომელიც მომდევნო ორი წლის განმავ-
ლობაში აღელვებდა და აფორიაქებდა ძველი თბილისის მო-
სახლეობას...

საწყის ეტაპზე, ანდრეევსკის ქალის დახრჩობის საქმის
გამომძიებლად კობიევი დაუნიშნავთ. საქმის რეზონანსულო-

¹ ვერსი, სიგრძისა და მანძილის საზომი ძველებური რუსული
ერთეული. უდრის 1, 06 კილომეტრს.

² გარდაბანი, ქალაქი აღმოსავლეთ საქართველოში, გარდაბნის
მუნიციპალიტეტის ადმინისტრაციული ცენტრი.

³ „ვინ არის მკვლეელი“, სერგეი მესხი, გაზეთი „დროება“, №78,
1876 წ.

ბიდან გამომდინარე, მას გარდა, ამ მკვლელობის საქმეში ჩაურთავთ განთქმული თბილისელი „მაძებარი“, აფიცერი ლოლაძე.

„ფიცხლათ და ძრიელ დაკვირვებით“ მიმდინარე გამოძიებას ჩვენება ჩამოურთმევია მიცვალებულის სიძის თავად გიორგი მიხეილის ძე შარვაშიძისთვის; ორჯერ დაუკითხავთ ანდრეევსკის ქალების მამულის მმართველი – დავით ჩქოტუა [გიორგი შერვაშიძესთან დაახლოებული პირი]; მამულის სამი მოსამსახურე კი დაუკავებიათ და მეტეხის საპატიმროში ჩაუსვამთ.

მკვლელობიდან 9 დღის შემდეგ, 31 ივლისს, ღამის 10 საათზე, გამოძიებას დაუპატიმრებია დავით ჩქოტუა და მისი უმცროსი ძმა – ნიკო ჩქოტუა...

რასაკვირველია, ამ ფაქტმა კიდევ უფრო მეტი ცნობისმოყვარეობით აღავსო სრულიად თბილისი:

„...ზოგიერთები, რომელთაც ეს საბრალო ქალი იქნება სულაც არ უნახავთ, ისეთს მღელვარებაში და შფოთვაში არიან, ისე დარბიან რომელიმე ახალი ამბის შესატყობად, რომ კაცს ეგონება, უეჭველად ძალიან მახლობელს ვისმეზე ჰკითხულობენ ესენიო, მთელი ამათი სიცოცხლე ამ საქმეზედ არის დამოკიდებულიო.

თუმცა გამომძიებლებს მოსვენებას არ აძლევენ, ყოველის მხრით ნაცნობი და უცნობი მიცვივდება როგორც სადმე დაინახავენ, ჰკითხავენ ამბავს, მაგრამ ესენი, თითქო ენა მუცელში ჩაუვარდათო, არაფერს არ ამბობენ, არავის ცნობისმოყვარეობას არ აკმაყოფილებენ...“¹

¹ გაზეთი „დროება“, 6 აგვისტო, №82, 1876 წ.

ახლა კი, რაც შეეხება მიზეზებსა და გარმოებას, რის გამოც დავით ჩქოტუა დააკავეს; როგორც აღმოჩნდა, ზოგიერთი მოწმის ჩვენებით, ნინო ანდრეევსკაიას მკვლელობის დღეს, 22 ივლისს, ანდრეევსკების კუთვნილი მამულის მმართველის – დავით ჩქოტუას ბრძანებით, მამულის მოდარაჯე ყველა ძალლი დაუმწყვდევიან; ამას გარდა, ანდრეევსკების ეზოში უნახავთ დასისხლიანებული ცული, რომლითაც წინა დღეს, ანუ 21 ივლისს, „ორი რომელიც უფრო ავი ძალლი ყოფილა, ამავე ჩქოტუას ბრძანებით, მოუკლავთ ბიჭებს“.

„ჩქოტუა ამბობს თურმე, რომ ეს ძაღლები ცოფიანები იყვნენ და იმიტომ მოვაკვლევიანო. შინაურ მოწმეებს კი უჩვენებიათ, რომ ცოფიანები არ ყოფილანო...“

ამ მოვლენებიდან მალევე, ნინო ანდრეევსკაიას მკვლელობის საქმის გამომძიებელი კობიევი სიღნაღის მომრიგებელ სამამართლოში გადაუყვანიათ, მის ნაცვლად კი ა. ფიფინაშვილი, ქუთაისის ოლქის სასამართლოს მძიმე სამქეების გამომძიებელი დაუნიშნავთ.

[ამ ფიფინაშვილს მიუღია ორი ხელ-მოუწერელი, მუქარის წერილი, რომლითაც ღიად ემუქრებოდნენ, რომ „თუ კვალში ჩაგვიდგები და ასე ერთგულად ეცდები ანდრეევსკის ქალის საქმის აღმოჩენასო, იცოდეთ, რომ „ერთი ტყვიის შოვნა“ შენთვის არ გაჭირდებაო და უეჭველად მოგაკლავსო“.

ამ საქმეზე ფიფინაშვილს თ. გ. ჩიჩუა დაუტუსაღებია, რადგან „ამბობენ, რომ წიგნების ხელი თ. ჩიჩუას ხელს შეაფარდეს და მგზავსება აღმოჩნდაო...“; თუმცა, თითქმის ნახევარი წლის შემდეგ, გამომძიებას აღმოუჩენია, რომ ფიფინაშვილისთვის მიწერილი მუქარის წერილების ავტორის ხელწერა – ჩიჩუას ხე-

ლწერას არ ჰგავდა და დაკავებული მეტეხის საპყრობილიდან გაუთავისუფლებიათ.]

როგორც უკვე არაერთხელ აღვნიშნეთ, ნინო ანდრეევ-სკაიას მკვლელობის საქმემ მთელი ქალაქი შეძრა და დიდი ხნის განმავლობაში, მოსახლეობაში განხილვისა და ჭორების გავრცელების მთავარი საგანიც იყო, თუმცა 1877 წლის გაზაფხულზე ამ საქმის თაობაზე „ჩვენს ქალაქში საშინელი სიჩუმე ჩამოვარდა. ათასში ერთხელ თუ გაიგონებთ რასმე ამ შესანიშნავ შემთხვევაზე. სხვა გარემოება, სხვა ამბავი აწუხებს ამ ჟამად ქალაქელებს: ყველა ომიანობაზე ლაპარაკობს“.

ამ შემთხვევაში საუბარია რუსეთ-ოსმალეთის ომზე [1877-1878 წწ.], როდესაც 1877 წლის 12 აპრილს [ძველი სტილით] რუსეთის იმპერატორმა ალექსანდრე II-მ ხელი მოაწერა მანიფესტს ოსმალეთთან ომის შესახებ.

აი რას წერს მაშინდელი პრესა ომის გამოცხადებიდან რამდენიმე დღის შემდეგ:

„ომის გამოცხადება თან-და-თან ეტყობა ჩვენს ქალაქს. პირველსა და მეორე დღეს, ომის გამოცხადების შემდეგ, ხალხი თითქო გაოცებული იყო, თითქო არ იცოდა – რა ეთქვა ამ გარემოებაზე და როგორის თვალთ შეეხედნა. შემდეგ კი გაიკვლიეს გზა...“

გაფაციცებული გამორბიან გარეთ ყველანი დიდით-პატარამდინ და მოდიან ბულვარზე. აქ, მერიმანოვისა და მდივანის სახლების წინ, ნამდვილი პოლიტიკური ბირჟაა. მუდამ ჯგუფ-ჯგუფად შეგროვებულია ხალხი. ზოგს ტელეგრამა უჭირავს ხელში, ჰკითხულობს და სხვები ყურს უგდებენ.

ზოგი კი ისე ჩამდგარა ხალხში და ომის ამბავს ელაპარაკება პირ-დადებულს ხალხს, თითქო ეს არის დაბრუნებული-

ყოს ბრძოლის ველიდამ და ყველაფერი „საკუთარის თვალთ“ ენახოს”.

და აი მაშინ, როდესაც ომი თითქმის დასრულებულია, დასრულდა დუმილიც ნინო ანდრეევსკაიას საქმის თაობაზე, რადგან მისი გარჩევა თბილისის ოლქის სასამართლოში 1878 წლის 27 თებერვალს ჩაინიშნა.

არცთუ დიდი ფანტაზიის უნარია საჭირო იმის წარმოსადგენად, რამხელა აუიოტაუი შეიძლებოდა გამოეწვია ამ ამბავს ქალაქში, ქალაქში, რომელსაც ომის გამო, პურზე რომ არაფერი ვთქვათ, წელიწადზე მეტი აკლდა ნამდვილი, თბილისური, მასშტაბური სანახაობა...

„ამ საქმის გარჩევის დროს სასამართლოში ბილეთებით შეუშვებენ ხალხსაო, რადგან მსურველები, უეჭველია, ბევრი იქნებიან; სულ 300 ბილეთი იქნებაო. ძალიან კარგი იქნებოდა, რომ ამ შემთხვევისათვის სასამართლოს უფრო ვრცელი ზალა ამოერჩიათ...“

„ჩვენ შევიტყეთ, რომ ანდრეევსკის ქალის მკვლელობის პროცესისათვის სამასი ბილეთი იყო მაყურებლებისათვის დანიშნულიო და ამჟამად ყველა ეს ბილეთი დატაცებულიაო“.

ახლა კი მათ, ვისაც სამასიდან არცერთი ბილეთი არ ერგო, სრულად და უცვლელად გთავაზობთ სასამართლო სხდომების ჩანაწერებსა და დეტალებს, რომლებიც გაზეთ „დროებაში“ ქვეყნდებოდა და მკითხველის ყურადღების დაძაბვას მოითხოვს...

ანდრეევსკის ქალის საძმე

ნინო ანდრეევსკაია.
ეროვნული ფოტომატიანე

სხდომა პირველი

27 თებერვალს

„როგორც ადრევე იყო გამოცხადებული, დღეს, 27 თებერვალს, თფილისის ოლქის სასამართლომ დაიწყო განხილვა ანდრეევსკის ქალის მკვლელობის საქმისა.

ყველას კარგათ ახსოვს – თუ რა მღელვარება აღძრა და რა შთაბეჭდილება მახდინა ამ საბრალო ქალის მოკვლამ ამ ორი წლის წინათ, რამდენი საფუძელიანი და უსაფუძელო ლაპარაკი აღძრა ამ ამბავმა მაშინ, – და ამიტომ ადვილად გასაგებია ის ინტერესი, რომელიც უნდა დაებადა იმას ახლაც ჩვენს საზოგადოებაში.

მართლაც, მსურველები, რომელთაც ამ საქმის გარჩევაზე უნდათ დასწრება, ათასობით არიან, მაგრამ რადგან 300 ბილეთის მეტი არ არის, ამის გამო ბევრნი უნუგეშოთ დარჩნენ...

თუმცა ბრალდებულნი 10 საათზე მოიყვანეს და მოწმეებიც ამ დროისთვისვე იყვნენ დაბარებულნი, მაგრამ მეორე საათამდინ სხდომა არ დაწყებულა, რადგან მოელოდნენ ერთს ბრალდებულთაგანს ზურაბ ქორიძეს, რომელიც საავათმყოფოში სწევს; ბოლოს სასამართლოს მოუვიდა საავათმყოფოდგან ქაღალდი, რომ ბრალდებულის ქორიძის მოყვანა არ შეიძლე-

ბა, რადგან ისეთი მძიმე ავადმყოფი არისო, რომ ლოგინიდაშვერ დაიძვრის და დღე-დღეზე მოკვდებაო.

ამის გამო 1 საათზე და 45 მინუტზე სხდომა გაიხსნა.

სასამართლოს შეადგენს: თავსმჯდომარე ელენინი, წევრნი სასამართლოსა: უფ. პოლტორაცკი და ჩემისოვი, პროკურორი ხალადოვსკი, ადვოკატები: ბრალდებულების დავით და ნიკო ჩქოტუებისა თ.ნ. ორბელიანი და პეტრე გაბისონიასი – უფ. ტიხამიროვი.

ზალა სასამართლოსა სავსეა ხალხით; მომეტებული ნაწილი ქალები არიან. მოუთმენლად მოეღიან ბრალდებულების, განსაკუთრებით დავით ჩქოტუას შემოყვანას და ნახვას. სხვათა შორის, აქ არის ბრალდებულთ ჩქოტუების მამაც.

მეორე საათის ნახევარზე სამნივე ერთად შემოიყვანეს.

დავით ჩქოტუას დანახვამ არავითარი განსაკუთრებული შთაბეჭდილება არ მოახდინა; ვისაც ადრე ენახა, ამბობდა, რომ იმაში არავითარი ცვლილება არ მომხდარაო. ის შემოვიდა თამამად, თითქო აქ არ არისო-რაო, თითქო სრულებით ბრალდებულად არ გრძნობს თავის თავსაო. ის არის 29 წლის ყმაწვილი კაცი, შავ-თვალ-წარბა, შავ-წვერებიანი, შავი გრძელი თმა დიაკვანივით ჩამოუშვია უკან. „გაწკიპინებული ულვაშებით“ რომ იტყვიან იმერლები, ისეთი ულვაშები აქვს. ტუჩებს როგორღაც აცმაცუნებს.

უმცროსი ძმა იმისი ნიკო ჩქოტუა [23 წლის] არც სახით, არც მიხრა-მოხრით და საზოგადოთ არაფრით არ არის შესანიშნავი.

მესამე ბრალდებულს, მეგრელს პეტრე გაბისონიას [27 წლის] დალონებული, მოწყენილი სახე აქვს.

სხდომის დაწყებისა-თანავე ყველაზე პირველად ბრალდებულთ ჰკითხეს თავის ვინაობა. შემდეგ იყო მოკლე ბასი იმის თაობაზე, რომ შეიძლება, თუ არაო, რომ ამ საქმის

განხილვა დაიწყო, რადგან ბრალდებული ზურაბ ქორიძე არ არის ამჟამად აქაო.

როგორც პროკურორი, აგრეთვე დამცველები თანახმანი იყვნენ, რომ ეს საქმე მაინც განეხილათ, რადგან ქორიძის მოყვანა, მძიმე ავთიმოფობის გამო, შეუძლებელი არისო და ამას გარდა ბრალდებულებიც თითქმის ორი წელიწადია დამწყვდეულები არიან და ამათი ბედის გადაწყვეტაც დრო არისო. სასამართლომაც ამათ თანახმად გადაწყვიტა საქმის განხილვის დაწყება.

შეუდგნენ გამამტყუნებელი აქტის კითხვას, რომელშიაც აწერილი იყო როგორც საქმის გარემოება, აგრეთვე ის სასჯელი, რომელსაც უნდა მისცემოდნენ ბრალდებულნი.

ჩვენ არ მოგვყავს ამ აქტის შინაარსი, რადგან საქმის გარემოება ჩვენში ყველამ იცის და ამას გარდა გაზეთის სივრცეც ნებას არ გვაძლევს. ვიტყვიტ მხოლოდ, რომ ამ აქტის წაკითხვამ ბრალდებულებზე თითქმის არავითარი შთაბეჭდილება არ მოახდინა; მხოლოდ უმცროსმა ჩქოტუამ ერთ-ორ ალაგის წაკითხვის დროს თითქმის გაჯავრებით მოჭმუხნა სახე.

მეშვიდე საათზე გაათავეს ამ აქტის წაკითხვა.

– ბრალდებულ დავით ჩქოტუა, დამნაშევთ აღიარებთ თქვენს თავს იმ დანაშაულობაში, რომელსაც თქვენ გაბრალდებენ, თუ არა? ჰკითხა სასამართლოს თავს-მჯდომარემ.

– მე ჩემ თავს არ ვაღიარებ დამნაშავედ და არავითარ დანაშაულობას ამ საქმეში არ ვხედავო, – გაცხადებით სთქვა დავით ჩქოტუამ და თან მომეტებული მღელვარებისაგან სტოლზე მუშტი დაარტყა...

ამგვარსავე კითხვაზე ნიკო ჩქოტუამ სთქვა, რომ ის „სრულიად არავითარ დანაშაულობას არ გრძნობს“.

მესამე ბრალდებულმა პეტრე გაბისონიამ სთქვა, რომ ის არ აღიარებს თავის თავს დამნაშავედ და რა ჭკუაზედ ახლოს არისო, რომ მე, რომელიც ერთის კვირის მისული ვიყავი ამათთან, რომელსაც დავით ჩქოტუა არც კი მიცნობდა ხეირიანათ, რომ მე დამენდობოდნენო და ამისთანა მძიმე საქმეში გამირევდნენო...

შემდეგ მოწმეები დააფიცეს ყველა თავის რჯულის წესზედ. მოწმეების რიცხვი სულ 100-მდინ იყო, მაგრამ ამათში თითქმის ნახევარი არ მოსულა, სხვა-და-სხვა მიზეზების გამო; სხვათა შორის არ მოსულან არც თავადი გიორგი შარვაშიძე, არც ანჩაბაძე [გიორგი შარვაშიძის ვექილი] და არც მოკლულის ნინო ანდრეევსკის ქალის დედა.

სალამოს მეშვიდე საათზე მოწმეების დაფიცების შემდეგ, სასამართლოს თავსმჯდომარემ გამოაცხადა, რომ დღევანდელი სხდომა დაიხურება და ხვალ, 28 თებერვალს, დილის 11 საათზე იქნება ამ საქმის გაგრძელება”.

„სხდომა გაიხსნა სწორეთ დილის 11 საათზე. დაიწყეს მოწმეების ჩვენების ჩამორთმევა. ყველაზე პირველად გამოიხმეს კნიაგინა ქეთევან ორბელიანისა, რომელმაც სთქვა, რომ სამოცდაათი წლის მოხუცებული ქალი ვარო, არაფერი არ მახსოვსო, რაც მაშინ ვთქვი, ისიც აღარ მახსოვს ახლათ.

ამის შემდეგ მოიხმეს მეორე მოწმე.

კნა ბარბარე თუმანოვისა. დიდხანს და გაპრტყელებით ილაპარაკა კნიაგინამ. ამის ჩვენების ჰაზრი ის იყო, რომ თვითონ ნინო ანდრეევსკის ქალისა და თავად გიორგი შარვაშიძისაგან გამიგონია მე, რომ დავით ჩქოტუა ძალიან კარგი ყმაწვილი არისო და ამიტომ არასოდეს არ მჯეროდაო, რომ იმას ეს საქმე ჩადენილო. მეორე დღეს ვნახე მე დავით ჩქოტუა და მითხრაო, რომ ერთი ძალლი გაცოფდა და იმიტომ დანარჩენი ძაღლები დავამწყვდევინე გუშინ საღამოს, როდესაც ეს საქმე მოხდაო, და გაცოფიანებული ძალლი კი მოვაცვლევივნო. რამდენიმე ხნის შემდეგ მომრიგებელ მოსამართლემ ილია წინამძღვაროვმა მითხრაო, რომ ვითომც ერთი ბიჭი გატყდაო, რომ ნინო ანდრეევსკის ქალიო ჩვენ მოგკალით, დავით ჩქოტუას დარიგებითაო და ამ საქმეში ვითომც ბარბარე თუმანო-

ვისაც ერიო. მე და გამომძიებელი ფიფინოვი ვიყავით დავით ჩქოტუასთან და ვკითხეთ ეს ამბავი, მაგრამ იმან სთქვა, რომ სულ ტყუილი არის ესაო.

პლიუსჩევსკიმ სთქვა, რომ იმ ხანებში ის მოდიოდა ბორჯომიდან და ხაშურის სტანციაზე შემხვდა დ. ანჩაბაძე, რომელმაც მითხრაო, რომ თფილისიდან ტელეგრამა მივიღეთ, რომ ნინო ანდრეევსკის ქალი მძიმე ავთმყოფი არის და ამის გამო მივდივარ ქალაქშიო. მე უთხარი იმას, რომ ნინო ანდრეევსკისა, ავით კი არა, როგორც ამბობენ, დააღრჩევსო.

უფროს პოლიცმეისტერმა მელიქ-ბეგლიაროვმა დაწვრილებით ასწერა – თუ როგორ შეატყობინეს იმას პირველად ნ. ანდრეევსკის ქალის დაღრჩობა, როგორ წავიდა ის ანდრეევსკის სახლში, როგორ გაგზავნა მცურავებზე და ნავზე კაცები, როგორ დახვდა ის ადგილები, საცა ქალი დამღრწავლიყო და სხვ.

იმის ჩვენებით გამოდიოდა, რომ ღამით კი არა, დღისითაც არ შეეძლო კაცს იმ ალაგას ჩასვლა წყლის ნაპირს, საცა პირველად ნახეს ანდრეევსკის ქალის გახდილი ტანისამოსი და ფეხ-საცმელი. ვიწრო ჩასაშვები გზა იყო კლდიდამაო, ჩვენ თოკებით ჩაგვიყვანესო, ტალახში გავიარეთო და ფეხსაცმელები კი სრულიად მშრალი იყო, მხოლოთ ბალახზე სიარულისაგან ძირი გამწვანებული ჰქონდაო.

მომრიგებელ მოსამართლე ილია წინამძღვაროვი ამბობს, რომ საღამოს მეთორმეტე საათზე ჯერ ვიღაც ბიჭი მოვიდა ანდრეევსკისაო და შეგვატყობინა, რომ ნინო დაიღრწვაო და ცოტა ხანს შემდეგ, როცა ვიცვამდი და ვემზადებოდი ანდრეევსკის სახლში წასვლას, იმ დროს მოვიდა ერთი ახალგაზრდა ყმაწვილი, რომელმაც მითხრაო, რომ მე ვარ ანდრეევსკის მამულის მმართველი დავით ჩქოტუაო, და ამანაც ისვე ამბავი

გამომიცხადაო. ანდრეევსკის სახლში რომ მიველ, პირველადვე განკარგულება მოვახდინეო, რომ ბიჭები ცალკე დაემწყვდიათ და ყარაულები დაუყენეო; დავით ჩქოტუა ამ დროს ძალიან აღელვებული და გაყვითლებული იყოვო. დავხედეთ ის ადგილი, საცა ვითომ იბანა ნინო ანდრეევსკისამ და სადაც დაიღრჩვა; მაგრამ პირველ დანახვაზედვე დავრწმუნდი, რომ იმას აქ ბანება არ შეეძლო და რომ ის, უეჭველია, მოუკლავს ვისმე და შემდეგ მოუტანიათ აქ განგებისათ იმისი ტანისამოსი.

დიდხანს ილაპარაკა მოწმემ ანდრეევსკის ქალის ხასიათებზე და თვისებებზე. სოფელ ოქროყანაში იყოვო და სხვათა შორის, სთქვა, რომ მიკვირს იმისთანა მღვრიე წყალში, როგორც მტკვრის წყალიაო, როგორ ბანაობს ხალხიო. ძალიან მხიარული და კეთილი ხასიათის ქალი იყოვო; უხაროდაო, რომ კავკასიაში მამული ერგო და სთქვაო, რომ სახლს ავაშენებ და ოჯახობას დავიწყებო და სხვ. დავით ჩქოტუა არ უყვარდაო და როგორც ერგო მამული, იმწამსვე იმას ჩამოართვა ამ მამულის გამგეობაო.

საზოგადოთ უფ. წინამძღვაროვის ჩვენებიდამ ცხადათ გამოდიოდა, რომ ნინო ანდრეევსკის მოკვლა უეჭველად ჩქოტუას საქმე არისო.

სხდომა შეწყდა სალამოს 6 საათზე“.

„მოწმეების ჩვენების გაგრძელება.

სასამართლოს თავსმჯდომარე. მოწმე ონიკოვს: რა იცით თქვენ ამ საქმის გარემოებაზედ?

ალექსანდრე ონიკოვი. მე, ივანე პოლტარაცკიმ და ბესარიონ ლოლობერიძემ, ანდრეევსკის ქალისა და გიორგი შარვაშიძეს თხოვნით, გავყავით ამათ შუა მამულები. როგორც ეტყობოდა, ორივე მხარეები კმაყოფილნი იყვნენ ჩვენის გაყოფით, რადგან ნინო ანდრეევსკისამ წინადადება მისცა თავად გიორგი შარვაშიძეს, რომ თუ გსურს, გავცვალოთ წილით ნარგუნები მამულებით. მაგრამ შარვაშიძე არ დათანხმდა. ნინო ანდრეევსკისამ მთხოვა მე, რომ დროებით, სანამ ოდესიღამ დაბარებული მამულის გამგებელი მოვიდოდეს, უშოვნო ვინმე. მეც ურჩიე იმას იოსებ სულხანოვის დაჭერა.

პროკურორი. ნინო ანდრეევსკის მოკვლის შემდეგ არ გინახავთ თქვენ იმის დედა?

ალექსანდრე ონიკოვი. მას შემდეგ მხოლოდ ერთხელ შევხვდი ბარბარე ანდრეევსკისას ხაშურის სტანციაზე; მაგრამ ისეთნაირად არეულად ლაპარაკობდა, რომ ვერა გავიგე-რა.

პეტრე ლევანიძე [ა. ონიკოვის ბიჭი]. [თავსმჯდომარის კითხვაზე – თუ რა იცით ამ საქმის შესახებ?] წილის ყრის დროს მე დავესწარი ბატონის სახლში. ბატონმა მიბრძანა, რომ პატარა ბიჭი მომეყვანა წილის ამოსაღებათ. მე მოვიყვანე და როცა მან ამოიღო წილის ქაღალდი და აჩვენა ყველას, თავადმა გიორგი შარვაშიძემ მიატოვა სტაქნით ჩაი და ხმა-ამოუღებლად წავიდა.

სოფიო ბეზირგანოვისა. [თავსმჯდომარის კითხვაზე]. კ-ნა თუმანოვისა მოვიდა ჩემთან და მითხრა, რომ დიდი უბედურება მოხდა გუშინ, ნინო ანდრეევსკის ქალი დაიკარგაო და მთხოვა, რომ ერთად წავსულიყავით იმათსა. ჩემს იქ ყოფნის დროს მრეცხელმა მოიტანა თეთრეული, რომელზედაც ყოფილიყო სისხლის ლაქები. როგორც მახსოვს, ბარბარე ანდრეევსკისას არ უთქვამს, რომ იმის ქალი მოკლეს ან დააღრჩევსო.

ეფემია ზუევისა [მრეცხელი]. მე ამ საქმისა არა ვიცი-რა. ანდრეევსკის ცოლს და ქალს საცვალს ურეცხავდი და უკანასკნელად რომ მომცეს, ქალის სარეცხი სისხლით გასვრილი იყო.

ბესარიონ ლოღობერიძე. ამ საქმის შესახებ მე ვიცი შემდეგი: 23 ივლისს, 1876 წელს, მივიღე ქუთაისში თფილისიდან ამ ტელეგრამმა, რომელშიაც ეწერა, რომ ნინო ანდრეევსკისა ძალიან ავით არისო და გადაეცით გიორგი შარვაშიძეს, რომ მოვიდესო. იმ წამსვე შარვაშიძესთან წავედი; გზაზე შემხვდა დ. ანჩაბაძე, რომელსაც უთხარი შინაარსი. შარვაშიძესთან რომ მივედი, ეძინა. დიდხანს ვაღვიძე, და ბოლოს, როცა გამოიღვიძა და უჩვენე ტელეგრამმა, სთქვა, რომ ეს გარემოება აქედამ წასვლას დამიშლისო. მეორე დღესვე შარვაშიძე და ანჩაბაძე თფილისში წამოვიდნენ. რამდენიმე დღის შემდეგ მეც

ჩამოველ თფილისში და ვნახე შარვაშიძე. ნინო ანდრეევსკის თაობაზე ამასთან ლაპარაკი არა მქონია. დავით ჩქოტუა არ მინახავს, რადგან ის ამ დროს დატუსაღებული იყო.

თავსმჯდომარე დავით ჩქოტუას: იყავით თქვენ ანდრეევსკის მამულის გამგებელი, თუ არა?

დავით ჩქოტუა. ვიყავი, სანამ მამული არ გაიყვეს. შებოღებული, თუმცა ნინო ანდრეევსკისამ მთხოვა, რომ მეკისრნა იმის მამულის გამგეობა, მაგრამ ვერ ვიკისრე, რადგან სხვა საქმეები მქონდა.

თავსმჯდომარე. გავგზავნეთ თქვენ ბეს. ლოლობერიძის სახელობაზედ ქუთაისში ტელეგრამმა?

დავით ჩქოტუა. გავგზავნე იმავე საღამოს, როდესაც ეს უბედური შემთხვევა მოხდა.

თავსმჯდომარე. რატომ პირ-და-პირ არ მისწერეთ, რომ ანდრეევსკისა დაიღრჩა?

დავით ჩქოტუა. იმიტომ, რომ ვიცოდი, გიორგი შარვაშიძე შეწუხდებოდა უეცრათ რომ შეეტყო ეს ამბავი.

სტეფანე ავთანდილოვი. მე ვიცნობდი ანდრეევსკის ოჯახს ოდესაში 1867 წლიდამ. ნინო ანდრეევსკისა ჭკვიანი, გონება-გახსნილი ქალი იყო. აქაც ხშირად დავიარებოდი იმათსა. ნინო ანდრეევსკისაგან ხშირად გამიგონია, რომ ამისთანა მღვრიე წყალში ტანის ბანა როგორ შეიძლებაო.

ესტატიე ჭიაბეროვი [მცურავი მეთევზე]. მე და ჩემი ამხანაგი ბიჭი ფიქო ყარაიაზისაკენ წავედით და კენჭი-ყარიასთან რომ მიველით, ფიქომ, რომელიც უკან ჩამორჩა, დამიძახა, რომ დამღრჩვალნი ქალი არის აქაო. მე მივედი და ვნახე, რომ წყალს მოჰქონდა ქალის გვამი, რომელიც იმწამსვე გამოვი-

ტანეთ ნაპირზე. მე იქ დავდექი ყარაულად, ჩემი ამხანაგი კი ქალაქში წამოვიდა პატრონის შესატყობინებლად. გზაზე სხვა მეთევზეები ენახა; ეთქვა იმათთვის ეს ამბავი; იმათ ეთქვა, რომ ბევრი თევზი გვყავს, ქალაქში მივდივართო და ჩვენ შევატყობინებთო, რასაც გვაჩუქებენ, სანახევროდ გავიყოთო.

პროკურორი. დალურჯებული ჰქონდა ტანი დამღრჩვალს?

ესტატი ჭიაბეროვი. არსად ჰქონია; მხოლოდ ერთი ხელი ჰქონდა დალურჯებული. ტანზედ ეცვა დაგლეჯილი პერანგი და იმის ამხანაგი.

ფილო მენაბდიშვილმა და ისაკაშვილმა გაიმეორეს თითქმის სიტყვა-სიტყვით ის, რაც ესტატი ჭიაბეროვმა სთქვა.

სხდომა გათავდა სალამოს 6 საათზე“.

სხმოა გეოთხა

2 მარტს

„წაიკითხეს შემდეგი ჩვენება ბარბარე ანდრეესკისა:

იმ საღამოს სტუმრად ვიყავით. შინ რომ დავბრუნდით, ნინომ ჩაიცვა ძველი კაბა და 10 საათზე გავიდა ბაღში. მას შემდეგ აღარ მინახავს... ერთი საათის შემდეგ, რომ ვნახე ნინო არ დაბრუნდა, გამოველ, დაუწყე ძახილი ზურაბას, რომელიც მხოლოდ ნახევარი საათის შემდეგ მოვიდა და მითხრა, ვნახეო, რომ ნინო და ნიკო ჩქოტუა ერთად მიდიოდნენ „ერუჟოკის“ ლობესკენაო. რატომ იმ წამსვე არ მოხველ-მეთქი, ვკითხე ზურაბას, როცა გიძახოდი-მეთქი. იმან მითხრა, რომ უფროს ჩქოტუას ტანისამოსს ვხდიდით. კ-ნა ორბელიანისაგან რომ დაბრუნდი, დავით ჩქოტუა შინ იყო, უმცროსი ძმა კი ცხენით წასულიყო სასეირნოთ. ჩემი ნინო მუდამ ამბობდა, რომ მტკვრისთანა მღვრიე წყალში ტანის ბანა როგორ იქნებოდაო. ოდესსაში ორი წელიწადი არ უბანია, მაგრამ ადრე რომ ბანობდა, მუდამ პერანგითა და იმის ამხანაგით ჩადიოდა წყალში. იმ დღეს ძაღლებს არ უყუფნია. როგორც ნინოს ხასიათს ვიცნობდი, იმას შეეძლო იმ დროს წყალში ბანება. მე ძალიან მაწუხებს, რომ ამ საქმეს ჩემს სიძეს [გიორგი შარვაშიძეს] და

დავით ჩქოტუას აბრალებენ. დავით ჩქოტუამ თქვა იმ დღეს, რომ ხვალ ქუთაისს უნდა წავიდეთ, გიორგი შარვაშიძისაგან დეპეშა მომივიდა, ხმალი უნდა წაუღოვო. არავითარი უკმაყოფილება ნინოს დავით ჩქოტუასთან არ ჰქონია.

ზურაბამ რომ მითხრა, ნინო არა სჩანსო, პირ-და-პირ ნიკო ჩქოტუას ოთახში შევევარდი და დაუძახე. არ ვიცი ჩაცმული იწვა, თუ არა; ის კი ვიცი, რომ თითქმის ერთად გამოველით ბაღში ნინოს საძებნელად. მე დაუძახე დავით ჩქოტუას, რომელიც მოადგა ფანჯარას და დაიყვირა: „რა არის? რა ამბავიაო?“

ნინო თავის დღეში არ იბანდა იმ ალაგს, რადგან ეშინოდა, რომ იქ ნახავდა ნიკო ჩქოტუას, რომელმაც უთხრა, რომ იქ ვებნაობო.

თავსმჯდომარე [დავით ჩქოტუას]. როგორ გაატარეთ თქვენ ის დღე, როდესაც ეს საქმე მოხდა?

დავით ჩქოტუა. 8 საათზე შინიდამ მინდოდა გასვლა, მაგრამ ამ დროს მოვიდნენ ნინო ანდრეევსკისა და დედა მისი. ცოტა ხანს დავრჩი კიდეც და ბალკონზე ვმუსაიფობდით. მერე ისინი წავიდნენ ოთახში და მე კი ქალაქში წამოველი. შევ-იარე კაპანაძესთან, ჩემი ძველი შარვალი უნდა წამომეღო; მაგრამ მაღაზია დაკეტილი იყო. შემდეგ შევიარე აფთიაქში, ვიყიდა ქინა და მაზოლის წამალი. აქედამ ავიყვანე დროჟკა და „ევროპის“ სასტუმროში¹ წავედი ვახშმის საჭმელად. სასტუმროდამ 10¼ საათზე შინ დავბრუნდი, ჩემს ოთახში ავედი და რადგან დაღალული ვიყავი, ტანთ გავიხადე და დავწექი. ცოტა ხანს შემდეგ ანდრეევსკის დედის ყვირილი შემომესმა;

¹ 1865-1880 წლებში „ევროპა“ თბილისის საუკეთესო სასტუმროდ იყო აღიარებული, – დავით ხოშტარია, „თბილისის ძველი სასტუმროები“, გამომცემლობა „არტანუჯი“, 2011 წ.

საჩქაროთ გადავიცვი სალამურ პერანგზე სერთუკი და ჩამოველი ძირს. მე მოვკიდე ხელი მოხუცებულ ქალს და ერთად წავედით. შემდეგ ჩემი ძმა დავინახე, იმას უთხარი, რომ ხელი მოეკიდნა შეწუხებული დედისათვის და მე კი ვიფიქრე, იქნება წყალში გადავარდა-მეთქი, და მაგის გამო მე და ზურაბ ქორიძე ჩავედით წყლის პირას. იქ ეწყო იმის ტანისამოსი, ჯერ ხელი მოვკიდე და მერე ისევ ისე დავაწყვე, როგორც იყო დადებული. თან კაცი დავაყენე. შემდეგ მე და მგელაძემ მეპარომეს¹ ვკითხეთ, მაგრამ იმან თქვა, არაფერი მინახავსო. შემდეგ იოსებ სულხანოვთან გავგზავნე კაცი ამბის შესატყობინებლად; მეც წაველ; სულხანოვი გზაზე შემხვდა, შინ მივიყვანე და მე კი ტელეგრაფის სტანციაზე წავედი, სამი დეპეშა გავგზავნე: ორი ქუთაისს და ერთი ფოთს. აქედამ მომრიგებელ მოსამართლესთან გამოვიარე. ძაღლები მე დავამწყვდევენიე, რადგან ერთი იმათგანი გაცოფდა და მეშინოდა. სხვები არ დაეკბინა. ამ ნაჯახით ერთი ძაღლი მოვაკვლევენიე.

ნიკო ჩქოტუა. იმ სალამოს ჩვეულებისამებრ წავედი ცხენით სასეირნოთ. როცა დავბრუნდი, ანდრეესკებთან შევედი და ცოტა ხანს ბალკონზე ვლაპარაკობდით; მერე ისინი ოთახში შევიდნენ და მეც ჩემს ოთახში წავედი და დავწექი. ცოტა ხანს შემდეგ ყვირილი მომესმა. ავდექი, ჩავიცვი პალტო და გამოვედი ბაღში ნინოს საძებნელად.

მოწმე ანდრია კაპანაძე [თავსმჯდომარის კითხვაზე]. გამომძიებელმა ფიფინაშვილმა ჩამომართვა ჩვენება იმის თაობაზე, რომ მართლა იყო შენთან იმ დღეს დავით ჩქოტუა ძველი შარვლის წასაღებად, თუ არაო. მე ვუთხარი, რომ იმ

¹ მებორნე, მტკვრის ერთი ნაპირიდან მეორეზე გადასასვლელად ძველ თბილისში აქტიურად გამოიყენებოდა ბორანი.

დროს ქალაქში არ ვყოფილვარ-მეთქი. დავთრიდამ სჩანდა, რომ ჩქოტუას ახალი შარვალი წაელო და ჩემმა პრიკასჩიკმა¹ სთქვა, რომ ძველი შარვალიც წაიღოვო; მაგრამ ახლა, როცა დაბეჭდილი გამამტყუენებელი აქტი წავიკითხე, ხელ-ახლად მოვსძებნე შარვალი და მაღაზიაში ვნახე; ის შარვალი მოვიტანე და ახლა აქ არის [შარვალი წარუდგინეს ბრალდებულ დ. ჩქოტუას, რომელმაც სთქვა, რომ ნამდვილად ვერ ვიტყვი, თუ ეს ჩემი შარვალია].

შახ-ნადიროვმა [კაპანაძის პრიკასჩიკმა] შარვლის თაობაზე დაამოწმა კაპანაძის ჩვენება.

გაბრიელ ჩარახჩიანმა სთქვა, რომ არ მახსოვს იმ დღეს დავით ჩქოტუამ იყიდა ჩემს მაღაზიაში ყელ-სახვევი, თუ არა. მაგრამ ამისთანა ყელსახვევები, როგორც აქ არის, მე მქონდაო.

სერგეი მესხმა სთქვა, რომ ამ საქმის შესახებ მე მხოლოდ ის ვიცო, რასაც იმ დროს ქალაქში ყველა ლაპარაკობდაო და ამის თაობაზე ჩემთვის ჩვენებაც არ ჩამოურთმევიათო. მე მკითხესო მხოლოდ დავით ჩქოტუას ხასიათზედ, რომელსაც მე ვიცნობდიო. ამ საგანზე, ე.ი. დავით ჩქოტუას ხასიათზე შემიძლიან თქმა, რომ, რამდენათაც მე ვიცნობდი, ის გულ-ჩახვეული კაცი იყოო.

პროკურორი [მოწმეს]. დიდი ხანია იცნობთ თქვენ დავით ჩქოტუას?

სერგეი მესხი. ადრეც ვიცნობდი, მაგრამ უფრო დაახლოებით 1875 წელს გავიცანი, როდესაც პირველად ჩამოვიდა პე-

¹ სავაჭრო დაწესებულების დაქირავებული მსახური, გამყიდველი.

ტერბურლიდამ. მაშინ ის ორი-სამი თვის განმავლობაში იდგა ჩემთან.

პროკურორი. როგორ შეატყვეთ: ფული უყვარდა ან ძუნწი იყო?

სერგეი მესხი. არ ვიტყვი – ძუნწი იყო მეთქი; მაგრამ ისიც უნდა ვთქვა, რომ ფულის ფასი იცოდა. საზოგადოთ, ჩვენ, ქართველებმა, ფულის დაფასება არ ვიცით, დავით ჩქოტუამ კი კარგათ იცოდა.

დამცველი [ნ. ორბელიანი]. მას შემდეგ თქვენ დავით ჩქოტუა არ გინახავთ?

სერგეი მესხი. ვნახე ერთხელ, იმ დღეს, რა დღესაც ნინო ანდრეევსკისას მარხავდნენ. [ადვოკატის კითხვაზე]. მე შევატყე, რომ იმ დღეს დავით ჩქოტუა ძალიან აღელვებული და აღშფოთებული იყო; ამის ახსნა იმითაც შეიძლება, რომ მთელი ქვეყნის ყურადღება იმ დროს იმაზედ იყო მიქცეული და, როგორც გავიგონე, ზოგიერთები პირ-და-პირ ეუბნებოდნენ თურმე, რომ ანდრეევსკის ქალის მკვლელი შენა ხარო...

პეტრე უმიკაშვილმა აჩვენა, რომ იმ დღეს, რა დღესაც ანდრეევსკის ქალი მოჰკლეს, დილით ნახა იმან დავით ჩქოტუა. ძალიან მხიარულად იყო, მითხრაო, რომ ხვალ ქუთაისში მივდივარო. იმ შემთხვევის შემდეგაც ვნახე ერთხელ და სხვათა შორის შემომჩივლა, რომ „თფილისის მოამბე“ ჩვენ გვეწამებს ანდრეევსკის ქალის მოკვლას და თავის გამართლების საშუალებას კი გვისპობსო.

სტიფანე მელიქიშვილმა სთქვა, რომ იმ შემთხვევის მეორე დღეს იყო ის ანდრეევსკისას, ნახა დავით ჩქოტუა, რომელმაც უთხრა, რომ იმ დროს მე ქალაქიდან დაბრუნებული ვიყავი, დავიდალე, ვიწექი და გაზეთს ვკითხულობდიო. ძაღლები მე დავამწყვდევინე, რადგან ცოფიან ძაღლმა დაკბინაო.

პოლკოვნიკმა ბელიკმა [იმ დროს პოლიცმეისტერმა] ილაპარაკა იმაზე – თუ როგორ გამოტეხა პოლიციის აფიცურმა ლოლაძემ ზურაბ ქორიძე, პეტრე გაბისონია და ივანე მგელაძე. ყველა ესენი [ჩქოტუას ბიჭები] ამბობდნენ, რომ ჩვენ დავესწარიტ იმ დროს, როცა ნინო ანდრეევსკისა მოჰკლესო, ვილაც ოთხი უცხო კაცი მოვიდნენ, დააღრჩვესო და წაიყვანესო, ჩვენ მონაწილეობა არ მიგვიღია ამ საქმეში, განკარგულება დავით ჩქოტუასი იყოვო და სხვ.

დავით ჩქოტუა. თუ ერთი სიტყვა ან ერთი გარემოება მართალი გამოდგება რაც აქ ბელიკმა ილაპარაკა, მაშინ რაც გერჩიოსთ, ის მიყავით...

შემდეგ წაიკითხეს თ. გ. შარვაშიძისა და თ. დ. ანჩაბაძის ჩვენება.

სხდომა დაიხურა საღამოს 7 საათზე”.

სსრკ-ის გეგმა

3 მარტი

„სსრკ-ის დაიწყო დილის 11 ¼ საათზე.

პირველად წაიკითხეს ჩვენება ივანე ჯავახიშვილისა, ალექსი კეკელიძისა და ია სულხანოვისა; ამ უკანასკნელის ჩვენება ეთანხმება მომრიგებელ მოსამართლის წინამძღვროვის ჩვენებას. წაიკითხეს აგრეთვე ჩვენება ასსან ბაირაშვილისა, რომელიც იმ დროს ანდრეევსკის მამულში იყო დაყენებული; ამან სხვათა შორის სთქვა, როცა იმ დღეს ტყის დასახედავად იყვნენ, დავით ჩქოტუა მუდამ კენესოდა და როგორღაც მოწყენილი იყო.

ამ გარემოების თაობაზე დავით ჩქოტუამ სთქვა, რომ ჩემზე ძალიან ცუდი მოქმედება ჰქონდა იმ გარემოებასაო, რომ გლეხებმა იჩივლეს ნინო ანდრეევსკის ქალთანა, რომ ვითომც მე ვაწუხებდე იმით და დადებულს გადასახადზე მეტს ვართმევდე.

ტუსალი მუსსა-იზმაილ-ოღლი [ტუსალი, რომელსაც პოლიციის აფიცრის, ლოლაძის სიტყვით, გაუტყდა პეტრე გაბისონია]. ლოლაძე მოვიდა საავადმყოფოში, საცა მე, წერეთელი და პეტრე გაბისონია ვიწექით და მითხრა, თუ გასტყვ გაბისონიას,

ველიკი კნიაზს ვთხოვო, რომ შენი დანაშაული გაპატიოსო. ოთხი დღის განმავლობაში არ მოვეშვი გაბისონიას და ვცდილობდი გამომეტეხა, მაგრამ ის მუდამ ტიროდა და ამბობდა, რომ მე არაფერში დანაშაული არა მაქვსო, ტყვილა მაწვალე-ბენო. ერთხელ მოვიდა ლოლაძე და როცა უთხარი, რომ გაბისონია არ ტყდება-მეთქი, დამარიგა, ასე თქვიო, რომ პეტრე გაბისონია გატყდაო და ესა-და-ეს თქვაო; თუ ამას იქ, უეჭველად განგათავისუფლებო. მე უთხარი, რომ თუ დამაფიცეს, ტყუილის თქმა არ შემიძლია, ყველაფერში გავტყდები-მეთქი. მაგრამ იმან დამარწმუნა, რომ არ დაგაფიცებენო. შემდეგ ამავე ლოლაძემ მეტეხის ციხეში წამიყვანა და დამაყენა მეორე ტუსაღთან, ზურაბ ქორიძესთან; თან დამარიგა, რომ მეცადნა ამის გამოტეხა და თუ ვერ გამოვტეხდი, მაინც მეთქვა, რომ გამოვტეხე. ლოლაძემ მომცა მე სამი აბაზი, გაბისონია დაათვრე და გამოსტეხეო; მაგრამ დოქტორ მარქაროვმა არ მოგვცა ნება არაყის ან ღვინის მოტანისა.

პროკურორი. დაგპირდა რამეს შენ ლოლაძე?

მოწმე მუსსა-ოღლი. ლოლაძე დამპირდა, რომ ათას მანეთ მოგცემო და ნამესტნიკსაც¹ ვთხოვ, რომ განგათავისუფლოსო, თუ გამოსტეხ მაგათ ან როგორც მე დაგარიგებ, ისე იტყვიო. [პროკურორის კითხვაზე]. გამომძიებელს მე უამზე ისე, როგორც ლოლაძემ დამარიგა, ნამდვილად კი არც ერთი ამათგანი არ გატეხილა ჩემთან.

ნიკოლაი პრინცი. 22 ივლისს 1876 წელს მე და ჩემი ცოლი საზაფხულო „კრუჟოკში“ მივდიოდით, ვორონცოვის ქუჩაზე²

¹ მეფისნაცვალი.

² ვახტანგ გორგასლის ქუჩა.

ჩვენს ფაეტონს დაეჯახა მეორე ფაეტონი, რომელშიაც ისხდნენ ოთხნი: ერთი ქალი ორ კაც შუა და ერთი კაციც ძირს იჯდა. კაცები ჩოხებში იყვნენ.

დოქტორებმა გლავიცკიმ, გარალევიჩმა, ბლიუმბერგმა და პავლოვსკი, რომელთაც მესამე დღეს გაეჭრათ ყარაიაზში წყლიდამ ამოღებული გვამი ნინო ანდრეევსკისა, ერთხმად გამოაცხადეს, რომ როგორც ეტყობოდა, ნინო ანდრეევსკის ქალი ჯერ ხელით ყელზე მაგრა დაჭერით და გულზე დაჭერით წამღწვალი იყო და მერე კი წყალში ჩაგდებულიო.

სხდომა მეექვსე

4 მარტს

„სხდომა დაიწყო შუადღეზე.

პროკურორის სიტყვა. მთელი საზოგადოების ყურადღება თავიდანვე იყო ამ საქმეზე მიქცეული. ანდრეევსკის ქალის მკვლელობას ისეთი ხასიათი ჰქონდა, ისეთი საიდუმლოების ფარდით იყო გარემოცული, რომ ძალაუნებურად აალაპარაკა არათუ მარტო თფილისი, არამედ მთელი კავკასია. თქვენ გეხსოვებათ, უფალნო მოსამართლენო, რომ ყველა გაზეთებში თითქმის მუდამ დღე იწერებოდა ამ დროს მოწინავე სტატიები, ფელეტონები, შენიშვნები და ყველა წვრილმალ გარემოება და ხმები ამ შესანიშნავი მკვლელობის თაობაზე და საზოგადოება ყველა ამას მოუთმენელის ინტერესით ყურს უგდებდა და ჰკითხულობდა.

დღესაც ისეთისავე ინტერესით ადევნებს თვალ-ყურს საზოგადოება ამ საქმესა, როგორც მაშინ. დღეს მოელის ის თქვენგან, უფალნო მოსამართლენო, რომ თქვენც ყურადღებით, გულდამჯდარად განიხილავთ და თქვენს განჩინებას, მართალს, მიუდგომელს განჩინებას გამოუცხადებთ.

მოგაგონებთ მოკლეთ – როგორ მოხდა ეს საქმე: მოგეხსენებათ, რომ დედა და ქალი ანდრეევსკები ჩამოვიდნენ აქ ოდესიდან

იმ მამულების გასაყოფად, რომელიც ნინო ანდრეევსკისას ჰქონდა საერთოთ თავის დასთან, კნიაგინა ელენე შარვაშიძესთან. ამ დროსვე ჩამოვიდნენ თფილისში თავადი გიორგი შარვაშიძე და იმის ვეჩილი თ. დ. ანჩაბაძე. ნ. ანდრეევსკისამ თავის მხრით უფ. ა. ონიკოვი დანიშნა მამულების გაყოფის დროს. ამათ გაჰყვეს მამულები. როგორც ეტყობოდა, ორივე მხარე – გიორგი შარვაშიძე და ნინო ანდრეევსკისა ორივე კმაყოფილნი დარჩნენ ამ გაყოფით; ეს იქილამ სჩანს, რომ თუმცა ნინო ანდრეევსკისამ შეაძლია თავად გიორგი შარვაშიძეს თავის წილი, მაგრამ ეს არ დათანხმდა გაცვლაზე.

ამის შემდეგ თავადი გიორგი შარვაშიძე წავიდა ქუთაისში და ანდრეევსკები სასტუმროდგან გადავიდნენ გიორგი შარვაშიძის ცოლის სახლში, მტკვრის ნაპირას.

აი ამ დროს მოხდა აქ ის საშინელი შემთხვევა, რომელზედაც დღეს არის სჯა. 22 ივლისს, ნასადილეგს, ანდრეევსკები იყვნენ კნიაგინა ბ. თუმანოვისას. საღამოს დაბრუნდნენ. დედის ჩვენებით იმის ქალმა საღამოს 9-10 საათზე გამოიცვალა კაბა, გავიდა გარეთ ბაღში და მას შემდეგ აღარ დაბრუნებულა. მეორე დღეს ის ნახეს დამღრჩვალ ჯარაიზში, თფილისიდან 40 ვერსზედ.

თქვენ იცით, უფალნო მოსამართლენო, გარემოება ამ საქმისა. ამ გარემოებიდან ცხადათ სჩანს, პირველად ის, რომ ნინო ანდრეევსკისას არ შეეძლო იმ დრო იმ ალაგას [თავის სახლის წინ] წყალში ბანაობა და მაშასადამე თავისით არ დამღრჩვალა. მეორე, რომ ყველა ნიშნები გვიჩვენებენ, რომ ის დამღრჩვალ არ არის და მესამე, რომ იმის მოკვლა შეეძლოთ მხოლოთ შინაურებს.

განვიხილოთ თითოეული ეს გარემოება: იმ ალაგას და იმ დროს ნინო ანდრეევსკისას არ შეეძლო ბანაობა იმიტომ, რომ იქ ისეთი დაღმართი ადგილია, რომ არა თუ ღამით, დღისითაც

ჩასვლა გაუჭირდება იქ ადამიანს. ის ადგილი მუდამ სველია, რადგან ზემოდამ წყალი მოსწვეთს; და კაბა და წალები ნინო ანდრეევსკისა კი, რომელიც იმ ღამესვე ნახეს იქ, სრულებით მშრალი იყო. აშკარაა, რომ იქ არ ჩასულა ქალი, არამედ მერე დაუდვიათ იქ. ამას გარდა, მოწმეების ჩვენებით აღმოჩნდა, რომ ნინო ანდრეევსკისა ერთობ მორცხვი ქალი იყოვო, თავის დედასთანაც არ გაიხდიდა ხოლმე ის არასოდეს კაბასაო, და რა საფიქრებელია, რომ მთვარიან ღამეში წყლის პირას გაიხდიდა ტანისამოსს, როდესაც მეორე ნაპირზე ბანაობდნენ! ნინა ანდრეევსკისას რამდენჯერმე ეთქვა წინათაც, რომ ამისთანა მღვრიე წყალში ბანაობა როგორ შეიძლებაო.

მეორე გარემოება, ე.ი. ის, რომ ნინო ანდრეევსკისა ძალათ მოკლულია – ამას ყველაზე უფრო აშკარად ექიმების დამოწმება და ჩვენება ამტკიცებს. ექიმები, რომელთაც გასჭრეს ყარაიაზიდან მოტანილი გვამი ნინო ანდრეევსკისა ერთხმად ამტკიცებენ, რომ ის ჯერ მოკლულია, ჯერ ისე წაუღრჩვიათ და მერე ჩაუგდიათ წყალში. ის რომ დამღრჩვალს არ არის, ამასვე ამტკიცებს აგრეთვე ის გარემოება, რომ მიცვალებული ნახეს ყარაიაზში, თფილისიდან 40 ვერსზე მეორე დღეს, დილის 8 საათამდინ, ე.ი. 7-8 საათის განმავლობაში მიცვალებული 40 ვერსის მანძილზე გაუტანია წყალს. მენავეების და მეთევზეების ჩვენებიდან სჩანს, რომ ასე შორს დამღრჩვალს ასე ცოტა ხნის განმავლობაში თავის დღეში ვერ წაიღებს მტკვარი; თფილისში დამღრჩვალს, იმათი სიტყვით, ყარაიაზში მხოლოდ მეორე და მესამე დღეს მიიტანს წყალი, და ხან უფრო გვიანაც, და არა ასე მალე.

მესამე გარემოება, ის, რომ ნინო ანდრეევსკისა მხოლოდ შინაურებისაგან არის მოკლული. ამის დამტკიცება ადვილია: პირველად იმით, რომ გარეშე კაცს არავის არ ჰქონია იმასთან

ისეთი მტერობა, რომ ვისმეს შესწამოს კაცმა იმის მოკვლა; და კიდევ რომ ჰქონოდა, ამათ სახლში ისეთი ძაღლები იყო, რომ, უეჭველია, გარეშე კაცი შემოსვლას ვერ გაბედავდა.

ახლა კი უნდა ვიკითხოთ – ვინ არის ამ საქმეში დამნაშავე? ვის უნდა დაბრალდეს ნინო ანდრეევსკის მოკვლა?

ყველაზე პირველად უნდა ვსთქვა, რომ იმ დღეს რა დროსაც ეს შემთხვევა მოხდა, დავით ჩქოტუას ყოფა-ქცევა ყველას გასაკვირველად მიაჩნდა და ყველამ რაღაც უჩვეულებრივო მღელვარება და შთაბეჭდილება შენიშნა იმას. ერთი ის, რომ ყველაზე პირველად ის მივარდა იმ ალაგას, საცა ტანისამოსი იყო ნინო ანდრეევსკისა დადებული წყლის პირას და აღმოაჩინა ეს ტანისამოსი. რაღა თქმა უნდა, რომ იმან ადრევე იცოდა – სად იდგა ის ტანისამოსი; იცოდა, რომ ტანისამოსი განგებ იყო იქ დადებული იმ განზრახვით, რომ ქვეყანას თვალი აუხვიოს, რომ ვითომ ნინო ანდრეევსკისა იქ ბანაობდა და უბედური შემთხვევით დაიღრჩვაო.

მეორედ, გამოძიებამ და მოწმეებმა დაამტკიცეს, რომ დავით ჩქოტუამ იმ დღეს მოაკვლევინა ერთი ძაღლი, რომელიც უფრო ავი იყო და რომელიც სრულიადაც გაცოფიანებული არ ყოფილა და დანარჩენი ძაღლები კი დაამწყვდევინა, რასაკვირველია, იმ განზრახვით, რომ როცა გარეშე ვინმე შემოვიდოდა ამ საქმეში მონაწილე, ამ ძაღლებს არ შეეტყოთ.

დავით ჩქოტუა ამბობს, რომ იმ საღამოს ის იყო ქალაქში, რომ 8 საათზე გამოვიდა შინიდან, იყო ანდრია კაპანაძესთან, რომლისაგანაც თავის ძველი შარვალი უნდა წამოეღო, შემდეგ ჩარახჩიანის მაღაზიაში ყელსახვევი იყიდა, მერე შეიარა აფთიაქში, იყიდა იქ ქინა და მაზოლის წამალი და 10-ს საათზე შინ დაბრუნდა. ყველა ამას ბრალდებული ჩქოტუა იმ სახით ამბობს, რომ ჰსურს თავის ალიბი დაამტკიცოს, ე.ი. რომ ნინო

ანდრეევსკის მოკვლის ან დაღრჩობის დროს შინ არ ყოფილიყო, მაგრამ არც ერთი ეს იმის ნაამბობი არ გამართლდა.

მე არ მინდა ვისარგებლო ბრალდებულთ გასამტყუნებლად იმ ჩვენებით, რომელიც პოლიციის აფიცრისა და პოლიცმეისტერის ბელიკის წინაშე წარმოსთქვეს ივანე მგელაძემ და ზურაბ ქორიძემ, აგრეთვე პეტრე გაბისონიამ, რომელნიც გატყდნენ ამ საქმეში და პირ-და-პირ დავით ჩქოტუას მიუთითეს, როგორც ამ საქმის მოთავე პირს. არ მინდა ვისარგებლო ამათი გატეხით, რადგან უამისოთაც საკმაო ფაქტები არის ბრალდებულთ ჩქოტუებისა და პეტრე გაბისონიას დანაშაულობის დასამტკიცებლად.

ამ ნაირად, ცხადი და დაურღვეველია სამი გარემოება: პირველი, რომ ნინო ანდრეევსკისას არ უბანია; მეორე, რომ ის ძალად მოკლულია და მერე ჩაგდებული წყალში და მესამეც ის, რომ იმას მოკლავდნენ მხოლოდ შინაურები და ამ შინაურებში მოთავობა ეკუთვნის დავით ჩქოტუას და ამის დასახმარებლად იყვნენ: ნიკო ჩქოტუა და პეტრე გაბისონია, რომელნიც ბრალდებულთ სკამზე სხედან ახლა, და აგრეთვე სხვებიც.

არავითარი მნიშვნელობა არა აქვს ჩემთვის იმას, თუ რისთვის, რა ინტერესისთვის მოკლეს ის ბრალდებულთა. საზოგადოებაში სხვა-და-სხვა მიზეზებს ამბობდნენ, სხვათა შორის, თავად გიორგი შარვაშიძეს მიაწერდნენ მონაწილეობას; მაგრამ, ვიმეორებ, ამას ჩვენთვის არავითარი მნიშვნელობა არა აქვს. ჩვენთვის მხოლოდ ის არის საკმაო, რომ ამათ მოკლეს ნინო ანდრეევსკისა“.

სხდომა მეშვიდე და უკანასკნელი

5 მარტს

„უკანასკნელი სხდომა თფილისის ოლქის სასამართლოსი ნინო ანდრეევსკის ქალის მკვლელობის თაობაზე იყო გასულ კვირას. ამ დღეს ადვოკატებმა და პროკურორმა თითო სიტყვა კიდეც წარმოსთქვეს; უადგილობის გამო ჩვენ არ მოგვყავს ვერც ადვოკატების სიტყვები და ვერც პროკურორის მეორე სიტყვა. შემდეგ მოსამართლეებმა დაადგინეს კითხვები, რომელზედაც იმათ პასუხი უნდა გამოეტანათ და ცალკე ოთახში წავიდნენ. სალამოს შვიდ საათზე გამოიტანეს შემდეგი განაჩენი:

„1878 წლის მარტის 5-ს თფილისის ოლქის სასამართლოს სისხლის სამართლის განყოფილებამ, რომელიც შესდგებოდა: თავსმჯდომარის ელენინისაგან, წევრებისაგან: პოლტორაცკისა და ჩემისოვისაგან და პროკურორის ხალადოვსკის თანდასწრებით, მოისმინა საქმე ნინო ანდრეევსკის ქალის მოკვლის თაობაზე და გადაწყვიტა:

რომ თავადი დავით ზურაბის ძე ჩქოტუა [29 წლის] და გლეხი პეტრე გაბისონია [27 წლის] დამნაშავენი არიან იმაში, რომ სალამოს 22 ივლისს, 1876 წელს, წინათვე განზრახულის ჰაზრით და დათანხმებით მოჰკლეს ნინო ანდრეევსკისა; რომ დავით ჩქოტუამ დაითანხმა ამ საქმეში სხვები და ამის გამო

დავით ჩქოტუას ჩამოერთვას ყოველი ღირსება და გაიგზავნოს კატორღაში სამუშაოდ რუდნიკებში¹ 20 [ოცი] წლის ვადით, პეტრე გაბისონიას ჩამოერთვას აგრეთვე ყოველი ღირსება და გაიგზავნოს კატორღაში ციხეებში სამუშაოდ ათი [10] წლის ვადით;

ამ ვადის გასვლის შემდეგ დავით ჩქოტუა და პეტრე გაბისონია დასახლებულნი უნდა იქმნენ სამუდამოთ ციმბირში; ამათვე უნდა გადახდეს ამ საქმის სასამართლოს ხარჯი; ნიკო ჩქოტუას კი სასამართლო ამ საქმეში გამართლებულად აღიარებს.

ეს განაჩენი, დავით ჩქოტუას თავადობის ჩამორთმევის შესახებ, არ იქნება სისრულეში მოყვანილი, ის წარედგინება დ.მ. კავკასიის ნამესტნიკს, რომელმანც მ.ი.უ. ხელმწიფე იმპერატორს უნდა წარუდგინოს².

ასე დასრულდა ნინო ანდრევსკაიას მკვლელობის საქმეზე გამართული სასამართლო პროცესი, რომელმაც მთელ ქალაქზე წარუშლელი კვალი დატოვა როგორც სასამართლოს სხდომების მიმდინარეობისას:

„დილიდამ საღამომდინ არ გამოდიოდნენ ზალიდამ ის ბედნიერნი, განსაკუთრებით ქალები, რომელთაც ბილეთი ემოვნათ და ამ საქმის გარჩევაზე ესწრებოდნენ. ბევრს შიმშილით გული მისდიოდა; ერთ სტაქან წყალში „ნახევარ სამეფოს“ იძლეოდნენ; ბევრი, რომელნიც წყნარ, წესიერ ცხოვრებას, მუდამ თავის დროზე სადილის მირთმევას იყვნენ დაჩვეულნი, ერთი კვირის განმავლობაში ან სრულებით არ გეახლებოდნენ არაფერსა, ან მარტო კელბერის „პირაუკებით“ კმაყოფილდებოდნენ...“²

¹ საბადო.

² გაზეთი „დროება“, 8 მარტი, 1878 წ.

ისე დავით ჩქოტუასთვის გამამტყუნებელი განაჩენის გამოტანის შემდეგაც, რასაც, თბილისელების არაერთგვაროვანი რეაქცია მოჰყვა:

„საზოგადოება სამად იყო გაყოფილი; მცირე ნაწილს შეადგენდნენ ისინი, ვინც ამტკიცებდნენ, რომ ჩქოტუები ამ საქმეში სრულიად დამნაშავენი არ არიანო, უეჭველია, რომ ნინო ანდრეევსკისა მოკლულია, მაგრამ იმათ ამაში ბრალი არა აქვთო.

ამაზე უფრო მცირე ნაწილი ამტკიცებდა, რომ ნინო ანდრეევსკისა ბანაობდა და იმ დროს დაიღრჩვაო.

მომეტებული კი დარწმუნებით ამბობდა, რომ იმას არ უბანია; წააღრჩევს, წააღრჩევს შინაურებმა, ჩქოტუებმაო!

ყველა ერთად კი, მთელი საზოგადოება, შებრალებით და თითქოს რალაცნაირის თანაგრძნობით შესცქეროდა ბრალდებულებს. შესანიშნავია: სანამ ესენი სასამართლოში არ მოიყვანეს და ბრალდებულთ სკამზედ არ დასვეს, და განსაკუთრებით პირველად, როცა ანდრეევსკის ქალი განჰქრა, ყველანი ისეთის გაბრაზებით ლაპარაკობდნენ ჩქოტუებზე, რომ გეგონებოდათ, ხელში რომ ჩაუვარდეს ისინი საზოგადოებას, გაგლეჯენო.

და ახლა კი, როდესაც სასამართლო თავის საქმეს შეუდგა, როცა ესევე ბრალდებულნი წარდგნენ სამართლისა და საზოგადოების წინაშე, ეს ბრაზი ამავე საზოგადოებისა, როგორც ზევით მოგახსენეთ, შებრალებად, თითქმის თანაგრძნობად შეიცვალა. განსაკუთრებით ქალები... თვალებზედ ცრემლი მოსდიოდათ, როცა ბრალდებულებს ხედავდნენ“.¹

¹ გაზეთი „დროება“, 8 მარტი, 1878 წ.

ახლა კი გთავაზობთ სასამართლოს მიერ მიღებულ გადაწყვეტილებასთან დაკავშირებულ რეპორტაჟს სასამართლო დარბაზიდან:

„...ექვს საათზე მოსამართლენი კიდევ არ იყვნენ თავიანთ ოთახიდან გამოსულნი. ზოგიერთებს აქედამ ის დასკვნა გამოჰყავდათ, რომ მოსამართლეებთ შორის, უეჭველია, უთანხმოება არის, ბაასი აქვთ, მაგრამ ეს დაგვიანება გამტყუვნების ნიშანი არისო.

საზოგადოება რო ასე ღელავდა, რო ასე აღშფოთებული იყო და მოუთმენლად მოელოდა განაჩენის გაგონებას, ნეტა რა მდგომარეობაში უნდა ყოფილიყვნენ ამ დროს ბრალდებულნი, რა გულის-ძგერა, რა ცეცხლი უნდა ყოფილიყო ამათ გულში, რომელთაც ბედი და უბედობა, ხორციელი და ზნეობითი სიკვდილი და სიცოცხლე ამ განაჩენზედ იყო დამოკიდებული?!

ბოლოს სალამოს შვიდის ნახევარზე დაარაწკუნეს ზარი და ხალხი შემოცვივდა ზალაში. შემოიყვანეს ბრალდებულნიც და თავის სკამებზე დასვეს. თითქოს ცოტათი უფრო აღელვებულია დავით ჩქოტუა; მაგრამ მაინც არ ეტყობა, რომ იმას რისამე შიში აქვს; უმცროსი ძმა კი ჩვეულებრივად მშვიდობიანად დაჯდა და მხნეთ უყურებს ყველას.

თითქმის შვიდი საათი იყო, როცა კარები გაიღო და პრისტავმა წარმოსთქვა თვის სიტყვები „სამართალი მოდისო!“

შემოვიდა სამართალი. ერთი შეხედვითვე შეატყობს კაცი, რომ ამათ კეთილი ამბავი არ მოაქვთ: ვერც ერთი ამათგანი პირ-და-პირ ვერ იყურება; გაყვითლებულები არიან; დასხდნენ კრესლოებზე და თავი ჩაილუნეს...

სასამართლოს ზალაში, რომელშიაც ოთხასამდინ სულია, ისეთი მყუდროებაა, რომ ბუზის გაფრენას გაიგებთ... ხმა თავსმჯდომარისა, რომელსაც განაჩენის ფურცელი უჭირავს ხე-

ლში და ჰკითხულობს, ისე გაისმის ზალაში, თითქოს ეს ხმა სამარიდამ მოდისო...

პირველი სიტყვიდამ ცხადად მოჰანს, რომ ამ ხმით წაკითხულს განაჩენს დაახლოებული კავშირი უნდა ჰქონდეს სამარესთან...

– „სასამართლო აღიარებს-რა დავით ჩქოტუას დამნაშევდ იმაში, რომ...“

სხვა საჭირო აღარ არის. ყველას თავები ერთბაშად დავით ჩქოტუასაკენ მობრუნდა...

ჩემ დღეში ამისთანა სახე, ამისთანა თვალები არ მი-
ნახავს... უეცრად, სანამ თვალს მოვასწრობდი, გაფითდრდა
კაცი, ტუჩები ისე გაუთეთრდა, როგორც ეს ქაღალდია, რომე-
ლიც თქვენ ამ ჟამად გიჭირავთ ხელში; თვალები სრულებით
გაუშტერდა, ერთს წერტილს შესჩერებიან, იმ ქაღალდს, რომე-
ლიც თავს-მჯდომარეს უჭირავს ხელში და რომელმანც გაუთხ-
არა მას ორ გვარი სამარე; მთელი ადამიანი გარეტიანებულია,
გაფითრებული, ასე გგონია გაქვავდაო...

საშინელი მდგომარეობა უნდა ყოფილიყო მაშინ იმის მდ-
გომარეობა... კაცის ოცნება, რასაკვირველია, ჯერ წარმოიდ-
გენს იმ ცეცხლს, იმ ჯოჯოხეთს, რომელიც უტრიალებდა მაშინ
იმას გულში...

ნამდვილი მხეცი, სრულებით გულ-გაქვავებული, უგრძნო-
ბარი უნდა იყოს ის პირი, რომელმანც ტაში დაჰკრა სასამართ-
ლოს ამ გვარ განაჩენს... რაც უნდა სამართლიანი მოსჩვენ-
ებოდა იმას ეს განაჩენი, თუ იმან შეხედა ამ დროს დავით
ჩქოტუას და მაინც ტაში დაჰკრა, უეჭველია იმას ადამიანის
გული არა, ჰქონია..."¹

¹ გაზეთი „დროება“, 8 მარტი, 1878 წ.

ასეა თუ ისე, მიუხედავად ყველაფრისა, ნინო ანდრეევსკაიას მკვლელობის საქმე ამით უნდა გათავებულყო, დავით ჩქოტუას ციმბირში გაგზავნიდნენ და ეგ იქნებოდა, მაგრამ თფილისის ოლქის სასამართლოს პროკურორი უფ. ხლადოვსკი ამ შედეგით არ დაკმაყოფილდა, ნიკოლოზ ჩქოტუას გამართლება გააპროტესტა და თფილისის სამოსამართლო პალატაში საჩივარი შეიტანა.

შედეგად, ნინო ანდრეევსკაიას მკვლელობის საქმეის განხილვა თბილისის სამოსამართლო პალატაში ჩაინიშნა...

აი აქ ერთვება საქმეში გამოჩენილი პეტერბურგელი ადვოკატი ვ. დ. სპასოვიჩი, რომელიც დავით და ნიკოლოზ ჩქოტუების დასაცავად თბილისში 1878 წლის 22 სექტემბერს ჩამოდის. სპასოვიჩი ჩამოსვლისთანავე იწყებს ანდრეევსკის ქალის მკვლელობის თაობაზე შემდგარი საქმის შესწავლას და როგორც ქალაქში ამბობენ, თბილისელი ექსპერტების [დოქტორების] ჩვენების დასარღვევად პეტერბურგიდან ექსპერტად ჰყავს მოწვეული ექიმი-პროფესორი საროკინიო...

ვლადიმერ სპასოვიჩი [1829-1906 წწ.] პოლონელ-რუსი იურისტი, ხშირად მოიხსენიებდნენ, როგორც იმპერიული რუსეთის ყველაზე ბრწყინვალე ადვოკატად.

კარიერის განმავლობაში არაერთ მნიშვნელოვან სამართლო პროცესსა და საქმის განხილვაში მიუღია მონაწილეობა; მათ შორის იყო „ნეჩაევის პროცესი“, რომელსაც ფიოდორ დოსტოევსკის ცნობილი რომანი „ეშმაკნი“ ეფუძნება.

ასევე, არსებობს მოსაზრება, რომ ფიოდორ დოსტოევსკის კიდევ ერთ და ალბათ მთავარ რომანში „ძმები კარამაზოვები“, სწორედ ვლადიმერ სპასოვიჩის პროტოტიპი უნდა იყოს ადვოკატი ფეტიუკოვიჩი.

ვლადიმერ სპასოვიჩი [1829-1906 წწ].
პოლონელ-რუსი იურისტი, ხშირად მოიხსენიებდნენ, როგორც
იმპერიული რუსეთის ყველაზე ბრწყინვალე ადვოკატად

„ყველა მოუთმენლად ელოდა სახელოვანი ფეტიუკოვიჩის გამოსვლას. იგი საქვეყნოდ აღიარებული ვეჩილი გახლდათ და ეს პირველი შემთხვევა არ იყო, როცა ის პროვინციაში ჩადიოდა გახმაურებული სისხლის სამართლის დამნაშავეს დასაცავად. მის მიერ მოგებული საქმეების ამბავი მთელ რუსეთს მოედებოდა ხოლმე და ხალხის მეხსიერებაში დიდხანს რჩებოდა“.¹

ვლადიმერ სპასოვიჩის ერთ-ერთი პირველი, საყოველთაოდ გახმაურებული, საქმე კი სწორედ ანდრეევსკის ქალის მკვლელობა იყო...

¹ ფიოდორ დოსტოევსკი, „ძმები კარამაზოვები“, საგამომცემლო სახლი „ლაბირინთი“.

ანდრეჟესკის ქალის საქმე

თუილინის სამოსამართლო პალატაში

სხდომა

25 ნოემბერს

„ზალა რასაკვირველია სავსეა ხალხით; მაგრამ ისე აღარ აწყდება სასამართლოს ხალხი, როგორც შარშან ზაფხულში აწყდებოდა, როდესაც ამავე საქმეს ოლქის სასამართლოში არჩევდნენ.

როგორც ყოველთვის ამ გვარს შემთხვევებში, ქალები მომეტებულ ნაწილს შეადგენენ მაყურებელ საზოგადოებისას.

ყველას ყურადღება პეტერბურლის გამოჩენილ ადვოკატზე – სპასოვიჩზე არის მიქცეული. ის არის მდაბალი, ჩარგვალე-ბულ-ჩასუქებული შავგრემანი კაცი პატარა თხასავით წვერე-ბით, სათვალთ, რომლიდამაც ცოცხლად გამოიყურებიან ქრელი, მსხვილი თვალები.

სხდომა მეთორმეტე საათის ნახევარზე დაიწყო.

სასამართლოს შეადგენენ: თავსმჯდომარე – აგალინი, წევრები – ფრანცოვი და ბაკალო, პროკურორი – გიკოვი, დამცველი ბრალდებულების დავით და ნიკო ჩქოტუებისა და პეტრე გაბისონიას ნაფიც-ვექილი სპასოვიჩი.

ექსპერტებად არიან: თფილისის ექიმები: გარალევიჩი, ბლიუმბერგი, გლავაცკი და პავლოვსკი; ამათ გარდა, დამცველის თხოვნით, პროფესორი საროკინი და ექიმი ტკაჩოვი.

მოწმეებად არიან: იოლან ვეტცელი, მენაბდიშვილი, ჭიაბეროვი და იოსებ თოფურია.

გაბისონია თხოულობს, რომ სანამ სხდომაზე იქნება, ბორკილი ახადონ.

პროკურორი, დამცველი და პოლიცემისტერი ამის წინააღმდეგს არაფერს ამბობენ და ამის გამო სასამართლომ შეასრულა ბრალდებულის გაბისონიას თხოვნა.

დამცველი სპასოვიჩი თხოულობს, რომ სხვათა შორის, მოწმედ მიიღონ და ჩვენება ჩამოართვან თავად გიორგი შარვაშიძეს, რომელიც ამ ჟამად ამ ზალაშივე იმყოფება.

თუმცა პროკურორი ამ თხოვნის წინააღმდეგი იყო, მაგრამ სასამართლომ შეიწყნარა ეს თხოვნა და თავადი გიორგი შარვაშიძე მიიღო მოწმედ.

სასამართლომ მოიხმო თ. გ. შარვაშიძე და თავსმჯდომარის კითხვაზე სთქვა, რომ ის არის 32 წლის; დავით ჩქოტუას კარგი მეგობარი ვიყავიო, ნიკო ჩქოტუას ნაკლებათ ვიცნობდიო და რაც შეეხება ნინო ანდრეევსკისას, იმასთანაც ძალიან მეგობრად ვიყავიო.

სასამართლომ გადაწყვიტა, რომ თ. გ. შარვაშიძეს ჩამოერთვას ჩვენება დაუფიცებლად.

ამის შემდეგ მოწმეები და ექსპერტები დააფიცეს და სასამართლოს წევრმა ბაკალომ დაიწყო საქმის გარემოების მოხსენება“.

სალამოს სხდომა

25 ნოემბერს

„ნასადილევის 5 საათზე შეწყვეტილი სხდომა გაიხსნა იმ საღამოსვე 7 საათზე.

მეათე საათზე სასამართლოს წევრმა ბაკალომ გაათავა, როგორც იყო, საქმის გარემოების მოხსენება.

შემდეგ დაიწყო მოწმეების ჩვენების ჩამორთმევა. ყველაზე პირველად ჰკითხეს მეთევზეს ფილუა მენაბდიშვილს, რომელმაც პირველად დაინახა და გამოიტანა წყლიდან დამღრჩვალ ნინო ანდრეესკის გვამი.

ამის ჩვენების დროს ცხადათ დამტკიცდა – თუ რა დიდი მნიშვნელობა აქვს თარჯიმანს ჩვენს სასამართლოებში. ორი საათის განმავლობაში წვალობდნენ ორი თარჯიმანი სასამართლოში და სულ უბრალო კითხვებით ქართულად ვერ გადაუთარგმნეს სასამართლოს ადვოკატისა და პროკურორის მოწმეს და ვერც ამის ჩვენება გადათარგმნეს რიგიანად რუსულათა. ბოლოს საქმე იქამდინ მივიდა, რომ სასამართლო იძულებული შეიქნა თარჯიმნობა ეთხოვა თ.დ.მ. ერისთავისთვის.

შაბათის სხდომა სასამართლოსი ამით გათავდა ნაშუადღევს პირველს საათზე“.

სხდომა 26 ნოემბერს

„სხდომა მეთორმეტე საათის ნახევარზე გაიხსნა. რადგან კვირაა და მშენიერი დღეცა, ამის გამო ხალხი უფრო ბლომად მოაწყდა სასამართლოს კარებს. შესვლა ზალაში, რასაკვირველია მეათედ ნაწილს არ ღირსებია.

ახალი თარჯიმანი თ. დ. გ. ერისთავი დააფიცეს და სასამართლო ხელ-ახლად შეუდგა მოწმის მენაბდიშვილის ჩვენების ჩამორთმევას.

ფიდუა მენაბდიშვილმა უჩვენა, რომ 1876 წლის 22 მკათათვეს, ის იყო ყარაიაზე და როცა დილით ადგა და თავის ჩანგლების დასახედავად წავიდა, დაინახა, რომ მტკვარს დამღრჩვალ ადამიანის გვამი მოჰქონდა. ჩავედი წყალში და გამოვიტანე ნაპირზედაო.

სასამართლოსა და დამცველ-პროკურორის კითხვაზე, მოწმემ აჩვენა, რომ გვამი ისე სუფთა და თეთრი იყო, როგორც ანგელოზიო; იარები და დაღურჯებული ადგილი არსად არ ჰქონია გარდა თითებისაო. წყლიდამ რო გამოვიტანე, ჩემი ამხანაგი სხვა მეთევზეებიც მოვიდნენო, ამოვთხარეთ ორმო, ქვეშ ბალახი ჩავუგეთ, ჩავასვენეთ შიგ, შემდეგ მიწა დავა-

ყარეთ, ჯაგი დავადევით ზემოდამაო და წამოვედით ქალაქში პატრონის შესატყობინებლად.

სოლომან ი. შაბუროვის ჩამოართვეს ჩვენება იმაზედ, თუ როგორი მდებარეობა აქვს იმ ადგილს, რომელიც იმას ეკუთვნის და რომელზედაც მენაბდიშვილს ენახა პირველად დამღრჩვალ გვამი ნინო ანდრეევსკისა.

იოსებ თოფურიაშვილს აჩვენა, რომ რამდენიმე ხნით წინ ანდრეევსკის ქალის მოკვლამდინ ის შეხვდა ბაღში პეტრე გაბისონიას, რომელსაც ქალის წაღები მიჰქონდა მეწაღესთან გასაკეთებლად.

პეტრე გაბისონია ცდილობს გაახსენოს იმას, რომ ეს ამბავი, ადრე კი არა, სწორედ იმ დღეს მოხდა, რა დღესაც ანდრეევსკის ქალი დაიღრჩვაო. მაგრამ, რადგან ი. თოფურიაშვილს ამტკიცებს, რომ იმ დღეზე ადრე იყო, ამის გამო გაბისონია ამბობს, რომ ამას ეშინიან, ვაი თუ მეც გამრიონ ამ საქმეში და იმიტომ დგას უარზედაო.

მოწმემ თ. გ. მ. შარვაშიძემ ადვოკატის სპასოვიჩის კითხვაზე აჩვენა შემდეგი: როცა ნ. ანდრეევსკისა დაიღრჩო მე ქუთაისში ვიყავი; ამის წინათ კი სამეგრელოში ვიყავი გოროდში თ. მინგრელსკისთან. დილით 23 ივლისს, 1876 წელს, ჯერ ლოგინიძემ ამდგარი არ ვყოფილვარ, შემოვიდა ჩემთან ბ. ლოლობერიძე და მიჩვენა დ. ჩქოტუასაგან მიღებული დეპეშა, რომელშიაც ეწერა, რომ ნინო ძალიან ავად არის და უნდა ჩამოხვიდეთ. მე იმ დღესვე წამოველი ქალაქში. მეორე, თუ მესამე დღეს შევიტყე, რომ დამღრჩვალ გვამი ნინოსი ენახათ და ჩამოიტანეს ქალაქში. პირველად რომ ვნახე, ძლივს ვიცანი ისეთ ნაირად იყო გაბერილი და გასვრილი ტალახით. მარცხენა თითი ჰქონდა გაუფუჭებული და იმით ვიცანი. დავით ჩქოტუას ყმაწვილო-

ბითვე ვიცნობდი; შემდეგ როცა ოდესაში ვმსახურებდი, იქ ხელ-ახლად გავიხსენეთ ნაცნობობა და ბოლოს პეტერბურლის უნივერსიტეტში რომ გადავიდა, იქაც ხშირად ვხვდავდი. იქიდანამ გამოვგზავნეთ ჩვენ ის ანდრეევსკის მამულების გამგებლად. ოდესიდან მე, ჩემი სიდედრი ბარბარე ანდრეევსკისა და ჩემი ცოლის-და ნინო ერთად წამოველეთ. მამულის გაყოფისათვის მედიატორების მოსამართლეებად ამოვირჩიეთ: ალ. ონიკოვი, ბ. ლოლობერიძე და დ. ანჩაბაძე. მართალია, რომ როცა ჩემი წილი მხვდა, მიცვალებულმა [ნინომ] მითხრა: თუ გინდა გავცვალოთ ერთმანეთში ჩვენი წილიო, მაგრამ მე არ დავთანხმდი. ჩემი სიდედრი მე წავიყვანე აქედამ ოდესაში; მერე ვარშავაში წაველი და მას აქეთ ის აღარ მინახავს, ასე, რომ მე ვერ შემიძლიან გითხრათ – თუ რას ჰფიქრობს, ან ვის აბრალებს თავის ქალის მოკვლას...

შემდეგ ექსპერტებზე მივარდა საქმე. პროფესორმა საროკინმა მისცა რამდენიმე კითხვა აქაურ ექიმებს, რომელთაც პირველად ნახეს და გასტრეს დამღრჩვალნი. ანდრეევსკის ქალის გვამი და მოსთხოვა ამათ ამ კითხვებზე დაწვრილებითი პასუხი. ჩვენმა ექიმებმა ჯერ გამოაცხადეს, რომ 15 მინუტი გვეყოფა ამ კითხვებზე პასუხის სათქმელათაო; სასამართლომ ნახევარი საათი ვადა დაუნიშნა, მაგრამ ნახევარი საათი რომ გათავდა, მერე გამოაცხადეს, რომ ხვალამდინ გვადროვეთო.

ამ ნაირად შემდეგი სხდომა დაინიშნა ორშაბათისათვის დილის 10 საათზე”.

„მთელი ორშაბათის სხდომა, რომელიც დილის თერთმეტის ნახევარზე დაიწყო, ექსპერტების – დოქტორების ჩვენებასა და გამოკითხვას მოუწდა.

თფილისელ ექსპერტებმა [გარალევიჩმა, ბლიუმბერგმა, გლავაცკიმ და პავლოვსკიმ] წარმოადგინეს თავის პასუხი იმ კითხვებზე, რომელიც წერილით მისცა მათ პროფესორმა საროკინმა. ამ პასუხმა ვერ დააკმაყოფილა პროფ. საროკინი. იმან სთქვა, რომ ჩემ შეგირდ სტუდენტებს რომ ამისთანა პასუხი მიეცათ ჩემ კითხვებზე და ამისთანა მცირე ცოდნა გამოეჩინათ ეგზამენის დროს, რიგიანს ბალს ვერ მიიღებდნენ ჩემგანაო...

შემდეგ სასამართლომ თვითონ პროფ. საროკინს წარმოატყვევინა თავის ჰაზრი ნ. ანდრეევსკის ქალის მკვლელობის თაობაზე.

პროფ. საროკინმა უკანასკნელი ოთხი საათის განმავლობაში ილაპარაკა. იმან დაწვრილებით გაარჩია – თუ რა განსხვავება არის სხვა-და-სხვა გვარ დაღრწობაში. მოიყვანა ნიშნები ხელით დამღრწვალ კაცისა, ბალიშით დამღრწვალისა, წყლით დამღრწვალისა და სხვ. აღუწერა სასამართლოს

გარკვევით და მეცნიერულად – თუ რა ნიშნები უნდა ჰქონო-
და ნინო ანდრეევსკისას, თუ რომ ის, როგორც თფილისელი
ექიმები-ექსპერტები ამბობენ, ჯერ მოეკლათ, ჯერ ხელით
დაეღრჩოთ და მერე ჩაეგდოთ წყალში. და ყველა ამ ნიშნე-
ბიდან, ყველა საბუთებიდან, პირველად ექიმებისაგან შედგე-
ნილ პროტოკოლიდან და ამ სხდომაზედვე იმათი ნაამბობიდან
ის დასკვნა გამოიყვანა, რომ ნ. ანდრეევსკის ქალი პირ-და-პირ
წყალში არის დამღრჩვალიო. ვერცერთი ისეთი ნიშნები ვერ
ვნახე მეო, სთქვა უფ. პროფ. საროკინმა, რომელიც მარწმუნებ-
დესო, რომ ნ. ანდრეევსკისა ჯერ ხელით ან სხვით როგორმე
ძალ-დატანებით დაეღრჩოს ვისმე და მერე ყოფილიყოს წყალ-
ში ჩაგდებული. ამის გამო ჩემი სინდისისა და მეცნიერების წი-
ნაზე ვამტკიცებო, რომ ნ. ანდრეევსკისა პირ-და-პირ წყალშია
დამღრჩვალიო. შესაძლებელიაო, რომ ძალით ჩააგდო ვინმემ
წყალში, – ეს ჩემი საქმე არ არის, ამის გამოცნობა მეცნიე-
რების საქმე არ არის; მე მხოლოდ იმას ვამტკიცებო, რომ ყვე-
ლა ის ნიშნები, რაც უნახეს მიცვალებულს ნ. ანდრეევსკისას,
გვიჩვენებენ, რომ ის მხოლოდ წყლისაგან არის დამღრჩვალი.

თავსმჯდომარემ აქაურ ექსპერტებს ჰკითხა: გაქვთ თქვენ
პროფ. საროკინის სიტყვებზე და ჩვენებაზე რამე სათქმელი,
თუ არაო?

ექიმმა პავლოვსკიმ სთქვა: ჩვენი ჰაზრი პროტოკოლში
არის გამოცხადებული და თუ სასამართლოს ჰსურს, კიდევ
გვკითხოს რამე იმ პროტოკოლის დასამატებლად, ჩვენ მზათა
ვართ პასუხი მოვახსენოთო.

პროკურორისა და დამცველის – სპასოვიჩის კითხვაზე ყვე-
ლა აქაურ ექსპერტებმა თავიანთი პირვანდელი ჰაზრი და
შეხედულობა გამოაცხადეს ამ საგანზე; ისინი ამტკიცებდნენ,

რომ ნ. ანდრეევსკის გვამს ისეთი ნიშნები ჰქონდაო, როცა გავჭერიო და დავხედეთო, რომ ამისთანა ნიშნები მხოლოდ ჯერ ძალად მოკლულს [დამღრწვალს] აქვს და მერე წყალში ჩაგდებულსაო.

დოქტორმა ბლუმბერგმა პირ-და-პირ გამოაცხადა, რომ პროფ. საროკინის სიტყვების შემდეგ, ახლა მე უფრო დავრწმუნდი იმაშიო, რომ ნ. ანდრეევსკისა წყალში დამღრწვალნი არ არისო...

ექსპერტიზის დასამატებლად ადვოკატმა სპასოვიჩმა ითხოვა, რომ 1) ექსპერტებს უნახონ ბრალდებულ პეტრე გაბისონიას კვალი გულზე იმ გაფხაჭნულისა, რომელიც საავატომყოფოში წოლის დროს ჰქონია და რომელიც ვითომ იმ დროს დაჩნევია, რა დროსაც ნ. ანდრეევსკისა მოუკლავთ; 2) აგვიხსნან ექსპერტებმა – თუ რა დროს განმავლობაში ააფირფიტებს წყალი დამღრწვალ ადამიანს და 3) გამოიკვლიონ ქიმიურად და მიკროსკოპიურად ის მიწა და მწვანე ლაქები, რომელიც შერჩენია და ახლაც მოჩანს ნ. ანდრეევსკის პოლ-საპოშკების ლანჩაზე.

სასამართლომ დააკმაყოფილა ყველა ეს მოთხოვნილება უფ. სპასოვიჩისა. წაღების ლანჩის ლაქებისა და მიკრული მიწის გამოსაკვლეველად ამოირჩიეს ექსპერტებად: დოქტორი მალინინი და ქიმიკოსი სტრუვე.

სპასოვიჩმა სთხოვა სასამართლოს, რომ სიტყვის ნება მისცენ ბრალდებულ პეტრე გაბისონიას, რომელსაც გულზე გაფხაჭნულების თაობაზე რაღაც უნდა სთქვასო.

პეტრე გაბისონიამ, სასამართლოსაგან ნება-რთვის მიცემის შემდეგ, სთქვა შემდეგი: როცა პირველად შემიყვანეს საავატომყოფოში, ნინუცა ანდრეევსკის ქალის დაღრწობის შემდეგ,

მე სულ გამატიტვლა დობტურმა და დამხედა. რატომ მაშინ არაფერი გაფხაჭნული არ უნახავს იმას ჩემ ტანზე. ორი კვირის შემდეგ, არ ვიცი დაფხანისაგან და არ ვიცი იმისაგან, რომ თივიან და ეკლიან ლეიბზე ვიწექი, ალბათ დავიფხაჭნე და იმისაგან გამიჩნდა. კიდეც რომ მომეკლა, სერთუკი მეცმებოდა, ჟილეტი, პერანგი და როგორ გაატანდა ნინუცას ფრჩხილები ტანისამოსში. სადგისის ფრჩხილები ხომ არ ექნებოდა. ბატონო, ახალგაზდა პროკურორი მუდამ დღე დაიარებოდა ბოლნიცაში, 200 მანათი დაჰპირდა კატარუნიკს¹ და გასაროზგავათ დანიშნულს არესტანტს² წერეთელსა და თათარს უსსა-ოლლის, რომ გამოსტეხეთ პეტრე გაბისონიაო; დღეში ორ-სამ მანეთს აძლევდა. ამისთანა კაცები რას არ მოიგონებენ და რას არ იტყვიან? თუ რამ მექნა, ექვსი კვირა „ტომნიში“ [ბნელ ოთახში] ვიყავი ჩამწყვდეული, შვიდი თვე „სეკრეტში“ ჩამსვეს, საბარცხალიც არ მომაკარეს, – და მაშინ არ ვიტყოდი! ტყუილა ვიტანჯები სამართლისათვის, ღმერთი არ არის თქვენში? არაფერი დამიშავებია, ღმერთმა ხომ იცის!..“

¹ კატორღელი.

² პატიმარი.

„ორმა ექსპერტმა – უფ. დოქტორმა მალინინმა და ქიმი-ის მაგისტრმა სტრუვემ, რომელთაც მინდობილი ჰქონდათ მიკროსკოპით გაესინჯათ, თუ რა იყო ნ. ანდრეევსკის წაღების ძირზე, ერთხმად გამოაცხადეს, რომ ჩვენ იმაზე მცენარეული ნაწილების მეტი ვერა ვნახეთ-რაო. და გამოცნობა – თუ რა გვარ მცენარეს ეკუთვნის ეს ნაწილები, ამ ჟამად ძალიან ძნელია და ბევრ დროსაც მოითხოვსო. მიწის ნაწილები კი აღარ დარჩენილიყო იმ წაღების ლანჩაზედაო.

ამ ჩვენებებით დაკმაყოფილდნენ ორივე მხარეები და, შემდგომ სხდომის ნახევარი საათის შეჩერებისა, პროკურორმა დაიწყო თავის გამამტყუნებელი სიტყვა.

პროკურორის ბიკოვის სიტყვა. იმ აპელაციაში, რომელიც ბრალდებულთა დ. და ნ. ჩქოტუამ და პ. გაბისონიამ შეიტანეს ოლქის სასამართლოში, ისინი ამტკიცებენ, რომ არათუ იმათ არ მოუკლავთ ნ. ანდრეევსკისა, ის საზოგადოთ არ არის ძალით მოკლულიო და, თუ დამტკიცდა, რომ მართლა მოკლულია, ამ შემთხვევაში, უეჭველია, ბრალი ჩვენ დაგვედებო. ამის გამო მე პირ-და-პირ საქმის გარემოებიდამ დავიწყებ. საქმის გარემოებიდამ დავინახავთ ჩვენ – ჯერ მოკლულია ნ. ანდრეევსკისა და მერე ჩაგდებული, თუ მართლა უბანია და

უცაბედად პირ-და-პირ წყალში, უბედურის შემთხვევით დამ-
ღრჩვალა.

ყველაზე პირველად უნდა ითქვას, რომ ყველა მოწმეე-
ბი ერთხმად ამტკიცებენ, რომ ნ. ანდრეევსკისა ჭკვიანი, წინ
დახედული და გონიერი ქალი იყო. ამას გარდა, ზოგიერთ
მოწამეებმა უჩვენეს, რომ სიკვდილის წინათ რამდენიმეჯერ
ჩამოაგდო იმან მტკვარში ბანაობაზე ლაპარაკი და ყოველთ-
ვის გაკვირვებითა და ზიზლით ამბობდა – თუ როგორ შეიძლე-
ბა ამისთანა მღვრიე წყალში ბანაობაო. ამასთანავე, ის იყო
მორცხვი ქალი და იმისთანა მთვარიან რამეს, როგორიც იყო
1876 წლის 22 ივლისს, შეიძლებოდა მტკვრის მეორე ნაპირზე
ხალხი ბანაობდა და ამისთანა დროს ის არ გაიხდიდა ტანისა-
მოსს და არ ჩავიდოდა წყალში. არის კიდევ ერთი გარემოება,
რომელიც გვიმტკიცებს, რომ ნ. ანდრეევსკისა თავის ნებით
არ ჩასულა საბანებლად წყალში. ეს გარემოება ის გახლავთ,
რომ იმას არავითარი საცვალი არ წაუღია ნიფხავ-პერანგის
გამოსაცვლელად. არ შეიძლება წარმოვიდგინოთ, რომ ნ. ან-
დრეევსკისა ნიფხავ-პერანგით ჩავიდა წყალში და მერე ტიტ-
ველ ტანზე ჩაიცვა კაბა და კოფტა და ისე დაბრუნდა ოთახში.

ამ ნაირად მე ვამტკიცებ, რომ სულელობა, სიგიჟე იქნე-
ბოდა ნ. ანდრეევსკის ქალის მხრით, რომ ის ამ დროს, უს-
აცვლოთ და საზოგადოთ ამისთანა გარემოებაში ჩასულიყო
მტკვარში და ებანა.

იქნება მითხრან, რომ ძალად მოიკლა თავი, თავის ნებით
ძალად დაიღრჩოვო? ამას კიდევ უფრო ნაკლები საფუძველი
აქვს. ჩვენ ვიცით, რომ ნ. ანდრეევსკისა იყო მხიარული ხასი-
ათის ქალი, რომ იმას უყვარდა სიცოცხლე, რომ ისეთს გარე-
მოებაში იყო, სიცოცხლე არ მოსძულდებოდა. სხვათა შორის,
ამას გვიმტკიცებს ის წიგნიც, რომელიც სიკვდილის წინა დღეს
იმან მისწერა თ.გ. შარვაშიძეს.

ნინო ანდრეევსკისა რომ თავის ნებით არ დამღრწვალა და არც უბედური შემთხვევის გამო, ამას ისიც გვიმტკიცებს, რომ იმის გვამი ყარაიაზე ნახეს, იმ ადგილას, რომელიც ანდრეევსკის სახლიდამ 33 ვერსით არის მოშორებული. მენავეებმა ცხადად დაგვიმტკიცეს, რომ თფილისში დამღრწვალ ადამიანს იმ ადგილას მტკვარი ორ-სამ დღეზე ადრე ვერ ჩაიტანსო. ადვილადაც წარმოსადგენია ეს, რადგან მიცვალებულს წყალი ძირს მიათრევს და ათასი დაბრკოლება – ორმოები, ქვები და სხვა ხვდება და უშლის მდინარეს იმის ჩქარა წაღებას. ექსპერტმა ტკაჩოვმა მოახსენა აქ სასამართლოს, რომ ქალაქიდან მეთექვსმეტე ვერსზე მტკვარი რამდენიმე რტოთ იყოფაო და ეს რტოები ისე პატარაები არიან [ზოგან ოთხი გოჯი]¹, რომ მკათათვეში, როცა მტკვარი პატარაა, იმ ტოტებს მძიმე საგნის წაღება სულ არ შეუძლიანთ.

მაშასადამე, თუ წყალს არ წაუღია ყარაიაზამდინ ნ. ანდრეევსკის დამღრწვალ გვამი, უნდა ვიფიქროთ, რომ აქ, თფილისში არ არის ჩაგდებული.

მე მგონია ცხადად დავამტკიცე, რომ ნ. ანდრეევსკისას არ უბანია, რომ ის თავის ნებით არ არის წყალში ჩავარდნილი. მაშ ერთი-რა მოსაზრება დაგვრჩენია: ის განზრახ, ძალ-დატანებით არის მოკლული და შემდეგ გატანილი ქალაქს გარეთ.

რა ვნახე მტკვრის ნაპირზე, საცა ვითომც იბანა ნ. ანდრეევსკისამ? ვნახეთ იმის ტანისამოსი. წაღები ცხადად ამტკიცებენ, რომ იმ ადგილას, საცა ისინი ეწყო, ნ. ანდრეევსკისა არ ჩასულა. ეს ადგილი ტალახიანი ადგილია, მუდამ წყალი გამოდის აქ და ფეხ-გაუსვრელად ჩასვლა ნაპირზედ ყოვლად

¹ მანძილი ცერის ბოლო სახსრიდან ფრჩხილის წვერამდე. სიგრძის ერთ-ერთი უძველესი საზომი საქართველოში, დაახლოებით 3, 16 სმ.

შეუძლებელია. წადები კი სრულიად მშრალი და სუფთა იყო. სხვა რომ არა გვექონოდა-რა, ეს დამტკიცებაც კმარა, ვსთქვათ, რომ ნ. ანდრეევსკისას არ უბანია აქ და მაშასადამე, წყალში არ დამღრჩვალა.

ექსპერტების ჩვენებაც, გარდა პროფ. საროკინისა, ამასვე გვიმტკიცებს. იმათ ისეთი იარები უნახეს მიცვალებულს ტანზე, რომელნიც, უეჭველია, სიცოცხლეში უნდა იყოს დამჩნეული. თფილისელ ექსპერტებს უფრო მომეტებული დაეჯერებათ, ჩემის ჰაზრით, ვინემ პროფ. საროკინს; ამათ ნახეს მიცვალებული, ამათ გასჭრეს ის და მაშინვე პროტოკოლი შეადგინეს. პროფ. საროკინს კი თვითონ საგანი გამოძიებისა [გვამი] არ უნახავს. მაგრამ ექსპერტების ჩვენებას ჩემთვის თითქმის არავითარი მნიშვნელობა არა აქვს. საქმე იმაშია, მხოლოდ დამტკიცდეს, რომ ნ. ანდრეევსკისას თავის ნებით არ უბანია თავის სახლის წინ, მტკვარში, – და ეს, ჩემის ჰაზრით, სრულად, დაურღვევლად დამტკიცებულია.

[აქ სხდომა ნახევარი საათით შეაჩერეს და შემდეგ პროკურორმა კიდევ განაგრძო თავის სიტყვა].

ხუთი ბრალდებული იყო ამ საქმეში. ორი ამათგანი ქორიძე და მგელაძე უკვე მოკვდნენ. მაგრამ სიკვდილის წინათ ესენი გამოტყდნენ; ამათ სთქვეს, რომ ნ. ანდრეევსკისა დ. ჩქოტუას განკარგულებით და ბრძანებით იყო წალჩობილი და შემდეგ ვიღაც თავშეხვეულმა კაცებმა ჩააგდეს მტკვარშიო. მართალია, ოლქის სასამართლომ ეს გამოტება არ მიიღო მხედველობაში, რადგან ეს გამოტება მოხდა პოლიციის უკანონო საშუალებით, რადგან ლოლაძემ გაიძვერობით და ჯილდოს დაპირებით გამოსტება ისინი; მაგრამ, რაც უნდა იყოს, ფაქტი მაინც ფაქტად რჩება; გამოტებას მაინც უნდა მიეცეს თავის ძალა და მნიშვნელობა. ვწუხვარ, რომ პოლიცია უკანონოთ მოიქცა, რომ ლოლაძემ

ეშმაკობით გამოსტება ქორიძე და მგელაძე, მაგრამ ვიმეორებ, რომ ის გამოტება მაინც ყურადღებაში მისაღებია.

გაბისონია ამბობს, რომ მე მაწვალებდნენ და ამნაირად უნდოდათ მაინცა-და-მაინც მეჩვენებინოს, რომ ჩვენ მოვკალით ნ. ანდრეევსკისა. თუ რამდენად დაეჯერება იმას ამას ის გვიმტკიცებს, რომ იმის სიტყვით პროკურორი ხლადოვსკიც თითქო ეხმარებოდა ლოლაძეს და ისიც სხვა-და-სხვა გაიდვერობით, მოსყიდვით და სხვ. ცდილობდა იმათ გამოტებასო. დარწმუნებული ვარ, სენატში რომ მოუხდეს პ. გაბისონიას ყოფნა, იქაც კი იმას იტყვის, რომ თქვენ, უფ. მოსამართლენო, აწვალეზდით და ცდილობდით იმის გამოტებას.

შემდეგ პროკურორმა თითოეულ ბრალდებულზე, ე.ი. დ. და ნ. ჩქოტუებზე და პ. გაბისონიაზე მოიყვანეს ის გასამტყუნებელი საბუთები და ფაქტები, რაც ოლქის სასამართლოს პროკურორისაგან იყო მოყვანილი. სხვა, რომ დ. ჩქოტუა მოთავე იყო ამ საქმეშიო, იმის ძმამ ნ. ჩქოტუამ აგრეთვე იცოდა და ისიც ხელს უწყობდაო და პ. გაბისონია კი პირ-და-პირ მკვლელობაში ერია, იმის გაფხაჭნულები ამტკიცებენ ამასაო.

რაც შეეხება მოტივებს, ე. ი. იმას, თუ რა განზრახვით, რა სარგებლობისათვის მოჰკლეს ბრალდებულთა ნ. ანდრეევსკისა, - ეს ყველა, მართალია, არა სჩანს საქმიდამ, მაგრამ ეს სასამართლოსთვის სულ ერთია. სასამართლოს მოტივების უქონლობა არ დაუშლის თავის კანონიერი განჩინება დაადგინოსო.

ამის გამო, მე ვფიქრობო, ასე გაათავა პროკურორმა თავის სიტყვა, რომ ოლქის სასამართლოს გადაწყვეტილება უნდა დაამტკიცოს სასამართლო პალატამ დ. ჩქოტუას და პ. გაბისონიას შესახებ და რაც შეეხება ნ. ჩქოტუას, იმას უნდა გადაეწყვიტოს სასჯელად: 10 წლით კატორლაში გაგზავნა ციმბირში.

[სხდომა შეაჩერეს ნასადილევის სამ საათამდინ].

ადვოკატის სპასოვიჩის სიტყვა. მოსამართლენო ტეხნიკოს-
ნო და მოსამართლენო კანონისანო ახალი სასამართლოს
კანონით ნაფიც სასამართლოსა და მთავრობისაგან დაყენებულ
მოსამართლეების სასამართლოს შუა, სხვათა შორის, ის განსხ-
ვავება არის, რომ თქვენ, მთავრობის მოსამართლეთ, მთელი
საქმე, ყველა ქაღალდები და საბუთები გაქვთ ხელში, ყვე-
ლა ამით ხელმძღვანელობთ. ნაფიცი მოსამართლენი კი მხო-
ლოთ იმით სჯიან, რაც თვითონ სასამართლოში დაუნახავთ
და გაუგონიათ. იმათთვის კანონების ცოდნა არ არის საჭირო.
იმათ, სასამართლოში მოსვლამდინ, არც თვით იმ საქმის გარე-
მოება იციან, რომლის განსახილავად მოწვეულნი არიან. ისინი
პირ-და-პირ ამბობენ: „დიახ, დამნაშავეა“, ან „არა, არ არის
დამნაშავე“. თქვენ კი კანონი უნდა გქონდეთ მხედველობაში.
თქვენ არ შეგიძლიანთ თქმა, რომ ესა-და-ეს ბრალდებული
დამნაშავეა, ან არ არის დამნაშავეო; – ამის დასამტკიცებელი
საბუთები და მოტივები უნდა მოიყვანოთ თქვენს განაჩენში.

მაგრამ, თქვენც ადამიანები ხართ; არც თქვენ შეგიძლიანთ
არ მიაქციოთ ყურადღება ისეთს მხარეებს, რომელზედაც
ფუძნდება ნაფიც მოსამართლეთა გადაწყვეტილება: კანონის
გარდა, უნდა იქონიოთ მხედველობაში თქვენი რწმენა, კაცო-
ბრიული გრძნობა, და თუ დამნაშავის წინააღმდეგ აშკარა,

ცხადი დამტკიცებანი და საბუთები არ არის, თუ თქვენ ეჭვში ხართ იმის დანაშაულობაზე, რასაკვირველია, გამართლებას ამჯობინებთ, ვინემ საეჭვო დამნაშავის დასჯას...

ამ წინასიტყვაობის შემდეგ, მე პირ-და-პირ გადავდივარ იმ საქმის გარემოებაზე, რომლის განსახილველად ჩვენ მოვსულვართ აქ.

22 ივლისს, 1876 წელსა, დაიკარგა ნინო ანდრეევსკის ქალი. მეორე დღეს, შუადღისას, იმის გვამი ნახეს ყარაიაზზე, შაბუროვის მამულში. აქედამ დავიწყეთ.

ბრალმდებლის აქტში სამი უმთავრესი მუხლია იმის დასამტკიცებლად, რომ ნ. ანდრეევსკისა ძალად არის მოკლული შინაურებისაგანაო; პირველი ექსპერტების-დოქტორების ჩვენება, მეორე ის გარემოება, რომ ანდრეევსკის სახლის წინ, წყლის პირზე, ნახეს იმის პოლსაპოშეები, რომელიც სრულიად მშრალი იყო, და მესამეც ის, რომ დამღრჩვალის გვამი ასე მოკლე ხნის განმავლობაში ამდენ მანძილს [ანდრეევსკის სახლიდამ – ყარაიაზამდინ] ვერ გაივლიდაო.

გავარჩიოთ თითოეულად ეს და სხვა საბუთებიც. მე დარწმუნებული ვარ, და იმედი მაქვს, ამაში თქვენც დაგარწმუნებთ, უფალო მოსამართლენო, რომ არც-ერთი იმ საბუთთაგანი, რომელიც გამამტყუვნებელ უფლებას მოჰყავს ჩემი კლიენტების გასამტყუვნებლად, არ არის ყურადღებაში მისაღები. იმედი მაქვს, ჩემი სიტყვის შემდეგ, თქვენ დაინახავთ, რომ ზოგი იმ საბუთთაგან, რომელიც ბრალდებულების წინააღმდეგ მოჰყავს გამამტყუვნებელი უფლების წარმომადგენელს, ამ ბრალდებულების სასარგებლო საბუთებად გადაიქცევიან, ზოგი სრულიად გაჰქრებიან და ზოგს კი სულ სხვა ჰაზრი და მნიშვნელობა მიეცემა.

მაშ დავიწყეთ თავიდამ:

ექსპერტები ამტკიცებენ, მიცვალებულს ისეთი ნიშნები და იარები ჰქონდა ტანზედაო, რომელნიც, უეჭველია, სიცოცხლეში არიან გაჩენილნიო. როცა დამლრჩვალ-მკვდარი დაეჯახება ქვებს ან სხვა რასმეს და დაიჭრება, აქედამ სულ სხვა გვარი და სხვა შეხედულობის იარები გაჩნდება იმის სხეულზედაო. მაგრამ ამ დასკვნის თაობაზე პირველად ყველა აქაური ექსპერტებიც კი არ იყვნენ ერთმანეთში სრულიად თანახმანი; ექიმი გლავაცკი, მაგალითად, პირველად ამტკიცებდა, რომ ნ. ანდრეევსკის სიკვდილის მიზეზი არის დაღრჩობაო, შეიძლებოდა ის ძალითაც დაეღრჩოთ და შეიძლებოდა უბედურ შემთხვევის გამო დამლრჩვალი იყოსო.

თქვენ მოისმინეთ აქ პროფესორის საროკინის ვრცელი ახსნა იმაზე - თუ რა განსხვავებაა ძალად დამლრჩვალ ანუ ხელით წამლრჩვალსა და უცაბედათ ანუ თავის ნებით წყალში დამლრჩვალ ადამიანს შუა. ამ ახსნიდამ ცხადათ დამტკიცდა, რომ ნ. ანდრეევსკისა წყალში, მხოლოდ წყალშია დამლრჩვალი, რომ იმას ძალდატანება არ შეხებია.

რალა თქმა უნდა, რომ უფ. საროკინის ჩვენებასა და ჰაზრს უპირატესობა უნდა მიეცეს აქაურ ექიმებ-ექსპერტებზე. რატომ? მკითხავთ. მე არ მინდა შეურაცხყოფა მივაყენო პატივცემულ აქაურ დოქტორებს, მაგრამ არ შემიძლია არა ვსთქვა, რომ ესენი ყველაზე პირველად პრაქტიკები არიან, მთელ თავის სიცოცხლეს ესენი ავადმყოფების რჩენაში და წამლობაში ატარებენ. ამას გარდა, პროვინციალურ ქალაქში არასოდეს არ არის იმდენი საშუალება მეცნიერების შესწავლისათვის, როგორც სატახტო და უნივერსიტეტის ქალაქებში. ამის გამო ამათ არ იციან რიგიანათ სასამართლოს მედიცინის მეცნიერება. ამ საუკუნის დასაწყისში ცხოვრობდა ერთი გამოჩენილი სამხედრო ტაქტიკი ჟომინი, რომელმაც რამდენიმე შესანიშნავი თხზულება

დასწერა იმაზედ – თუ როგორ უნდა ბრძოლა, როგორ უფრო ადვილათ შეიძლება მტრის დამარცხება ბრძოლის ველზე. მაგრამ ამ ჟომინისათვის რომ სარდლობა მიგენდოთ, ვინ იცის იქნება ძალიან ცუდი სარდალი გამოვიდოდა. ამას გავს აქაური ექიმების საქმეც.

მეორე საბუთი და თითქმის ყველაზე უმთავრესი, პროკურორის პაზრიო, არის ბაშმაკები. ბაშმაკების ძირი შშრალი იყოვო, ამბობენ, მაშასადამე, იმას არ უბანია აქ, არ ჩასულა წყლის პირზე; მაშასადამე, ეს ბაშმაკები განზრახ დაუწყვიათ წყლის პირასაო. ბევრი დამტკიცების მოყვანა შეიძლება ამ საბუთის დასარღვევად; მე, 50 წლის, მძიმე კაცი რომ ჩავსულიყავ იმ ადგილას, წყლის პირზე, უეჭველია, წაღებს გავისვრიდი. მაგრამ ნ. ანდრეევსკის ქალი იყო, იმას მსუბუქი, მარდი ნაბიჯი ექნებოდა. ადვილად შეეძლო ისე ჩასულიყო, რომ ფეხი არ გაესვარა. ისიც შეიძლება ვიფიქროთ, რომ გადახტა შშრალ ადგილამდინ, რადგან აქ სულ 2 არშინია¹ სიმაღლე. ან რატომ არ შეიძლება წარმოვიდგინოთ, რომ ფეხი გაისვარა და შემდეგ დადგა წყალთან, ჩაჰყო წყალში ფეხი და წყალმა გარეცხა ბაშმაკის ფეხი და წყალმა გარეცხა ბაშმაკის ძირი. ბევრი სხვა მოსაზრებაც შეიძლება მოიყვანოს კაცმა.

მესამე საბუთი არის ის, რომ წყალს არ შეეძლო იმ სიშორეს წაღება ასე მალე ნ. ანდრეევსკის ქალის გვამისაო.

ამას ამტკიცებს მენავე ვადაპიანოვი, რომელმაც, სხვათა შორის, ისიც სთქვა, რომ ანდრეევსკის სახლიდამ ყარაიაზამდინ 45 ვერსი არისო; ახლა კი მეუფევის ჩინოვნიკის ტკაჩოვის

¹ ძველებური რუსული სიგრძის საზომი ერთეული, უდრის 71, 12 სანტიმეტრს; იხმარებოდა მეტრული სისტემის შემოღებამდე.

გამოანგარიშებით, იქამდინ სულ 33 ვერსია და რომ გამოვიან-გარიშოთ, გამოვა, რომ გვამს საათში 2 ვერსი და ცოტა მეტი უნდა გაველო, რომ 14 საათის განმავლობაში [დაღრჩობიდან – ნახვამდინ] ყარაიაზში მიეტანა წყალს. ჩვენ ვიცით, რომ ქალაქილამ დაწყებული პირველი 17 ვერსის სივრცეზე მტკვარი თითქმის სულ ერთ მდინარედ მიდის, რომელიც ღრმად არის და იმდენათაც ჩქარი, რომ საათში ადამიანის გვამს 5 ვერსზედ წაიღებს. მეჩვიდმეტე ვერსზე მტკვარი რამდენიმე ნაწილად იყოფა. მართალია, ეს ტოტები ისე ღრმა არ არის, მაგრამ არც ისე პატარაა ამათში წყალი, როგორც პროკურორი ამბობს, რომ ადამიანის გვამის წაღება ნელ-ნელა მაინც არ შეეძლოს...

ამით ვათავებ ამ საქმის ფაქტიკური მხრის განხილვას და გადავდივარ პსიხოლოგიურ მხარეებზედა... მაგრამ სანამ ამაზე დავიწყებდე ლაპარაკს, სასამართლოს ვსთხოვ, სხდომა ათი მინუტით შეაჩეროს, რომ ცოტა შევისვენოთ.

[სხდომა შეაჩერეს 2 საათით – 7-მდინ].

სპასოვიჩის სიტყვა [დასასრული]. გადავდივარ ამ საქმის, თუ შეიძლება ასე ვსთქვათ, პსიხოლოგიურ მხარეებზედ. აქ ჩვენ დაგვხვდება პირველი საბუთი უფ. პროკურორისა, რომ ნ. ანდრეევსკისას არ შეეძლოვო ამ დროს ბანაობა, რადგან ამ დროს იმას რიგი ჰქონდაო. ამის თაობაზე ჩვენ გვაქვს ჩვენება უფ. მომრიგებელ მოსამართლის წინამღვაროვისა და მრეცხელი ქალის – ზუევისა. მაგრამ საქმის გარემოებილამ სჩანს, რომ ნ. ანდრეევსკისას რიგი მაშინ როდი ჰქონია, არამედ რამდენიმე დღის წინათ. ორი დღით წინ ამ უბედურ შემთხვევამდინ ის იყო აბანოში. მოგეხსენებათ, რომ რიგის შემდეგ ბანაობა ქალისათვის აუცილებელ საჭიროებას, მოთხოვნილებას შეადგენს.

ამბოზენ, ნ. ანდრეევსკისა ზიზლით ამბობდაო ხშირათ – თუ როგორ ჰბანაობს ხალხი მტკვარშიო, ამისთანა მღვრიე წყალში ბანაობა როგორ შეიძლებაო და სხვ. რას ამტკიცებს ეს? რატომ ჰკითხულობდა, რატომ ლაპარაკობდა ასე ხშირად მტკვარში ბანაობაზე? რასაკვირველია იმიტომ, რომ მტკვარში ბანაობა იმისთვის საინტერესო საგანს შეადგენდა, უნდოდა ბანაობა, და რომ მთელს ქვეყანაში არ ჰყვიროდა, რომ უნდა ვიბანავო, ეს ადვილი გასაგებია; ზრდილობიანი ქალი თავის დღეში არ იტყვის უნდა ვიბანოვო.

უნდა იცოდეთ ნ. ანდრეევსკის ქალის ხასიათი, რომ ეს თქვენთვის გასაკვირველად არ დარჩეს. ნ. ანდრეევსკის ქალის დედა ქართველი ქალი იყო, მაგრამ თვითონ ნინო კი წმინდა წარმომადგენელი და ტიპი იყო რუსის, კარგი რუსის ქალისა. მხიარული, უბრალო და იმავე დროს არისტოკრატიული მიდრეკილებით, თავის-ნათქვამი, დამოუკიდებელი ხასიათისა, ახირებული, ჯიუტი და ჩილი გულისა; ყმაწვილივით [დაუდევარი, ცეტი და] იმავე დროს ჭკვიანი, გონება-გახსნილი.

ამისთანა ქალისაგან ამ გვარი მოქმედება რა გასაკვირველია? ჭკუაზედ ახლოს არის, რომ ის უსაცვალოდ [რომ დედამ არ შემოიტყოსო] წავიდა მტკვარზე საბანაებლად იმ განზრახვით, რომ დავიბან, ტიტველ ტანზე კაბას და კოფტას გადავიცვამ, მერე დავბრუნდები შინ და სუფთა საცვალს ჩავიცვამო.

მორცხვი იყოვო, ამ დროს მტკვრის მეორე ნაპირზე ხალხი ბანაობსო, არ წავიდოდა საბანებლათაო. მე ვიყავი იქ, დავათვალიერე ის ადგილები და იმ ადგილამდინ, საცა მტკვრის მეორე ნაპირზე ხალხი ბანაობს, იქნება უკანასკნელი ნახევარი ვერსი. ამ სიშორიდან, თუმცა მთვარიანი ღამეც ყოფილიყო, რას შეხედავდა იმას ხალხი? ვისი მოერიდებოდა?

გავარჩიოთ ახლა – თუ რა გასამტყუვნებელი ფაქტები წარმოადგინა თითოეულ ბრალდებულის წინააღმდეგ უ. პროკურორმა.

გამამტყუვნებელი აქტის სიტყვით, მოთავე, განკარგულებისა და თადარიგის მიმცემი ამ საქმეში იყო დავით ჩქოტუა. დანარჩენები მხოლოდ იმის ბრძანებას ასრულებდნენ, ეხმარებოდნენ იმას. რა საბუთებია დავით ჩქოტუას წინააღმდეგ? პირველი და უმთავრესი საბუთი არის, რომ ერთი, რომელიც უფრო ავი ძალლი იყო, მოაკვლევინაო და დანარჩენი კი დააკეტვინაო. ძაღლის მოკვლის თაობაზე არის ჩვენება პირუტყვის აქიმისა, რომელმაც სთქვა, რომ ერთის კვირის წინათ ანდრეევსკის ქალის სიკვდილამდინ, დ. ჩქოტუამ უთხრა იმას, ბრაზიანმა ძაღლმა დაკბინა ერთი ჩემი ძაღლიო და მოსაწამლავი წამალი მომეცით. ამას გარდა დ. ჩქოტუას პატარა დავთარში ჩაწერილია, სხვათა შორის, რომ 3 მანათი ძაღლების ექიმს მივეციო. რას ამტკიცებს ეს? იმას, რომ მოკლული ძაღლი მართლა ბრაზიანისაგან დაკბენილი ყოფილა და დ. ჩქოტუას დიდი ხანია ნდომებია იმის მოკვლა. აქედამ ადვილად აიხსნება ის გარემოებაც, რომ ამის შემდეგ აღარც დანარჩენი ძაღლები ჩანდნენ; დ. ჩქოტუას არ უბრძანებია იმათი დამწყვდევა; – ამას ამბობს მხოლოდ მგელაძე, რომლის ჩვენება რამდენათაც დასაჯერებელია, ეს თქვენც იცით. დანარჩენ ძაღლებმა დაინახეს, რომ იმათი წინამძღვარი, იმათი უმფროსი ძაღლი მოჰკლეს და ადვილად შეიძლება შეშინდნენ, დაფთხნენ თვითონაც, აქეთ-იქით დაიმაღლნენ სადმე ბაღში და აღარავის ჰყეფდნენ. ძაღლებსაც აქვთ ჭკუა!..

მაგრამ ვსთქვათ ძაღლები დაამწყვდევინა დ. ჩქოტუამ. რას ამტკიცებს ეს იმის წინააღმდეგ? განა არ შეიძლება

ვიფიქროთ, იმიტომ დაამწყვდევენა ძალები, რომ იმ ავმა ძაღლმა, რომელიც ბრაზიანისაგან იყო დაკბენილი, ესენიც არ დაკბინოსო?!

გამამტყუნებელი აქტი ამბობს, რომ დ. ჩქოტუას ჰსურს დაამტკიცოს თავის „ალიბი“, ე.ი. რომ იმ დროს, როცა ნ. ანდრეევსკის ქალის ვითომ მკვლელობა მოხდა, ის სხვაგან იყო. ეს ნამდვილი არ არის: დ. ჩქოტუა სრულებით ალიბზედ არ ფუძნდება; ის ამბობს მხოლოდ, რომ იმ საღამოს, 9 საათამდინ, ვიყავი ქალაქშიო, მაზოლის წამალი ვიყიდევო, კაპანაძესთან ვიყავი, ვახშამი ვჭამე „ევროპის“ სასტუმროშიო და სხვ. მაგრამ ყველა ეს იყო 9 საათამდინ, ე.ი. იმ დრომდინ, რომლის შემდეგაც დაიღრჩო ნ. ანდრეევსკისა! 9 საათზე კი დ. ჩქოტუა შინ იყო. მაგრამ ვსთქვათ შემცდარია დ. ჩქოტუა, ვსთქვათ ის სტყუის, განა შეცდომისათვის და ტყუილის-თქმისათვის უნდა დაისაჯოს?

ამბობენ, ვითომც მომკვდარს ქორიძეს ერგენებინოს, რომ როცა ანდრეევსკის ქალს აღრჩობდნენ, დ. ჩქოტუა რევოლვერით დამადგა თავზე და მითხრაო, წადი აქედამ, თორემ ახლავ მოგკლავო. საქმის გარემოებიდამ აღმოჩნდა, რომ ის რევოლვერი იმ დროს სრულიად არ ჰქონია ნაყიდი დ. ჩქოტუას; ის უყიდნია ამ შემთხვევის შემდეგ სწორეთ იმის წინა დღეს, როდესაც დ. ჩქოტუა დაატუსაღეს!.. თითქმის ყველა საბუთები ამ გვარები არიან და ამისთანა ფაქტების საფუძველით ჰსურთ სამი კაცი დაღუპონ!

პეტრე გაბისონიას დანაშაულობის შესახებ გამამტყუნებელმა უფლებამ მხოლოდ ერთი საბუთი წარმოადგინა – ის, რომ გულზე გაფხაჭნულები ჰქონდა და ეს ნ. ანდრეევსკის ქალის მოკვლის დროს დაემართაო. ამას აფუძნებს უფ. პროკურორი მგელაძის და ქორიძის ჩვენებაზედ.

აქ მე მინდა ვსთქვა რამდენიმე სიტყვა ამ ზემოხსენებულ პირების ჩვენებაზედ.

ოლქის სასამართლოს პროკურორმა იმდენი კეთილ-გონიერება გამოიჩინა, რომ ხელი აიღო ამათ გამოტებაზედ, ყურადღება არ მიაქცია ამათ ჩვენებას. რატომ? იმიტომ, რომ ეს გამოტება, თუ კი იყო მართლა გამოტება, ისეთს გარემოებაში მომხდარა, რომელიც როგორც კანონის წინააღმდეგია, აგრეთვე ყოველი კაცისათვის საზიზღარი. გაიხსენეთ ეს გარემოება: პოლიციის ჩინოვნიკმა ლოლაძემ ორი საცემბირო და გასაროზგავი არესტანტი – მუსსა-ოლლი და წერეთელი შეუჩინა ქორიძეს, გაბისონიასა და მგელაძეს და სხვა-და-სხვა საშუალებით განიზრახა ამათი გამოტება. დაჰპირდა ამათ, რომ თუ გამოსტებთ, ნამესტნიკს ვსთხოვ, რომ გაპატიოთო. ლოლაძეს ეხმარებოდა ამ საქმეში საავადმყოფოს დოქტორი მარქაროვი, რომელიც, როცა გაბისონია არ გატყდა, ნახევარ პორცია საჭმელს აძლევდა ამ ავადმყოფს და უიმისოთაც დასუსტებულ კაცს. ვოტკით უნდოდათ ამის დათრობა და ისე გამოტება და სხვ.

პირველად მესმის, რომ რუსეთში სადმე ამ საუკუნის დასაწყისიდან ამისთანა ბარბაროსული საქმე მომხდარიყვეს. ახალი სამართალი, ახალი კანონი სრულს თავისუფლებას აძლევს ბრალდებულს თავის გამართლებისას; კანონი ძალას არ ატანს, არ ცდილობს გაიძვერობით, ეშმაკობით, მოტყუებით, ჯილდოს დაპირებით ან სხვა ამგვარი საშუალებით გამოსტებოს ბრალდებული. აქ კი ყველა ამ საშუალებას ხმარობენ, აწვალენ, ინკვიზიციის წესს ასრულებენ კანონით, ჯერ პოლიციური გამოკვლევა უნდა მოხდეს საქმისა და მერე სასამართლოს გამოძიება. აქ კი ორივე ერთად მიდის: პოლიცია და სასამართლო ერთად მისდგომიან ბრალდებულს! ოლქ-

ის სასამართლოს პროკურორმა იცოდა ეს, და არ დაუშალა პოლიციას ამ საქმეში გარევა! არსად არ მინახავს ამისთანა წესები. არსად არ გაგონილა, რომ გამოძიების საქმეში დოქტორი გარეუღიყოს. არსად ნახულა, რომ მომრიგებელი მოსამართლე მოქცეულიყოს ისე, როგორც მოიქცა ამ საქმეში წინამძღვაროვი, რომელიც დღე და ღამე მოწმეებს ეძებდა, ყველა გამოძიებაზე და ჩვენების ჩამორთმევაზე ესწრობოდა, ყველგან ჰყვიროდა და ამტკიცებდა, რომ მკვლელი დ. ჩქოტუა არისო; ამის სიტყვას, ჩემის ჰაზრით, მთელი საზოგადოების რწმენაზედ, თვით გაზეთებზედაც, დიდი გავლენა და ზედ-მოქმედება ჰქონდა...

მე მიკვირს, რომ უ. პროკურორი სარგებლობს ამგვარად ნახულის ფაქტებით. გარდა დაფხაჭნულისა, პ. გაბისონიას წინააღმდეგ არაფერი არ არის.

კიდევ უფრო ნაკლები საბუთებია მესამე ბრალდებულის – ნ. ჩქოტუას წინააღმდეგ. ბარბარე ანდრეევსკისამ, ნინოს დედამ, რომელმაც სამჯერ შესცვალა თავის ჩვენება, სხვათა შორის აჩვენა, რომ როცა პირველად დაუწყე ძებნა ჩემს ქალსაო და ნ. ჩქოტუას ოთახში შევედი იმის დასაძახებლად, ის ტანისამოსით იწვა ლოგინზე და ძილი მოიგონაო. აი ამისთვის ჰგზავნიან კაცს ათის წლით კატორღაში! კიდევ რომ სცოდნოდა იმას, რომ იმ დროს ქალს ჰკლავდნენ, კანონი ათავისუფლებს იმას ძმაზე დაბეზლებისაგან და ამისთვის არ უნდა დაისაჯოს.

ორიოდე სიტყვა მინდა ვსთქვა კიდევ მოტივებზე. ე.ი. იმაზე, თუ რისთვის, რა სარგებლობისთვის უნდა მოეკლა ჩქოტუას ნ. ანდრეევსკის ქალი, თუ კი მოჰკლა. პროკურორი ამბობს, რომ მოტივები საჭირო არ არისო; თუ ვიცოდეთ, კარგიაო, მაგრამ რადგან ვერ შევიტყვეთ, სასამართლოს უიმისოთაც შეუძლიან

საქმის გადაწყვეტაო. ამაზე აი რა უნდა მოგახსენოთ: როცა ფაქტი დანაშაულობისა ცხადია, როცა დამნაშავის წინააღმდეგ აშკარა საბუთები აქვს სასამართლოს, მაშინ მართლა არ არის მოტივების ძებნა მაგდენათ საჭირო, მაგრამ როცა ასე დახლართულია საქმე, როცა დამნაშავის წინააღმდეგ ერთი რიგიანი და ყურადღებაში მისაღები საბუთი და დამტკიცება არ არის, მაშინ უმოტივოთ საქმის გადაწყვეტა შეუძლებელია. მოსამართლის სინიდისი შეწუხებული უნდა იქნას, როცა არ იცის ნამდვილად მოჰკლა ამ კაცმა ეს ადამიანი, თუ არა, როცა არ იცის – თუ რა მიზეზით მოკლავდა, და ისე გადაწყვეტს იმის დალუპვას... მე გავათავებ”.

ამ სიტყვის წინააღმდეგ, რომელმაც დიდი შთაბეჭდილება მოახდინა საზოგადოებაზე და რომლიდამაც ჩვენ მხოლოდ უმთავრესი ალაგების შინაარსი მოვიყვანეთ, პროკურორმა წარმოსთქვა მეორე სიტყვა, რომელშიაც ახალი მაგდენი არა უთქვამს-რა.

სპასოვიჩმა უპასუხა იმას მოკლედ, და შემდეგ თავსმჯდომარემ მიმართა ბრალდებულთ და ჰკითხა – გაქვთ უკანასკნელი სიტყვა სათქმელი, თუ არაო.

დავით ჩქოტუას უკანასკნელი სიტყვა. უფ. მოსამართლენო ჩემი სინიდისი სუფთაა და ეს სინიდისის სისუფთავე მანუგეშებდა მე ამ ორი წლის განმავლობაში, რომელიც მე გავატარე საპყრობილეში...

პეტრე გაბისონიას სიტყვა. რას მაწვალებთ, არ ვიცი, ღმერთმანი! თუ მართლა მოკლა დავით ჩქოტუამ ნინუცა ანდრეევსკისა, ათი დღის მისული ვიყავი და მე რავა გამრევდა ამისთანა საქმეში? ავაზაკი და კაცის მკვლელი ხომ არ ვიყავი?

რავა მენდობოდა!.. ჩიტი ააფრინეო, მეუბნებით, რაც არ არის, რა ავაფრინო?! დიდმა რუს ხელმწიფემ თქვენ მოგანდოთ კანონის ასრულება და უკანონოთ ნუ დამსჯით!.. მეტს არაფერს ვიტყვი...

სასამართლო წავიდა კითხვითი პუნქტების დასადგენად. ორ საათზე გამოიტანეს ეს პუნქტები. ამ ნაშუადღევს ორი საათიდან ნაშუალამევის მესამე საათის ნახევრამდინ მოსამართლეებს ჰქონდათ ცალკე ოთახში სჯა განჩინების დადგენის თაობაზე. დილის მესამე საათზე გამოიტანეს განჩინება“.

თფილისის სამოსამართლო პალატის განჩინება ნინო ანდრეევსკის ქალის მოკვლის თაობაზე

„30 ნოემბერს, 1878 წელს, ნაშუალამევის ორს საათზე, თფილისის სამოსამართლო პალატამ დაადგინა შემდეგი განჩინება ანდრეევსკის ქალის მკვლელობის თაობაზე:

თ. დავით ჩქოტუასა და პეტრე გაბისონიას შესახებ პალატამ დაამტკიცა ოლქის სასამართლოს გარდაწყვეტილება [ე.ი. დავით ჩქოტუას ჩამოერთვას ყოველი ღირსება და ოცის წლით გაიგზავნოს ციმბირში-კატორლაში და პეტრე გაბისონიას ათის წლით კატორლაში გაგზავნა].

თ. ნიკოლოზ ჩქოტუას შესახებ პალატამ არ მიიღო მხედველობაში ოლქის სასამართლოს პროკურორის პროტესტი და გადაწყვიტა იმის განთავისუფლება“.

„დ. ჩქოტუას და პ. გაბისონიას ხელახლად გამტყუვნებამ თფ. სამოსამართლო პალატისაგან ძალიან დიდი შთაბეჭდილება მოახდინა საზოგადოებაზე. ამ საზოგადოების მომეტებული ნაწილი, რომელიც ასე გულ-მოდგინეთ ადევნებდა თვალ-ყურს ამ საქმის გარჩევას ჯერ ოლქის სასამართლოში და მერე პალატაში, უფ. პროფესორის საროკინის ექსპერტიზასა და განსაკუთრებით უ. სპასოვიჩის სიტყვის შემდეგ, დიდს ეჭვში დარჩა; ნამდვილად ვერ უთქვამსთ: მართლა ბრალდებულნი არიან დამნაშავენი, თუ არა; ზოგი კი ამათს სრულ უმანკოებაში არიან დარწმუნებულნი.

კანონი, რასაკვირველია, ამას არ მიხედავს, მაგრამ ისინიც კი, რომელნიც ამათ დანაშაულობაში დარწმუნებული არიან, ამბობენ, რომ „კმაროდა, ეყოფოდა ამათ, რაც ზნეობითი და ფიზიკური წვალება გამოიარესო...“¹

და აი, 1880 წლის 12 იანვარს ცნობილი გახდა, რომ რამდენიმე დღეში დავით ჩქოტუას ეტაპით ციმბირში აგზავნიდნენ...

ასეა თუ ისე, დასრულდა ნინო ერასტის ასული ანდრეევსკაიას მკვლელობის საქმე და მიუხედავად იმისა, რომ სასამართლომ დავით ჩქოტუა დამნაშავედ ცნო, ქალაქს იმაზე მეტი კითხვა დარჩა, ვიდრე პასუხი მიიღო, მითუმეტეს, რომ პრაქტიკულად ბოლომდე უცნობი დარჩა მკვლელობის მოტივი.

დავით ჩქოტუამ კატორღა სრულად მოიხადა, რის შემდეგაც, სამშობლოსკენ მიმავალ გზაზე შეხვედრია გიორგი შარვაშიძის დას – ბაბო შარვაშიძეს, რომლის მემუარებში ვკითხულობთ, რომ ნინო ანდრეევსკაია დავით ჩქოტუას არ მოუკლავს, თუმცა ავტორი მკვლელის ვინაობას არ აკონკრეტებს:

„მრავალი წლის შემდეგ ნამდვილი დამნაშავე სიკვდილის წინ გამოტყდა და მართლმსაჯულების შეცდომის უდანაშაულო მსხვერპლი ციმბირიდან დაბრუნდა. მე მომიხდა მგზავრობა იმავე თბომავლით, რითიც ის ბრუნდებოდა და ჩემდა სასიხარულოდ შესაძლებლობა მომეცა მენახა ის საწყალი ჭაბუკი, პატიოსან კაცთა რიგებში ხელახლა ჩაწერილი. მე მივედი მასთან და ვაკოცე...“²

¹ გაზეთი „დროება“, 1 დეკემბერი, №246, 1878 წ.

² ბაბო შარვაშიძე, მემუარები, გამომცემლობა „არტანუჯი“, 2019 წ.

საქართველოში დაბრუნების შემდეგ, დავით ჩქოტუა მშობ-
ლიურ სოფელ საბერიოში დასახლებულა, სადაც სამეცნიერო
საქმიანობას ეწეოდა.

დავით ჩქოტუა 1929 წელს, 79 წლის ასაკში გარდაიცვა-
ლა...

1929 წლისთვის ნინო ანდრეევსკაია 80 წელს იქნებოდა
გადაცილებული...

ავღაბიელი ალაჯანი და მისი ბიჭები

★ 1875 წლის დასაწყისში თფილისში ხმა გავარდა, ერთმა ავღაბრელმა – ალაჯანმა რამდენიმე კაცი შეკრიბა და ავაზაკობსო.

ეს ალაჯანი და მისი ბიჭები ჯერ საკუთარ უბანში, ავღაბარში დასხმიან რამდენსამე პირს თავს, მერე კიდევ ისე შეყოჩაღებულან, რომ თავად შახოვსკოის სახლსაც დასცემიან.

პოლიციას წინათვე შეუტყვია ალაჯანისა და მისი ბიჭების განზრახვა და მზად ყოფილა ავაზაკების დასახვედრად; შეტაკებისას პოლიციას უმარჯვია – ალაჯანის ამხანაგებიდან ორი მოუკლავთ და ერთი დაუჭრიათ, დანარჩენები კი გაქცეულან, თუმცა ავაზაკების გაქცეული მოთავე მეორე დღესვე დაუჭერიათ.

„გობჯანი თქმა სჯობს ანა-თქმასა“

★ „გერცხვენია ამის თქმა, მაგრამ „ზოგჯერ თქმა სჯობს არა-თქმასა“.

ჩვენ გვითხრეს, – მაგრამ ღმერთმა ინებოს, რომ ეს მართალი ამბავი არ იყოს – გვითხრეს, ვითომც ერთ იმერელ თავადიშვილს ორი ახალგაზდა ქალი ჩამოეყვანოს მოტყუებით ჩვენს ქალაქში და საროსკიპოში გაეყიდოს!

სახელსა და გვარს ამ კაცისას ჯერ არ ვაცხადებთ, რადგან ბეჯითად დარწმუნებული არა ვართ, რომ ამისთანა საძაგლობა ჩაედინოს ქართველ კაცს და მერე კიდევ ბრწყინვალე თავადიშვილს!..“

მოუსვენარი „სანთლის მქოზები“

★ ძველ თბილისს არაერთი დანაშაული და კრიმინალური შემთხვევა ახსოვს, მათ შორის ისეთებიც, წარმოუდგენლად და ამავედროულად, სასაცილოდაც რომ შეიძლება მოგეჩვენოს.

ასეთი ამბავი 1876 წლის აღდგომის ღამეს, ქაშვეთის საყდრის გალავანში მომხდარა – ერთ იმერელ კაცს სტამბაში მოსამსახურე ბიჭი დაუჭრია.

მნახველები ამბობენ, რომ ამ იმერელს თავი მოაბეზრაო მისმა ხან მასხარად აგდებამ და ხან სანთლის ქრობამო. შემდეგ რომ არა იქნა რა, ეს იმერელი მოთმინებიდან გამოვიდაო.

აღი ბაბა და ოჩოქოში ყაჩაღი

★ „ქალაქის მახლობლად, კახეთის გზისაკენ დიდი ავაზაკობაა თურმე; ვილაც ავაზაკ თათარს, რომელიც სახალინის კუნძულისადამ, როგორც გვითხრეს, გამოიქცა და ქვევით ჩამოვიდა აქაო, ორმოცი ამხანაგი შეუკრებია და გამვლელ გამომვლელს ეცემო და სცარცვავსო“.

★ თფილისის ცხოვრებაში კინტოები ყოველთვის განსაკუთრებულ როლს ასრულებდნენ და ისინი ცალკე წიგნს თუ არა, კვლევას მაინც იმსახურებენ. ზოგადად, ქალაქს ხშირად უნახავს კინტოებისგან მოტყუებული და გაბითურებული ადგილობრივი თუ ჩამოსული, რაც, ყველაფერთან ერთად, გარკვეულწილად იქცა კიდევ ერთ-ერთ მთავარ მიზეზად, რის გამოც კინტოების მიმართ მკვეთრად უარყოფითი, სტიერეოტიპული დამოკიდებულება ჩამოყალიბდა.

აი, ერთი რიგითი მაგალითი მათი „ოსტატობისა“, რაც საკმაოდ ხშირი უნდა ყოფილიყო ძველ თბილისში.

წარმოიდგინეთ, ნაბდიანი კინტო სოფლიდან ჩამოსულ გლეხთან მიდის და გადაკრულად უხსნის, რომ შეუძლია ჩოხა იაფად მიჰყიდოს. საწყალი გლეხი ხვდება, რომ საოცნებო ჩოხა, რომელსაც კინტო ნაბდის ქვეშ მალავს და სათუთად უჩვენებს მას, იმაზე ორჯერ და შესაძლოა მეტჯერ ძვირიც ღირდეს, ვიდრე უფასებენ. კინტო არც იმას მალავს, რომ ჩოხა მოპარულია და ფრთხილობს, ამიტომაც, მას შემდეგ, რაც ფასზე მორიგდებიან, გლეხს ურჩევს სიფრთხილე გამოიჩინოს, რომ ნაქურდალი არავინ იცნოს.

და აი, გასცილდება თუ არა ქალაქს, ბედნიერი გლეხი ბავშვური აღტკინებით გაშლის ნაჭერს, რომელშიც ჩოხაა გაცხეული, რათა კიდევ ერთხელ დახედოს და დატკბეს შენაძენით, თუმცა აღმოჩნდება, რომ ჩოხის ნაცვლად კინტოს რაღაც ძველი ჩვრები და ძონძები გაუხვევია.

ანალოგიურ ხრიკს მიმართავენ თურმე კინტოები ვერცხლის ქამრის, სხვადასხვა ძვირფასი ნივთებისა თუ ტანსაცმლის გაყიდვის დროს...

შეითან-ბაზრის ყოვანიბაზები

★ „შეითან-ბაზარში,¹ მაედანთან, კიდეც გაჩნდნენ მატყუარა ქალაღდის მოთამაშენი.

ვილაც სპარსელები და კინტოები დასხდებიან თურმე ქუჩაზე; რამდენიმე ამხანაგი თან ახლავთ; დაიწყებენ სამი ქალაღდის შლას და ვინც გამოიცნობს, აბაზს, ათ შაურს, მანეთს ნიძლავს სდებენ.

ჯერ ამითივე ამხანაგები იწყებენ ამათთან თამაშს; მოიგებენ; ამ დროს ხალხიც გარს შემოეხვევა; ამათში ერთი-ორი სოფლელი ხამი ვინმე გამოჩნდება, წაქეზდება მოგებით, ამოიღებს ფულს და იწყებს თამაშს; რასაკვირველია, წააგებს; ერთის მინუტის განმავლობაში ხშირად უკანასკნელს სამ-ხუთ მანეთს ააცლიან და ისტუმრებენ.

ამ უსინდისო მატყუარობაზე ჩვენსა და სხვა გაზეთებში რამდენჯერმე იყო ნათქვამი და გვეგონია, დროა, რომ ქალაქის პოლიციამ ბოლოს ყურადღება მიაქციოს და ხამი ხალხი ამათგან დაიცვას“.

¹ „შეითან ბაზარი“ – „ეშმაკის ბაზარი“, წარმოადგენდა ძველი თბილისის ერთ-ერთ მთავარ სავაჭრო და ავაზაკების თავშეყრის სივრცეს.

ოსმალის კონსულის და

მისი სოლის მკვლელობა ტფილისში

★ როგორც წესი, დიპლომატების მკვლელობა დიდი სახელმწიფოთაშორისო სკანდალის მიზეზი ხდება ხოლმე, თუმცა, მიუხედავად ამისა, როგორც ჩანს, 1876 წელს, ტფილისში მომხდარმა მკვლელობამ დიდი აურზაურის გარეშე ჩაიარა.

1876 წლის 11 ოქტომბრის დილას, ქალაქში ოსმალის კონსულის – უფალი ბეჯეტისა და მისი მეუღლის – მარია ბეჯეტის მოკვლის თაობაზე გავარდა ხმა.

მკვლელობა კუკიაში, ადრინდელ ერისთავის სახლში მომხდარა, იქ, სადაც ელჩი იყო დაბინავებული. ქალაქში ამბობდნენ, მკვლელობის დროს იმავე სახლში ელჩის სეკრეტარიც²⁸ (28 – მდივანი) იყო, მომსახურე ბიჭები კი იქვე, სამზარეულოში, მაგრამ ვერა შეუტყვიათ რაო.

„ამბობენ, კონსული თექვსმეტ ალაგას არის ხანჯლით დაჭრილი და თითოეული დაჭრილობა ისეთიაო, რომ მოსაკლავად კმაროდო; ცოლსაც რამდენსამე ალაგას აქვს დაკრული და მერე ყელი გამოუჭრიათ“.

რასაკვირველია, საქმე პოლიციას გადაეცა, რომელმაც „იმ-წამსვე მიიღო ზომები ავაზაკების აღმოსაჩენად“, „ამ საქმის თაობაზე ფიცხელი გამოძიებაა დანიშნული,“ „ქალაქში ლაპარაკობენ, რომ ეს შურის-ძიების საქმეაო...“

ბეჯეტ ეფენდისა და მის მეუღლე – მარიას პანაშვიდი 15 ოქტომბერს, ქაშვეთის ეკლესიაში, ეგზარქოსისა და სხვა სასულიერო პირთა თანადასწრებით გადაუხადეს, შემდეგ კი, „ეს მრთელი აუარებელი ხალხი ევროპის სხვა და სხვა სახელმწიფოების კონსულების თანადასწრებით გაჰყვა მიცვალებულს სასაფლაომდის რომ მით მთელი უკანასკნელი პატივი სცენ მიცვალებულს, ცოცხლად ავაზაკებისაგან შეუბრალებელს“.

ერთი კვირის თავზე, როგორც ქართული გაზეთები იწერებოდნენ, ძმისა და რძლის გვამების სტამბოლში გადასასვენებლად, ქალაქში ბეჯეტ-ეფენდის ძმა ჩამოსულა...

კონსულისა და მისი მეუღლის მკვლელები, გამომძიებელ, უფალ ხოსროევს სამი წლის შემდეგ, 1879 წელს დაუჭერია.

„მკვლელები ყოფილან: ერთი ბიჭი ამ კონსულისა და ორიც ვიღაც თფილისის მცხოვრები მოხელეები [მკერვლები], რომლებიც კიდევ გამოსტყდნენ. გამომძიებელმა აღმოაჩინა ზოგიერთი ნივთები, რომელიც დაიკარგა ამ მკვლელობის დროს: ორი საათი, ერთი ოქროსი, მეორე ბრილიანტებიანი [ცოლის] და სხვ“.

ავაზაკობა ქალაქში¹

★ „არასოდეს არ გაგონილა ისეთი გახშირებული ქურდობა და ავაზაკობა ჩვენს ქალაქში, როგორც ამ ჟამად.

დღე არ გავა ისე, რომ ქალაქის ხან ერთსა და ხან მეორე უბანში ქურდობა, ავაზაკობა ან კაცის-კვლა არ მოხდეს.

ამას წინათ, სალამოს ექვსს საათზე, კუკიის ხიდთან, სადაც ამ დროს მინუტში უკანასკნელი ორმოცი კაცი გაივლის და გამოივლის, ერთი ვილაც საწყალი მალაკანი მოჰკლეს. გუშინწინ, სალამოს 8 საათზე, ბაზრის ჩასახვევში, ზედ დიდი პოლიციის გვერდით, ერთი ვილაც ქართველი თავადიშვილი დაიჭირეს კინტოებმა და გაცარცვას უპირებდნენ, მაგრამ ყვირილი დაიწყო და ხალხი მოეშველა, ავაზაკებმა კი გაქცევა მოასწრეს. იმავე დღეს, 9 საათზე, კუკიის ხიდზე ერთი ვილაც გაცარცვეს.

სულ რომ ჩამოვთვალოთ მარტო ის ავაზაკობა, რაც თუნდა ამ უკანასკნელ ერთის კვირის განმავლობაში მომხდარა, ჩვენი სტატია ერთობ გაჭიანურდება; საკმაო იქნება გავიმეოროთ მხოლოდ ის, რაც ზევით ვსთქვით: რომ დღე არ გაივლის ისე, რომ ქალაქის რომელსამე ნაწილში ავ-კაცობა არ მოხდეს და ყვირილ-წივილი არ შეიქნეს.

¹ სერგეი მესხი, გაზეთი „დროება“, 1876 წ.

რას უნდა მივაწეროთ ეს გარემოება?

იქნება იმას, რომ ავაზაკები ომიანობის მოახლოებას გრძნობენ და ჰგონიათ, რომ ახლა უმთავრესი ყურადღება სამხედრო, გარეშე საქმეებზედ იქნება მიქცეული? ან იქნება თავ-ალებულ თათრებს რისიმე იმედი აქვთ და იმიტომ გათამამდნენ ასე?

იქნება ახალი პოლიციმეისტრის სისუსტე გავრცელდა ხალხში და დაუჭერლობისა და დაუსჯელობის იმედი მიეცათ? ან იქნება ახლანდელი სიძვირეა ამის მიზეზი?

რაც უნდა იყოს, საქმე იმაშია, რომ ამნაირად ცხოვრება ქალაქელებს არ შეუძლიანთ. ერთი რამ საშუალება უნდა იხმარონ, რომ დაამშვიდოს უიმისოთაც დაფრთხობილი ხალხი.

ერთი და ორი ავაზაკის დაჭერითა და დასჯით არა გამოვა-რა; აქ სხვა რამ, უფრო ვრცელი, უფრო საზოგადო მიზეზია.

ეს მიზეზი გამოძიებამ უნდა აღმოაჩინოს და მთავრობამ იმის მოსაპოვისათვის საფუძვლიანი ღონისძიება უნდა იხმაროს.

მგონი, არცერთ ქალაქში არ მოიპოება იმდენი უსაქმო და საეჭვო ცხოვრების ხალხი, რამდენიც ჩვენს ქალაქშია. შუა-ბაზარი, აბანოების ახლო მახლო ადგილები და ქარვასლები, სადაც კი ავაზაკი, გარყვნილი ხალხია, იქ მოგროვილა.

ერთ-დღიურ აღწერის იმედი გვექონდა, რომ ამ გვარ უსაქმო ხალხს აღმოაჩენდა, მთავრობას რომ ერთი რამ საშუალება ეხმარა იმათ სასარგებლოთ ან საწინააღმდეგოთ. მაგრამ ამ უფ. დობროვოლსკის ერთ-დღიურმა აღწერამ ეს კი არა, ქალაქის მცხოვრებლების რიცხვიც ვერ შეგვატყობინა. ჰაი-ჰუი, ფაცა-ფუცი კი ბევრი იყო.

აი ამ უსაქმო ხალხს უნდა მიექცეს, ჩვენის ჰაზრით, უმთავრესი ყურადღება. შეეჭველია, რომ რაც ქალაქში უწესოება და ცუდ-კაცობა ხდება, იმათგან უნდა ხდებოდეს”.

„ქვემოთ მიყვანს ქვემოთ მე...“

★ „საკვირველია, რომ ამ უკანასკნელს დროს ჯიბის ქურდები, „ჯიბგირები“, ასე საშინლად გამრავლდნენ ქალაქში.

ისე დღე, უფრო კი ღამე ან საღამო არ გაივლის, რომ ქუჩებზე რამდენიმეჯერ არ შეხედეს კაცი თავ-მოყრილს და მაჩხუბარს „ქალაქის ბიჭებს“. კაცს ჰგონია, რომ მართლა ჩხუბია, რადგან ხედავ, რომ ერთი-ერთმანეთსა სცემენ და ხან ერთია ქვემოთ და ხან მეორე. პატარა ხანს უკან კი სულ სხვა სურათს ჰხედავ; ამ მაჩხუბრებს, ამ წამს რომ ერთი ერთმანეთს თავ-პირში სისხლს ადენდნენ, ერთი მეორესათვის გადუხვევია ხელი და „ქვემოთ მიყვარს ქვემოთ მე“ მოიმღერებინ და მიიბუქნებიან არხეინათ.

საქმე თურმე აი რაშია: როგორც სანდო პირებმა დაგვარწმუნეს, ეს მაჩხუბრები თურმე, უმეტეს ნაწილათ, თავათ ჯიბგირები არიან. მერე რა აჩხუბებდნენ, იკითხავთ? აი, რა აჩხუბებდნენ: რამდენიმე იმათგანი მოიყრიან თურმე თავს და, რომელიმე ქუჩაზე, სადაც იციან, რომ ხალხი ბევრი დადის, გაფანტულათ, ერთი ერთმანერთზე შორი-ახლო, დადიან. უეცრათ, დაინახეს თუ არა, რომ ხალხი მოდის, ორი იმათგანი ჩხუბს დაიწყებს, ჯერ ისე ქალაქური ლანძღვით, რომ ხალხი

მოიტყვილონ და შემდეგ, რაკი დაატყობენ, რომ სამყოფათ შეიკრიბა ხალხი, ქალაქურ კრივსაც გამართავენ.

შეიქმნება ერთი ჰაი-ჰუი დაჰკა მაგას, სულ მაგის ბრალია და ამასობაში, იმათიანებიც, ვითომც გასაშველებლათ, შეერევიან ხალხში. ხალხის ყურადღება, რასაკვირველია, მაჩხუბრებზეა მიქცეული; იმას მაშინ ჯიბეები არ ახსოვს. და აი, ამით სარგებლობენ ისინიც: მაჩხუბრების გაშველების უმაღლესი, ისინი მაყურებელი ხალხის ჯიბეებს ეტანებიან, რომ იქიდან რამე ამოაღოცონ, და ამას ახერხებენ კიდევ.

ცოტა ხნის შემდეგ ჩხუბი თავდება და მაყურებელი ხალხიც თავის გზას ადგება და მილაპარაკობს, რომ ამისთანა სერი ნახა. ამ ლაპარაკში, ვნახოთ, ერთი იმათგანი უეცრათ შეჩერდება.

– რა ამბავია? – ჰკითხავენ.

– რაღა რა ამბავია, ბუმაჟნიკი³⁰ (³⁰ – საფულე) დავკარგე!

– არა, სახლში დაგრჩებოდა!

– არა, კაცო, თან მქონდა, ღმერთმანი.

ახლა, მეორე მაყურებელს დასჭირდა – რა დროა შეიტყოს. ისობს ხელს საათის ჯიბეზე, მაგრამ საათი, თუ გინდ მის დღე-შიაც არ ჰქონოდა.

– კაცო ამისთანა გინახავთ, უეცრად წამოიძახებს.

– რა ამბავია, ჰკითხამენ.

– რაღა რა ამბავია, საათი დავკარგე!

საათისა და ბუმაჟნიკის დამკარგველები ერთი ერთმანეთს შესჩივლებენ, ამ დროს კი, იმ ვითომც მაჩხუბრებს ხედავ, რომ ერთი მეორესათვის ხელი გადუხვევიათ და „ქვრივი მიყვარს ქვრივი მე“-ს მოიმღერიან და მათი ამხანაგებიც იმათ წინ მიიბუქებიან არხეინად.

ჩვენის თვალით გვინახავს, რომ ამ ჩხუბზე ხშირად პოლიციას მოუსწრია და მაჩხუბრების წაყვანა მოუწოდებია, მა-

გრამ პოლიციელისათვის მათ უთქვამთ: „ვა, შუტილიო“¹ და იმასაც თავი დაუწებებია.

რასაკვირველია, თუ კი პოლიცია ასე ხელ-აღებული იქნა, მაშინ, მეტი რა გზაა, ხალხმა თავისი საშვალელები უნდა იხმაროს ამ ჯიბგირების დასასჯელათ. და ამის მაგალითსაც „თფილისის მოამბის“ 98-ე ნომერში შევხვით:

„9 მაისს, წირვის დროს, ერთს ეკლესიიდან სამი ჯიბგირი დაუჭერიათ, სწორეთ ქურდობის დროს; ხალხს გამოუთრევია ისინი გარეთ და ისე დაუმჯავებია, რომ ხელი კი არა, მგონი ღრანჭიც ვეღარ გაანძრიონ“.

„საამაჟო“ ჰიბბირი

★ „ერთმა ჩვენმა ჯიბგირმა გასულ კვირას სიონის სობოროში ისეთი საქმე ჩაიდინა, რომელსაც თვით ლონდონისა და პეტერბურლის ამ გვარი ოსტატებიც შურის თვალთ შეხედავდნენ, რომ იცოდნენ.

ერთი ვილაც დიდი-კაცის ცოლი მობრძანებულა ამ დღეს კარეტით² სიონში. ხავერდის კაბა სცმია. როცა წირვა მოუსმენია სასოებით, გამოსულა გარეთ და თავის კარეტაში ჩაბძანება მოუწოდებია, მოუკიდნია ხელი უკან ტიუნიკის.³

ამოსაწევად [ეს ახლა მოდაა]; მაგრამ, საუბედუროთ, ხელში არა მოჰყოლია რა; მოუხედავს უკან და უნახავს, რომ ხავერდის ტიუნიკი მოჭრილი აქვს...”

¹ ზუმრობა.

² ყოველმხრივ დახურული, სარკმელებიანი ოთხთვალა ეტლი, „უცხო სიტყვათა ლექსიკონი“.

³ ქალის ორმაგი ქვედაბოლოს ზედა ნაწილი.

ქაჲანი სიჲოჲსი ზიღ...

★ ცნობილი ამბავია, რომ ძველად, თბილისში, განსაკუთრებით კი ხელოსნებისა და ვაჭრების წრეებში, ვერცხლის ქამარი გამორჩეულად ფასობდა. ეს ქამრები ყარაჩოღლებისა და კინტოების ჩაცმულობის ერთ-ერთი მთავარი ატრიბუტი იყო. პრაქტიკული მნიშვნელობისა გარდა, ამ ვერცხლის ქამრებს, გარკვეულწილად, საკრალური ფუნქციაც ჰქონდათ, რაც იმაში მდგომარეობდა, რომ მისი პატრონი სამადლოდ დასამარხი არ შექნილიყო და სულ უპატრონოდ დარჩენის შემთხვევაშიც კი, სწორედ მისი ვერცხლის ქამარი აუვიდოდა დაკრძალვისა და გარდაცვლილის სულის მოხსენიების ხარჯებს.

ყველაფერთან ერთად, ყარაჩოღლურ-კინტოური ვერცხლის ქამრები საკმაოდ ძვირიც ღირდა, შესაბამისად, არც ისაა გასაკვირი, რომ თფილისში მათი უკანონოდ მისაკუთრების მსურველებიც მრავლად იყვნენ.

ძვირფასი, „ცხრა თუმნიანი“ ვერცხლის ქამარი გამხდარა იმის საბაბი, რომ ავაზაკებს ერთი ბაყალი მოეკლათ და ეს ამბავი პირველი როდი ყოფილა ქალაქში:

„ბევრს ალაგას დაუხოცამთ ჩვენი ზოგიერთი ქალაქის თავ-მომწონე ყარაჩუხელი ბიჭები ამ ვერცხლისა და ოქროს ქამრის გამო; ამისათვის ურიგო არ იქნება, ამ გარემოებას ყურადღება მიაქციონ და ასეთი ძვირფასი ქამრების ტარება მოიშალონ“.

ალექსანდრე როინაშვილის ფოტო.

ალექსანდრე როინაშვილის ფოტოკოლექცია

რა თქმა უნდა, ძვირფასი ქამრების ტარება ქალაქში არავის მოუშლია; ეგ კი არადა:

„ერთ ვილაცა ვაჭარს სალამოს დასძინებოდა ალექსანდროვის ბაღში, ხის ძირში; მოსულიყვნენ ჯიბის ოსტატები და ისე აედროთ საათი და ვერცხლის ქამარი, რომ მძინარეს ვერა შეეცყო-რა.

მაგრამ გასაკვირველი ეს არის, რომ იმ დროს ამ კაცის გაცარცვისათვის ვილაც ორ ქალაქელს უყურებია და წასულან თუ არა ჯიბის ოსტატები, გამოუღვიძნიათ ვაჭარი და უთქვამთ, რომ ვილაცა ბიჭებმა საათი და ქამარი შეგაჭრესო.

ვაჭარს ღრიალი დაუწყვია; ხალხი მოგროვილა და ის ორი ქალაქელი კაცი პოლიციაში წაუყვანიათ“.

„შეუფენებელ“ დანაშაულთა ნუსხა

★ სხვადასხვა მზაკვრულ დანაშაულთან და ავკაცობასთან ერთად, ქალაქში, დღევანდელი გადმოსახედიდან – სულელური დანაშაულებიც როდი ყოფილა იშვიათი; ასე, მაგალითად, 1878 წლის ერთ მშვენიერ დღეს, ვიღაც დიდ-კაცის სახლიდან ქურდებს ადუღებულ სანაშაურს¹ მოუპარავთ და „უღმერთოებს ეს პატროსანი ოჯახის შვილები უჩაიოთ დაუტოვებიათ...“

მთაწმინდაზე კიდევ უარესი ამბავი მომხდარა – ერთ-ერთ სახლში შეპარულ ქურდებს მოსაპარი რომ ვერაფერი უნახავთ, ფარდები დაუფხრეწიათ და თეფშები და ჭურჭელი დაუმსხვრევიათ...

¹ ჩაის დასაყენებელი, მეტალისგან დამზადებული ჭურჭელი.

ჩიჭორიკული პითხვა

★ „თფილისის მოამბეში“ იწერებიან, რომ 1878 წლის 4 მაისს, ღამით ერთ სამხედრო მწერალს ვილაც ავაზაკები ეცნენ კუკი-ის ხიდზე, ჯერ გაცარცვეს და მერე ხიდიდამ გადააგდესო: მაგრამ მწერალმა გასცურა მტკვარში და ამნაირად ის ცოცხალი გადარჩაო...

„იხვი“ ხომ არ არის?!

ქუჩები გაზეთ „დროუბის“ ჩედაქსიაში

★ „დროების“ რედაქციასაც ეწვიენ ქურდები. ორშაბათს, ღამით, ვილაც მარჯვე ბიჭი შემოვიდა რედაქციის სადგომის გაღებულს ფანჯარაში, წაიღო იქიდან ოქროს საათი, ვერცხლის ლიტრა,¹ ვერცხლისავე საფერფლე და იმ გზითვე წავიდა.

ქურდის სიმამაცეს გაიგებთ, როცა გეტყვით, რომ ეს ქურდობა უნდა მომხდარიყო უეჭველად გათენებისას 4 ან 5 საათზე, ისეთს გამოჩენილს ალაგას, როგორიც სერგიევის ქუჩაა,² მეორე ეტაჟში³ და იმ ოთახში, რომელშიაც იმ დროს ორი სული იწვა...”

¹ დოქი.

² ახლანდელი მაჩაბლის ქუჩა.

³ სართული.

„შეუფიჩება“ დანაშაულთა წესსა

★ სხვადასხვა მზაკვრულ დანაშაულთან და ავკაცობასთან ერთად, ქალაქში, დღევანდელი გადმოსახედიდან – სულელური დანაშაულებიც როდი ყოფილა იშვიათი; ასე, მაგალითად, 1878 წლის ერთ მშვენიერ დღეს, ვილაც დიდ-კაცის სახლიდან ქურდებს აღუღებული სამოვარი¹ მოუპარავთ და „ულმერთოებს ეს პატიოსანი ოჯახის შვილები უჩაიოთ დაუტოვებიათ...“

მთაწმინდაზე კიდევ უარესი ამბავი მომხდარა – ერთ-ერთ სახლში შეპარულ ქურდებს მოსაპარი რომ ვერაფერი უნახავთ, ფარდები დაუფხრეწიათ და თეფშები და ჭურჭელი დაუმსხვრევიათ...

¹ ჩაის დასაყენებელი, მეტალისგან დამზადებული ჭურჭელი.

ორი ძმის – ყუზანოვების ჩამოხრჩობა...

★ ალბათ რთული წარმოსადგენია რომელიმე ძველი, ისტორიული ქალაქი, რომელსაც თუნდაც ერთი გამორჩეული ყაჩაღი არ ჰყავდეს, რომლის სახელიც თაობიდან-თაობას თუ არ გადაეცემა, ლეგენდებსა და გადმოცემებში მაინც რჩება.

ეს ისტორია არ არის მათზე, თუმცა...

გაივლის კიდევ მრავალი წელი და ჩამოხრჩობის მოლოდინში, ეშაფოტზე მდგომი ტფილისის №1 ყაჩაღი – ტატო წულუკიძე, რომლის თავგადასავალსაც ამ წიგნში აუცილებლად დაწვრილებით გვიამბობთ, ალბათ 1877 წლის დეკემბრის იმ შორეულ საღამოს გაიხსენებს, როცა სოლოლაკში, ძმებმა ყუზანოვებმა პოლიციის სალდათი მოკლეს.

როგორც ჩანს, იმ დღეს, ყუზანოვები საქმეზე მარტო არ უნდა ყოფილიყვნენ, თუმცა ამის შესახებ დეტალები ოდნავ მოგვიანებით, ფრიად საინტერესო გარემოებების შედეგად გახდება ცნობილი.

მანამდე კი გეტყვით იმას, რომ 1877 წლის 21 დეკემბერს, საღამოს ექვსის ნახევარზე, სოლოლაკში, კავკასიის ნამესტნიკის მთავარი სამმართველოს უფროსის თანამდებობის აღმასრულებლის სადგომის წინ, ერთი საშინელი ყვირილი და დამბაჩის სროლა შეიქნა.

აღმოჩნდა, რომ ვილაც ავაზაკები სამხედრო პირებს/სამართალდამცავებს დასცემიან, ერთი მათგანი დიდი დანით მოუკლავთ, მეორე დაუჭრიათ და რევოლვერის სროლითა და კიჟინით გაქცეულან, თუმცა, ამ ავაზაკთაგან ორი მომდევნო დილას, კუკიის ხიდზე დაუჭრიათ.

დაკავებულები ძმები ყუზანოვები აღმოჩნდნენ; უმცროსი მხოლოდ – 20 წლისა; „ამბობენ, რომ ამათი მოხუცებული მამა ჯავრით გაგიჟდაო...“

ყველაფერთან ერთად, მშობლის „ჯავრით გაგიჟებას“ ალბათ კიდევ ერთი მნიშვნელოვანი მიზეზი ჰქონდა: რუსეთ-ოსმალეთის ომის გამო [1877-1878 წწ.], რუსეთის მიერ ოკუპირებულ საქართველოში, შესაბამისად, ტფილისშიც, „სამხედრო მდგომარეობის“ წესები მოქმედებდა.

ყოველივეს გათვალისწინებით, სამხედროს/სამართალდამცავის მკვლელობისთვის სამხედრო სასამართლომ ძმებ ყუზანოვებს ჩამოხრჩობა გადაუწყვიტა...

თუმცა, განაჩენის სისრულეში მოყვანამდე, „ერთი კვირის ვადა კიდევ მისცეს, რადგან გატეხასა და დანარჩენი ამხანაგების გამოჩენას აპირებენ“.

„ეტყობა არ გატეხილან ესენი, ან გატეხას ვერ უშველია ამათთვის“, ანუ, არავინ იცის გასცეს თუ არა ყუზანოვებმა მათი საქმის მონაწილე სხვა ავაზაკები, მაგრამ ფაქტია, რომ 1878 წლის 24 იანვარს, თითქმის მთელი ქალაქი დილიდანვე კვირაცხოვლის ეკლესიისაკენ, გორაზე, გაეფინა.

„ყველა, თითქოს რაღაც დიდი საქმე აქვთ, თითქო რაღაც დარჩენიათო, ისე მიიქაროდა ხიდს გაღმა; ფაეტონების შოვნა არ იყო“ – ძმები ყუზანოვები დილის 12 საათზე უნდა ჩამოეხრჩოთ:

„ეშაფოტის ორივე მხრით ორი სვეტია და ამ ორ სვეტზე, თოკებზე ჩამოკიდული არიან ის საცოდავი ავაზაკები, თეთრ ტომრის მსგავს პერანგში თავით ფეხამდინ გამოხვეულები. წელზე წვრილი თოკი, მეორე უფრო სხვილი თოკი სვეტიდან ჩამოშვებული ყელზე აქვთ წაჭერილი.

ერთი უფრო ზორბა კაცი ყოფილა ეტყობა და მეორე უფრო პატარა. ის ზორბა კაცი, ამბობენ, უფროსი ძმა იყო და მეორე პატარა – უმცროსი ძმა – 20-ის წლისა.

აღარც კი ინძრევა თოკი ახლა; ალბათ ფეხების ფართხალი და მთელი სხეულის ცახცახი ამათ დიდი ხანია გაათავეს და ახლა გაუნძრევლად არიან თოკზე ჩამოკიდულნი.

ეშაფოტს გარს არტყია ჯარი, ბევრი წარმომადგენლები პოლიციისა და ცხენოსანი ყაზახი-რუსები; იგერიებენ ხალხს, უკან სწევენ; რადგან ყველას უნდა წინ გაიწიოს, უფრო ახლოს ნახოს.

ერთი გაცინებული სახე არ გვინახავს ამდენ ხალხში; თვით ჩვენი კინტოები, რომელნიც მუდამ და ყველაფერზე იცინიან ხოლმე, თვით ისინიც როგორღაც დაღვრემილნი, მოღრუბლულნი და დაფიქრებულნი იყვნენ.

ერთი მახვილი სიტყვა არ გაგვიგონია არავისაგან. ყველა გაჩუმებული შესჩერებია იმ სვეტებს და იმაზე ჩამოკიდულებს.

და ან რა დროს სიცილი, რა დროს მახვილი სიტყვაა, როცა ამისთანა სურათი თვალ წინ გიდგია...

ამბობენ, რომ უფროს ძმას ხმა არ ამოუღია, როცა ტილოს პერანგი გადააცვეს თავზედაო და თოკი წაუჭირეს ყელშიო... უმცროსმა კი ბევრი იბღავლა თურმე, ხელებს ანძრევდა, არ უშვებდა პალაჩს¹, რომ თოკი გადაეცვა ყელზე...

¹ ჯალათი.

ამოდენ ხალხში მხოლოდ ეს პალაჩი იდგა გულ-გრილად, თავის წითელს პერანგში და წითელი ქუდით, და თითქო კმაყოფილებით, თავ-მომწონეთ შესცქეროდა თვის ნამოქმედარს..."¹

P.S. „ჩამოღრჩობილი ყუზანოვები პირველ საათზედ დაასაფლავეს იქვე, საცა ჩამოაღრჩევს"...²

ამ ძმების გვარი, ისევე, როგორც სოლოლაკში მომხდარი ეს მკვლელობა, რისთვისაც ყუზანოვები სიკვდილით დასაჯეს, მომავალშიც შეგვახსენებს თავს, ამჯერად უფრო ხმაურიან და სკანდალურ, ტფილისის №1 ყაჩაღის – ტატო წულუკიძის საქმეში.

მანამდე კი ძველ თბილისში მოქმედი რამდენიმე დაჯგუფების შესახებ გვიამბობთ...

¹ სერგეი მესხი, გაზეთი „დროება“, 24 იანვარი, №17, 1878 წ.

² გაზეთი „დროება“, 25 იანვარი, №18, 1878 წ.

ძველი თბილისის კრიმინალური დაჯგუფებები

★ ქალაქში მომხდარ სხვადასხვა საყურადღებო ავაზაკობებთან ერთად, რომელთა უკანაც ძირითადად ინდივიდუალისტი, მარტოკაცი კრიმინალები იდგნენ, ბუნებრივია, თფილისში არაორ, არამედ რამდენიმეკაციანი დაჯგუფებებიც მოქმედებდნენ. ასე მაგალითად:

„ფაუსტონიანი ავაზაკები“

მათზე ამბობენ, სულ თორმეტი იყვნენო.

ჯერ ვაჭრის – არტემ ახვერდოვის სადგომს დასცემიან კუკიაში და პირწმინდად გაუძარცვავთ; თანაც, „კეთილშობილურად“ მოქცეულან, ახვერდოვის თხოვნა გაუთვალისწინებიათ – „ოღონდ ჩვენ ნუ დაგვხოცთ და რაც რამ გაგვაჩნია, ყველაფერი მიირთვიეთ“.

ნატურდალი ფაეტონში ჩაულაგებიან და წასულან.

შემდეგ უკვე ვაჭარ ალადათოვს დასხმიან თავს და რაც რამ ჰქონია, ყველაფერი გაულაგებიან, ასე, რომ გაძარცვული ალადათოვი იძულებული შექნილა, რომ ცოლთან ერთად სასტუმროში გადასულიყო საცხოვრებლად.

ამ საქმეზეც ფაეტონით ყოფილან.

თუმცა, მათდა საუბედუროდ, მათი ფაეტონის წინაც მალევე დაიჩოქა აქლემმა, როცა კუკიის პრისტავმა¹ მახარაძემ თორმეტიდან – რვა ავაზაკი დაიჭირა.

¹ ბოქაული.

წავისადმი მიხა კახელაშვილის „შაიკა“

„შაიკამ“¹, რომელიც რიცხვითა და ყაჩაღობა-ძარცვა-გლეჯის დაუნდობელი მეთოდებით აღემატებოდა „ფაიტონიან ავაზაკებს“, ქალაქში ცნობილი კაცის – უფალი კასუმოვის დაყაჩაღებითა და დაჭრით გაითქვა სახელი; მოგვიანებით გაირკვა, რომ სწორედ ეს ჯგუფი მონაწილეობდა ვინმე ოქოევის ოჯახის დაწიოკებასა და საგარეჯოში, ასლამაზოვის მკვლელობაში.

მანამდე კი ვნახოთ, როგორ განვითარებულა მოვლენები:

წავისელი მიხა კახელაშვილის დაჯგუფება, რიცხვით – 15 კაცამდინ, ვანქის ეკლესიასთან² ჩინოვნიკის ტანისამოსში გადაცმული მივიდა. ცხენები იქვე დააბეს და ფეხით გაემართნენ მუხრანის ხიდისკენ, სადაც დაეცნენ უფალ კასუმოვის სახლს [ამ დროს კასუმოვი ქალაქის ფანრების მოიჯარადეა; ამასთანავე, სწორედ მას უნდა ჰქონოდა იჯარით აღებული მუხრანის ხიდის ბორანი; ერთი სიტყვით, კასუმოვი საკმაოდ შეძლებული კაცი უნდა ყოფილიყო].

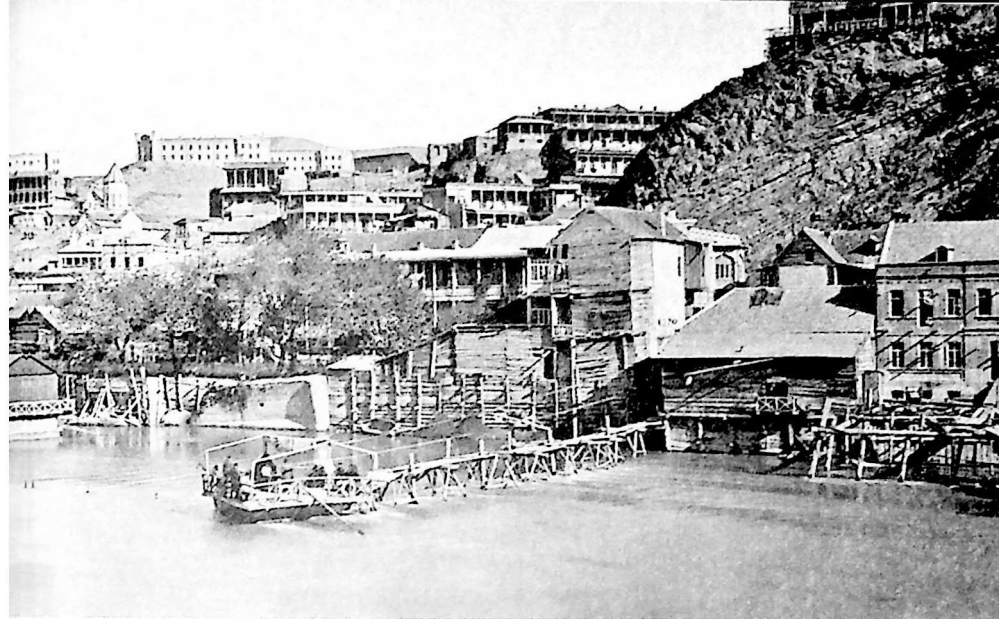
ავაზაკებს დაუჭრიათ სახლის პატრონი, მისი მოურავი და ერთი ოთხი თვის ბავშვი; ყაჩაღობის შედეგად წაუღიათ ორი საათი, ორი დამბაჩა, ხმალი, სხვა ნივთები და გაქცეულან.

ამ დროს, ეს ალიაქოთი ასასს³ შეუნიშნავს და დამხმარეთა მოსაყვანად გაქცეულა, თუმცა, ავაზაკებს თოფი უსროლიათ

¹ დაჯგუფება.

² ვანქის ტაძარი მდებარეობდა ათონელის ქუჩაზე, მტკვრის მარჯვენა სანაპიროს მხარეს.

³ ღამის დარაჯი; იოსებ გრიშაშვილი, ქალაქური ლექსიკონი, გამომცემლობა „საშრობლო“, 1997 წ.

ბორანი მდინარე მტკვარზე მუხრანის ქუჩიდან.

დიმიტრი ერმაკოვის ფოტო. ბაადურ ქობლიანიძის კოლექცია

და მოუკლავთ. შემდეგ დაბრუნებულან ვანქის ეკლესიასთან, თავიანთ ცხენებზე შემსხდარან და დაუბრკოლებლივ წასულან.

„უფალი კასუმოვი ისე ძლიერ არის თურმე რევოლვერით დაჭერილი, რომ არ მორჩება; პატარა ბავშვს ხელის თითები აქვს დაჭრილი“.

ეს ამბავი 1878 წლის 26 აპრილს მომხდარა...

მომდევნო დღეს გარკვეულა, რომ კასუმოვს მხარში მოხვედრია ზურგიდან ნასროლი ტყვია და „სასიკვდილო არაუშავს-რაო“; დაზარალებული, თავის მხრივ, დიდ ფულად ჯილდოს დაჰპირებია ნებისმიერს, ვინც თავდამსხმელების დააჭერინებდა.

ამ მოვლენებიდან სულ ცოტა ხანში, 5 მაისს, ქალაქში ხმა გავარდნილა, დაჯგუფების ცხრა ავაზაკი დაუჭერიათო. აი როგორ ყოფილა ამ საქმის გარემოება:

ერთს ამ ავაზაკთაგანს „მოღალატეს“ უცნობებია პოლიციისათვის, რომ ამაღამ ყველა ჩემი ამხანაგი შეიკრიბებიან ამაღამ ტრაქტირში [ადგილი და ტრაქტირი დაუსახელებია] და თუ გინდათ, ყველას დაიჭერთო.

პოლიციის აფიცერს წაუყვანია ოც-და-ხუთი დაიარაღებული სალდათი, შეუკრავს ტრაქტირი, თვითონ შესულა იქ, საცა ავაზაკები ყოფილან და გამოუცხადებია, რომ ვინც დაინძრევით და გაქცევას მოინდომებთ, არ დაგზოგავთო.

ავაზაკები დანებებულან; შეუკრავთ და ყველა პოლიციაში წაუყვანიათ. ყველას რევოლვერი და ხანჯალი ჰქონიათ.

ამბოზენ, ეს ის ავაზაკები არიანო, რომელთაც კასუმოვი დასჭერეს და გაცარვესო“.

ამათ გარდა, პოლიციას რვაც კიდევ სხვა დაუჭერია, რომელთაგან ერთი მომკვდარა და საბოლოო ჯამში, უმაღლესი ბრძანებით, ბრალდებულთა გასამართლება სამხედრო კანონებით გადამწყდარა.

საბოლოო ჯამში ისე მოხდა, რომ სამხედრო ოლქის სამართლოში სულ თორმეტი ავაზაკის საქმე გაირჩა; მათგან ცხრას კაცის-კვლა და დაიარაღებული ცარცვა-ავაზაკობა ბრალდებოდა და სამს კი ამ ავაზაკების დაფარვა. პროცესი რ ნოემბერს დაიწყო; დაიკითხა და ჩვენება ჩამოერთვა სამოცდაათზე მეტ მოწმეს;

ექსცესების გარეშე არც ამ პერიოდს ჩაუვლია; სასამართლო პროცესების დაწყებისთანავე, რ ნოემბერს, ყარაულებს პატიმარი გაექცათ და „წყალში გადავარდა“, თუმცა როგორც

ამბობენ, ყარაულებმა ხიშტები დაჰკრეს ყელში და გვერდებში და როცა დაიჭირეს, რამდენიმე საათის შემდეგ მოკვდაო.

9 ნოემბერს კი, საღამოს, როცა ავაზაკები სასამართლოდან დააბრუნეს და ყარაულით მეტეხის ციხეში მიჰყავდათ, ამ „შაიკის“ მეთაურმა – წავკისელმა მიხა კახელაშვილმა ისხლიტა ხიდზე და სანამ ყარაულები გონზე მოვიდოდნენ, მტკვარში გადახტა. მდევარმა მის კვალს ვერსად მიაგნო...

ასეა თუ ისე, წავკისელი მიხა კახელაშვილის „შაიკის“ საქმის განხილვა თფილისის სამხედრო ოლქის სასამართლომ რამდენიმე დღეში დაასრულა.

თორმეტ ავაზაკს, რომელთაც „შაიკის“ შედგენა და ერთად ქურდობა-ცარცვა და კაცის-კვლა ბრალდებოდათ“, სასამართლომ შემდეგი სასჯელი გაუჩინა:

აზნაურს ჯობინოვს – დახვრეტა;

არბელოვსა და როსტევეანოვს – ჩამოხრჩობა;

ბიბილურს – სამუდამოდ კატორღაში გაგზავნა;

დანარჩენები კი გაამართლეს.

ივერიული ოსტატი ავაგაობა თფილისში

★ „ერთი შემთხვევა მოხდა ჩვენს ქალაქში, რომელიც გვიმტკიცებს, რომ ჩვენს ქალაქშიაც გაჩენილა ევროპიული ოსტატური ავაგაობა.

ერთმა მუშამ მოუტანა სალამოს, მეშვიდე საათზე, გაჭარს იაკობ ხეჩიკოვს ყუთი, რომელიც, მუშის სიტყვით, ყორღანოვმა გამოუგზავნა. ყუთი კლიონკაში¹ ყოფილიყო გახვეული, გაეხსნათ, დიდხანს ეტრიალებინათ ხელში და ბოლოს აეღოთ გასაღები, რომელიც ზედ იყო გამობმული და გაღება დაეწყოთ; მაგრამ ამ დროს ხუფი თავისთავათ იწევს ზევითო. უფალ ხეჩიკოვს შეშინებოდა, ხელი დაეჭირებინა სახურავზედ და ისე ნელ-ნელა დაეწყო ხუფის ახდა. რომ აეხადნა და ყუთში ჩაეხედა, წარმოიდგინეთ იმის გაკვირვება! ენახა, რომ იმაში სძევს რევოლვერი და ჰყრია თოფის-წამალი.

უფალ ხეჩიკოვს იმწამსვე უცნობებია ეს ამბავი პოლიციის პრისტავისა და პროკურორისათვის და ახლა ამ საქმის თაობაზედ გამოძიება არის.

ჩვენ ვიყავით იმ ყუთის სანახავად და აი რა ენახეთ:

თვითონ ყუთი უბრალო, სპარსული ყუთია, როგორსაც ჩვენს ბაზარში ჰყიდიან ხოლმე. გასაღებიც უბრალოა. შიგ ყუთში ერთს ალაგს ჰყრია ორ გირვანქამდინ² თოფის-წამალი, რომელშიაც ჩაყოფილია რევოლვერის ლულის პირი [ტუჩი]. მთელი ოსტატობა ამ მაშინისა იმაში მდგომარეობს, რომ

¹ მუშაობა.

² მასის საზომი ერთეული, საქართველოში გირვანქა უდრიდა 0,4267 კილოგრამს.

შიგნიდამ ყუთს მიკრული აქვს პრუჟინით¹ გაკეთებული რკინა, რომელზედაც მობმულია ერთი თავი წვრილი თოკისა; მეორე თავი თოკისა მიბმულია რევოლვერის ჩახმახზე, ძირს, სადაც თითით მოსაწევია.

ეს პრუჟინის რკინა ისეთ ნაირად არის მოწყობილი, რომ გაიღება თუ არა ყუთი, ის ასწევს სახურავს [ყუთის გაღების დროს], იმწამსვე ასწევს ზევით რევოლვერის ჩახმახსაც და დააცემინებს. და რადგან რევოლვერის პირი თოფის-წამალშია ჩადებული, იმწამსვე ეს წამალიც იფეთქავდა.

ამ თოფისწამლის გარდა, ყუთში კიდევ ორი პარკია, ისიც, მგონია, თოფის-წამლით გატენილი; სხვები ამბობენ, რალაც სხვა წამალიაო.

ყუთი ისევ ისე სძევს ღია, როგორც გაუხსნია; დახურვა ვეღარ მოუხერხებია, რკინა არ უშვებსო. მსურველს შეუძლიან ნახოს ის სოლოლაკზე, ამადლებს ქუჩაზე, უფალ ხეჩიკოვის სახლში.

მოუყვანიათ მჭედელი, მაგრამ ხელის ხლება ვერ გაუბედნია. ამ საქმისგამო გამოძიება მინდობილი აქვს მეორე განყოფილების მომრიგებელ სასამართლოს გამომძიებელს უფალ აბულაძეს.

[...]

ჩვენ შევიტყეთ, რომ ის ოსტატური მაშინა, რომელიც მიუგზავნეს ამას წინათ მოსაკლავად უფალ იაკობ ხეჩიკოვს, დაუშლიათ, რევოლვერი ამოულიათ იქიდან და გამომძიებელს წაუღია „ნივთიერ დასამტკიცებლად“ დამნაშავეს წინააღმდეგ.

თვითონ დამნაშავესთვის ჯერ ვერ მიუგნიათ; ჩვენ გვითხრეს მხოლოდ, რომ უფალ ხეჩიკოვს ერთს თავის ახლობელ ნათესავზედ აქვს ეჭვიო².

¹ ზამბარა.

სასვლელის ქუჩები...

★ ეს უცნაური ამბავი 1878 წლის ბოლოს მომხდარა. ქაშვეთის ეკლესიასთან მდებარე მაღაზიებს გარდა, ალექსანდრეს ბაღში დაბანაკებულ ავაზაკებს ექვთიმე ხელაძის სტამბის სარდაფიც გაუტეხავთ, საიდანაც ორი სამოვარი და ასოთ-ამწყობების საცვლებიც მოუპარავთ.

ავაზაკები სტამბის გატეხვა-საც აპირებდნენ, თუმცა პატრონს შეუტყვია და გაქცეულან.

ამას გარდა, ერთი ამ ავაზაკ-თაგანი ქაშვეთის ეკლესიის ქვემოთ მდებარე გრიგოლ ჩარკვიანის მაღაზიაში შევარდნილა და იქ მყოფ ზაქარია ჭიჭინაძისათვის პალტო და სამი მანეთი წაურთმევია.

ზაქარია ჭიჭინაძე.
ალექსანდრე როინაშვილის ფოტო.
ალექსანდრე როინაშვილის
ფოტოკოლექცია

თბილისი, წმინდა გიორგის (ქაშვეთის) ეკლესია.
დიმიტრი ერმაკოვის ფოტო. ეროვნული ფოტომატიანე

★ „უპირველესი და საუკეთესო საშუალება ავაზაკობის შესამოწმებლად და მოსასპობად, როგორც მოგეხსენებათ, გახლავთ ის, რომ მოისპოს ის მიზეზები, რომელნიც ჰბადებენ ავაზაკობას და ავაზაკებს. ეს მიზეზები არიან: სიღარიბე და უმეცრება.

მაგრამ, რადგან არც ერთი ხალხი არ მოიპოვება დედა-მიწაზე ისეთი, რომელშიაც ეს ორი სენი არ ჰსუფევდეს და რადგან საზოგადოებას არ შეუძლიან მოითმინოს იმ დრომდინ, სანამ სიღარიბე და უმეცრება და ამასთან ავაზაკობაც და ყოველი ბოროტებაც მოსპობილი იქნება, ამის გამო ყველგან და ყოველთვის მთავრობა, ავაზაკობის შესამოწმებლად, ავაზაკებს ჰკიდებს ხელს და სჯის ანუ სრულიად აშორებს დანარჩენ საზოგადოებას.

რასაკვირველია, ეს არის დროებითი საშუალება; ხუთ ავაზაკს დაიჭერ, ვსთქვათ, და მოაშორებ საზოგადოებას; ეს არ უშველის საქმეს; მაგიერად ხუთი სხვა გამოჩნდება, იგივე მიზეზები ხუთს სხვას გააჩენენ.

მაგრამ რაც უნდა იყვეს, მთავრობა მაინც ვალდებულია ხდის თავის თავს მოაშოროს საზოგადოებას ქვეყნის მავნებელი და ბოროტი საქმის ჩამდენნი პირები. და რაც უფრო მარჯვედ არის პოლიცია, რაც უფრო კარგათ უჭირავს იმას თვალ-ყური ამ მხრით საზოგადოების დაცვაზედ, უეჭველია, მით უფრო ნაკლებათ ეძლევა საზოგადოებას ვნება, დროებით მაინც, ამ გვარის ხალხისაგან.

კარგმა პოლიციამ სათითაოდ უნდა იცოდეს ყველა ავაზაკები, იმათ კვალში უნდა იყოს ის მუდამ ჩამდგარი, თვალს არ

¹ სერგეი მესხი, გაზეთი „დროება“, 1878 წ.

უნდა აშორებდეს, ყოველი იმათი ნაბიჯი შეტყობილი უნდა ჰქონდეს და როცა მრუდე ნაბიჯს გადადგამენ, იქვე უნდა სტაციოს ხელი.

ამისთანა პოლიციის წყალობით ავაზაკები დაშინებულნი იქნებიან და ისეთს თამამს, გაბედულს და აშკარა ავაზაკობას მაინც ვეღარ გაბედვენ...

ჩვენში ხდება ხშირად ავაზაკობა. ქურდობენ ღამით, საღამოთი, ღღისით, შუადღეზედ, იცარცვებიან მიყრუებულ ქუჩებში, ბაზრებში, მაედნებზე, გალავნის პროსპექტზე, ერთის სიტყვით, ყველგან და ყოველთვის...

ჩვენი საქმე არ არის, რასაკვირველია, პოლიციის საქმეში გავერიოთ და უჩვენოთ, თუ როგორ უნდა იქცეოდნენ იმის მოხელეები. მაგრამ, რადგან ეს საქმე საზოგადოების კეთილდღეობასა და მშვიდობიანობას შეეხება, ერთს მაინც ვიტყვით.

აუცილებლად საჭიროა, რომ პოლიციაში ყველა უანგარო და პატიოსანი ხალხი მსახურებდნენ. არსად, არც ერთს უწყებაში არ შეიძლება იმდენი „ბნელი საქმეების“ ჩადენა, როგორც პოლიციის უწყებაში და თუ ყველა იმის ჩინოვნიკები პატიოსნები არ არიან, ადვილია იმათი შეცდენა, იმათგან მიმხრობა თვით ავაზაკებისა.

ამას გარდა, ავაზაკებს ყოველთვის აქვთ რამდენიმე „ბუდე“, ადგილი, სადაც ისინი გროვდებიან, იმალებიან და ინაწილებენ თავიანთ ხელობით ნაშოვარს. ჩვენს ქალაქში ამისთანა ბუდეები არიან ტრაქტორები და აბანოს კარები; აქ ბუდობენ თბილისის ოსტატი-ქურდები. პოლიციამ უნდა იცოდეს კარგათ ეს საბუდარი ადგილები, უნდა მუდამ თვალ-ყური ეჭიროს იმათზე.

რასაკვირველია, ზემოხსენებულ პირობებს გარდა, ათასი სხვა საშუალება არის, ჩვენს ქალაქში ავაზაკობის შესამცირებლად; მაგრამ ამჟამად ეს ორი საშუალებაც კარგი იქნება, ესეც ცოტათი დააშოშმინებს ამ გახშირებული ბოროტი საქმეებისაგან ჩვენი მოქალაქეების შეშინებულ გულს...”

1879 წელი

ალი ბაბა და ოჩოქოში შაბიჩი

☆ „ამბობენ, რომ სადღაც მთა-წმინდაზე შკოლა არისო, სადაც ერთს ვიღაც თათარს ორმოცზე მეტი შაგირდები მოუგროვე-ბია და ქურდობის ხელობას ასწავლისო“.

მამა დავითის ეკლესია.

დიმიტრი ერმაკოვის ფოტო. ეროვნული ფოტომატიანე

თფილისელი ავაზაკების უჩვეულო „მაშინა“

★ „ამ უკანასკნელ დროს, როგორღაც, ერთობ ხშირად ისმის ჩვენს ქალაქში ავაზაკობაზე და კაცის-კვლაზე.“

ამას წინათ ნავთლულის გზის მახლობლად, მტკვრის პირად, ნახეს ერთი თავმოჭრილი, პერანგის-ამარა კაცი, რომელიც ავაზაკებს, როგორც ეტყობოდა, ბევრი წვალების შემდეგ სხვაგან სადღაც მოეკლათ და შემდეგ აქ მოეტანათ. დღეს არ იციან – ვინ არის ეს საბრალო.

შუა-ბაზარში, ორმა თუ სამმა ვილაცამ მოჰკლეს ვაჭრის წოვიანოვის პრიკასჩიკი და მკვლელები ამბობენ დაუჭირავთ. საძაგელ მიზეზს ამბობენ ამ მკვლელობისას.

ერთი ვილაც მიკიტანიც ამ შაბათს ღამე მოჰკლეს. ამბობენ, რომ ორი ამხანაგი ყოფილან, თითოს დახლიდამ თხუთმეტი თუმანი რგებია და ერთს იმათგანს გზაზე დახვედრიან ავაზაკები, მოუკლავთ, ეს ფული და ვერცხლის ქამარი წაუღიათ და წასულან.

ამას გარდა რამდენიმე სხვა ავაზაკობისა და დაჭრის ამბავი გავიგონეთ ამ უკანასკნელ ხანებში. ამბობენ, სხვათა შორის, რომ ერთი რაღაც მაშინა აქვთ ავაზაკებსაო, მიუახლოვდება თუ არა თავის მსხვერპლს, ამ მაშინის მანჭვალზე ხელს დააჭერს, რაღაც დიდი დანა გამოვარდება, ეცემა კაცს და სულ გადმოუბრუნებს შიგნეულობასაო.

როგორც გვითხრეს, ერთი ამისთანა მაშინა პოლიციას წაურთმევია იმ ავაზაკებისათვის, რომელნიც მუშტაიდის ბაღის იქით დუქანში ქეიფობდნენო“.

ჰაჰან წოვიანოვის პრიკაზიკის მხატვრი გეგმავლობა

★ ახალგაზრდა, 15-16 წლის პოლოზ მათუზოვის მკვლევლობას ქალაქში დიდი გამოხმაურება მოჰყოლია, მით უფრო საქმის გარემოებებიდან გამომდინარე, შესაბამისად, არც ისაა გასაკვირი, რომ ამ საქმესთან დაკავშირებით ძველ ქართულ პრესაში დეტალური ანგარიში გვხვდება.

პოლოზ მათუზოვი, რომელიც წოვიანოვის მალაზიაში მსახურობდა, ლამაზი ბიჭი ყოფილა; ეს სილამაზე იყო მიზეზი თურა, შესჩენია ვინმე ალასი ალავერდოვი [ვისაც ცოლ-შვილიან კაცად იცნობდნენ] ოლონდ ჩემს მალაზიაში გადმოდი და სამჯერ მეტ ჯამაგირს გადაგიხდით.

ყმაწვილი შემცდარა და გადასულა ამ კაცის მაუდის მალაზიაში, რომელიც თამამშევის ქარვასლაში მდებარეობდა.

ასეთი იყო ამ ახალგაზრდა ბიჭის დასასრულის დასაწყისი...

რაც შეეხება უშუალოდ მკვლევლობას; მკვლევლობის დღეს, 1879 წლის 2 სექტემბერს, „საძაგელი ხელობის კაცს, მაჭანკალს, „გიჟ ვანოს“ სადილი გაუმართავს, დაუპატიჟნია ზემოხსენებული ვაჭარი ალასი ალავერდოვი და მეორე ვაჭარი ქარვასლისა ალექსანდრე ხუდადოვი; ალავერდოვს ეს ყმაწვილი პრიკასიკიც თან მიუყვანია. გიჟ-ვანოს ყველაფერი მომზადებული ჰქონია, რომ ალასი ალავერდოვისათვის მოეხერხებინა იმ საძაგელი საქმის ჩადენა; რომელსაც „სოდომ-გომორის ცოდვას“ ეძახიან...”

როგორც ასეთ დროს ხდება ხოლმე, მოქეიფეებს თვითონაც უსვამთ და ყმაწვილისთვისაც დაუძალებიათ ღვინო. შემდეგ, როცა კარგად შეზარხოშებულან, ალასი ალავერდოვს „თავისი პირუტყვული განზრახვის“ შესრულება მოუნდომებია და

ყმაწვილისთვის უთქვამს, გაიხადე და ტახტზე ადიო. ყმაწვილი არ დათანხმებულა, შეხლა-შემოხლის შემდეგ კი გარეთ გაქცეულა. მას ალავერდოვიც გაჰკიდებია... რამდენიმე წამის შემდეგ ყმაწვილი კვლავ უკან შემოვარდნილა, მუცელზე ხელი ჰქონია მოკიდებული და დაუყვირია – „მიშველეთ, მომკლაო!“

ექიმისთვის კი უცნობებით, მაგრამ გვიანდა ყოფილა, ბიჭი რამდენიმე საათის შემდეგ გარდაცვლილა...

რასაკვირველია, ასეთი შემთხვევა ვერავის დატოვებდა გულგრილს და ხალხიც ძლიერ აღელვებულა ამ მხეცური საქმის გამო; ბევრს ისიც უთქვამს – „ჩამოღრჩობა კიდევ ცოტაა ამათთვისაო!“

მიუხედავად ამისა, ისე მომხდარა, რომ ამ საქმეზე ალასი ალავერდოვი ახალგაზრდა გამომძიებელ – სვინკინს დიდძალი გირაოს სანაცვლოდ გაუთავისუფლებია; მეორე ვაჭარი – ალექსანდრე ხუდადოვი არც კი დაუკავებიათ; აი ივანი აკოფოვი [„გიჟი-ვანო“] კი დაუტუსალებიათ...

საქმის თაობაზე „სასტიკი გამოძიება“ ყოფილა დანიშნული...

თუმცა, კანონის სიტყვისთვის სამართლის ურემს დაუსწრია – „ალასი ალავერდოვს სწორედ იმის მეორე დღეს, რა დღესაც ეს საძაგელი საქმე მოხდა, ერთი უბედურება შეემთხვა – პატარა ვაჟიშვილი გადმოუვარდა ბალკონიდან და გასქდაო“.

ქაღალის მთავარი მკითხავის – ნინო კოდელის „მკვდარზე“

★ სანამ ამ საქმის დეტალებს შევხებით, აუცილებლად უნდა ვახსენოთ ერთი მნიშვნელოვანი გარემოება.

XIX საუკუნის ბოლო პერიოდში თბილისში პროფესიონალი ექიმების დეფიციტი იყო, ყოველ შემთხვევაში, ცრურწმენებთან ერთად, ალბათ ესეც იყო ერთ-ერთი მთავარი მიზეზი, რის გამოც თბილისელები ხშირად ცრუ-ექიმებსა და მკითხავეებს მიმართავდნენ.

ბუნებრივია, მკითხავეებზე არსებული დიდი მოთხოვნა გააპირობებდა იმასაც, რომ „ტფილისში, მკითხავეების ბუნაგში“, როგორც 1886 წლის გაზეთი „ივერია“ მოიხსენიებს ჩვენს ქალაქს, ლამის ყველა უბანს თავისი მკითხავი და მწიხიბავი ჰყავდა.

რასაკვირველია, არც ის არის გასაკვირი, რომ ეს მკითხავეები ქალაქში პირველობისთვის იბრძოდნენ და არც ერთმანეთისთვის სახელის გატეხვასა თუ ჭორების გავრცელებას ერიდებოდნენ, თუმცა, ერთ დროს ქალაქის მთავარი მკითხავის – ნინო კოდელის შესახებ გავრცელებული ცნობა გამორჩეულად საინტერესოა.

1879 წელს, „თფილისის მოამბემ“ გაავრცელა ცნობა, რომ 11 სექტემბერს, ავლაბარში გამოჩენილი მკითხავი – ნინო კოდელი მოკლეს.

„კოდელი ნინო თითქმის მთელ საქართველოში განთქმული იყო მკითხაობით და მაჭანკლობით. ზოგიერთი გასათხოვარი ქალები და სასიძო ვაჟები, უეჭველია, ძალიან ინანებენ ამ საბრალო ქალის მოკვლას...“

ეგ კი არადა, გაზეთის ცნობაში დაკონკრეტებული იყო, რომ მოკლულს რამდენიმე ჭრილობა ჰქონია სახეზე, ზოგი მუცელსა და თავში. მეტიც, გვამი კლინიკაში წაუღიათ, სადაც ექიმები აპირებდნენ მის შემოწმებას.

რეალურად კი, რამდენიმე დღეში ცნობილი გახდა, რომ ნინო კოდელი არათუ მოუკლავთ, ან დაუჭრიათ, „იმას ბრჩე-ილიც არ ასტკივნიაო, მშვიდობით არის და ძველებურად, ხელოვნურად ასრულებს თავის წარჩინებულ ხელობას – მკითხაობასაო...“

ტატო წაღუკიძის საჰმე

ტატო წაღუკიძე [შუაში].

ფოტო დაცულია იოსებ გრიშაშვილის სახლ-მუზეუმში

ყოველგვარი მიკიბვ-მოკიბვის გარეშე, პირდაპირ ვთქვათ – ძველი თბილისის ისტორიაში ძნელად თუ მოიძებნება ტფილისის კრიმინალური სამყაროს „პრინცის“ – ტატო წულუკიძის დარი ავაზაკი.

დროის მცირე მონაკვეთში მან საკუთარი სახელის უკვდავყოფა შეძლო იმდენად, რამდენადაც წარმოუდგენელია ძველი თბილისის კრიმინალებზე ისაუბრო ისე, რომ ამ სიის სათავეში სწორედ ტატო წულუკიძე არ იყოს.

ბუნებრივია, ტფილისის მსგავს ქალაქებში ასეთი მასშტაბის ავაზაკთან დაკავშირებით უცებ გავარდებოდა ხმა და მერე უკვე, პრაქტიკულად, შეუძლებელი გახდებოდა სიმართლისა თუ გამო-ნაგონის გარჩევა.

ასე, მაგალითად, როგორც თბილისელი მხატვარი კარაპეტ გრიგორიანცი იხსენებს¹, რამდენჯერაც ტატო წულუკიძე ციხიდან გაიპარებოდა, იმდენჯერ ქალაქის მცხოვრებთ შიშის ზარი ეცემოდათ. იმის შეუზღუდავად მხეცური საქციელი ხალხს ძილს უფრთხოებდა და სიცოცხლეს აძულებდა.

„წარმოიდგინეთ, რომ თავის ამხანაგებსაც უკვირდათ თურმე იმისი სისხლით გაუმძღრობა. რომელ ოჯახშიაც შეიპარებოდა ეს მხეცი, გაცარცვის გარდა აკვანის ბავშვსაც-კი დაუკუწველს არ გაუშვებოდაო. მთელს ქალაქში დუქანი და სახლი არ დარჩენილა, რომ ტატოს არ გაეცარცვას... „ამბობენ, საკვებურად ხელცახოცი სავსე ადამიანის დაჭრილი ყურები დაჰქონდაო“.

ამ გადმოცემების სრულიად საპირისპირო ცნობებს ვისმენტ მე-19 საუკუნის მიწურულისა და მე-20 საუკუნის პირველი ნახევრის ცნობილი ქართველი პოლიტიკური მოღვაწის,

¹ კარაპეტ გრიგორიანცი, „ძველი თბილისის იშვიათი ამბები“, გიორგი ლეონიძის სახელობის ქართული ლიტერატურის სახელმწიფო მუზეუმი, 2011 წ.

საქართველოში სოციალ-დემოკრატიული მოძრაობის ერთ-ერთი დამაარსებლის, ისიდორე რამიშვილის მოგონებებში¹:

„მთაწმინდაზე, განთქმული ყაჩაღის – ტატო წულუკიძის სახლში ჩვენ სიამოვნებით ვისმენდით მამისა და ძმების ნაამბობს ტატოს შესახებ. მე სემინარიის დაბალ კლასში ვიყავი, როდესაც მახათას მთაზე ჩამოახრჩვეს ეს განთქმული ვაჟკაცი, ტატო წულუკიძე. ჩვენ, რასაკვირველია, იქ არ გაგვიშვეს, მხოლოდ სემინარიის ფანჯრებიდან ვხედავდით მახათაზე მოგროვილ დიდ ხალხს.

ყველა იმ ხანებში, მთელი თბილისი, ამ ტატო წულუკიძეზე ლაპარაკობდა, აქებდნენ მის ვაჟკაცობას, გამბედაობას, რომ ის ღარიბებს ხელს არ ახლებდა და ემტერებოდა მხოლოდ მდიდრებს და ჩინოვნიკებს. თავადებს იბრალებდა, ამბობდნენ, რადგანაც თვითონაც თავადიშვილი იყო.

თანაგრძნობით ლაპარაკობდნენ მის არტისტულად სახრჩობელაზე ასვლაზე, სადაც ჯერ პაპიროსი მოწია და მერმედ თვითონ შეყო თავი მარყუჟში, თვითონ გაისწორა ცუდად ჩამოცმული სახრჩობელა თოკი და ჯალათს შეუკურთხა, „კაცის დახრჩობაც ხეირიანად არ შეგიძლიათ, თქვე მუდრეგებო“-ო.

აი, ამ ტატო წულუკიძის ოჯახში მოგვიხდა ჩვენ ცხოვრება და რევოლუციონერული მოღვაწეობის დაწყება სრულიად დამშვიდებით და იმედით, რომ აქ ჩვენ არავინ გაგვცემდა“.

ტატო წულუკიძის შესახებ ვრცელი ცნობები გვხვდება ნაფიცი მსაჯულის, იმ დროისთვის ცნობილი იურისტის – ალექსანდრე ფრენკელის მიერ 1892 წელს, კავკასიის იურიდიულ საზოგადოების სხდომაზე წაკითხულ მოხსენებაში – „ყაჩაღო-

¹ ისიდორე რამიშვილი, „მოგონებები“, გამომცემლობა „არტანუჯი“, 2012 წ.

ბისა და ქურდობა-ავაზაკობის ისტორიის შესახებ კავკასიაში – ტატო წულუკიძე¹, რომელსაც, სრულად, ცოტათი ქვემოთ შემოგთავაზებთ.

მანამდე კი, გავეცნოთ ტატო წულუკიძის შესახებ ძველი პრესის ფურცლებზე შემორჩენილ ცნობებს, რომლებიც, ლოგიკურად თუ ვიმსჯელებთ, პერსონალურ მოგონებებთან შედარებით მეტად ობიექტური უნდა იყოს, თუმცა, რასაკვირველია, არც ეს ცნობებია მითოსური შინაარსისგან სრულად დაცლილი.

ამ შემთხვევაშიც, პირველად იყო სიტყვა – „გამოჩენილი ავაზაკი ტატო წულუკიძე ყარსში დაუჭირავთო“.

ეს ამბავი მართალი გამომდგარა და ქალაქში ხმა გავარდნილა, დატუსაღებული ტატო წულუკიძე თფილისში მოჰყავთ, აქ უნდა გაასამართლონ, რადგან მომეტებული ნაწილი თავის ავაზაკობა იმან აქ, თფილისში და იმის ახლო-მახლო ადგილებში ჩაიდინაო.

ჰოდა, ყოველგვარ სეირს დაშურებული ქალაქი ასეთი საქვეყნოდ ცნობილი ავაზაკის ექსტრადირებას როგორ გამოტოვებდა?!

„სპარსეთის შაჰის მოსვლაზე“ არ ყოფილა, მგონია, თფილისში ისეთი ამბავი, როგორიც ტატო წულუკიძის მოყვანაზედ იყო...

უანგარიშო ხალხი ჩასაფრულიყო შუაბაზრისაკენ² იმ ქუჩებზე, რომელზედაც ეს თავისებური გმირი უნდა მოეყვანათ.

¹ საუბარია სპარსეთის შაჰზე – ნასერ ალ-დინ ყაჯარზე, რომელიც თბილისში სხვადასხვა დროს, მათ შორის 1878 წლის მაისის დასაწყისში იმყოფებოდა და როგორც საპატიო სტუმარს, ქალაქელები განსაკუთრებულად დახვდნენ.

² თბილისის ერთ-ერთი მთავარი ბაზარი, მდებარეობდა დღევანდელი კოტე აფხაზის ქუჩის მიდამოებში.

მოგეხსენებათ, რომ ის მოიყვანა ყარსიდან პოლიციის აფიცერმა ლოლაძემ, და იმწამსვე ციხეში წაიყვანეს¹.

ეს ამბავი მომხდარა 20 დეკემბერს, 1878 წელს, ორი წლით ადრე, სანამ ტატო წულუკიძე სახრჩობელაზე დაასრულებდა ცხოვრებას...

მანამდე კი იდგა 1875 წლის ნოემბერი, როცა ქალაქმა შეიტყო, რომ „იმერეთმა ძვირფასი ძღვენი გამოუგზავნა“:

„ერთი კვირა იქნება, რაც რამდენიმე იმერელი ავაზაკები გაჩნდნენ და ეს არის აგვიკლონ.

ამას წინათ, სალამოს ჟამს, ერთი სალდათი დასჭრეს რუსის ბაზარში; მეორე დღეს ერთი პოლიციის აფიცერი დასჭრეს; შემდეგ ალელოვის მაღაზიაში შეცვივნა მოუნდომებიათ და ამ თვის 9-ს, დილის 7 საათზე გაცარცვეს ზარაფი¹ სალდათის ბაზარში².

ამ ავაზაკების მოთავედ, როგორც ამბობენ, ვიღაც იმერელი ტატო წულუკიძე არიო, რომელიც, ჩვენი პოლიციის ლეკოკის – ლოლაძის სიტყვით, ისეთი თავგადადებული ვინმე არისო, რომ ცოცხლად იმის დაჭერა შეუძლებელიაო“.

პოლიციას ავაზაკების მოთავე წულუკიძე რამდენიმე კვირაში დაუკავებია, თუმცა, 1877 წელს, ტატო და კიდევ ერთი ავაზაკი თბილისის ოლქის სასამართლოდან გაქცეულან: „მტკვარში ჩავარდნილან, გადაუცურავთ, მეორე ნაპირზე მზა-მზარეულად შეკაზმული ცხენები დახვედრიათ, შემსხდარან ზედ და გაქცეულან“.

¹ ზარაფი – არაბ. საფასურით ფულის დამხურდავებელი, სარგებლით ფულის გამსესხებელი.

² დღევანდელ კოლმეურნეობის მოედანზე მდებარე ბაზარი.

ტატოს „მზა-მზარეულად შეკაზმული ცხენების“ შესახებ საკუთარ ნაშრომში „ძველი თბილისის იშვიათი ამბები“ კარაპეტ გრიგორიანცი წერს:

„ქალაქიდან გასაქცევით კიდევ ერთი შეკაზმული ცხენი პეტრე პავლეს სასაფლაოსთანა ყავდა, ერთიც ვერაზე, განაპირა გზის დუქანში. ამბობენ, იმას ადვილათ დაიჭერდნენ, მაგრამ შიშის გამოთ ყველა ხელს აფარებდა და მალავდა“.

მასვე თუ დავუჯერებთ, საოლქო სასამართლოს შენობის ფეხსადგილიდან ტატოს გაპარვა რიგით მესამე უნდა ყოფილიყო; მანამდე, როგორც მხატვარი იხსენებს, „ტატო წულუკიძე პირადათ მინახავს იმ დროს, ესე იგი 1877 წელს, როდესაც კლდის უბანში ერთი მდიდრის სახლი გაეცარცვა და როგორღაც ხერხად ხელში ეგდოთ და დაეჭირად. ის იყო ჯორჯიაშვილის მგზავსი შავგრემანი და სუსტი აგებულობის ყმაწვილი. თავზე ეხურა მიხაკის ფერი ფაფახი და ტანზე ეცვა აქლემის ბალნის ყვითელი ჩოხა. მისი ორივე ხელები თოკებით შეეკრათ და თან სატარებელ იარაღებს სინჯავდნენ. თან ქონიყო ერთი გაზი, ერთი პატარა ლომი, რამდენიმე ცალი ქლიბი და ორმოცამდე მავთულზე ასხმული გასაღებები. ამ დაჭერიდან ტატომ თავი ოსტატობით იხსნა და ხელახლა გავარდა.

ის როდესაც მეტეხის ციხეში მოამწყვდიეს, იქ დიდხანს არ დარჩა. ერთ დღეს ჩავარდა ციხის ფეხსადგილში და მტკვარში ცურვით ორთაჭალაში თავი ამოჰყო. ამგვარადვე ოსტატურად შემდეგში გაიპარა პოლიციის კამერიდან...”

ბუნებრივია, ასეთი მოუხელთებელ ავაზაკს სახელი სწრაფად გაუვარდა, მისი ფიგურა გარკვეული მითოსური საბურველითაც შეიმოსა და ერთი შეხედვით, ზღაპრულ-ლეგენდარული ამბების პერსონაჟად იქცა:

„გამოჩენილი და მშვიდობიანთ თფილისელთა დამფთხოზი ავაზაკი ტატო წულუკიძე და ჯიბგირები მეფობენ ამ უამად ჩვენს ქალაქში

პირველი ამათგანი თავისუფლად დასეირნობს დღე და ღამე ჩვენს ქუჩებში და კაცი ხელს ვერ ჰკიდებს.

ამ დღეებში ეს ჩინებული ტატო ფეთხანთან დაეძგერა ვილაც ჩინოვნიკს და ერთი იმის დაყვირებისაგან, რომ „მე ტატო წულუკიძე ვარო!“ საწყალ ჩინოვნიკს გული წაუვიდა, წაიქცა და თავის ჯიბე, რომელშიაც, როგორც ამბობენ, 40 მანეთი ყოფილა, უფალ ტატოს მიანება“, – გაზეთი „დროება“, 1877 წ.

ეს ამბები იყო და ისე მოხდა, რომ ქალაქში ავაზაკების ნებისმიერ გაფაჩუნებას ტატო წულუკიძის სახელს უკავშირებდნენ. თავადაც უთქვამს, „ჩემი სახელით ბოროტმოქმედებდნენ... ბევრი ქურდბაცაცები მაწერდნენ იმას, რასაც მე არ ჩავდიოდი“.¹

ასე, მაგალითად:

„ჩვენ გვითხრეს, რომ გამოჩენილ ავაზაკს ტატო წულუკიძეს ერთი ვილაც სურამელი ვაჭარი გაუცარცვავს, დიდძალი ფული და ნივთები წაუღია და თითონაც დაუჭრია“;

„თითქო ცოტათი შესწყდა ჩვენს ქალაქში ქურდობა და სხვა ყოველ-გვარი ცუდ-კაცობა. რას უნდა მივაწეროთ ეს გარემოება? იქნებ ჩვენი ტატო და ჯიბის ოსტატები „დროებით შერიგებას“ გვიპირებენ!..“

ამასთანავე, არ წყდებოდა ცნობები ტატოს ადგილსამყოფელისა და მის მიერ ჩადენილი თუ მისთვის მიწერილი დანაშაულებების შესახებ:

¹ ალექსანდრე ფრენკელი, „ყაჩაღი ტატო წულუკიძე“, „მთაწმინდა“, 2015 წ.

ჩვენ შევიტყუეთ, რომ გამოჩენილი ავაზაკი ტატო წულუკიძე, რომლისგანაც ერთ დროს თფილისის მშვიდობიან მოქალაქეთა ანგელოსები დაფრთხობილი ჰყავდათ, დაუჭირავეთ ვლადიკავკაზში, იქიდან თფილისში გამოუგზავნიათ, რადგან მომეტებული ნაწილი დანაშაულობა იმას აქ ჩაუდენია, და ახლა მეტეხში არის დაჭერილიო”;

„ამბობენ, ტატო წულუკიძის დაჭერის ამბავი ტყუილი არისო. მართალია, ვლადიკავკაზში, აქაურ პოლიციას უცნობებია იქაურისთვის, მაგრამ ვერ დაუჭერიათ. ჩვენ დაგვარწმუნეს, რომ ტატო წულუკიძე ვლადიკავკაზიდან რუსეთში გადასულა; უკანასკნელი ოცი ათასი მანეთი ჰქონდა იმას, როცა აქედამ წავიდაო”;

„გამოჩენილი ავაზაკი ტატო წულუკიძე, რომელზედაც ამას წინათ იწერებოდნენ, რომ ვლადიკავკაზში დაიჭირესო, როგორც გაზეთი „მშაკი“ გვაცნობებს, ამ ჟამად როსტოვში იმყოფება და თავისუფლად დასეირნობს შტატისკურის¹ ტანისამოსითაო”.

„ამბობენ, რომ გამოჩენილი ავაზაკი ტატო წულუკიძე, რომელზედაც ამას წინათ ისმოდა, რომ რუსეთში გადავიდაო, ამ ჟამად ისევ ქალაქში გაჩენილა. ჩვენ გვარწმუნებენ, რომ ერთს კაცს ის ღენერლის ტანისამოსში უნახავს, გულზედ წმ. გიორგის აფიცრის ჯვარი ეკიდაო...”

ასე იყო თუ ისე, ამ ცნობებში დადასტურებლად ნამდვილი ამბავიც გამოერია, ამბავი ტატო წულუკიძის ყარსში დაჭერისა და თბილისში ექსტრადირების შესახებ...

¹ სამოქალაქო.

ტაშო წულუკიძის საქმე

თბილისის ოლქის სასამართლოში

თფილისის ოლქის სასამართლოში გამოჩენილი ავაზაკის ტატო წულუკიძისა და იმის ამხანაგების ქიტესა ნასყიდაშვილისა, ალერწიანის და ერთის კიდევ სხვის საქმის გარჩევა 1879 წლის 22 მაისს დაიწყო:

„ტატო წულუკიძეს ექვსი სხვა-და-სხვა დანაშაული ბრალდება: კაცის-კელა, დაჭრა და გაცარცვა. დანარჩენებიც მომეტებულ ნაწილ ავაზაკობაში ამის ამხანაგები და თანამოზიარენი ყოფილან.

ტატო სრულებით ისეთის საშიშარის და ავაზაკურის შეხედულობის კაცი არ არის, როგორც იმის საქმეების ჩამდენ კაცს და როგორც გამოუჩნგულს ავაზაკს შეეფერება; ის არის ახალგაზდა, სულ ოც-და-ხუთი, ოც-და-შვიდი წლის კაცი, პატარა კოკობი უღვაშებითა და წაბლის ფერი წვერებით. სახე სრულებით გაყვითლებული აქვს: საპყრობილეში ცხოვრება დატყობია. შუა ტანის კაცზე ცოტათი უფრო მაღალია, არც მაინცა-და-მაინც სხვილ ძვლიანი. მხოლოთ ცოცხალი, შავი თვალები და სუფთა, წმინდა ტუჩები ამტკიცებენ, რომ ის მტერს არ შეუშინდება, რომ ის „ხასიათიანი“ კაცია.

ალერწიანს ერთი-ორად უფრო „საინტერესო“ შეხედულობა აქვს: იმის თეთრ-ყირმიზი სახე, თმა-გაპარსული, შავი ლამაზი რგვალად მოპარსული წვერები, სუფთა და ბოროტად მოცინარე ტუჩები და ცეცხლის-მქშენი თვალები, – ძალაუნებურად მიიპყრობს კაცის ყურადღებას.

დანარჩენი ორი არაფრით არ არიან შესანიშნავნი: როგორც თფილისის კინტოები გინახავთ.

სასამართლოს შეადგენენ: თავსმჯდომარე – ელენინი, წევრები – ბრონიცკი და ბებუთოვი; ამტყუვენებს პროკურორი სვეტენსკი; დამცველად არიან ნაფიცი კავილნი; დანილოვი და ფრენკელი.

სასამართლოს ზალა გატენილია ხალხით; მომეტებული ნაწილი ქალაქის წვრილი ვაჭრები და კინტო-მინტო ხალხია. ყველას ჰსურს ტატოს შეხედვა...

მოწმეების დაფიცების შემდეგ, ბრალდებულთ წაუკითხეს გამამტყუენებელი აქტები. როცა თავსმჯდომარე უხსნის ბრალდებულებს, რომ თქვენ ამა-და-ამ საქმეს გაბრალდებნო და დანაშაულად გრძნობთ თქვენს თავს, თუ არაო, – ტატო წულუკიძე და ქიტესა ნასყიდიშვილი [ჯერ მხოლოდ ამ ორის საქმეებს არჩევენ] უპასუხებენ:

– არა, არა ვართ დამნაშავე! არაფერი არ ვიცით!

გუშინ წინ მართო ბრალდებითი აქტების წაკითხვა და ზოგიერთ მოწმეების ჩვენებების ჩამორთმევა მოასწრეს. უეჭველია, ეს საქმე რამდენსამე დღეს გასტანს. მაგრამ ტატო ამით არ გადარჩება; შემდეგ სამხედრო სასამართლომაც უნდა განიხილოს ერთი ამის საქმე.¹

¹ გაზეთი „დროება“, 24 მაისი, №106, 1879 წ.

თფილისის ოლქის სასამართლომ ტატო წულუკიძისა და მისი „ამხანაგების“ საქმის განხილვა სამ დღეში, 1879 წლის 25 მაისს დაასრულა.

„ბრალდებულთ გარდაუწყვეტეს: ტატო წულუკიძეს – 10 წლით ციმბირში გაგზავნა რუდნიკებში სამუშაოდ;

ქიტესა ნასყიდაშვილს – 12 წლით ციმბირში გაგზავნა კატორლაში;

ილიკო ალერწიანს – 6 წლითა და ოთხი თვით ციმბირი;

სარდაროვი და ორი სხვა დამნაშავე, რომელთაც ამათ დაფარვასა და ზოგიერთს ავაზაკობაში მონაწილეობის მიღებას აბრალებდნენ, სასამართლომ გაათავისუფლა.

ტატო წულუკიძე, ქიტესა ნასყიდაშვილი და ილიკო ალერწიანი, როცა კატორლის ვადას შეასრულებენ, შემდეგ ციმბირში იქნებიან დასახლებულნი.¹

თფილისის ოლქის სასამართლოს შემდეგ, ტატო წულუკიძის საქმე 1879 წლის ნოემბერში კავკასიის სამხედრო ოლქის სასამართლოშიც განიხილეს. ამ საქმის განხილვის დროს, გარეშე პირთ, სასამართლო დარბაზში მხოლოდ ბილეთებით უშვებდნენ.

სამხედრო სასამართლოს უნდა განეხილა საქმე, რომლის მიხედვითაც, 1877 წელს, როდესაც ქალაქში სამხედრო მდგომარეობა იყო გამოცხადებული და სამხედრო წესები მოქმედებდა, ტატო წულუკიძეს სოლოლაკში მოუკლავს „პოლიციის სალდათი“ და გაუძარცვავს ტერ-მოსესოვი.

„ამბობენ, რომ ამ სამხედრო სასამართლოსა ახლა ძალიან ეშინიანო ტატოს; ეშინიანო, ვაითუ ჩამოღრწობა გადამიწყვიტონო; ერთის სიტყვით, ისე მხნედ აღარ არის ახლა, როგორც ოლქის სასამართლოში იყო შარშან...“

¹ გაზეთი „დროება“. 26 მაისი, №108, 1879 წ.

ტატიო წულუკიძის საქმე

კავკასიის სამხედრო ოქმის სასამართლოში

სსრმა

17 ნოემბერს

„გავლილ შაბათს, 17 ნოემბერს, აქაურს სამხედრო სასამართლოში დაიწყო საქმის გარჩევა თფილისის მცხოვრებთა ტატიო წულუკიძის, ორბელოვის და ალექო ყაზაროვის და ქუთაისის გუბერნიის მცხოვრების გიორგი გველესიანისა, რომელთაც, სამხედრო პროკურორის გამამტყუენებელის აქტით, ბრალდებათ ის რომ 20 ქრისტეშობისთვის 1877 წელს დაიარაღებულნი დაეცნენ ღურგალს ტერ-ღამაზოვს სადოვის [ბალის] ქუჩაზე, სოლოლაკში და გაუცარცევთ; მეორედ ბრალდებათ კიდევ ამავე დროს პოლიციის სალდათის მოკვლა.

სასამართლოს შეადგენენ: თავსმჯდომარე ლენერალ-მაიორი ფონ-ბრანტი, მუდმივი წევრნი: ბაუერი და პოლკ. შულგინი და ექვსი დროებით მოწვეულნი წევრნი; პროკურორად არის სამხედრო პროკურორის ამხანაგი ორლოვი. ბრალდებულთ დამცველად არიან სამხედრო ადვოკატები: ტატიო წულუკიძისა – ნესტერევი, გველესიანისა – ჩუდეცკი, ყაზაროვისა – ალიხანოვი და ორბელოვისა – პეტრეშკევიჩი.

სასამართლოს ზალა გატენილია ხალხით; პირველი სამი რიგი პარტიებისა მხოლოდ ქალებით არის დაჭერილი; ბევრის ამათი თანაგრძნობითი შეხედულება ტატოსაკენ არის მიქცეული...

ქუჩაზე, სამხედრო სასამართლოს წინ, დიდძალი ხალხია მოგროვილი და აქვთ ერთი ჩოჩქოლი. მომეტებული ნაწილი კინტო-მინტო ხალხია, „დარდიმანდ ბიჭებს“ რომ ეძახიან ქალაქში, ისინი.

ყველა, რასაკვირველია, ტატოზე ლაპარაკობს. „აბსუს რა ბიჭი!“ გაიძახიან ქუჩაში; „კაკო სიმპატიჩინი!“ ისმის ქალების ჩურჩული ზალაში...

ტატო მაღალ-მაღალი, შავ-ყვითელი, პატარა კოკობ უღვაშიანი და მოკლედ შეპარსულ წვერიანი ახალგაზდა, სულ 25-26 წლის ყმაწვილი კაცია. მართლაც გასაკვირველი სიმპატიური, საყვარელი გამომეტყველების პირის-სახე აქვს. როცა რომელიმე მოწმე იმის წინააღმდეგს ამბობს რასმე, ცოტა თვალებში და ტუჩებზე შეეტყობა, რომ ის „მაგარ-ხასიათიანი კაცია“ და ხანჯლის მოქნევის დროს ხელი არ აუკანკალდება; ცოცხლად მოძრავ თვალებში რაღაც ელვარება მოჩანს ხოლმე ხანდისხან და სუფთა ტუჩებს მოკუშავს.

გველესიანს უფრო ავაზაკური სახის-გამომეტყველება აქვს, ის უფრო საშიშარი კაცი მოჩანს; გრძელი ფართო წვერები აქვს, მოლურჯო თვალები, პატარა შუბლი, თვითონაც მაღალი და ჩასკნილი.

ყაზაროვი – ნამდვილ სომეხს ყასაბსა ჰგავს; სახეზედ ეტყობა, რომ ეს არათუ კეთილ-შობილთ კაცების დასში, არამედ „კეთილშობილ ავაზაკთ“ დასშიც არ არის გასარევი.

ორბელოვი ერთი რაღაც უშნო, პატარა, საძაგელი პირის-სახისა და უაზრო გამომეტყველების კაცია.

ყველას ხელ-ფეხზე ბორკილი აქვთ. ორბელოვის გარდა ყველა თფილისის ციხეში სხედან; ორბელოვი კი ბარი-სოგლებსკიდამ დაიბარეს, იქ კატორლაში არის გაგზავნილი რალაც სხვა საქმეებისათვის.

ტატოს ოლქის სასამართლოსაგან აგრეთვე სხვა საქმეებისათვის 10 წლის კატორლა აქვს გარდაწყვეტილი; 8 საქმე კიდევ სწარმოებს ამიზე, სულ 16 სხვა-და-სხვა ავაზაკობაში, თუ კაცის-კელაში, თუ გაცარცვაში სდებენ ბრალს.

სხდომა 10½ საათზე გაიხსნა. მოწმეების სია წაიკითხეს; ამ საქმის თაობაზედ სულ 18 მოწმე ყოფილა დაბარებული. შემდეგ დააფიცეს ეს მოწმეები და სამი ექსპერტი: უფ. პ. უმიკაშვილი, ტატიევი და მღ. გურგენიძე და შეუდგნენ მოწმეების ჩვენების ჩამორთმევას.

პირველი მოწმე იყო:

ტერ-გამაზოვი, დურგალი, რომელიც სოლოლაკზე გაცარცევს.

[თითოეულ მოწმეების ჩვენების საზოგადო აზრი მოგვყავს და არა სიტყვა-სიტყვით იმათი ნალაპარაკები]

საღამო უამი გახლდათ; მუშაობიდან მოვდიოდი; სადოვის ქუჩაში, ძველი ინსტიტუტის ქუჩის პირ-და-პირ უეცრად ორი ვილაც დამეცა, წამკრეს კისერში ხელი, წამაქციეს და ჯერ უბიდან საათი ამომაცალეს, მერე ჯიბიდან 14 მანეთი ფული, ვერცხლის ქამარი შემხსნეს და გაიქცნენ. ხელი დამიჭირეს როცა ქამარს მხსნიდნენ. სულ ექვსი კაცი იყო, მგონია; ორი მე დამეცა და დანარჩენი ოთხი შორი-ახლო იდგნენ ხანჯლებითა და რევოლვერებით. ნამდვილს ვერ მოგახსენებთ – ვინ რა ტანის იყო, ეს კი შევნიშნე შეშინებულმა, რომ ზოგი მაღალი იყო და ზოგი დაბალი. მხოლოდ ორი ძმა ყუზანოვები ვიცანი ამ-

ათში, ესენი იყვნენ პირველად რომ მომვარდნენ და დამაგდეს, დანარჩენი ვერავინ ვერ ვიცანი.

თავსმჯდომარე [ბრალდებულთ]. გინდათ ჰკითხოთ მოწმეს ტერ გამაზოვს თქვენი თავის გასამართლებლად, თუ არა?

ტატო. მე რა უნდა ვკითხო? თუ მნახა, როცა სცარცვავდნენ და მიცნობს, სთქვას.

ამგვარსავე კითხვას აძლევენ მოწმეს გველესიანიცა და ყაზაროვიც.

ტერ-გამაზოვმა სთქვა, რომ ორბელოვს ბავშვობიდან ვიცნობდიო, მაგრამ ვერც ამაზე და ვერც ერთს სხვაზე ვერ ვიტყვით, რომ ნამდვილად ესენი ყოფილიყვნენ ჩემი გამცარცველებიო; მე მხოლოდ ყუზანოვები ვიცანიო.

მოწმე ჭელიძე [მედუქნე]. ჩემ დუქანში გახლდით; მუშტარი მყვანდა; ამ დროს თოფის სროლის ხმა მომესმა. გამოვარდი გარეთ და დავინახე, რომ სამი ვილაც ნაბდიანი კაცი მირბოდა ინსტიტუტის ქუჩისაკენ, ირაკლის სახლის ზემოდამ; ერთსაც ხრმალი ჰქონდა ამოღებული. აქ მითხრეს, რომ პოლიციის სალდათი მოკლესო. რევოლვერის ხმა სამჯერ ოთხჯერ მომესმა. ვერავის ვერ ვიცნობ იმათგანს, რადგან ახლოს არ დამინახავს.

წაიკითხეს ჩვენება იმ პოლიციის სალდათის დუკანოვისა, რომელიც ავაზაკებმა დასჭრეს სადოვის ქუჩაზე. ეს ჩვენება მამაკედავისათვის ჩამოურთმევიათ; მეორე დღეს ეს სალდათი მოკვდა; გულში ჰქონდა ტყვია მოხვედრილი.

ამის ჩვენებიდან სჩანს, რომ 1877 წელს, 20 დეკემბერს, ლაბორატორიის ქუჩაზე¹ ვიყავი ყარაულათაო და უეცრად

¹ „ლაბორატორიის ქუჩა“ – დღეს, პავლე ინგოროყვას ქუჩა.

„ყარაული ყარაული“ ძახილი მომესმაო. გავიქეცი და ვნახე რომ ოთხი თუ ხუთი ნაბდიანი კაცი მორბოდა, ერთიც პირქვე ეგდო ქუჩაზე. ამ დროს შეჰქნეს რევოლვერის სროლა და რადგან დამჭრეს, მერე აღარა მახსოვს-რა. ვერც ერთი ავაზაკი ვერ ვიცანი. ორ ძმას ყუზანოვებს ვიცნობ, ქურდები და ავაზაკები არიან ისინი.

ამ გვარადვე აღწერს საქმის გარემოებას მეორე პოლიციის სალდათი დუშმანი, რომელიც ღენ. სტაროსელსკის სადგომის (ფითოვეის სახლის) კარებთან მდგარა იმ დროს. ისიც ამბობს, რომ ოთხი თუ ხუთი ნაბდიანი კაცი დავინახე მირბოდნენო, ვერც ერთი ვერ ვიცანიო.

მოწმე ზაქარია ცატურიძე [ტუსალი, ბორკილებით, სურამში რომ აკოფოვი მოჰკლეს, იმ საქმის თაობაზედ არის დაჭერილი].

ამ საქმის თაობაზედ ვერაფერს მოგახსენებთ; მეშინიან, მამკლავენ; ერთხელაც კინალამ მომკლეს.

[პროკურორის გამოკითხვაზე]. ვიცი მხოლოდ ის, რომ ერთხელ რამდენიმე ბიჭი ერთად ვისხედით სადილათ გორის ციხეში და მაშინ გამოტყდა გიორგი გველესიანი, რომ ის პოლიციის სალდათიც ჩვენ მოგვკალით თფილისშიო და სურამელი აკოფოვიცაო; ეს კი ვიცი, მაგრამ ვერ ვიტყვი, მეშინიან, მომკლავენ. მე თვითონ ვნახე და მეორე ტუსალმაც რუსმა მიტრაფანოვმა, როცა გველესიანი წიგნს სწერდა ერთ თავის მოყვარესთან, რომ სოფელ ნარიყალის ამა და ამ დუქანში საათი არის ჩვენგან გაყიდულიო, მიდი იქ, გამოართვი ის საათი და სლედოვატელი¹ თუ მივიდეს, გზა და კვალი დაუბნითო. სლედოვატელი, პროკურორი და სატუსალოს სმატრიტე-

¹ გამომძიებელი.

ლაბორატორიის ქუჩა.
დიმიტრი ერმაკოვის ფოტო. ეროვნული ფოტომატიანე

ლი¹ რომ წავიდნენ ნარიყალაში, მეც თან წამიყვანეს, დუქანი ვუჩვენე და საათი იქ იპოვნეს დანდუროვთან.

ტატო. ერთი ეს ჰკითხეთ მაგას: თუ მოკვლა უნდოდათ, რატომ არ მოჰკლეს? განა ძნელი იყო მაგის მოკვლა? ერთს ხელს წაუჭერდნენ ყელში და მაგის ჯანი... ახლაც ერთათა ვართ ციხეში, მაგრამ ჰკითხეთ სმატრიტელს – აბა თუ ერთხელ ხელი გვიხლია? შპიონობა² იმიტომ დაიწყო მაგანა, რომ ეგონა გადავრჩები აკოფოვის საქმეს და გამათავისუფლებნო.

გველესიანი. მე ეს უნდა მოვახსენო სულს³, რომ თუნდაც მართლა ჩამედინა მე ეგ საქმე, რისთვის, რა სარგებლობისათვის ვეტყოდი მაგ ცატურიძეს?!

მოწმე ხოლო გოგოლაშვილი. გორის ციხეში გახლდით დატუსაღებული აკოფოვის მოკვლის თაობაზე და თავდებობით გამოძიშვეს. ამ საქმის თაობაზე რაც ვიცი, ყველაფერი ცატურიძისაგან შევიტყე; იმან შემაცდინა, მითხრა, ასე სთქვიო, შენთვისაც კარგი იქნება ესაო და ჩემთვისაცაო, აკოფოვის საქმეც მაგათ დავაბრალოთო. ცატურიძე ტყუილს მოგახსენებთ, გველესიანს ჩემთვის არა უთქვამს-რა; გამოძიებელს ცატურიძის ჩაგონებით უთხარი... ჩემ დღეში ამისთანა საქმეში არ გავრეულვარ, შეშინებული ვიყავი, ერთი ხამი კაცი ვიყავი, ვინც რას მეტყოდა, დავიჯერებდი. ცოლ-შვილიანი გახლავარ, ფიცი მიმიღია, ტყუილის თქმას ვერ გავებდავ...

ცატურიძე [პირში წაუყენეს]. ეშინიან, ბატონო, და იმიტომ არ ამბობს მართალს, თორემ თვითონ გაიგონა გველესიანისაგან. ეშინიან – ხელ-მეორედ არ გამაბან აკოფოვის საქმეშიო.

¹ ზედამხედველი.

² ჯაშუშობა.

³ სასამართლოს.

ყაზაროვი და გველესიანი მოსყიდული ჰყავს, ხუთი თუმანი მისცა და ოც-და-ათიც დაჰპირდა.

მოწმე დანდუროვი. ქრისტეშობისთვე გახლდათ, წელიწადი არ მახსოვს, ვოენობა¹ იყო, ეს კი ვიცი. დუქანი მაქვს სოფელ ნარიყალაში, მცხეთიდან 7 ვერსი იქნება. საღამო ხანს ხუთი ნაბდინი კაცი შემოვიდა ჩემ დუქანში. ერთმა ამათვანმა, რომელიც უფრო მაღალი იყო, საათი მიჩვენა და მითხრა, დუშელე-ბი ვართო, ფულები შემოგვაკლდა გზაზედო, ეს საათი წაიღე და ფული მოგვეციო. ჯერ უთხარი, არ მინდა-მეთქი, მაგრამ მერე ხუთ მანეთად მოვრიგდით, ოთხი ხელში მივეცი და ერთი მანეთისაც იქვე ხელად დასხდნენ და პური შესჭამეს. ის ერთი, რომელიც უფრო მაღალი იყო და საათზე მევაჭრებოდა, კარგათ დავიხსომე, რადგან ერთ ჩემ ნაცნობს კავკაველ² ბიჭს გვანდა ძალიან; დანარჩენებს კი არ დავკვირვებოვარ, ბევრი პრაეუაიუსჩი³ მყვანდა იმ დროს, ფურგუნები იდგნენ დუქნის წინ, იმათ უვლიდი, თივას ვაძლევდი ცხენებს და სხვ.

პროკურორი [ბრალდებულებზე მიუთითებს]. რომელია ის ერთი, რომელსაც იცნობ?

დანდუროვი [პირ-და-პირ ტატიო წულუკიძესთან მივა]. აი; ეს გახლდათ... მერე, შარშან მეტეხში მიმიყვანეს, მიჩვენეს და იმ წამსვე ვიცანი.

ტატიო. მიკვირს როგორ მიცნო, როდესაც ექვსი თვის უნახავმა სლედოვატელ ხოსროევმა მნახა და ვერ მიცნო. დედამაც კი ვერ მიცნო და ეგ საიდან მიცნობდა, თუნდაც რომ მართლა ერთ წამს ვენახე თავის დუქანში? სულაც არ უცნი-

¹ იგულისხმება რუსეთ-ოსმალეთის ომი, 1877-1878 წწ.

² ქალაქი ვლადიკავკაზი.

³ გამგლეღი.

ვარ, მაგრამ როცა ეგა და სლედოვატელი შემოვიდნენ მეტეხ-ში, სლედოვატელმა მითხრა: „გამარჯობა, ტატო!“ მაგანაც მხოლოდ მაშინ სთქვა, რომ აი ეს იყო, საათი რომ მომიტანაო. მთელი ქვეყანა ჩემზე ლაპარაკობდა მაშინ, რაც რამ ცუდ-კაცობა მოხდებოდა, ყველაფერს მე მაბრალეებდნენ, მაგასაც ეშინოდა, ვაი თუ ამ საათის თაობაზე რამე საქმეში გამხვიონო და მე გადამაბრალა. თორემ მე საიღამ ვიქნებოდი, როდესაც რომა იმ დროს კავკავში ვიყავი...

საღამოს 5 საათი იყო, როცა სამმართველოს თავსმჯდომარემ გამოაცხადა, რომ სხდომა ხვალ, დილის 10 საათზე გაგრძელდება“.

„მოწმე საადლოვი. კავკავიდამ მოვდიოდი შარშანწინ. შობის წინა დღეები იყო, რიცხვი კი ნამდვილად არ მახსოვს; ლარსსა და დარიალს შუა ტატო შემხვდა, ფურგუნი გასტეხოდით და აკეთებდნენ. ტატო თფილისიდან კავკავში მიდიოდა. ვიცნობდი და, დავინახე თუ არა, გამარჯობა უთხარი, მაგრამ ხმა არ გამცა. მეც ჩემ გზას დავადექი.

მოწმე ედიგაროვი. ტატოს კავკავის გზაზე შევხვდი, ლარსის სტანციის¹ მახლობლად. ეს ამბავი შარშანწინ, 1877 წელს იყო, დიდ-მარხვა იყო, რიცხვი კი არ მახსოვს, რომ მახსოვდეს, დაფიცებული ვარ, ტყუილს არ ვიტყვი; მხოლოდ ეს მახსოვს, რომ შობამდინ რამდენიმე დღე რჩებოდა.

მოწმე ყარაევი [ტუსალი, ყალბი ბილეთების გავრცელების თაობაზე არის დაჭერილი]. ტატოს ყმაწვილობიდან ვიცნობ; იმის მამა ჩვენ მეზობლად იდგა. 1877 წელს პეტერბურლიდამ მოვდიოდი; საქმე მქონდა იქ სენატში, ოთხი ათასი თუმანი მოვიგე და, თქვენც წარმოიდგინეთ, რა გახარებული უნდა ვყოფილიყავ. მოვიჩქარებოდი, მინდოდა დღესასწაულები ჩემ

¹ სადგური.

ოჯახში გამეტარებინა და იმათთან გამენაწილებინა სიხარული. ვლადიკავკაზში სწორეთ 21 დეკემბერს ჩამოველ. ეს ნამდვილად მახსოვს იმიტომ, რომ როცა სტანციაზე მივედი, მითხრეს, ჯარი და სამხედრო მასალები მიაქვთ ახლა თფილისისკენაო და სამ დღეზე ვერ ჩაუსწრებო სახელმწიფო ტროიკითაო, გზაზე ბევრი დაბრკოლება გექნებაო; ამის გამო მე მოვნახე ვილაც ვაჭარი, რომელსაც თავის ცხენები ჰყავდა და იმას შევეკარი პირობით, რომ 24 ქრისტეშობისთვის, ე.ი. შობის წინა ღამეს უეჭველად ჩამოვეყვანე ქალაქში. მართლაც, დანიშნულ ვადაზე ადგილზე ვიყავი. ტატო წულუკიძე ვნახე მე ვლადიკავკაზში სწორეთ იმ წამს, როდესაც რკინის გზის ვაგონიდან გადმოვხტი. გამარჯობა უთხარი, მაგრამ პასუხი არ გამცა; მეც ვიფიქრე, ალბათ ტატო არ არის-მეთქი, თორემ უეჭველად პირველად ის მოვიდოდა ჩემთან და მომესალმებოდა-მეთქი.

მას შემდეგ ერთმა წელიწადმა გაიარა; მე დამიჭირეს. სატუსალოში ერთხელ ვნახე ტატო, რომელმაც, სხვათა შორის, მკითხა – გახსოვს კავკავში რომ შეგხვდი და ხმა არ გაგეცოო. მე უთხარი, მახსოვს და ძალიანაც მიკვირს, რატომ ხმა არ გამეცი-მეთქი. იმიტომაო, მითხრა, რომ თფილისიდან გამოქცეული ვიყავი, არ მინდოდა, რომ გეცნე, მეშინოდა, ვაი-თუ თფილისში რომ ჩახვიდოდი, პოლიციისთვის შეგეტყობინებინა, შეიტყობდნენ და დამიჭერდნენო. აი ეს არის, ამის მეტი ამ საქმის თაობაზე მე არა ვიცი-რა.

მოწმე ალ. ხოსროვეი [გამომძიებელი]. ტატოს მე დიდი ხანია ვიცნობ. როგორც გამომძიებელი, მუდამ დავიარები სატუსალოში და ტუსალებთან მაქვს საქმე. არც ტატო და არც სხვა ტუსალები მე არაფერს არ მიმალავენ, ყველაფერს მეტყვიან. ყველაფერში გამომიტყდებიან. ამის გამო, თუ გინდათ

შეიტყოთ, ვინ მოჰკლა პოლიციის სალდათი სადოვის ქუჩაზე, მე შემძლია გითხრათ, რომ ტატოსა და იმის ამხანაგებს ამ საქმეში ბრალი არა აქვთ, ის მოკლა ცატურიძემ... ეს ქუდი, რომელიც იმ ქუჩაზე ნახეს მკვლელობის შემდეგ, ცატურიძეს ეკუთვნის...

ამ სიტყვებმა მღელვარება მოახდინა საზოგადოებაში.

თავსმჯდომარე [ხოსროვეს]. თქვენ გამოწვეული ხართ ბრალდებულთ დამცველებისაგან მხოლოდ იმ გარემოების ასახსნელად: იცანით თქვენ თუ არა ტატო, როცა ის ყარსიდაძე დაჭერილი ჩამოიყვანეს.

ტატოს ადვოკატი. მე მგონია, სასამართლო უნდა ცდილობდეს, რომ ახსნას მთელი საქმე, შეიტყოს ჭეშმარიტება და ამის გამო ვითხოვთ, მოგვეცეს ნება ყველაფერი გამოვკითხოთ უფ. მოწმე ხოსროვეს.

თავსმჯდომარე. სასამართლომ გადაწყვიტა, რომ უფ. მოწმეს ჩამოერთვას ჩვენება მხოლოდ იმ საგანზე, რომლისთვისაც ის აქ არის დაბარებული.

ტატოსა და გველესიანის დამცველები. უმორჩილესად ვითხოვთ, რომ უფ. ხოსროვეს უკანასკნელი სიტყვები, რომ პოლიციის სალდათის მკვლეელი ცატურიძე არისო, პროტოკოლში იქმნეს შეტანილი.

თავსმჯდომარე. თქვენი თხოვნა შესრულდება.

ხოსროვეი. მართალია და ნამდვილი, რომ როცა ყარსიდაძე მოიყვანეს დაჭერილი ტატო, მე ვერ ვიცანი, სანამ თვითონ არ მითხრა, რომ მე ტატო წულუკიძე ვარო. რა დაგმართნია-მეთქი რო ვკითხე, მიპასუხა, ყარსში, რომ დამიჭირესო, ხუთი თვის განმავლობაში ოსმალს ბორკილებით ვიყავიო და ამ ბორკილების გამო, ფეხზე ველარ ვდგებოდი, სულ ვიწეეო.

პროკურორი. სასამართლოს ვთხოვ ჰკითხოს უფ. მოწმეს ხოსროვეს: როცა სასამართლოს სხდომა დაიწყო, იყო მოწმეების ოთახში, თუ არა?

ხოსროვეი. პირველ საათზე, როცა სხდომა დაიწყო, მე არ ვყოფილვარ მოწმეების ოთახში, თავსმჯდომარის ნება-დართვით წავედი. მაგრამ, როცა ჩემი რიგი მოვიდა და ჩვენების ჩამოსართმევად გამომიძახეს, მეორე საათის ნახევარზე, მე, როგორცაა ჰხედავთ, გამოვცხადდი. მე შემძლია დაგიმტკიცოთ, რომელი ფაეტონით წაველი აქედამ, ფაეტონის ნომერი – 181 გახლავთ, და სადაც წაველი, სომხის სასწავლებელში.

პროკურორი. ვთხოვ სასამართლოს ჩასწეროს პროტოკოლში, რომ როცა სხდომა დაიწყო, მოწმე ხოსროვეი არ ყოფილა მოწმეების ოთახში.

თავსმჯდომარე უბრძანებს სეკრეტარს, რომ პროკურორის წინადადება შეასრულოს.

მოწმე ვლ. მახარაძე [პოლიციის აფიცერი]. 20 დეკემბერს 1877 წელს შემატყობინეს, რომ სადოევის ქუჩაზე ვიღაც კაცი გაცარცევს და პოლიციის სალდათი მოკლესო. როცა მივედი, ყველაფერი გათავებული იყო. მითხრეს, რომ ხუთი თუ ექვსი ავაზაკი იყოვო, რევოლვერს ისროდნენ და ერთს ხანჯალი ამოღებული ეჭირა ხელში, როცა ინსტიტუტის ქუჩაზე მორბოდნენო. გავადევნე კაცები, მაგრამ ვერავინ მონახეს. მე თვითონ არაფერი მინახავს, მითხრეს მხოლოდ – ავაზაკებმა ცხრაჯერ გაისროლეს რევოლვერიო. მეტი არა ვიცი-რა.

მოწმე ვასო თურქიძე. ალექო ყაზაროვს კარგათ ვიცნობ. შარშან წინ, ქრისტეშობის თვეში, დიდ მარხვაში, ის ჩვენ დუქანში იწვა; ცუდი ავადმყოფობით იყო ავად; ღამე გარეთ არ გამოდიოდა, მხოლოდ როცა მზიანი დღე იყო, დუქნის კარებთან ფაბრიკის მუშებს ელაპარაკებოდა. ღამე ჩვენი

დუქნის კარები შიგნიდან იკეტებოდა. კარგათ მახსოვს, რომ ალეკო ახალ წლამდინ ოცი დღის განმავლობაში იწვა ჩვენს დუქანში, მერე კი მორჩა და წავიდა.

ამით გათავდა მოწმეების ჩვენების ჩამორთმევა. სხდომა ერთის საათით შეწყვიტეს.

ერთი საათით შეწყვეტილი სხდომა ხელ-ახლა გაიხსნა 4 საათ ნახევარზე.

თავსმჯდომარის ბრძანებით სხდომის ზალაში შემოიყვანეს ექსპერტები: უფ. პეტრე უმიკაშვილი, ტატიევი და მღვდელი გურგენიძე. ეს ექსპერტები აი რისთვის იყვნენ დაბარებულნი:

15 სექტემბერს 1878 წ. გორის სატუსალოში დამწყვდეულ-მა ტიმოფეევმა წარუდგინა სატუსალოს ზედამხედველს ერთი ქართულათ დაწერილი წერილი; იმისი სიტყვით, ის წერილი იყო დაწერილი გ. გველესიანისაგან, რომელსაც, როგორც ის ამბობდა, მოპარა ძილის დროს.

ამ წერილში გველესიანი სთხოვს ერთს თავის ნაცნობს გორგასანიძეს, რომ ის მალე წავიდეს სოფელს ნარეკვალში [მცხეთის ახლოს] და აცნობოს იქაურ მედუქნეს, დანდუროვს, რომ თუ ვინიცობაა იმას კითხონ ჩვენგან მიყიდულ საათზე, სთქვას რომ იმას საათი არავისაგან არ უყიდნია. ამის გარდა სწერდა: ტერ-თამაზოვი ჩვენ გავცარცვეთ: ტატომ, პეტო ორბელოვმა, ყაზაროვმა და მე. იმ ძაღლის შვილმა ზაქარამ [ცატურიძემ] დაგვლუპა. თუ ჩვენ ეს დაგვიმტკიცდა, ოთხივეს თხასავით ჩამოგვადრჩობენ. გვიშველეთ როგორმე ღვთის გულისათვის. ეს წერილი კი არავის აჩვენო, თორემ ხომ იცი მე ოთხნაირად შემიძლია წერა და ვიტყვი ეს ჩემი ნაწერი კი არა, თითონ შენი ნაწერი არის-თქო.

ამ წერილის გარდა საქმეში იყო გველესიანის მეორე წერილი; ის იყო ყაზაროვის თხოვნით მიწერილი ერთს მის ნათესავთან და საქმისთვის ქონდა მხოლოდ ის მნიშვნელობა,

რომ ამ წერილთან ექსპერტებს უნდა შეედარებინათ მეორე – გორგასანიძესთან მიწერილი, რომ შეეტყვოთ, ჰგავს თუ არა გველესიანის ნამდვილი ხელი [ყაზაროვის თხოვნით დაწერილი] გორგასანიძესთან მიწერილს. ამას გარდა, თითონ სამართლოში შეუხსნეს გველესიანს დაჯაჭვული ხელები და ექსპერტებმა კარნახობით დააწერინეს გორგასანიძის წერილიდამ რამდენიმე ადგილი, რომ უფრო კარგათ შესძლებოდათ გველესიანის ნამდვილი ხელის შეტყობა.

უ. ტატივეშა თვის ამხანაგების ნებართვით ილაპარაკა ყველას მაგიერ. აი ექსპერტების აზრი: თუმცაღა ყველა ამ წერილებში ანბანებს ერთმანეთთან დიდი მსგავსება აქვთ, მაგრამ ხელის საზოგადო ხასიათი ისეთია, რომ არ შეიძლება დარწმუნებით სთქვას კაცმა, რომ ეს წერილები ერთი და იგივე კაცისაგან იყოს დაწერილი.

პროკურორი. რას ეძახით ხელის საზოგადო ხასიათს?

ტატივევი. ხელის საზოგადო ხასიათი არის ანბანების ერთმანეთთან გადაბმა და იმათი საზოგადო სახე. ეს კი სხვა და სხვა ნაირათ არის ამ წერილებში. შეიძლება იფიქროს კაცმა, რომ ერთ და იგივე კაცს [გველესიანს] დაეწეროს ყველა ეს წერილი.

უმიკოვი. საზოგადო ხასიათის გარდა, თითონ ანბანებშიაც არის განსხვავება, მაგ. იმ სტრიქონებში, რომელიც ჩვენ დავაწერინეთ აქ გველესიანს, ასო თ არის ისეთ ნაირათ დაწერილი, როგორათაც დასწერდა რუსი, რომელიც სწერს რუსულ ციფრს 0, რა საკვირველია, თავის კუდით. სხვა წერილებში კი ეს არ არის. ამის გარდა, წერილებში სხვა და სხვა ნაირათ არის დაწერილი ქართული ასო შ. ერთში შ-ს კბილები აქვს როგორც ნაბეჭდში, მეორეში კი ამ კბილების მაგიერ პირ-და-პირ გასმული ხაზია.

პროკურორი. განა ერთ და იგივე კაცს არ შეუძლია ასო შიხმაროს წერილში სხვა და სხვა ნაირათ, როგორც ხმარობენ რუსები ასოს Т, რომელიც იწერება სხვანაირათაც, როგორც რუსული ციფრი 7.

უმიკოვი. ქართული წერის ხასიათი ისეთია, რომ ძნელი წარმოსადგენია, რომ ერთმა კაცმა, რომელსაც მიუჩვევია ხელი ერთნაირ წერაზე, სხვა და სხვა ნაირათ დაიწყოს ამ ასოების წერა.

ტატიევი. ყაზაროვის წერილი და აქ გველესიანისაგან ნაწერი კარგი ხელით არის დაწერილი, მესამე კი უფრო ცუდის ხელით.

პროკურორი. შეიძლება იფიქროს კაცმა, რომ ერთ კაცს, იმ ორი წერილების დამწერს, შესძლებოდეს იმ მესამე წერილის დაწერაც, თუ ცუდს პირობებში დასწერა, ე.ი. ვთქვათ, თუ სჩქარობდა, სტოლი არა ქონდა და სხვა?

ტატიევი. შეიძლება.

უმიკოვი. არ შეიძლება.

პროკურორი. გვითხარით გადაწყვეტით, არის თუ არა ეს ორი წერილი ერთი და იგივე კაცის ხელით დაწერილი?

უმიკოვი. არ არის.

ტატიევი. გადაწყვეტით არ შეიძლება ეს ითქვას.

მლ. გურგენიძე. გარდაწყვეტით ამის თქმა არ შემიძლია.

გველესიანის ადვოკატი. უ. ტატიევო, თუ ამის თქმა გადაწყვეტით არ შეგიძლიათ, ის მაინც გვითხარით – რა უფრო საფიქრებელია: ერთი კაცის ნაწერია ეს წერილები, თუ სხვა-და-სხვასი?

ტატიევი. არც ამისი თქმა შემიძლია გადაწყვეტით.

უმიკოვი. ბევრი ასოებიც სხვა-და-სხვა არიან ამ წერილებში, ხელის საზოგადო ხასიათიც სხვა-და-სხვა არის. მე ვფიქრობ,

უფრო დასაჯერებელია, რომ ეს წერილები სხვა-და-სხვა კაცებისაგან იყოს დაწერილი.

გურგენიძე. გადაწყვეტით არ შემოიძლია ვთქვა, რომ ეს წერილები ერთი კაცის დაწერილია.

პროკურორი. რადგან ამ ექსპერტებმა გადაწყვეტით არა გვითხრეს-რა, მე ვსთხოვ სასამართლოს გამოძიებლისაგან მოწოდებულის ექსპერტების ჩვენება წაიკითხოთ.

სეკრეტარმა წაიკითხა ეს ჩვენება. გამოძიებელთან ექსპერტათ ყოფილან დაბარებულნი: დიმიტრი ბაქრაძე, სერგეი მესხი, პეტრე უმიკაშვილი და ტერ-გაბრიელანი. ამ ექსპერტობაზე ბაქრაძე არ გამოცხადებულა, უმიკაშვილს თავისი თავი ვერ უცვნია რიგიან ექსპერტათ და ჩვენება არ მიუცია. სხვებს კი უჩვენებიათ ისე, როგორც ამ სასამართლოში მოწოდებულ ექსპერტებს.

პროკურორი. ამ პროტოკოლიდამ სჩანს, რომ ერთს ექსპერტს უმიკაშვილს ექსპერტობიდამ ხელი აუღია, რადგანაც ვერ უცვნია თავი ამ საქმის მცოდნედ. მე ვსთხოვ სასამართლოს შეიტყოს – თუ ის უმიკაშვილი ეს უმიკოვია, რომელიც დღეს აქ ექსპერტად არის გამოწვეული.

უმიკოვი. დიახ, მე ვარ. ეხლაც ვიმეორებ, რომ მე არა ვარ ნამდვილი ექსპერტი ამ საქმეში. მე ქართულ ენას ვასწავლი გიმნაზიაში და არა ქართულ წერას; ამისათვის წერის მასწავლებელი არის საჭირო.

პროკურორი. გთხოვთ პროტოკოლში შეიტანოთ ეს განცხადება.

გველესიანის ადვოკატი. უ. ტატიევი, თქვენ რას ასწავლით?

ტატიევი. გომილექტიკას¹ და ქართულ საეკლესიო წიგნებს.

¹ ჰომილექტიკა (საუბრის ხელოვნება), რიტორიკის ნაწილი, საეკლესიო-საღვთისმეტყველო მწერლობის დარგი.

პროკურორი. მაშ არც თქვენ ასწავლით წერას? თქვენ როგორ გრძნობთ თქვენ თავს: ხართ თქვენ უმიკაშვილზე უფრო დახელოვნებული ამ წერილების გარჩევაში?

ტატივეი. მე იმდენიც არა ვარ [იციინიან].

ამით გათავდა სასამართლოს გამოძიება. პუბლიკა დიდის დელეით დაემზადა სასამართლოს პრენიების¹ მოსასმენელათ. თავსმჯდომარემ სიტყვა მისცა პროკურორს. მოგვყავს შემოკლებით ეს სიტყვა:

პროკურორის სიტყვა. 14 იანვარს 1878 წელს ამ სასამართლოში გაარჩიეს ორი ძმა ყუზანოვების საქმე; იმათ სასამართლომ სიკვდილით დასჯა გარდაუწყვეტა და კიდევ ჩამოაღრწვეს. რამდენიმე თვის შემდეგ იმათ დასჯისა, თფილისში გავრცელდა ხმა, რომ გორში არიან ტუსალები, რომლებიც ამბობენ, რომ ყუზანოვები დამნაშავეები არ იყვნენო. საზოგადოება ძლიერ შეაწუხა ამ ჭორმა. დღეს უნდა დაინახოს ყოველმა კაცმა, რომ ეს მართლა ჭორია და ყუზანოვები კანონიერად იყვნენ დასჯილნი.

ყუზანოვები 20 დეკემბერს 1877 წელსა დაიარაღებულნი დაეცნენ თფილისის მოხელეს ტერ-თომაზოვს. იმათ გაცარცვეს ის და დასჭრეს ერთი პოლიციის სალდათი დუკანოვი, რომელიც ამ ჭრილობით მოკვდა მეორე დღესვე. იმათთან, როგორც იყო მაშინ ცნობილი მოწმეების და თითონ დამარცხებულისაგან, იყვნენ 4 სხვა ავაზაკები. თითონ ტერ-თომაზოვი და მოწმე ჭელიძე ამტკიცებენ ამას.

ვინ იყვნენ ეს 4 სხვა?

რვა თვის შემდეგ ამ შემთხვევისა, ერთმა ტუსაღმა ცატურიძემ, უთხრა სატუსაღოს უმფროსს, რომ გველესიანმა მიამბო ტერ-თამაზოვის გაცარცვის ამბავიო და დანაშაულები

¹ არგუმენტების.

ამ საქმეში ტატო წულუკიძე, თითონ ის, პეტო ორბელოვი და ყაზაროვი არიანო.

ამის შემდეგ მეორე არესტანტმა ტიმოფეევმა წარუდგინა მთავრობას ის წერილი, რომელზედაც იყო ლაპარაკი. ამ წერილში ნაჩვენებ დუქნებში მართლა იპოვნეს ტერ-თამაზოვის საათი. მედუქნე დანდუროვმა აჩვენა: სახელი და გვარი არ ვიცი იმათი, ვისგანაც ვიყიდე, მაგრამ ის კი მახსოვს, რომ ოთხნი იყვნენ... ერთი მათგანი იყო მალალი, თეთრ-ჩოხიანი და თავზე ბობოხი ეხურა... როცა ტატო წულუკიძე დაანახეს იმას, დანდუროვმა იცნო იმ კაცათ, რომლისგანაც საათი იყიდა... საათი, მართლა ტერ-თამაზოვის გამოჩნდა.

ვინ მისცა წულუკიძეს ეს საათი? მოიპარა სადმე, თუ გაცარცვა ვინმე? მოპარვას არ კი იკადრებს ტატო წულუკიძე. ეს პატარა ბოროტ-მოქმედებაა და ასე ძირს არ დაეცემა წულუკიძე. იმან თითონ გაცარცვა ტერ-თამაზოვი.

ჩვენ გვაქვს ცატურიძის ჩვენება. გველესიანმა უამბო იმას სულ-ყველაფერი. ჩვენ გვაქვს ტიმოფეევისაგან მოტანილი გველესიანისვე წერილი. ამ ორის საშუალებით ჩვენ ყველაფერი ვიცით დამნაშავეებზე. ორმა ექსპერტმა გვაჩვენეს, რომ ამ წერილების ხელი ერთმანეთს გავს, თუ რამე განსხვავებაა ეს იმიტომ, რომ გველესიანს, როგორც ის ამბობს იმ წერილში, ოთხ-ნაირათ შეუძლია წერა.

დამნაშავე წულუკიძე ამბობს, რომ 20 დეკემბერს ის არ იყო თფილისში და მაშასადამე არც ამ ავაზაკობის ჩადენა შეეძლო, მაგრამ ვინ ამბობს ამას? ყარაევი, ყალბი ბილეთების მოვაჭრე, არესტანტი. წულუკიძეს 15 სისხლის სამართლიანი საქმე აქვს, ეს მეთექვსმეტეა. ის და მისი ამხანაგები სამხედრო კანონების ძალით უნდა დაისაჯოს სიკვდილით.

სხდომა 19 ნოემბერს

„სხდომა გაიხსნა ათ საათზე. ზალა სავსეა.

ტატო წულუკიძის ადვოკატი უფ. ნესტეროვი. ორი დღეა ირჩევა ამ სასამართლოში ეს საქმე. ჩემის პაზრით, გამოძიება წულუკიძის და მისი ამხანაგების სასარგებლოთ არის. პროკურორი კი ამტკიცებს, ამ გამოძიებიდან გამოდისო, რომ ისინი დამნაშავენი არიანო.

ვნახოთ, რამდენათ მართალია ეს.

დავიწყოთ წულუკიძის წინააღმდეგ მოწმეებიდან:

ტიმოფევემა აჩვენა: მე გველესიანმა იმიტომ გამანდო მისი საიდუმლო, რომ რჩევა დამეკითხაო. რათ უნდოდა გველესიანს ტიმოფევეის რჩევა? ვის მოუვიდა ფიქრში, რომ გორის სატუსალოში ტერ-თამაზოვის გამცარცველები სხედან? ან კი ტიმოფევეს რა რჩევის მიცემა შეეძლო ტატო წულუკიძისა და მისი დოსტებისთვის? ეს ჩვენება არ არის ჭკუაში მისაღები, ე.ი. არის ტყუილი.

ხოსროვეი პირდაპირ ამბობს დამნაშავე ცატურიძე არისო. ამ ცატურიძემ გამოაჩინა ის დუქანი, საცა საათი იყო. განა ძნელია მიაგნოს კაცმა იმ ადგილს, საცა რამდენიმე ხნის წინათ შეინახა ასეთი გზით მოპოებული საშიში საათი? განა არ შეიძლება ვიფიქროთ, რომ თითონ ცატურიძემ ჩაფლა ეს

საათი ამ დუქანში, და თითონვე ცატურიძემვე აღადგინა მკვდრეთით?

ამის შემდეგ ადვოკატი გადადის იმის მსჯელობაზე, რომ სიკვდილით დასჯა სულ არ უნდა არსებობდეს, რადგანაც საზოგადოებისათვის სრულებით არ არის გამოსადეგი. ამის დასამტკიცებლათ იმან მოიხმარა ევროპიული სწავლულები და ფილოსოფოსები: ბენტამი, სპინოზა, გეკელი, ბოკლი და სხ. სთქვა, რომ თუ საზოგადოებამ გიჟებისა და შეშლილებისთვის მოიგონა წამალი [გიჟების სახლი], რატომ ამნაირ ბოროტ-მოქმედთათვის არა სძებნის ამ ნაირსავე წამალს. ტყუილათ ფიქრობენ, რომ ვინმე შეაშინოს ამნაირ სასჯელმა. ინგლისში ყველაზე უფრო ქურდობა მაშინ იყო გავრცელებული, როდესაც ხალხი შეიკრიბებოდა საღრჩობელაზე...

თავსმჯდომარე. გთხოვთ წულუკიძეზე ილაპარაკოთ.

ადვოკატი. იუხანცევმა [ერთი რუსეთის ბანკი გაქურდა] ათასი ოჯახის პატრონი დალუპა, ის ტკებოდა პეტერბურლის ცხოვრებით და სიკვდილსაც გადურჩა; ტატო წულუკიძემ ვთქვათ მოიპარა ერთი უბრალო ვერცხლის საათი, ერთი ქამარი და 14 მანეთი ფული, მერე პეტერბურლის ცხოვრების ნაცვლად ის ტყე-ტყე დაძვრებოდა საქართველოს მთა-ბარში და ამისთვის საზოგადოებამ უნდა სიკვდილით დასაჯოს ეს კაცი? კაცი მოკლავ, იტყვიან. განა ის დაეცა ვისმეს ამ საქმეში და წინ-განზრახვით მოკლა ვინმე? იმას მოსდევდნენ დასაჭერათ, ე.ი. სასიკვდილოთ და სხვისი სიკვდილი არჩია თავის სიკვდილს, იმას არ შეეძლო სხვა ნაირათ ქცევა.

წულუკიძის მოწმეების ცხადათ გვიმტკიცებენ, რომ წულუკიძეს 20 დეკემბერს 1877 წელს არ შეეძლო თფილისში გაეცარცვა ტერ-თამაზოვი, რადგანაც ამ დროს წულუკიძე კავკაზში იყო. პროკურორი ამბობს, რომ ეს ყაზაროვის ჩვენება არისო. ყარაევი ყალბი ბილეთების კეთებაში არის დაჭერილ-

იო და მისი ჩვენება. მისაღები არ არისო. ეს კარგი, თუ გინდა, მაგრამ ცატურიძე და ტიმოფევი ვინლა იყვნენ? განა ისინი არ არიან ტუსაღები და დამნაშავეები? მაშ ნურც მაგათ ჩვენებას ათხოვებენ ყურს.

ამბობენ, რომ წულუკიძე დანდუროვმა იცნოო და აჩვენაო, რომ ვითომ იმას მიეყიდოს ეს საათი. ჯერ ერთი, რომ დანდუროვი, როგორც მედუქნე, არ გასცემდა პირ-და-პირ დამნაშავეს [ცატურიძეს] და მეორედ განა შეეძლო დანდუროვს ეცნო წულუკიძე? ერთი რამ, როცა საათი მიუყიდნიათ დანდუროვისთვის იყო ღამე და დუქანი კარგათ არ იყო განათებული და მეორე, როცა თითქმის ერთი წლის შემდეგ დაანახეს წულუკიძე დანდუროვს წულუკიძე ავამყოფობისაგან ისე იყო შეწუხებული და გამოცვლილი, რომ თითონ ხოსროევმაც, რომელსაც ხშირად უნახავს, ვერ იცნო. დანდუროვს მით უმეტეს არ უნდა ეცნო ის. ამნაირათ, მთელს საქმეში არ მოიპოება არც ერთი საბუთი იმის ცხადათ დასამტკიცებლად რომ ტატო წულუკიძეს მიეღოს მონაწილეობა ტერ-თამაზოვის გაცარცვაში. დარწმუნებული ვარ, რომ მსაჯულები მიიღებენ ამას ყურადღებაში და გაამართლებენ წულუკიძეს.

ორბელოვის ადვოკატი, პრცევანჩიკოვი. გარდა ამისა, რაც თქვა ჩემმა ამხანაგმა ამ ბრალდებულების გასამართლებლად, სანამ ჩემ კლიენტზე ვილაპარაკებდე, მინდა ორიოდ სიტყვა ვსთქვა ყველას შესახებ. იმ გამოძიებაზე, რომელიც მოხდა აქ სასამართლოში. ცატურიძემ არ ისურვა ჩვენების მიცემა. რატომ?

მე რომ ვთქვა სიმართლე აქ ტატო წულუკიძის წინ, ან თითონ ტატო როგორმე ან მისი დოსტები¹ ცოცხალს არ გადამარჩენენო... განა ესეთი სიმბთალე დასაჯერებელია ცა-

¹ ამხანაგი, მეგობარი.

ტურიძისაგან. ისრე ან იმას უფრო იმისი ეშინია, რომ ტატო წულუკიძე და მისი ამხანაგები აქ საყოველთაოდ გაამტყუნებდნენ იმას. ცატურიძემ სთქვა, რომ გველესიანს დუქანი არ უჩვენებიაო, ყიფიანი კი ამბობს დუქანი ცატურიძემ მაჩვენაო. ამის გარდა, დანდუროვს მე არ ვიცნობდიო. ესეც ძნელი დასაჯერებელია, რადგანაც ორივე ერთი სოფლიდამ არიან. ეს წვრილი ტყუილები უბრალოთ არ არის; ცატურიძეს დიდი ინტერესი აქვს სხვას მოხვიოს თავზე მისი ბრალი.

დანდუროვი გამოცდილი მედუქნე არის. იმას ამხანაგობა აქვს მის ერთ მესოფლეს ცატუროვთან. ცატუროვი იმასთან ასაღებს მის ცუდ კაცობას.

ტერ-თამაზოვი ამბობს ექვსი კაცი დამეცაო. რუსული ანდაზაა: у страха глаза велики¹. იმას არ შეუძლია სწორეთ სთქვას რამდენი კაცი იყო. ის კარგათ იცნობდა ჩემ კლიენტს ორბელოვს, მაგრამ იმათში ის არ შეუნიშნავს. მე დარწმუნებული ვარ, რომ თქვენ სულ ყველა ამაებს სახეში მიიღებთ და გაამართლებთ ჩემ კლიენტს ორბელოვს.

გველესიანის ადვოკატი: პროკურორი დიდს მნიშვნელობას აძლევს გამომძიებელთან მოხდენილ ექსპერტიზას, მაგრამ იმას ივიწყებს, რომ ის ექსპერტებიც, როგორც აქაურები, იმას ამბობენ, რომ ჩვენ გადაწყვეტით თქმა ამისი შეგვიძლიანო. უმიკაშვილი თუ ამბობს, დახელოვნებული არა ვარო, ეს მეტის-მეტის სინდისა გამო არის, მაგრამ ტატიევმაც ხომ განაცხადა, მე უმიკაშვილზე ნაკლებ ვიცი ეს საქმეო. გველესიანის დაწერილიც რომ იყოს ის წერილი, ხომ იცით ტუსაღებს ბაქიობა უყვართ, ჩვენ ასეთი ყოჩაღები ვართ, ჩვენ ეს სასწაული ვქენითო... მე გთხოვთ გაამართლოთ ჩემი კლიენტი.

¹ შიშს დიდი თვალები აქვს.

ყაზაროვის ადვოკატი ალიხანოვი: ყოველ ცისმარე დღეს შემოდინ ტუსაღებთან და ართმევენ, თუ უნახეს ქაღალდი, კარანდაში, კალამი... სად იშოვა, სად დაწერა გველესიანმა ეს წერილი? თქვენ გაიგონეთ, რომ ყიფიანი ვოდკას აძლევდა ხანდი ხან ცატურიძეს. ცატურიძე თითქო მისი აგენტი იყო. იმას უნდა ტყუილი და მართალი ამბავი ეზიდა ამ ყიფიან-ისტვის. ცატურიძე სწერს ამ წერილს და რადგანაც ეძნელება მისი დაწერილი წერილი მანვე წაუღოს, უგზავნის ტიმოფეევის ხელით, ტიმოფეევის შესყიდვა ორ-შაურათ შეიძლება, ან ერთი სტაქანი ვოდკით. არავინ იცის ვინ არის ეს ტიმოფეევი: სახლი არა აქვს, კარი და ბილეთი... პროკურორს ყაზაროვზე სიტყვა არ უთქვამს. მე დარწმუნებული ვარ სასამართლო გაამართლებს იმას.

თორმეტი საათი და 10 მინუტი იყო, როცა უკანასკნელმა ადვოკატმა გაათავა ლაპარაკი. ამის შემდეგ თავსმჯდომარემ შესწყვიტა სხდომა, რომელიც ისევ ხელ-ახლა გაიხსნა მეორე საათის 20 მინუტზე.

პროკურორმა ხელ-ახლა წარმოსთქვა სიტყვა, რომელშიაც უფრო ბეჯითად და უფრო ენერგიულათ ითხოვა ბრალდებულების სიკვდილით დასჯა. ადვოკატებმაც მისცა იმათ რეპლიკა და ბოლოს თითონ ბრალდებულებმაც სთქვეს თავიანთი: უბრალო ვარ მე სისხლისაგან მაგისა.

3 საათ ნახევარზე გაათავა სჯა და სასამართლო გავიდა ცალკე ოთახში განჩინების შესადგენათ.

6 საათზე და 12 მინუტზე სასამართლომ გამოიტანა შემდეგი განჩინება:

ტატო წულუკიძე [23 წლისა] დაისაჯოს სიკვდილით;

გველესიანი [22 წლისა] გაიგზავნოს სამუდამო კატორგაში;

ყაზაროვი და ორბელაშვილი კი განთავისუფლდეს ამ საქმეში”.

ასე დასრულდა ტატო წულუკიძის საქმის განხილვა კავკასიის სამხედრო ოლქის სასამართლოში. პროცესის მიმდინარეობისას, მთელი დღის განმავლობაში, მომეტებული ხალხი მიაწყდა სამხედრო სასამართლოს კარს:

„რაც თფილისში კინტუა ბიჭები არიან, წერილი ხელოსნები, ამათი შაგირდები და ჯიბგირები, მგონია, ყველა აქ იყვნენ მოგროვილი.

განსაკუთრებით საღამოს, როცა უნდა გადაწყვეტილიყო ტატო წულუკიძის საქმე, სასამართლოს წინ ტევა აღარ იყო, გავლა არ შეიძლებოდა, თუ არ შუა ქუჩაზე.

ბევრი „აბსუს, ბიჭო!“ და „რა ბიჭმა წაიხდინა თავიო!“ დაიხარჯა, როცა საღამოს მეშვიდე საათის ნახევარზე სასამართლომ გამოიტანა თავის განჩინება და ხალხში, ქუჩაზე გავარდა ხმა, რომ ტატოს ჩამოღრჩობა გადაუწყვეტესო...

მთელი ქუჩაში მოგროვილი უანგარიშო ხალხი პროსპექტზე უცდიდა ტატოს გამოყვანას. ბოლოს ტატო გამოიყვანეს, მაგრამ ხალხისაკენ არ გამოატარეს, პირ-და-პირ საპიორის ქუჩით წაიყვანეს ციხისაკენ; ხალხმაც იგრილა და ხიღზე დასახვედრად გაიქცნენ. ტუსალებს ქვეითი სალდათები მისდევდნენ, რომელთაც ხიშტები პირ-და-პირ იმათკენ ჰქონდათ მიშვერილი; ხალხს კი ცხენოსანი ყაზახი-რუსები იგერიებდნენ”.

მიუხედავად იმისა, რომ სამხედრო სასამართლომ ტატო წულუკიძეს ჩამოხრჩობა გადაუწყვეტა, მსჯავრდებულს უფლება ჰქონდა განაჩენი პეტერბურლის სამხედრო სასამართლოში გაესაჩივრებინა. ტატო ასეც მოქცეულა, თუმცა, მთავარ სასამართლოს ეს „საჩივარი უყურადღებოდ დაუგდია, მაშასადამე ტატო წულუკიძეს მალე ჩამოხრჩობა მოეღის”.

ტატო წულუკიძის განაჩენი სისრულეში 1880 წლის 28 იანვარს მოიყვანეს. სერგეი მესხი გაზეთ „დროებაში“ პრაქტიკულად დეტალურად აღწერს წულუკიძის ჩამოხრჩობას:

„დღეს, 28 იანვარს, დილის 11 საათზე, ხოჯევანის სომხის სასაფლაოს¹. ეკლესია აშენებულია მე-17 საუკუნეში. ამ დროს ტფილისის თავი იყო ხოჯა ბებუთოვი (ხოჯა ეწოდება იმას, ვინც მექაში ყოფილა სალოცავად), რომელსაც ამ ადგილას ბალი ჰქონდა გაშენებული. მის გვერდით ბებუთოვმა აღაშენა მონასტერი – ხოჯავანქი, ე.ი. ხოჯას მონასტერი. ხოჯავანქის სასაფლაოზე დასაფლავებულნი არიან შემდეგი გამოჩენილი სომეხი მწერლები: რაფი, გ. სუნდუკიანცი, ოვ. თუმანიანი, ჰამირა და სხვ.“, – იოსებ გრიშაშვილი, ქალაქური ლექსიკონი, გამოცემლობა „სამშობლო“, 1997 წ.) იქით გორაზე ჩამოახრჩეს მთელს კავკასიაში განთქმული ავაზაკი ტატო წულუკიძე.

პარასკევ დილით გავრცელდა ქალაქში ხმა, რომ პეტერბურლის უმთავრეს სამხედრო სასამართლომ არ აპატია ტატოსაო და ამ დღეებში უნდა ჩამოაღრჩონო. მეორე დღეს კი სთქვეს, რომ ორშაბათს ჩამოაღრჩობენო.

გუშინ, კვირას, დიდძალი ხალხი მოაწყდა ხოჯევანის სასაფლაოს შესატყობლად – მართლა აკეთებენ ტატოს ჩამოსახრჩობად ეშაფოტს, თუ არაო.

დღეს, გათენებიდამვე დაიწყო ხალხმა იქითკენ დენა. მთელი ახლო-მახლო გორები ხოჯევანის სასაფლაოსკენ მოფენილი იყო ხალხით. უანგარიშო ფაეტონები და დროშები². ერთი კინტო არ დარჩენილა მგონი ქალაქში. ყველა მიეჩქარება, მირბის, თითქო ოქროს განძის ნახვას მოეღიანო.. ტატოს ყვე-

¹ ხოჯავანქი – ხოჯას მონასტერი, ავლაბარშია (სომხების ეკლესია და სასაფლაო).

² ეტლის ტიპის ტრანსპორტი XIX საუკუნის თბილისში.

ლა იცნობდა. ყველას უნდოდა შეეტყო – როგორ ჩამოახრჩობენ იმას, როგორ დაიჭერს ის თავს უკანასკნელ განსაცდელის ჟამს...

გუშინ, კვირა საღამოს, გამოუცხადეს თურმე ტატოს, რომ ხვალისთვის მზათ უნდა იყვო. როცა თავის ბედის-წერა შეიტყო, ერთი ფერი ეცვალაო, მაგრამ იმწამსვე შეიმაგრა თავი – თითქო არაფერიაო. რა ღამეს გაატარებდა ის წუხანდელ ღამეს! რა ძილი და მოსვენება ექნებოდა!

დღეს, დილის მეცხრე საათზე მეტეხის ციხეს მიაყენეს დროგი¹, რომელზედაც უნდა დაესკათ ტატო და ადგილზე წაეყვანათ. მარჯვედ, მხნეთ გამოვიდა ის ციხიდან, უკანასკნელ ნახევარ საათის განმავლობაში ელაპარაკებოდა რალაცაზედ მოძღვარსა და მერე შეუკრთომლად და მხნედვე ავიდა დროგზე და წამოიყვანეს ხოჯევანისაკენ.

მეთერთმეტე საათის ნახევარზე შავბედითი დროგი თავის მსხვერპლით დანიშნულ ადგილზე მიიყვანეს.

ხალხში თავ-დაჭერილი ჩოჩქოლი და მოძრაობა შეიქნა.

ეშაფოტის ოთხ-კუთხივ ჯარი არტყია ასე, რომ მაყურებლები თითქმის ნახევარ ვერსზედ არიან ეშაფოტისაგან მოშორებულნი. ბევრს დურბინდი უჭირავს ხელში და უყურებს.

მარჯვედ, შეუკრთომლად ავიდა ეშაფოტის კიბეებზედ. მხოლოთ ახლოს მაყურებელნი შენიშნავდნენ იმის პირის-სახეზე განსაკუთრებულ სიყვითლეს და თვალების ამღვრევას... სხვებო არაფერში არ ეტყობოდა, რომ ის გრძნობდა, რომ რამდენიმე მინუტის შემდეგ აღსასრული მოელოდა.

პროკურორმა წაუკითხა სასამართლოს განაჩენი. მღვდელმა უკანასკნელი სიტყვა უთხრა.

¹ იგივე ფორანი, ბზის საზიდარი ურემი (საბა).

როცა ყველაფერი მომზადება გათავდა, ტატომ პაპიროზი მოითხოვა; მისცეს; ერთხელ ხელიდამ გაუვარდა, დასწვდა, აიღო ხელში და ბოლომდინ მოსწია...

ბოლსო ჯალადი [პალაჩი] შეუდგა თავის საქმეს: შეუკრა უკან ხელები და ფეხები, ჩამოაცვა კისრამდინ ტომარას მსგავსი პერანგი და ცოტა ხანს ესე იყო გაჩერებული... პირის-სახე ახდილი ჰქონდა.

კიდევ ერთი წამი... ჯალადმა მიიყვანა თოკთან... გამოსწია თოკი... ჩამოაცვა კისერზე და იმავე წამს სკამი გამოაცალეს ფეხებიდამ და ხელი ჰკრეს... ჰაერში ჩამოეკიდა. მაგრამ ამავე წამს მოისმა იმის ხმა:

- კარგათ გამიკეთეთ თოკი, თქვე მამა..!

აღმოჩნდა, რომ თოკი კისრის მაგიერად, ნიკაბზე მოედვა ჯალადს და არ აღრჩობდა. ჯალადი მივარდა, გამოსწია თოკი და მაგრად მოსდვა ყელზე.

ერთი ფეხი, არც ხელი არ გაუნძრევია, ისე წაიღრჩო და გათავდა... ახდილი პირის-სახე საშინელი სანახავი იყო: მთელი სახე გაულურჯდა, თვალები წამოუვარდა... მაგრამ ისეთი შესაძრწუნებელი სურათია, რომ ნულარ ვუყურებთ, თვალი ავარიდოთ...

ერთის წამის განმავლობაში ეს მთებზე მოფენილი უანგარიშო ხალხი თითქო ქვათ იქცა, თითქო გაშეშდა... როცა ყველაფერი გათავდა, აქა-იქ ჩოჩქოლი და მოძრაობა მოისმა.

- აბსუს ბიჭო! დაიძახა ერთმა;

- სხვებიც გააფუჭა, თვითონაც გაფუჭდა! სთქვა მეორემ.

- აბა რა გინდოდა, ძმავ! მაგრამ ჰე... უარესებიც არიან, ბედნიერად ცხოვრობენ! სთქვა მესამემ თავის გუნებაში.

- გაფუჭდეს ის, ვინც ეგ მაგისტანა ბიჭი გააფუჭა..

საზოგადოთ, ხალხში სიბრალულისა და შეწყნარების ხმა ისმოდა... მაგრამ რალა დროს ეს ჩვენი საზოგადო წყობილების ნაწარმოებია, ჩვენი შვილია, ჩვენ მივიყვანეთ ეშაფოთამდინ, ჩვენ ჩვენის ხელით ჩამოვახრჩვეთ, – და ახლა გვებრალეა, თითქო ვწუხვართ იმის ბედზე... ჩვენი თავი, ჩვენი ცხოვრება უნდა გვებრალეოდეს, გვაწუხებდეს..."

აი კიდევ დამატებითი, დაწერილებითი ცნობები ტატოს ჩამოხრჩობის თაობაზე:

„თვითონ იმას უთხოვნია თურმე, რომ სახეზე ნურაფერს ჩამომაფარებთ, ისე დამალრჩევთო.“

ორშაბათ დღეს, როდესაც უნდა ჩამოეხრჩოთ, მთელი დღის განმავლობაში ტატოს დედ-მამის სადგომზე ყარაულები იდგნენ თურმე იმ განზრახვით, რომ გარეთ არ გამოეშოთ.

იმის ახლო ნათესავებში მხოლოდ გათხოვილი და დაესწრო ძმის საშინელ თავ-გადასავალს. როცა ყველაფერი გათავდა და უკან დაბრუნდა, მთელი გზა, შუა-ბაზარი ერთის წივილ-კივილითა და ტირილით გამოატარეს ფაიტონით.

ამბობენ, როცა მღვდელმა ეშაფოტზე მდგარს აღსარება ათქმევინაო, ტატომ სთქვაო, რომ „ღმერთი მოწამეა, რო მე იმ საქმეში ბრალი არა მაქვს და მალეც შეიტყობთ ვინცა არიან ნამდვილი დამნაშავეები!“

ორი საათის განმავლობაში ეკიდა საღრჩობელაზედ, შემდეგ ქალაქის ექიმმა, ბახუტოვმა შეამოწმა, რომ ნამდვილად მკვდარიო, ჩამოიღეს თოკიდან და იქვე დამარხეს“.

„ამბობენ, რომ ჩამოღრჩობილის ტატო წულუკიძის გვამი ვილაცაებს ამოულიათ საფლავიდან და მოუპარავთ... ქალაქის კინტოებს აბრალევენ ამ საქმეს“.

ასე დასრულდა ტფილისის კრიმინალური სამყაროს „პრინცის“ – ტატო წულუკიძის სიცოცხლე, თუმცა, მისი სიკვდილით

დასჯიდან წლების შემდეგაც კი, ტატოს პერსონა აქტუალობას კვლავაც ინარჩუნებდა.

ტატოს ჩამოხრჩობიდან 12 წლის შემდეგ, 1892 წლის 20 იანვარს, საღამოს 8 საათზე, ტფილისის ოლქის სასამართლოს დარბაზში, კავკასიის იურიდიული საზოგადოების კრებაზე, იმ დროისთვის ცნობილმა იურისტმა – ალექსანდრე ფრენკელმა წულუკიძის შესახებ წაიკითხა მოხსენება – „ყაჩაღობისა და ქურდობა-ავაზაკობის ისტორიის შესახებ კავკასიაში – ტატო წულუკიძე“.

„ყარალოზისა და ჟიფოგა-ავაგაჰოზის ისტორიის შესახებ კავკასიაში – ტატო წულუკიძე“¹

★ ტატო წულუკიძე დაიბადა 28 თიბათვეს, 1854 წელს ტფილისში და მოინათლა მ. არდაზიანის მიერ. ტატოს მამა სოლომონი კაი შეძლებული კაცი იყო. ჰქონდა საკუთარი სახლები მთაწმინდაში და სახერხი ქარხანა მადათოვის კუნძულზე. ტატოს ჰყავდა ბლომად ძმები და დები. როგორც ტატომ, აგრეთვე მისმა ძმებმა, შაქრომ, კოტემ და ალექსანდრემ ყველამ სწავლა მიიღო. კოტე და ალექსანდრე მშვიდობიანი მოქალაქენი იყვნენ. დებიც კაი შეძლებულ კაცებს მიათხოვეს.

ტატოს ორი წელიწადი დაუყვია ტფილისის სასულიერო სემინარიაში და მერე-კი თავი დაუწეხებია. იცოდა კარგად სამშობლო ენას გარდა: სომხური, თათრული, რუსული და ფრანგული. სასწავლებელს რომ თავი დაანება, სოლომონმა ტატო თავის სიძეს პაატოვს მიაბარა თერძად, მაგრამ დიდხანს ვერ გასძლო. შემდეგ მიკიტნის დუქანში იყო დახლიდარად და

¹ გაზეთი „ივერია“, 23 იანვარი, №16, 1892 წ.

სწორედ აქ ეძლევა დასაწყისი მის საშინელს ხელობას და ამ ხელობის პირველს გამოცდილებას.

სულ თექვსმეტის წლისა იყო ტატო, რომ თავისს ბატონს მოჰპარა საათი და კინაღამ წუთი-სოფელსაც გამოასალმა. შემდეგ ტატოს დაუწყია ქურდობა-აგაზაკობა და შვიდი-რვა წლის განმავლობაში ოცზე მეტი ქურდობა-აგაზაკობა, სახლის გატეხა და კაცის კვლა ჩაუდენია. ჩამოხრჩობამდე რამდენჯერმე ჩაუვარდა მთავრობას ხელში, ორჯერ კატორღაც გადაუწყვიტეს, მაგრამ ტატოს ოსტატურად დაულწევია თავი, ბორკილებიც ბევრჯერ დაუმტვრევია და ისე გადარჩენილა დასაწყისშივე კანონიერს სასჯელს.

ბნმა ფრენკელმა დაწვრილებით და დალაგებით ანუსხა ყველა ტატოსგან ჩადენილი აგაზაკობა, მაგრამ ჩვენ მოვიყვანთ აქ მხოლოდ თითო-ოროლას.

ტატო წულუკიძე ყოფილა მშვენიერის, ახოვანის ტანისა, მეტად ლამაზი და ღონიერი ვაჟკაცი. იმის გამბედაობას, მოხერხებას და თავხედობას ხომ საზღვარი არა ჰქონია. მთელის ქალაქის კინტოები, მედუქნეები, ორთაჭალის და ვერის ბაღების მოიჯარადენი ისე უცქეროდნენ ტატოს, როგორც ღმერთს და შურიტ იხოცებოდნენ იმის ვაჟკაცობისა და ქეიფების გამო. ამისთანა საქმეებში ტატოს ცალი და ბადალი არა ჰყოლია.

1872 წელს ტატომ ვიღაც ბურაბოვი გაძარცვა და მეტეხში ჩააბრძანეს, მაგრამ მალე უშველა თავს და გაიქცა ოსმალეთში. ტატოს მთელი ოსმალეთი შემოუვლია, ბევრს ყავახანაში გაუტარებია დრო, შემდეგ წასულა საფრანგეთს, სადაც ფრანგული უსწავლია, ყოფილა პარიჟს, ვენასა და სტამბოლში. ორი წელიწადი უხეტიალნია ევროპაში, მაგრამ მალე მოსწყურებია თავის საყვარელ ტფილისის ნახვა და დაბრუნებულია საზღვარ გარეთ მოგზაურობიდან.

იქიდან მოჰყვა ტატოს რაღაც სამასი მანათი და ერთს კვირას გააქრო ეს ფული ლხინსა და ქეიფში. მალე ტატომ [1875 წ.] ახალი ავაზაკობა ჩაიდინა. საპატიმროში განაცხადა, რომ დამნაშავე არა ვარო, „ჩემის სახელით სხვები ავაზაკობენო“. ამ ხანადაც გაიქცა ტატო და დააღწია თავი პატიმრობას.

ამ გარემოებამ ისე გაათამამა ტატო, რომ კაცის კვლასაც აღარ ერიდებოდა მას შემდეგ. 1875 წ. მოჰკლა ვილაც რევაზოვი, 1877 წ. სასახლის წინ გაძარცვა თამაზოვი, მოჰკლა თელეთის გზაზედ საცოდავი გლეხი სუქიასოვი, 24 ნოემბერს 1877 წ. მოჰკლა არუთინოვი და სხვა მრავალი.

რაღაც სასწაულით ტატო უსხლტებოდა ხელიდან სასამართლოს. ტატო თავის ამხანაგით ალერწიანით მცხეთის ტაძარში-აც-კი ყოფილიყო და შეჰვედრებოდა სვეტი-ცხოველს, შეგვეწიე და ხელი მოგვიმართე ჩვენს საქმეშიო.

ტატოს დროებით მოსწყენია ქალაქი და გაუკურცხლავს კავკავისკენ; შემდეგ ასულა როსტოვში, იქ ვაჭრობა დაუწყია. პოლიციას რომ ალღო აუღია, ნახირევანში გადასულა და იქიდან ისევ ტფილისში დაბრუნებულა.

ტატო დიდი ოსტატი კაცი ყოფილა და ძალიან სცოდნია თავის დაძვრენა და დამალვა, მაგრამ, მისდა საუბედუროდ, პოლიციის ოსტატი მოხელეც მოუვლინა ღმერთმა გასათოკად. ეს მოხელე გახლდათ ბ-ნი ლოლაძე.

ტატო როსტოვიდან რომ დაბრუნდა, იური ახვერდოვი გაძარცვა. ამის შემდეგი მან და ვილაც ნასყიდამ აზრუმში დააპირეს გაქუსვლა და ყარსისკენ გაემართნენ. ლოლაძეც ფეხდა-ფეხ მიჰყვა. ყარსის ახლოს, ერთს პატარა სოფელში ტატო გათოკა ლოლაძემ და წარუდგინა ყარსის სამხედრო გუბერნატორს ფრანკინს. ომიანობის დროს ტფილისში სასტიკი წესები იყო შემოღებული და ტატოც სამხედრო სამართალს მისცეს,

როგორც ძმანი ყუზანოვები, რომლებიც ჩამოხრჩობილ იქმნენ. ტატოს წამოყვანას ქალაქში დიდი სიფრთხილზე უნდოდა და ფრანკინი იქვე, ყარსში აპირობდა იმის ჩამოხრჩობას, მაგრამ ტფილისიდან მისწერეს, უსათუოდ ქალაქში გამოჰგზავნეთო.

ტატოს წამოყვანა ქალაქში ლოლაძემ იკისრა. საკვირველი ის არის, რომ ლოლაძემ ხელ-წერილი მისცა ფრანკინს, ჩემს კისერზე იყოს ტატოს მშვიდობით ჩაყვანა ქალაქშიო და გუბერნატორმაც შეიწყნარა ეს ხელ-წერილი და ანდო ყაჩაღი.

ტატო წულუკიძე ჩამოახრჩეს სომხების სასაფლაოს გვერდზე, ავლაბარში, ამ დროს ტატო იყო სულ ოც-და-ექვსის წლისა. დიდი ხალხი დასწრებია ტატოს ჩამოხრჩობას და შებრალების მეტი არა გაისმოდა-რა თურმე მაყურებლებში. ასე გაათავა თავისი დღენი ამ მოუსვენარმა კაცმა.

ტფილისის გაზეთმა „Тиф. Вѣст“-მა და „დროებამ“ მწუხარებით მოიხსენიეს ტატოს ჩამოხრჩობა. უფრო საინტერესოა გაზეთ „დროების“ აზრი, რომელიც ვრცლად მოიყვანა ბ-ნმა ფრენკელმა. გაზეთს ის დედა აზრი გამოუთქვამს, რომ სინანულის ღირსია, რომ ასეთი გამბედავი ვაჟკაცი, როგორიც ტატო იყო, თავისს ძალ-ღონეს საზიზღარს საქმეებს ახმარებს და არა თავის მოძმეთა კეთილდღეობასაო.

შემდეგ ფრენკელი შეუდგა იმ მიზეზების გამორკვევას, რამაც დაჰბადა ტატო წულუკიძე.

ჩვენი ცხოვრება ჯერ-ჯერობითაო, სთქვა რეფერენტმა, ერთს კალაპოტში არ ჩამდგარა, კიდევ ბევრია ჩარჩენილი ძველის ცხოვრების შესაფერი ზნე-ჩვეულება, რომელიც ახალს დროს ვერ ითვისებს, და ამ ძველისა და ახლის ყრუ ბრძოლა-ჭიდილში სიკეთე არ ეტყობა აღარც ძველს და აღარც ახალს. ამას კარგად ასურათებს ტატოს ზნეობრივი ფიზიონომია. იგი რაინდიც არის და მდაბალი სუითაც. კაცს ხანჯალი ატაკა მარ-

ტო იმისთვის, რომ გაესინჯა, ახალი ხანჯალი კარგად გასჭრის თუ არაო.

ერთი წილი ჩვენის საზოგადოებისა განუვითარებელია ზნეობით. ვერ ვიტყვით, რომ იგი ნაწილი ტრფიალებით უცქეროდა ამ ახოვანსა და ლამაზ ვაჟკაცს, მაგრამ იმას-კი თამამად გავიმეორებ, რომ არც ზიზლი მოსდიოდა იმის ყურებით. თანაგრძნობა რომ არა ყოფილიყო, განა შესაძლებელი იქნებოდა ერთის კაცისაგან ასეთი თამამი ნავარდობა ამოდენა ქალაქში? მედუქნეები, კინტოები, სხვა-და-სხვა გასართობ ბაღების პატრონები – ყველა ხელს უმართავდა ტატოს, პოლიციას გზას უბნევდა. ორმოც-და-ექვსი თანამგრძნობელი აღმოჩნდა ტატოსი ჩემ მიერ გაჩხრეკილს საქმეებში და ვინ დასთვლის, ისე კიდევ რამდენი იყო.

საყურადღებოა კიდევ ის გარემოება, რომ სამართალი და გამოძიება ღონღივით მიდიოდა და დროზედ ვერ ათავებდა გამოძიებას და მსჯავრს ვერ დასდებდა ხოლმე. სასურველი ჩქარი და ფიცხელი სამართალი, თითქოს სადღაც გადიხაფრაო. ისიც უნდა აღვნიშნოთ, რომ მეტად სუსტობდა პოლიცია; იგი საკმარისად არ იყო ძლიერი, რომ დროზედ მიეღო ჯეროვანი ღონისძიება და ბოლო მოეღო ტატოს მოქმედებისათვის.

ბ-ნმა ფრენკელმა თავის საინტერესო რეფერატი დაასრულა გაზეთ „დროების“ სიტყვებით – ტატო ნაყოფია ჩვენის საზოგადო ცხოვრებისა და გულის ტივივით უნდა მოვიხსენიოთ მისი სახელიო. მაგისტანა ტიპები ყოველთვის ჩნდებიან, როცა ცხოვრება იცვლება. სიმდაბლე სულისა, ჭუჭყიანი ზნეობა და ვაჟკაცობა ერთად არის მათში მოქცეული. ფრენკელის სიტყვით, ტატო ბევრად ჩამოუვარდება განთქმულს არსენას და, ასე გასინჯეთ, ქიარიმასაც-კი.

სოლის მაჰანკლის მოკვდა...

★ აბა, ამ ამბავს რა შესავალი სჭირდება, როცა სათაური უკვე ყველაფერს ამბობს, თუმცა, თავად ამ საქმის გარემოება მკითხველს ნამდვილად გააკვირვებს. აი როგორ ყოფილა მიხაკო არაზოვის საქმე, რომელიც თფილისის ოლქის სასამართლოში განიხილეს:

„მიხაკო არაზოვს ბრალად ედება თავის ცოლის მაჭანკლის – ნინო ჯოხაძის მოკვლა.

ბრალდებული სომეხი მიხაკო ა. არაზოვი 40 წლის კაცია, შუატანისა, მოსქო, წვერ-მოპარსული, ულვამ-პატარა. ტან-საცმელი უფრო ბინძური აქვს, ვიდრე წმინდა. რომ შეჰხედოთ, გაგიკვირდებათ – თუ როგორ უნდა გაეხედნა ამისთანა კაცს არა თუ კაცის მოკვლა, არამედ სატყუარზედ ხელის წაღებაც...

მოწმეთ რიცხვში არიან მოკლულის ნ. ჯოხაძის ორი შვილი და ბრალდებულის ცოლი სოფიო არაზოვისა – თავი-და-თავი მიზეზი ამ მკვლელობისა, რომელიც იქნება 22-23 წლის ქალი, მაღალ-მაღალი, ტან-წვრილი, შავ-თვალ-წარბა და თეთრ-ფეროვანია, აცვია წმინდად, მოხდენილად. შეხედულობა წყნარი და მორცხვი ქალისა აქვს, მაგრამ თუ დააკვირდებით,

შეატყობთ, რომ ეს მანდილოსანი ეკუთვნის მშვენიერ სქესს იმ რიგ წყნარ არსებებს, რომელთაშიც ეშმაკები ჰბუდობენ...

ოქმის წაკითხვის შემდეგ, თავსმჯდომარემ უთხრა ბრალდებულს, რომ მას ბრალად ედება ნინო ჯოხაძის მოკვლა გულმოსვლით მოთმინებისაგან გამოსვლის დროს, და იცნობს იგი თავს დამნაშავედ თუ არა?

მიხაკო არაზოვი. მართალია, მე შემომაკვდა ნინო ჯოხაძისა, მაგრამ სიკვდილი კი არ მინდოდა. მოთმინებიდგან გამოიყვანა, ბატონებო, ჩააცვიდა ჩემს ცოლს და არ ეშვებოდა; იქამდის მიიყვანა, რომ შეაცდინა და ვილაცაებს ურიგებდა. თვითონ ცოლი გამომიტყდა ამაში და მითხრა, ასე შემაცდინა ნინომო. მეც ვაპატივე და ვუთხარ, მეტს ნუღარ იქ-მეთქი...

ავდექით და სხვა ქუჩაში სახლი დავიჭირეთ... ერთიც ვნახოთ, ერთხელ სალამოს სახლში მოვდივარ და ვხედავ ნინო ჩემს მოკაზმულ ცოლთან დგას...

– ქალო, რა გინდა აქ-მეთქი?

– რა მინდაო და შენი ცოლი თათართან მიმყავსო...

მეც ავენთე კაცი, მოთმინებიდგან გამოვედი, ამოვიღე ხანჯალი და დაეჰკარი... არ მახსოვს რამდენჯერ შემოვჰკარ, ან როგორ მოკვდა...

მოკლულის ნ. ჯოხაძის ორივე შვილებმა, რომელთაგან ერთი 30 წლისა და მეორე 25-ის იქნებოდა, ჩვენების მიცემაზე უარი სთქვეს – ამ საქმის შესახებ ჩვენ არაფერი ვიცით-რაო.

ამის შემდეგ ჩვენება მისცა ბრალდებულის ცოლმა სოფიო არაზოვისამ. ჩვენების ჩამორთმევამდე თავსმჯდომარემ უთხრა მას, რომ როგორც ბრალდებულის ცოლს, შეუძლია, კანონით, არ უმოწმოს თავის ქმარს. როგორ ჰსურს მას: უნდა მისცეს ჩვენება, თუ არა?

ქალი ყოყმანობს; არ იცის რა ქნას. ამ დროს ქმარი წას-
ჩურჩულებს: „უთხარი მინდა მოწმობა-თქო“. ცოლი უჯერებს
და ხმის კანკალით, თავდახრილი ჩვენებას აძლევს. ლაპარაკის
დროს ხან ალმური აუდის პირზე, ხან მკვდრის ფერი ედება...

სოფიო არაზოვისა. ჩემი ქმარი ნებას არ მაძლევდა, რომ იმ
ქალთან [ნინო ჯოხაძესთან] მივსულიყავი ან თვითონ ის მე-
ნახა ჩემს სახლში. შემაცდინა, თქვენი ჭირიმე და ვილაცაებთან
დავჰყავდი... მე გავუტყდი ქმარს და უთხარი, ასე შემაცდინა
ნინომა-მეთქი... იმანაც მაპატივა, ამის შემდეგ კი... ჭკუიანად
იყავო, და სხვა ქუჩაზე დაიქირავა სახლი. მაგრამ იმ ქალმა
არც იქ მომასვენა; ორჯელ მოვიდა და ერთხელ კიდევ წამიყ-
ვანა ვილაცასთან და მეორედ რომ მივჰყავდი, ამ დროს ქმარი
შემომესწრო. ნინოსა ჰკითხრა, რა გინდა აქაო? რა მინდაო და
შენი ცოლი უნდა წავიყვანო თათართანაო. მაშინ ჩემმა ქმარ-
მა ხანჯალი დაჰკრა და რამოდენიმე ხანის შემდეგ ის ქალი
კიდევ მოკვდა.

თავსმჯდომარე. ვისთან და ვისთან დაჰყავდით?

სოფიო არაზოვისა. რა მოგახსენოთ...

პროკურორის ამხანაგი. როცა თქვენს ქმარს უნდოდა იმ
ქალისათვის ხანჯლის დაკვრა, ეცადა თუ არა ის დედაკაცი
გაქცევას?

სოფიო არაზოვისა. არა, არ ცდილა.

ადვოკატი. სახლი იმიტომ გამოიცვალეთ, რომ ის ქალი და-
დიოდა თქვენთან?

სოფიო არაზოვისა. დიახ.

თავსმჯდომარე. მერამდენე მოსვლა იყო იმ ქალის თქვენს
ახალს სახლში?

სოფიო არაზოვისა. მეორე მოსვლა გახლდათ.

თავსმჯდომარე. მერმე, როგორ მოგატყუათ მეორედ მაინც, რომ კიდევ მზად იყავით წასასვლელათ?

სოფიო არაზოვისა. მეორედ, ბატონო, მითხრა, რომ ერთი შენი ნაცნობი ქალი ძალიან ავად არისო და წამოდით. მეც მოვეწყვე და ის იყო მივჰყობოდი, რომ ქმარი შემოგვესწრო...

ამის შემდეგ გაიმართა ბაასი პროკურორის ამხანაგს და ადვოკატს შორის, რომელიც სულ ათიოდ მინუტს გაგრძელდა...

პროკურორი ამბობდა, მართალია, ნინო ჯოხაძის მოქცევას შეეძლო არაზოვის მოთმინებიდამ გამოყვანა, მაგრამ იმას მაინც იმდენად კი უნდა შეეკავებინა თავი, რომ იარაღი არ ეხმარა. პროკურორი თხოულობს, რომ იმ ქალის მოკვლა მიეწეროს არაზოვის მხრივ ბოროტ-განზრახულებით დაჭრას, და ბრალდებული დაისაჯოს ამ შემთხვევისთვის დადგენილ კანონით, ერთის ხარისხით შემსუბუქებითა.

ადვოკატის აზრით, ყოველი კაცი, არა თუ ბრალდებულისთანა გაუნათლებელი, არამედ განათლებულიც, არაზოვის ადგილზე მოთმინებიდამ გამოვიდოდა და იმავე დანაშაულობას ჩაიდენდა, რაც ჩაიდინა მიხაკო არაზოვმა.

ნინო ჯოხაძისა, როგორც გამოძიებამ აღმოაჩინა, სისტემატურად სდევნიდა არაზოვის ოჯახს, ანუ უკეთ ვსთქვათ სოფიო არაზოვისას; შეაცდინა და გადაახვევინა მას წმინდა ზნეობის გზიდამ, დაჰყავდა იგი უცხო კაცებთან და, თუმც ქმარმა შეიტყო ყველაფერი და დაითხოვა თავის სახლიდამ, მაგრამ ის მაინც არ ეშვებოდა, ახალ სახლშიაც მიაგნო და აგრძელებდა თავის წინანდელ მაჭანკლობას.

ბოლოს, ერთს სალამოს არაზოვი ჰხედავს, რომ ნინო ჯოხაძისა მისი მოკაზმული ცოლის გვერდით დგას და მისს კითხვაზე – თუ რამ მოიყვანა იგი აქ, მაჭანკალი უპასუხებს: „შენი ცოლი თათართან უნდა წავიყვანოვო!“ ვინ არ გამოვიდოდა

მოთმინებიდამ ამისთანა პასუხის გაგონებით? ნამეტურ არა-
ზოვს არ გაემტყუენება, როგორც უსწავლელ კაცს, ამისთანა
დროს გონების დაკარგვა და მოთმინებიდამ გამოსვლა.

ადვოკატი თხოულობს, რომ ნინო ჯოხაძის მოკვლა არაზო-
ვისაგან სასამართლომ იცნოს უცაბედ შემთხვევად, რადგანაც
ბრალდებულმა იმ აზრით კი არ დაარტყა ხანჯალი, რომ მოეკ-
ლა. ამიტომაც, დამცველის აზრით, არაზოვის დანაშაული შეე-
საბამება კანონის იმ მუხლს, რომელშიაც მოხსენიებულია რა
რიგად უნდა დაისაჯოს ის ადამიანი, რომელიც მოთმინებიდამ
გამოსვლის დროს ძალა-უნებურად მოჰკლავს კაცსა. ამასთა-
ნავე, იგი თხოულობს, რომ კანონის ამ მუხლის სიმკაცრეც
შეუშუბუქონ არაზოვს, რადგანაც ის უსწავლელი კაცია და
იმდენი არ მოეთხოვება.

ამის შემდეგ სასამართლომ შემდეგი კითხვები დაადგინა:

ა) დამნაშავეა თუ არა ბრალდებული იმაში, რომ მან დას-
ჭრა ნინო ჯოხაძისა იმ აზრით, რომ მოეკლა?

ბ) თუ ამაში არაა დამნაშავე, იმაში არის თუ არა, რომ
დასჭრა ნ. ჯოხაძისა განზრახულობით?

გ) თუ დამნაშავეა, რა რიგად უნდა დაისაჯოს?

მოსამართლენი გავიდნენ საბჭო ოთახში და ხუთიოდე
მინუტის შემდეგ გამოიტანეს შემდეგი განჩინება:

სასამართლომ იცნო დამნაშავედ მიხაკო არაზოვი ნინო
ჯოხაძის მკვლელობაში, რომელიც იმ აზრით დასჭრა, რომ
მოეკლა და ამიტომაც გადასწყვიტა, რომ ჩამოეხადოს მას
ყოველივე ღირსება, ხარისხი და გარდაისახლოს ციმბირის
„არა ისრედ შორს ადგილებში“; მაგრამ სასამართლო მხედვ-
ელობაში იღებს ამ საქმის განსაკუთრებულ გარემოებებს და
ამის გამო იშუამდგომლებს მისს იმპერატორობითი უდიდესო-
ბის წინაშე, რომ დამნაშავეს სრული პატიება მიენიჭოს“.

პოლიცემისტების ჩივილი

თფილისის გერმანული კოლონიის მოსახლეობას...

★ ბატონი თფილისის პოლიცემისტური აცხადებს, რომ ამ უკანასკნელ დროს მიხაილოვის ქუჩაზე და კალონიაში¹ ქურდობა გახშირდაო, ღამე ფანჯრებს ღიას უშვებენ, იქიდან იპარავენო და ამის გამო ურჩევს ამ უბნის მცხოვრებლებს, რომ ღიას ნუ გაუშვებენ ღამე ქვემო-სართულების ფანჯრებს...

¹ იგულისხმება თბილისის გერმანული კოლონია.

ავაზაკობა ტფილისში¹

ალექსანდრეს ბაღი და მამადავითის მთა.
დიმიტრი ერმაკოვის ფოტო. ეროვნული ფოტომატიანე

¹ გაზეთი „დროება“, 1880 წ.

★ „მუდამ დღე ერთი და იგივე ამბავი: ამა და ამ ღამეს, ესა და ეს კაცი გაცარცვეს, ეს დუქანი გატეხეს, ის კაცი მოკლესო და სხვ. და სხვ. ამ გვარები.

ცუდ-კაცობა და ცარცვა-გლეჯა ყოველთვის არის ჩვენს კურთხეულს ქალაქში; მაგრამ ამ უკანასკნელს დროს ერთობ გახშირდა, ერთობ საგრძნობელი და დასაფიქრებელი შეიქნა.

თვით შუაგულ ქალაქში, ალექსანდროვის ბაღის კარებთან პოლიციის მოხელე დგას ღამით და ყველა გამვლელ-გამომვლელს აფრთხილებს, ბაღში ნუ გაივლით, „ემშაკობენ“, უბედურება არა შეგემთხვეთ-რაო!

ბატონი თფილისის პოლიციმეისტერი კუკიის მცხოვრებლებს უცხადებდა ამას წინათ ოფიციალურ გაზეთს „კავკაზში“: ღამე ფანჯრებს ღია ნუ უშვებთ, ქურდები არიან, ამ გაღებულ ფანჯრებიდან ქურდობენო.

გასაკვირველი ეს არის: თუ კი პოლიციამ იცის, რომ ალექსანდროვის ბაღში ღამით ქურდები ბუდობენ, თუ კი იცის, რომ კუკიაში გაღებულ ფანჯრებიდან იპარავენ, რატომ ის დალოცვილი ამ ადგილებში თავის ყარაულებს არ აყენებს, რატომ არ დარაჯობს და არ იჭერს ავაზაკებსა?

ერთის კუკიის მცხოვრებისაგან მივიღეთ ჩვენ ამ დღეებში შემდეგი წერილი:

„ამ უკანასკნელ ორ კვირაში თითქმის ერთი დღე ისე არ გასულა, რომ ერთი დუქანი ან სახლი მაინც არ გაეტეხნათ, ან ვინმე არ გაეცარცვოთ ქურდებსა. პირველი მსხვერპლი ქურდობისა გახდა მელიქ-ფაშის სახლი, მეორე თუშურიანცის პაპ-იროზის მალაზია, მესამე ალერწიანის ახლად-გაღებული ღვინისა და სხვა სასმელების სარდაფი და სხვ. და სხვ.

მიზეზი ასე გახშირებული ქურდობის, ჩემის აზრით, ის უნდა იყოს, რომ ჩვენს უჩასტკაში¹ პოლიციის დესედნიკები და ამათი უფროსები სალამოს 8 საათის შემდეგ თითქმის სრულიად აღარ სჩანან ქუჩაში. არა თუ ქუჩებში, არც თვითონ პოლიციაში იმყოფებიან, როდესაც აღერწიანს გაუტეხეს დუქანი, პატრონმა მალე შეიტყო, გამოვარდა ქუჩაში და სირბილით იძახდა: „დესიატნიკ! დესიატნიკ!“

ქალაქის საავატმყოფომდინ ასე ირბინა და იძახდა, მაგრამ ვერც ერთი პოლიციის მოხელე ვერ იპოვნა. ახლა აქედამ გაიქცა და ხიდამდინ ირბინა, მაგრამ ვერც არავინ აქ იპოვნა წავიდა თავის უჩასტკის პოლიციაში, – იქ დახვდა ერთი მთვრალი მოხუცებული სალდათი, რომელსაც ისე მწარედ ეძინა, რომ ვერა გზით ვერ გააღვიძა და იმედ დაკარგული დაბრუნდა შინ...”

¹ იგულისხმება საპოლიციო უბანი, ამ პერიოდში თბილისის საპოლიციო უბნებად იყო დაყოფილი.

ჭიბის ოსტატების შეგირდთა აღზევნა და დასვენა

★ „3 აგვისტოს, ღამე, თფილისის ჯიბის ოსტატების შეგირდებს ერთი კაცი გაუცარცვავთ, რომლისთვისაც შემოუხსნიათ ვერცხლის ქამარი, ხანჯალი და წაურთმევიათ ფული – 250 მანეთი.

4 აგვისტოს, პოლიციას მიუგნია ჯიბგირების სასწავლებლისთვის და სამი პატარა მაგირდები დაუჭერია“.

ზოგიერთ ქუჩების მხნეობა...

★ „თუ სადამდინ მიაღწევს ზოგიერთ ქუჩების მხნეობა, ქვემო მოყვანილი გარემოება გვიმტკიცებს;

ერთი ქურდი გაღებულ ფანჯრიდამ შევიდა კავკასიის მთავარ მმართველის მოადგილის სასახლეში, დაავლო ხელი წინა ოთახში ჩამოკიდებულს სარკეს და სწორედ იმ დროს, როდესაც გამოპარვას აპირებდა, ყარაულ სალდათმა¹ შეუტყო, სტაცა ხელი და დაიჭირა. დამნაშავე იმ წამსვე პოლიციაში წაიყვანეს და გამომძიებელს გარდასცეს; სარკე კი მთავარ მმართველის მოადგილის სასახლეში დააბრუნეს.

ყველაზე გასაკვირველი ის არის, რომ ეს ამბავი ნაშუადღევს ორს საათზე მოხდა“.

¹ ჯარისკაცი.

შუაზე ბარაჟილი პოლიციელი...

★ „5 თებერვალს, მტკვრის ნაპირას, კუკიის ხიდს ზემოდამ, საცა მხერხავეები არიან, ერთს დიდ ბოჩკაში¹ ნახეს შუაზე გადაჭრილი და თავ-გახეთქილი პოლიციის აფიცერი ქალაქის მეათე უჩასტკისა.

ფიცხელი გამოძიებაა დანიშნული ამ საქმის თაობაზე; მაგრამ ჯერ-ჯერობით ვერა გაუგიათ-რა.

ჰფიქრობენ-კი, რომ ეს პოლიციის აფიცერი სადმე მუშტაიდის იქით უნდა იყოს მოკლული, იქ ჩაუგდიათ ბოჩკაში და წყლისთვის მიუციათო“.

რასაკვირველია, ასეთი შემადრწუნებელი მკვლელობა მონეტალურად მოექცა თფილისელების ყურადღების ცენტრში. როგორც აღმოჩნდა, თავგატეხილი, ყელგამოჭრილი და სამად დაჭრილი პოლიციის ოფიცრის გალუმოვის სხეულის ნაწილები ნავთის პატარა კასრში ჩაეწყოთ და მტკვარში გადაეგდოთ.

მოგვიანებით გაირკვა, რომ მკვლელობის სასტიკი მეთოდის მიუხედავად, გალუმოვის მკვლელობის უკან ბანალური მიზეზი მდგარა:

¹ კასრი.

„ქალაქს განაპირა ერთს დუქანში იდგა ერთი უნამუსო ქალი, რომელსაც საყვარელი ჰყავდა. ღამ-ღამობით ამ ქალთან სხვა ამ გვარივე ქალები გროვდებოდნენ, კაცები მოდიოდნენ და შეიქმნებოდა ხოლმე ერთი ხმაურობა, უწესოება.

ამ უბნის პოლიციის პრისტავმა მიაქცია ბოლოს ყურადღება ამ გარყვნილების ბუდეს და თავის ხელ-ქვევით პოლიციის აფიცერს გალუმოვს უბრძანა, რომ იმ დუქნიდამ გამოეყარნა გარყვნილი დედა-კაცები და სხვა ხალხი. ამ ბრძანების ასრულების დროს მოჰკლეს ხსენებული გალუმოვი.

უნამუსო დედაკაცი და იმის საყვარელი დაჭერილი არიან“.

ქურდობა-ავაზაკობისაგან შეშინებულის ჩვენი მსხოვნებების ფანტაზია...

★ „ქურდობა და ავაზაკობა ერთობ გახშირდა ამ უკანასკნელ დროს ჩვენს ქალაქში; როგორც პოლიციისაგან გამოცხადებულ ოფიციალურ ცნობებიდამ სჩანს, დღე არ გაივლის ისე, რომ სამი-ოთხი და ხან მეტი ქურდობა და ბოროტ-მოქმედება არ მოხდეს სადმე.

ამას წინად ქალაქში გავრცელებული იყო ხმა, ვითომც მთა-წმინდაში ვიღაც ორ ყმაწვილ კაცს დაექირავნოს ოთახი, რამდენიმე დღის შემდეგ სადღაც გაჰქრენო და როდესაც პოლიციამ გაჩხრიკა ამათი სადგომი, ერთს დიდ შკაფში¹ ორი ახალგაზდა ქალი ნახეს ჩამომღრჩვალნი ეკიდნენო.

¹ კარადა.

მაგრამ, როგორც პოლიცია აცხადებს ახლა, ეს ამბავი ტყუილი გამოდგა.

ყოველ შემთხვევაში, ეს გარემოება ამტკიცებს, რომ ქურდებ-ავაზაკებისაგან შეშინებულის ჩვენი მცხოვრებლების ფანტაზია ერთობ ალელვებული ყოფილა, რომ ამისთანა უცნაური რამ მოუგონიათ და ყველას დაუჯერებია...”

ქალაქში სწრაფი მექათმის გვერდობა...

★ რა, რა, მაგრამ რთული წარმოსადგენი, რომ თფილისისთანა ქალაქშიც კი, ვინმე შესაძლოა ასეთი რეგალიით ყოფილიყო ცნობილი – „ქალაქში ცნობილი მექათმე“...

არადა, ფაქტი სახეზეა, ოჯახ-ყული არათუ ქალაქში ცნობილი მექათმე იყო, მისი მკვლევლობის შესახებ გაზეთი „დროება“ კი წერდა.

გამთენიისას მოუკლავთ, მაშინ, როცა ქალაქში ცნობილი მექათმე ეზო-დერეფანს რწყავდა. ამ დროს თოფი უსროლია ვილაცას, მოხვედრია გულში და იქვე მომკვდარა.

„ოჯახ-ყული დიდი ხნის გამოჩენილი ჩარჩი იყო, მთელი ქალაქის სასტუმროები მისგან ყიდულობდნენ ფრინველეულობას და ყველამ იცის, რა კარგი შეძლება ჰქონდა, ზოგი კიდევ ამბობს, ექვსი ათასი თუმანი ექნებაო.

თუმცა ამისთანა შეძლება ჰქონდა, უბრალო შალის ჩოხით დადიოდა; ქათმის გალიები წინათ მეიდანზე და ახლა სემინარიის გვერდით; თითონვე ჰყიდდა და ვერავინ ვერ გაარჩევდა აქვე მსხდომ ქალაქის ღარიბ მექათმეებში.

დარჩენია მხოლოდ ორი ცოლი...”

ივერიეზის ავაზაკობა ტფილისში¹

★ „გავლილ ოთხშაბათს სამი კაცი ჩამოაღრჩვეს ავაზაკობისათვის. მეორე დღეს, გათენებისას, როგორც ამბობენ, თორმეტმა კაცმა სწორედ ამ გვარივე ავაზაკობა ჩაიდინა და რვა ამათგანი კიდევ ჩაუვარდა ხელში „მართლ-მსაჯულებას“.

ამ ორი შემთხვევიდამ სცნობთ, თუ რამდენად მართალნი და ჭეშმარიტებასთან ახლოს ყოფილან ის იურისტები – ფილოსოფოსები, რომელნიც ამტკიცებენ, რომ დასჯას ზნეობითი ზედ-მოქმედება, შემაშინებელი გავლენა აქვს ადამიანზედაო, – და ამათ ამართლებენ ყოველგვარ სასჯელს და თვით ადამიანის მოკვლას, ჩამოღრჩობას და დახვრეტასაც.

ამბობენ, როცა გამოჩენილ ავაზაკს ტატო წულუკიძეს აღრჩობდნენ მახათაზე, იქ მაყურებლებში ერთი ჯიბგირი დაიჭირესო, რომელსაც ერთის ერთობ ერთ-გული და პირლია მაყურებლისათვის ჯიბეში ჩაეყო ხელი და ფულის ქისას იღებდა იქიდანაო!

ესეც კიდევ მაგალითი სიკვდილით დასჯის ზნეობით ზემოქმედებისა!

¹ გაზეთი „დროება“, 1882 წ.

მაგრამ დღეს ჩვენ სულ სხვა საგანზე გვინდა ორიოდ სიტყვის თქმა.

ფონ-ერტელის გამცარცველებში, როგორც მაშინ გამოცხადდა, ორი თუ სამი იმერელი ერია და ერთი ამათგანი [ახალაძე] კიდევ ჩამოაღრჩევს. ახლა ამ მეორე ავაზაკობაში, ხუთშაბათ დილით რომ კობიევის ქვრივს დაეცნენ, გაცარცვეს და კაციც დაჭრეს, რვა კაცში, რომელიც პოლიციას დაუჭერია, ამ საქმის თაობაზედ, ამბობენ, სამი თუ ოთხი იმერლები არიანო.

ამ გვარ ავაზაკობაში მონაწილეობის მიღებას იმერლები-სას აღრე იშვიათად გაიგონებდით ჩვენს ქალაქში. ამათი ერთი ავაზაკობა და ცუდ კაცობა ის იყო, რომ მზარეული ან ხელზე-მოსამსახურე იმერელი ზორაგის ან სხვა რამის ყიდვის დროს გამორჩებოდა თავის ბატონს.

ნამდვილი ქურდები და ჯიბგირები ქალაქში სომხები იყვნენ, კინტოები, ავაზაკები, გამცარცველები და კაცის-მკვლელები კი თათრები. ახლა, ამ უკანასკნელ დროს, იმერლებმაც გაითქვეს სახელი ამ გვარ კაი-კაცობაში. ისე ქურდობა და ავაზაკობა არ მოხდება თითქმის ქალაქში, რომ იმერელი არ ერიოს. დიდ-ძალი იმერლები არიან დაჭერილნი ჩვენს ციხეებში, ბევრი პოლიციის ზედამხედველობის ქვეშ არიან გამოშვებულინი.

რა არის ამ სამწუხარო მოვლენის მიზეზი? რამ შესცვალა ასე ქალაქის იმერლობა? მიზეზი ის გახლავთ, რომ ერთობ ბევრი იმერლობა მოაწყდა ამ უკანასკნელ დროს ჩვენს ქალაქს და ისეთი იმერლობაც, რომელსაც შინ, პატარაობიდანვე, არავითარი საქმე და ხელობა არ შეუსწავლიათ, და ამიტომ, ბევრი ამათგანი უადგილოდ რჩება, უჭირს ცხოვრება, ლუკმა-პურს ვერ პოულობს და ამ ნაირად მრუდედ გზას ადგება.

თამაშშობის ქარვასლასთან მუდამ დილაობით ასზე მეტს იმერელ ბიჭს დაინახავთ, რომელნიც სხედან, ლაქლაქობენ და დღითი-დღე მოელოდებიან თავის მზარეულად, მოსამსახურედ ან სხვა რამ საქმისთვის დამჭერელს-აღას.¹

რამდენიმე ტრაქტირია ქალაქის მიყრუებულს ქუჩებში, რომლებიც იმერლებს უჭირავთ და რომელნიც უადგილო, ქალაღდის მოთამაშე და გაფუჭებულ იმერლებით არიან მუდამ სავსე. აქ, ამ ტრაქტირებში, ამ უსაქმობის დროს, ზნეობით ირყვნებიან ისინი, უსაქმობას და თამაშს, სმას ერევეიან და ბოლოს ზნეობით ფუჭდებიან. ამ სკოლაში გაწვრთნილი იმერელი, ადგილიც რომ იშოვოს იმან, საქმისთვის აღარ გამოდგება.

თუ ასე წავიდა საქმე, ახლაც საკმაოდ გაფუჭებული აქვთ ქალაქში იმერლებს სახელი და ბოლოს იქამდინ მივლენ, რომ არავინ აღარ დაიჭერს იმათთან საქმეს, არავინ აღარ მიიკარებს ახლოს.

ამ მდგომარეობაში ერთი რამ იხსნის, ყველას თუ არა, მომეტებულ ნაწილს იმ იმერლებისას მაინც, რომელნიც ახლად ჩამოდიან ქალაქში და ჯერ არ გაფუჭებულან: ეს ერთი რამ გახლავთ – მოსამსახურეების კანტორა, რომლის თაობაზედაც ამ ორი წლის წინად ბევრი ლაპარაკი იყო აქაურს იმერლებში. საჭიროა ისეთი კანტორა, სადაც ყველა იმერელს, რომელსაც ადგილის შოვნა ჰსურს, შეეძლოს მისვლა, იაფი ბინისა და საჭმელ-სასმლის პოვნა, სანამ კანტორა ადგილს, ანუ საქმეს აღმოუჩენდეს. კანტორას ეცოდინება ყველა თავისგან დაყენებული იმერლები, ბიჭის ან მოჯამაგირის მსურველიც უფრო მალე დაენდობა იმას და ამნაირად ორივე მხარე შეუძლია დააკმაყოფილოს.

¹ ბატონი.

ამ ორი წლის წინად, როგორც გვახსოვს, იყო ლაპარაკი ამ გვარ კანტორის დაფუძნებაზე; წესდებაც წარადგინეს მაშინ ბატონ ტფილისის ლუბერნატორთან დასამტკიცებლად; მაგრამ რამდენადაც ვიცით, ეს საქმე ჯერ-ჯერობით ვერ მოგვარდა, ვერ მოვიდა სისრულეში, თუმცა ამ გვარი კანტორები თითქმის რუსეთის ყველა დიდ ქალაქებში არსებობენ და დამაბრკოლებელი მიზეზი არც ჩვენშია უნდა იყოს-რა.

ამ კანტორის გარდა, ტფილისის იმერლობაში კეთილ-ზნეობისა და კეთილ-დღეობის დასამყარებლად საჭიროა აგრეთვე მოისპოს და დაიკეტოს ყველა ის ტრაქტირები, რომლებშიაც ყომარბაზობა და კარტის თამაშია ხოლმე. ამ ტრაქტირებში აქვთ მოლაპარაკება— თუ ვინ, სად და როგორც გაცარცონ, აქ აღგენენ პლანს¹ და იმ პლანის შესრულების შემდეგ, აქვე ბრუნდებიან უკუღმართის გზით ნაშოვნის გასანაწილებლად და შესაქმელად. ეს ტრაქტირები ყველა კარგად იცის ჩვენმა პოლიციამ².

¹ გეგმა.

იუნკერისა და გიმნაზისტკას უიმიერო სიყვარულის ამბავი...

★ „ლამით კუკიაში ერთი უბედურობა მოხდა, რომლის მიზეზიც ყოფილა უიმედო სიყვარული.

ერთს იუნკერს შეჰყვარებია ერთი მეხუთე კლასელი გიმნაზისტკა, რომელსაც ჯერ თანაგრძნობა გამოუცხადებია და მერე უარი უთქვამს.

იუნკერს ეს ველარ აუტანია და განუძრახავს თვისი და მისი სიცოცხლის მოსპობა. ქალი ბარკალში დაუჭრია რევოლვერით და თვითონ კი იქვე მომკვდარა“.

ალუაპოვის ქვივის გვგადობის საქმე...

★ 1884 წლის დასაწყისში მომხდარმა ამ გვგადობამ მთელი თბილისი აღაშფოთა და აალაპარაკა ამ ავ-კაცობაზე.

აი, რა როგორ მომხდარა:

25 იანვარს, კუკიაში, ალექსეევის ქუჩის №19-ში მცხოვრებ ალუაპოვის ქვრივს, მარიამს, რომელიც გასათხოვარ ქალიშვილთან ერთად ცხოვრობდა, საღამოს ცხრა საათზე, სახლის კარზე დაუცაკუნეს.

„ქვრივი მიუახლოვდება და ჰკითხავს: ვინა ხართო?“

პასუხად ესმის: თქვენმა ძმამ მოსკოვიდან წერილი გამომატანა და მიიღეთო.

უბედურს თურმე საშინლად გაეხარდა ეს ამბავი და ფიცხლავ გააღო კარი. ამ დროს შეცვივდა ოთახში ხუთი კაცი. სტაცეს დედა-კაცს ხელი, ჩაუდეს პირში ხელსახოცი, დასცეს მკერდში და ყელში ხანჯალი, რის შემდეგ საწყალი ადამიანი დაეცა ძირს გვგადარი.

მერე მისცვივდნენ შეშინებულს და ენა-ჩავარდნილს ქალს. იმასაც ხელსახოცი დაუცვეს პირში. ორმა ავაზაკმა თქვა – მოდიტ ესეც მოვკლათ, თორემ სუყველას გვიცნობს და გაგცემსო. ქალმა, როგორც თურმე თითონ ამბობს, მოახერხა ხელსახოცის ამოღება და შეეხვეწა ავაზაკებს – ოღონდ მე მაინც ნუ მამკლავთ და წაიღეთ ყველაფერი, არას დაგიმაღავთ და არც დავიყვირებო.

ავაზაკებმა შეუკრეს ხელები ქალსა, გახსნეს შკაფი, კამოდი და ყუთები, ამოიღეს ძვირფასი ნივთეულობა, რაც კი მოიპოვებოდა. მერე ნახეს ერთი გრაფინკა არაყი, გადმოიღეს სტაქენები, მხიარულად დადგეს სტოლზე, დალიეს, ადგნენ და წავიდნენ.

მხოლოდ ამ ამბის შემდეგ, ქალმა მოხსნა თავის დედას შალი, წამოისხა ჭკვა-მიხდილმა მხრებზე, გამოვარდა გარედ და შეჰქნა ყვირილი – „მიშველეთ, დედა მომიკლესო“. ამ ზარ-დამცემი ყვირილით შევარდა საცოდავი ქალი იქვე მეზობლად მცხოვრებ ბიძასთან.

შეიყარა მრავალი ხალხი, პოლიცია, მაგრამ რალა დროს; ავაზაკებმა თავს უშველეს ქალი თურმე ამბობს, ვითომც მას შეუძლიან იცნოს ავაზაკები, თუ აჩვენეს მას იგინი როგორმე.

პოლიციას, ამბობენ, სამი-ოთხი კაცი დაუჭერიაო, მაგრამ ქალს ჯერ არ აჩვენებენ, რადგანაც ის აქამდის სრულ ჭკვაზედ ვერ მოსულა.

როგორც მეზობლები ლაპარაკობენ, ერთი კვირის წინ მოკლულს აღუნაკოვისას მოსკოვიდამ ძმისაგან მოსვლია ოთხასი თუმნის განძეულობა ქალის სამზითვოდ. იმავე ძმას მოუწერია, რომ ერთი კვირის უკან წერილს გამოგიგზავნიო. რაკი ამ წერილის მოლოდინი წინაღვე ჰქონია, იმიტომ მოტყუებულა საცოდავი და მაშინვე გაუღია კარი.

აქედამ ხალხს ის დასკვნა გამოჰყავს, რომ ალბად შინაური უნდა იყოს ამ ბოროტ-მოქმედების მოთავე, რომელსაც სცოდნია განძეულობის ამბავიცა და ისიც, რომ აღუნაკოვის ქვრივი წერილს ელის ძმისაგან, და ამით შეუტყუვებია თავი იმ უბედურს საღამოს.

სასტიკი გამოძიებაა დანიშნული ამ საზიზღარ და აღმაშფოთებელ ბოროტ-მოქმედებაზედ.

ამ ბოროტ-მოქმედებას თბილისის პოლიციაც ფეხზე დაუყენებია, „პოლიციის საბყრობილენი თურმე გაივსნენ საეჭვო პირების დაჭერით“. ქალაქში ხმა გავრცელებულა, აღუნაკოვის ქალმა დაკავებულებში ერთი იმერელი ამოიცნო, რომელსაც პირზე დაადგაო: „განა შენ არ იყავ ის კაცი, რომელმაც დასცა ხანჯალი დედა-ჩემს? მე კარგად ვცნობილობ შენს ხმასაც და პირისახესაც. მხოლოდ წვერი გრძელი გქონდა და ეხლა შეგიკრეჭიაო“.

საბოლოო ჯამში, აღუნაკოვის ქალის დახმარებით, ქერივის მკვლელობის საქმეზე პოლიციამ ოთხ დაკავებულს დასდო ბრალი.

მკვლელობიდან ერთი წლის თავზე, 1885 წლის თებერვლის თექვსმეტს, სალამოს, თბილისის ოლქის სასამართლომ გამოიტანა შემდეგი განაჩენი მარიამ აღუნაკოვის მკვლელობის საქმეზე:

„ფერიძე, სააკოვი და კოშორიძე მარიამ აღუნაკოვის სახლის გაცარცვაში და სახლის პატრონის განზრახვით მკვლელობაში ცნობილნი არიან დამნაშავედ, ვართანოვი კი დამნაშავეა იმაში, რომ ზემოხსენებულს სამს ბრალდებულს აქეზებდა, რათა ესენი ურთი-ერთ შორის შეთანხმებულიყვნენ აღუნაკოვის სახლზე თავს-დასასხმელად და გასაცარცვავად. ათოვეი, რომელსაც ბრალდებოდა აღუნაკოვის სახლზე თავდასხმისათვის მოხსენებულ პირთა წაქეზება, – სასამართლომ გაამართლა.“

ამ ბოროტ-მოქმედებისათვის სააკოვს, ფერიძეს და ვართანოვს აეხადოსთ ყოველივე უფლება და გაიგზავნონ კატორღაში, ციხეში სამუშავებლად 15 წლის ვადით; კოშორიძეს აეხადოს ყოველივე უფლება და გაიგზავნოს კატორღაში, ციხეში სამუშავებლად 6 წლით და 8 თვით“.

პროსტიტუციაში ანასრულდევნების ჩართვაზე...

★ „მართალი გამოდგა!

ორი თოთხმეტის წლის ქალი ალათია ჯღამაძისა და ელის. ყა-საბაშვილისა მიუყიდნიათ მათს მომტაცებლებს, ავალიანს და მაკაროვს, ქალების მოვაჭრე ანნა ყანდინოვნასათვის.

ეს საბრალო მსხვერპლნი ადამიანის ანგარ-მოყვარეობისა იმყოფებიან ეხლა თბილისის მეექვსე განყოფილებაში.

ნეტა როგორ ჩაცვივდნენ ეს საბრალონი ამ მდგომარეობა-ში? ვინ მისცა მათ ბილეთი თბილისში ჩამოსასვლელად? რო-გორ მოხდა ეს საზიზღარი ვაჭრობა ისე, რომ პოლიციამ ვერა გაიგო-რა? ან თუ მაშინ ვერ გაიგო, ეხლა მაინც რატომ ყურს არ იბერტყავს, არ გამოჰგლეჯს ამ საცოდავ ქალებს გარყვნი-ლობის ბუდიდამ და არ ჩააბარებს პატრონებს?

ეს მით უფრო საჭირო და საჩქაროა, რომ თითონ ქალები სიკვდილს რჩევობენ თურმე ამისთანა სამარცხვინო ადგილას ყოფნას“.

კინოინალი კინსო „არდაგანი“ და „თავისუფალი მოქალაქენი თბილისისა“...

★ ჩვენს ტურფა დედა-ქალაქში ბევრი ტურფა და სასიამოვნო ამბავი ხდება ხოლმე. მკითხველს მოეხსენება, რომ ბევრგან მთელი დასი და ამხანაგობანი არიან შედგენილნი, რომელთაც საგნად ისა აქვთ, რომ შეერთებულის ძალითა და მოხერხებით ჰყვლიფონ და სცარცვონ ხალხი.

ეს დასი და ამხანაგობანი ნამდვილ ავაზაკთაგან, თოკიდან თავდახსნილთა და ციხილამ განთავისუფლებულთაგან შესდგებიან.

მათნი წევრნი მომეტებულ ნაწილად ესრედ-წოდებულნი თავისუფალნი მოქალაქენი ბრძანდებიან ბედნიერის თბილისისა. მათ სახელად უფრო კინტოები ჰქვიათ. ერთი ამ გვარი დასი მძვინვარებს თურმე ყასუმოვის სავაჭრო სახლის ქვეშ ტრაკტირში, რომელსაც აუარებელი ვაჭრობა აქვს და რომელშიაც დღე ცხადად და ღამე ფარულად იკრიბებიან თავისუფალ წრეთა და დასთა წევრნი.

ერთს ამ უკანასკნელთაგანს ჰქვია „არდაგანი“ სახელად და პოლიცია კარგად იცნობს ამ კინტოსაო, ამბობს „კავკაზი“, მაგრამ ჩვენ ვერ გაგვიგია, თუ ავაზაკს პოლიცია კარგად იცნობს, რაღას შესჩერებია...

ეს არდაგანი სხვა ამხანაგებთან ერთად ამას წინად შადინოვის სახლებში ბალკონიდგან¹ ასულან. შადინოვის სახლები ხაზინის გვერდზეა. ერთს წევრთაგანს პოლიციელი სხვა მხრისკენ წაეყვანა, ერთი ყარაულად ყოფილიყო და დანარჩენები კი სახლში შესულიყვნენ. მაგრამ, როცა ხელობა დაეწყოთ, ყვი-

¹ აივნიდან.

რილი შეეცნათ სახლში, კინტოები გადმოცვივნილიყვნენ და პირდაპირ ალექსანდროვის ბაღში გავარდნილიყვნენ.

პოლიციელები გარ-შემორტყმიან და დაუჭერიათ „არდა-განი“.

მეორე დასი ხელაობს სხვა-და-სხვა ალაგას და სხვა და სხვა დროს. მისი ხელაობა სწორედ მთელი თეატრალური წარმოდგენაა.

მოქმედება პირველი წარმოადგენს მტკვრის პირს, რომელზედაც აწყვია ტანისამოსი ერთის მცხოვრებელისა. ამ უკანასკნელს ქამარ-ხანჯალი, ჩოხა-ახალუხი და სხვ. დაუწყვია ნაპირთა ზედა მდინარისათა და თვით გასაგრილებლად შიგ შესულა. ამ დროს, როგორც ძველ პიესებში იცოდნენ, *Deus ex machina*-სავით, გაჩენილან კინტოები და ზოგს ვერცხლის ქამარი მოუტაცნია, ზოგს ხანჯალი და ზოგს საათი ტანსაცმელთან ერთად და სრულიად სხვა-და-სხვა გზით გაქცეულან.

საწყალს პატრონს გონება დაჰკარგვია, ველარ მოუფიქრებია, რომელს ერთს უნდა გამოვეკიდოვო და დედიშობილას დაუწყვია ღრიალი, ხალხი მოგროვილა და დაუმშვიდებიათ კინტოების ხელაობის მსხვერპლი.

ამით დასრულებულა პირველი მოქმედება.

მეორე მოქმედება წარმოადგენს სახლს საწყალი მსხვერპლისას, რომელიც თავის დანაკარგს გლოვობს და ამ დროს ორი კინტო ფაფახებით მოვლენ მასთან მთხრობელად და ეუბნებიან, ჩვენ ვიცით, სად არის ან ვისა აქვს შენი ნივთები და ტანსაცმელიო, 25 მანათი მოგვეცი და მოგიტანთო.

– რალა ვისა აქვს, თვით თქვენ იყავითო, – უთქვამს უბედურს ტირილითა და ქუხილით.

გმირებს სწყენიათ ესეთი შეურაცხ-ყოფა და მოუთხოვნი-
ათ, რომ აქა და აქ ესა და ეს კაცი გამოგზავნეო და იმას გამ-
ოვატანთო, თუ ფულს მოიტანსო.

ამით გათავებული მეორე მოქმედება.

საწყალს დაზარალებულს კაცს გაუგზავნია კაცი დან-
იშნულს ალაგას ნივთებისათვის. მისულა გაგზავნილი ერთს
მიყრუებულს ალაგას, იქ შეუყვანიათ უბედური ბნელ სარდაფ-
ში, რომელიც თურმე სავსე იყო კინტოებით და რომელშიაც
ჯგუფ-ჯგუფად ისხდნენ ჩვენი ბედის მმართველნი.

შუა-კაცს კინაღამ გული შესწუხებია, როცა აქედ-იქიღამ
შემორტყმიან სულთამხუთავნი.

– მოგვეც სუყველაფერი, რაცა გაქვს, შეჰღრიალეს საცო-
დავს, რომელსაც შიშით ენა მუცელში ჩაუვარდა თურმე.

შემდეგ, როგორც იყო, კანკალით ამოიღო ექვსი მანათი
და უთხრა:

– აი ამის მეტი არა მაქვს, ქეიფი გასწიეთო და ცოცხალ-
მკვდარი გამოსულა გარეთ.

ამით დასრულებულა მესამე, ტრაგიზმით სავსე, მოქმედება
და უცბად ჩამოეშვა ფარდა, რომელმაც დაჰფარა ბნელი და
შავი კულისები საეჭვო აკტიორებისა და მოთამაშეებისა”.

„პატარა ტატო“

★ „გაზეთ „ნოვოე ობოზრენიეს“ შეუტყვევია ერთი ახირებული ამბავი, რომელიც გვაგონებს ტატო წულუკიძის საქმეებს. ეს უკანასკნელი, როგორც მკითხველებმაც იციან, საშიშარი იყო არა მარტო იმათთვის, ვინც ხელში ჩაუვარდებოდა ხოლმე, ანუ ვისაც ნიშანში ამოიღებდა, არამედ თვით პოლიციისათვისაც, რომელსაც დღისითაც კი მოსვენებას არ აძლევდა.

ახლაც გამოჩენილა პატარა ტატო. ერთს თბილისელს მდიდარს ვაჭარს ს.ო.ტ., რომელიც საპიორნის ქუჩაზე სცხოვრობს თავის საკუთარს სახლში, მისვლია ხელ-მოუწერელი წერილი, რომელშიაც უცნობი სწერს:

ამა და ამ დროს კარებზე უთუოდ პაკეტი დასდე ათი თუმნითაო, თორემ ან სახლს გადაგიწვავთ, ან ამოგწყვეტავთო.

„ნოვოე ობოზრენიე“ ამბობს, რომ კარგი იქნებოდა, ეს ვაჟბატონი გაეკავებინა პოლიციასაო. თუ გაზეთს ეს ძალიან უნდოდა, და ან როგორ არ უნდა სდომებოდა, რეპორტიურულ სურვილს არ უნდა გაეტაცნა და ეს ამბავი წინ-და-წინვე არ უნდა გამოეცხადებინა, – მოიცდიდა პატარა, იქნება დანიშნულს დროს ავაზაკი მართლა მოსულიყო საპიორნის ქუჩაზე და მაშინ შეენიშნა პოლიციას“.

საეჭვო პირნი თბილისში...

★ ამ უკანასკნელს დროს თბილისში გამოჩნდნენ საეჭვო პირნი, რომელნიც ვითომ ძველს ტანისამოსს ყიდულობენ, მაგრამ ნამდვილად კი ის განზრახვა აქვთ, რომ ოთახების მოწყობილობა დაათვალიერონ და მერე ღამე შევიდნენ და გაქურდონ.

ამ ხალხს არავითარი საქმე არა აქვთ და ვინც კი ნახავს, ყველა მიხვდება რა შვილებიც არიან ეს ვაჟბატონები.

მათ რამდენიმე ძველი ტანისამოსი უჭირავთ ხელში და ქალაქის ისეთს უბნებში დადიან, სადაც მათ არც მცხოვრებნი და არც პოლიცია არ იცნობენ. ეს მუქთახორა ვაჟბატონები, როგორც ამბობენ, მთელს ღამეს დუქნებში მხიარულობენ და ხშირად კარგა ბლომა ფუფლსაც ხარჯავენ.

კარგი იქნება ჩვენმა პოლიციამ მიაქციოს ყურადღება ამისთანა პირებს და გაიგოს თუ საიდან მოუღობენ საქეიფოდ ფულს“.

„აუწიელი ბოროტება“ ავიაბარში...

★ როგორც მკითხველი უკვე თავადაც დარწმუნდებოდა, ძველ თბილისში არაერთი ისეთი დანაშაული მომხდარა, მთელი ქალაქი რომ აუღელვებია, თუმცა, 1885 წლის ზაფხულში მომხდარი შემთხვევა ისეთი შემადრწუნებელი გამომდგარა, „რომლის მოწამე არა თუ თბილისი, გვეგონია, სხვა რომელიმე ქვეყანა, კუთხე – დედა-მიწისა ძვირად ყოფილა. ამ ამბის გამგონენი დარეტიანებულნი ეკითხებიან ერთმანეთს:

„კაცო, რას ამბობ, დასაჯერებელია. გონება ირევა. შეიძლება ასეთი ზარდამცემი ავაზაკობა? გაგონილა ასეთი მოვლენა და სხვ. და სხვ. ეტყობა ამ ცოდვილს დედა-მიწაზედ ყოველივე მოსალოდნელია და ეს ყოვლის უმსგავსი, აუწერელი ბოროტებაც იმიტომ მოხდა!“

ყველაფერი იმით დაიწყო, რომ 1885 წლის 12 ივნისს დაიკარგა თბილისში მცხოვრები არტემ გალუსტოვის 4-5 წლის ქალიშვილი, ანნა, ვის კვალსაც ვერც პოლიციამ და ვერც ავლაბრის მცხოვრებლებმა ვერ მიაგნეს.

მომდევნო ღამეს, „პატარა ქალი ნახეს ყელში თოკ-წაჭერილი, მშობლების ფანჯარასთან, ქუჩის მხრით“.

14 ივნისს დააკავეს ბრალდებული – კალატოზი დავით ჯავახოვი, რომელიც გალუსტოვების სადგურში ცხოვრობდა, სადაც, ზედა სართულზე, პოლიციამ სისხლის წვეთები, თმები და თოკები აღმოაჩინა...

„ბოროტ-სულს ჯერ გულ-საგმირი პირუტყვობა ჩაუდენია ხუთის წლის ბავშვზე და შემდეგ თოკით წაუღრჩვია იგი“.

დატუსაღებულ კალატოზს პერანგი და ამის ამხანაგი სისხლით ჰქონდა მოსვრილი, რასაც იმით ხსნიდა თურმე, რომ ცხვირიდან სისხლი წამსკდაო.

„სხვათა შორის, იმ ადგილს, სადაც ბოროტება უნდა მომხდარიყო, უეჭველია, აღმოაჩინეს კიდევ: ბავშვის ტანისამოსი, ტყავის ნაფლეთები ბავშვის ხელისა და გასისხლიანებული ფიცარი, რომლითაც დამნაშავეს დაეფარა დამარხული ბავშვი; ბოროტ სულს იქვე, ბანზე გაეთხარა საფლავი და ჩაემარხა შიგ თვისი მსხვერპლი. მხოლოდ 13-14 ივნისს ისევ ამოეღო გახრწნილი გვამი თვისის მსხვერპლისა და მშობლების სადგურის ფანჯარასთან მიეგდო იგი“.

ბრალდებულმა გაუპატიურების ბრალდება უარყო, თუმცა დაკითხვისას მკვლელობა აღიარა; ჩადენილი იმით ახსნა, რომ ბავშვის მოტაცების დღეს ქალის სახით თვალწინ წარმოუდგნენ ავ-სულნი, ეშმაკები, რომელნიც დახრჩობით ემუქრებოდნენ თავად მას, თუკი არ მოიტაცებდა და დაახრჩობდა გალუსტოვის ბავშვს...

გამოძიების შემდეგად ცნობილი გახდა მკვლელობის გარემოებებიც; ნაშუადღევს, მცირეწლოვანი ანა გალუსტოვისა ეზოში თავის უფროს დასა და სხვა ბავშვებთან ერთად თამაშობდა. მშობლები შინ არა ყოფილან. კალატოზი ჯავახოვი ეზოში გამოსულა და ანა გალუსტოვას უფროსი და სახლში გაუგზავნია – ანას პური და ყველი მოუტინეო; დანარჩენი ბავშვებიც გაესტუმრებინა, რის შემდეგაც, პატარა ანა ჯავახოვი ბანზე აუყვანია, ბოროტების ჩადენის შემდეგ კი იატაკი ამოუთხრია და ბავშვი შიგ ჩაუწვენია. რაღაც დროის შემდეგ, როცა უნახავს, რომ ბავშვი ჯერაც ცოცხალი ყოფილა, მისთვის პირი მიწითა და კენჭებით ამოუვსია, ბოლოს ყელზე თოკი მოუბია და ჩამოუხრჩვია.

ამ გარემოებების გათვალისწინებით, არაფერია იმაში გასაკვირი, რომ როდესაც დამნაშავე მეტეხის ციხეში მიჰყავდათ, გააფთვრებული ხალხის გუნდი „გარს ევლებოდნენ ცხენოსან

ჯარს, რომელთა შუა მიდიოდა დამნაშავე, ითხოვდნ მის თავს მათის ნებით განსასჯელად. ბევრთ იარაღიც ეშიშვლათ. ლანძღვა-წყევა-გინებით და კრულვით ციხემდის მიაცილა გააფთრებულმა ხალხმა დამნაშავე”.

უკეთესი ვითარება ჯავახოვს არც სატუსაღოში დახვედრია. როდესაც მეტეხის ციხის პატიმრებს შეუტყვიათ, რომ მცირეწლოვანი ქალის ჯერ გამაუპატიურებელი და მერე მკვლეელი ჯავახოვი ციხეში მიუყვანიათ, ტუსაღები ისე გაბრაზებულან, რომ კალატოზს სიკვდილით ემუქრებოდნენო, რის გამოც ციხის უფროსი იძულებული გამხდარა ჯავახოვი ცალკე საკანში ჩაესვა.

უცნობია რა ხდებოდა მეტეხის სატუსაღოში მანამ, სანამ მომდევნო წელს, დამნაშავეს ტფილისის საოლქო სასამართლო გაასამართლებდა და სასჯელის სახით 15 წლით კატორღას გადაუწყვეტდა, თუმცა, საქმეზე საბოლოო განაჩენის დადგომამდე, კალატოზების ამქარს, რომელის წევრიც ჯავახოვი მკვლელობამდე ყოფილა, არზა მიუერთმევია მთავარ-მმართველისათვის, რაც შეიძლება სასტიკად მოეპყართ დამნაშავესო; მკვლელის დედის ერთად-ერთი წადილი კი ის ყოფილა, რომ „ბედ-შავი შვილი სახრჩობელაზედ იხილოს...”

საჩოგანო თავბადასავალი...

★ „ამას წინად თბილისში დაიჭირეს ვილაც გლახა აბაშვილი [იგივე ჩეხიშვილი], რომლის მოქმედების აღწერაც კარგს რომანს შეადგენდა.

რაჭველი ჩეხიშვილი ამ რამდენიმე წლის წინად ქალაქში ქურდობდა. რამდენიმე ქურდობის შემდეგ იგი დაიჭირეს და შვიდმა პოლიციელმა მეორე განყოფილების გამომძიებელთან წაიყვანეს. კამერაში მას შვიდი კაცი გარშემო შემოერტყა, მაგრამ დრო იპოვა, გადახტა ფანჯრიდამ და გაიქცა.

შემდეგ რვა თვის მოგზაურობისა კავკასიაში, ჩეხიშვილი კვალად ჩამოვიდა თბილისში, მაგრამ ისევ მალე დაიჭირეს და პოლიციის მეხუთე ნაწილში მიიყვანეს; აქედამაც მალე გაიქცა იგი.

ჩეხიშვილი მალე ისევ დაიჭირეს და ციხეში გაგზავნეს, სადაც იმყოფებოდა 1885 წლის თებერვლის 11-მდე. ამ დღეს ჩეხიშვილი სხვა ტუსაღებთან ერთად გამოიყვანეს გარედ სამუშაოდ, რის შედეგიც ის იყო, რომ იგი კვლავ გაიქცა.

დაიწყო მოგზაურობა კავკასიაში. როდესაც ქალაქში ჩამოვიდა, ქეიფს მიჰყო ხელი. პოლიციის მეხუთე ნაწილის პრისტავის თანაშემწემ სვიმონოვმა ამ თვის [ივლისი] ცამეტს ჩეხიშვილი კიდევ დაიჭირა და ციხეში გაგზავნა“.

წიგნის ქუჩი...

★ ჩვენ შევიტყუეთ, რომ ერთს ნემეცს¹, რომელსაც თბილისის გეოგრაფიის საზოგადოების ბიბლიოთეკა ჩააბარეს წესში მოსაყვანად, წიგნები უზიდნია და უბრალო ქაღალდის ფასად უყიდნია.

ეხლა პოლიცია დადის და აქა-იქა დუქნებში პოულობს წიგნებს.

ნემეცი მეტეხის ციხეში დაუჭერიათ².

აი ეს საქმე როგორ ყოფილა:

„როდესაც ხსენებული ბიბლიოთეკა წესიერებაში მოუყვანიათ, რომ გარეშე ხალხსაც შესძლებოდათ წიგნებით სარგებლობა, მოუწვევიათ ბიბლიოთეკაში სამუშაოდ ავსტრიის ქვე-შევრდომი ფ. ჩამომავლობით ჩეხი. ამან ისარგებლა თურმე, საზოგადოების საქმეების-მწარმოებელის ავადმყოფობით და ბევრი წიგნები მოიპარა.

ბევრი ძვირფასი და ძნელად საშოვნელი წიგნები დაიკარგა, როგორც, მაგ., „კავკასიაში მოგზაურობა დიუბუასი“, ამ თხზულების შესახები კარტა, „შარდენის მოგზაურობა“ და სხვ.

გეოგრაფიული საზოგადოება დარწმუნებულია, რომ ის პირნი, რომელთაც შემთხვევით ჩაუვარდათ ხელში საზოგადოების წიგნები, დაუბრუნებენ მათ საზოგადოებას, რისთვისაც უნდა მომართონ საზოგადოების საქმეების მმართველს, ელისეი ისიდორეს-ძეს კონდრატენკოს. ნახვა შეიძლება დილის ათის საათიდან 12 საათამდის.

წიგნების მომტანთ ფული მაშინვე მიეცემათ³.

¹ გერმანელი.

უბედუნებისა და ავ-კაცობის სტატისტიკა თფილისში 1885 წელს...

★ „თფილისში წარსულს 1885 წელს შემდეგი უბედურება და ავ-კაცობა მომხდარა: კაცის მკვლელობა – 15 ყოფილა, კაცის მოკვლა სდომებიან – 7-ჯერ, თვით მკვლელობა ყოფილა – 7, დაუჭრიათ – 57, გაუძარცვავთ – 29, გაუქურდავთ კლიტის გატეხით – 60, გაქურდვა სდომებიან – 15-ჯერ, კლიტის გაუტეხლათ გაუქურდიან – 174, ყალბი ფული გაუსაღებიან – 6-ჯერ, ცეცხლი წაუკიდებიან – 7, ეკლესიის მკრეხელობა მოუხდენიან – 2 და ნაძალადეობა – 5“.

„შეუწყნარებელი შინაარსის განცხადებების“ ბაკჰინს გამო...

★ 1886 წლის 15 ივნისის ღამეს, პოლიციელებს შეუპყრიათ მარიამ ბელევიჩი, რომელიც ლაბორატორიის ქუჩაზე ტფილისში მცხოვრებ პირთა შესახებ მეტად „შეუწყნარებელი შინაარსის“ ხელ-ნაწერ განცხადებებს აკრავდა.

მარიამ ბელევიჩი პოლიცმეისტერთან გამოტყდა, რომ მას გაუკრავს ამგვარი შინაარსის ხელ-ნაწერი ქალაქდები ტფილისის სასულიერო სემინარიის კედლებზეც.

„როდესაც პოლიციამ გასჩხრიკა ქალის სახლი, 64-მდე იმისთანავე შინაარსის განცხადება იპოვნა ხელ-ნაწერი და ოთხივე დაბეჭდილი წერილი ტფილისში მცხოვრებ პირებთან გასაგზავნად იმავე შეუწყნარებელის შინაარსისა. უკვე დადგენილის წესით ამ ქალზე სასამართლოში საჩივარია შეტანილი...“

სფილისის მსიჩაწლოვან ღამნაშავეთა ამხანაგობა...

★ „პოლიციას დაუტუსალებია ტფილისში ყმაწვილები-ქურდები, რომელნიც სულ 8-12 წლისანი იქმნებიანო. დილით-საღამომდე დატანტალებენ თურმე და სადაც მეტი რამე მოხვდებოდათ, წუთს აღარ დააყენებდნენ თავის ალაგას. კარის რაზა-კოჭაკი მოხვდებოდათ, გარეთ დარჭობილი რკინა ფეხების საფხეკი, თუ სხვა რამ, მაშინვე ააძრობდნენ და რომ დასამალავი ადგილი არა ჰქონოდათ, მტკვარში ინახავდნენ თურმე.

საკვირველად მოხერხებულად მოქმედებდნენ თურმე ბავშვები, დასხდებოდნენ რომელიმე სახლის კარებთან ჯგუფად და უთვალთვალეზდნენ შემსვლელ-გამომსვლელთ. ვინც დაინახავდა, მათხოვრები ეგონა და გადაუგდებდა ერთ-ორ გროშს ტანზე შემოძარცულ ტანისამოსიან ბავშვებს, მაგრამ მიხედვას ვერ მოასწრებდა, რომ კარებს კოჭაკი აღარა ჰქონდა და სხვ. მონაპარევს, რასაკვირველია, შუა იყოზდნენ.

ამ 8-12 წლის ჯიბგირებს მთელი ამხანაგობა ჰქონდათ თურმე შედგენილი და თავიანთი უფროსიცა ჰყვანდათ ამორჩეული. საკუთარის წილის გარდა, უფროსს ჯიბგირს ეძლეოდა კიდევ საკუთრივ ერთი აბაზი ძველის რკინეულობის გამსყიდველისაგან, რომელზედაც ასალებდნენ ნაპარავს საქონელს. ეს მერკინე ამ აბაზის გარდა აძლევდა კიდევ ქურდობისათვის საჭირო იარაღს. მაგალითებრ, ამას წინედ მოეპარათ სხვა-დასხვა რკინის იარაღი და 150-200 მანათად ღირებული – 50 კაპიკად მიეყიდნათ ამ მერკინესათვის.

დატუსალებულნი ჯიბგირები 5-6 არიანო. სასამართლოში გამომძიებელთან მიყვანის დროს ვიდრე ჰკითხავდნენ, ყმაწვილები თურმე ჩამოსხდნენ გრძელს სკამზედ და ცნობისმოყვარეობით დაუწყეს ყურება გარშემო მოგროვილს ხალხს. ამ

პატარა ჯიბგირებში ყველაზედ უმეტესს ყურადღებას იქცევდა 8 წლის ქერა თმიანი ყმაწვილი, დამცინავის და მოღიმარის თვალებით. როდესაც მაყურებლებმა გამოკითხეს მათი ვინაობა, ამ ყმაწვილის ჩანადენის მოსმენაზე გული აღუშფოთდათ. აღმოჩნდა, რომ ეს ყმაწვილები მართლა ობლები და ღარიბის დედ-მამის შვილები კი არ არიან, როგორც ყველას ეგონათ, არამედ დედ-მამიანები ყოფილან, ზოგიერთის მშობლები შეძლებულნიც არიან და სახელმწიფო სამსახურში იმყოფებიანო.

ეს ყმაწვილები სრულიად უვიცნი არიან და არავითარი პირველ-დაწყებითი სწავლა არ მიუღიათ. ამას გარდა, თვით ყმაწვილების სიტყვით, მათის ქცევით უკმაყოფილო და გაბოროტებულ მშობლებს ისინი სახლიდან დაუთხოვნიათ. მას შემდეგ თურმე მტკვრის ნაპირას ატარებდნენ დღე-ღამეს, ჰქურდავდნენ იქვე წყლის ახლო მცხოვრებლებს, მტკვრის ნაპირასვე იძინებდნენ და ავდრიან დღეებში კი დანგრეულ სახლებსა და ბაღებში აფარებდნენ თავსა. მათი შეხვედრა ყოველთვის შეგეძლოთ რომელსამე პივახანაში¹, ქალაქ გარედ ბაღებში, იარმუკაზე² და სხვ. და სხვ.

პოლიცია დაეძებს აგრეთვე დანარჩენს წევრებს ამ ჯიბგირების დასისას. სამწუხაროდ, აქამდე კიდევ ვერ უპოვნიათ ის მერკინე, რომელზედაც უსაღებიათ ნაქურდალი.

აი კიდევ მცირე წლოვან ჯიბგირებზედ:

ერთი ამ ჯიბგირთაგანი ამას წინედ ხელიდამ გაუსხლტა თურმე პოლიციას. აი როგორ ყოფილა ეს საქმე:

ერთის იტალიელის მხატვარისათვის ამ პატარა ჯიბგირს სხვათა შორის მოუპარავს ოქროს საათი ოქროსსავე ძეწკვით,

¹ ლუდხანა.

² ბაზარი, ბაზრობა.

350 მანათად ღირებული. როდესაც პატარა ქურდ-ბაცაცა გამოძიებლის წინ წარსდგა, გამოძიებელს შეებრალა და ეგონა, რომ ეს ამისთანა ქურდობას ვერ მოახერხებდაო, უთუოდ სხვა ვინმემ შეაცდინაო. მოსამართლეს თავი შეაბრალა, ტირილით უამბო ყველაფერი და მოსამართლე დაარწმუნა თურმე, რომ სხვამ გამაბრეცა და გამაბედვინა ეს ავ-კაცობაო; ის კაციც დაასახელა თურმე, რომელმაც ვითომ გააბრეცვა. ისეთ ნაირად უამბო თურმე ეს ამბავი, რომ გამოძიებელი დარწმუნდა, პატარა ქურდი უბრალოაო და დაიბარა თურმე ქურდისაგან დასახელებული კაცი, რომელიც თურმე ყველგან პატივცემულია; ქურდი-კი, რასაკვირველია, მაშინვე გაანთავისუფლეს.

რამდენისამე ხნის შემდეგ პოლიციამ დაიჭირა სხვა იმისთანავე პატარა ქურდ-ბაცაცა, რომლის ლაპარაკიდანაც აღმოჩნდა, რომ საათი მოეპარა სწორედ იმ ბიჭს, რომელიც გაანთავისუფლებინათ. ამას გარდა ამ არა-მკითხე მოწმემ თურმე ადგილიც კი უჩვენა, სადაც ერთად გაესალებინათ საათი. ამ ამხანაგის ჩვენებით, ერთს შუაბაზრელ ოქრომჭედელთან იპოვნეს იმ საათის ჩარხი, ოქრო-კი მაშინვე დაედნოთ და გაეყიდნათ. რასაკვირველია, მაშინვე გაანთავისუფლეს ის უბრალოდ დატუსაღებული კაცი.

დაუწყეს ძებნა ისევ ძველს დამნაშავეს, პატარა ქურდს, რომელმაც სასამართლო მოატყუილა და შეცდომაში შეიყვანა, მაგრამ იმისი ასავალ-დასავალი ველარ გაიგეს. პოლიციისაგან შეკრებილის ცნობებიდანაა სჩანს, რომ საათის მომპარავი, 11-ის წლის ყმაწვილი, დახელოვებული ქურდი და ჯიბგირი ყოფილა და ამ ჟამად ტფილისიდან ბაქოში წასულა და ახლა იქ დაუწყვია ჯიბგრობა“.

თბილისის სასულიერო საეპისკოპოსოს რეპრეზენტაციის – პავლე ჩუბინაშვილის გვარდულის საქმე

★ ეს ის ცნობილი მკვლელობაა, რომელსაც შემდგომში დიდი ამბები მოჰყვა, უფრო კონკრეტულად და მოკლედ რომ ვთქვათ, სწორედ ამ მკვლელობის გამო დაწყებულა ეგზარქოსმა პავლემ ქართველი ერი, რას გამოც დიმიტრი ყიფიანმა მას საპროტესტო წერილი გაუგზავნა და საქართველოს დატოვება მოსთხოვა. ამის გამო კი დიმიტრი ყიფიანი სტავროპოლში გადაასახლეს, სადაც მოკლეს კიდევ...

იოსებ ლალიაშვილი

აი როგორ იხსენებს აკაკი წერეთელი დიმიტრი ყიფიანთან შეხვედრას ქვიშხეთში იმ დროს, როცა მისი გადასახლების ამბავი უკვე გარკვეული იყო:

„მისმა მხიარულმა სახემ გამოაცა. „პატიმრობით დავიწყე ცხოვრება და პატიმრობითვე ვათავებო!..“ დაღრეჯილობა რომ შემატყო, სიცილით მითხრა: „ნუ გშურს ჩემთვის ეს ღვთის წყალობაო! უკეთეს ჯილდოს მე ვერც კი მოვიფიქრებდიო!.. ეს ერთი საუკუნეა, რაც ქართველები ცუდკაცობისთვის იგზავნებიან ციმბირში და ჯერ იდეურად არავინ დასჯილაო

და დეე, პირველი მერცხალიც მე ვიყოო!.. მართალია, პირველ მერცხალს ხანდახან სუსხი დაჰკრავს და გაზაფხულს ველარ ესწრება, მაგრამ მაინც პირველი მახარობელია და გაზაფხული მაინც მოვაო!..”¹

რაც შეეხება უშუალოდ პავლე ჩუდეცკის მკვლელობას:

„ამ საშინელმა ამბავმა ააღელვა მთელი ქალაქი. მკვლელობის დღესვე, 1886 წლის 24 მაისს, მთელი ქალაქი მართლად ამ შემადრწუნებელ ამბავზედ ლაპარაკობდა, ყველა სწუხდა და ნანობდა, რომ ასე უწყალოდ, შეუბრალებლად მოჰკლა 18 წლის ყმაწვილმა კაცმა თავის უფროსად ნამყოფი, სასულიერო პირი, დეკანოზი მამა პავლე ჩუდეცკი.

ყველას უკვირდა, როგორ გაბედა და როგორ ჩაიდინა ასეთი საშინელი ავ-კაცობა ისეთმა ყმაწვილმა, რომელსაც ათი და თერთმეტი წელიწადი სწავლაში გაუტარებია და, მასადაამე, კეთილშობილური, კაცთ-მოყვარე და უფროსთა და მწვრთნელთა მორჩილებისა და სიყვარულის გრძნობა უნდა განემტკიცებინაო.

ამბობენ, რომ მკვლელი ქართველიაო და არა ოსიო. ეს კი სარწმუნოა, რომ იგი მღვდლის შვილია. მისი მამა ყოფილა ერთი საწყალი მღვდელი სოფელ ძევერისა, ლიახვის პირზედ. მით უმეტეს არის საკვირველი და წარმოუდგენელი ეს საზარო საქციელი ლაგიაშვილისა, [იოსებ ლაღიაშვილი] რომ ამისთანა მშვიდობიანს ქვეყანაში, მშვიდობიანს ხალხში დაბადებულმა ასეთი ავ-კაცობა გაბედა.

დედა და მამა აღარა ჰყავს თურმე... ამ სამის თვის წინად რაღაც დანაშაულობისათვის გამორიცხული იყო თურმე სემი-

¹ „საშვილიშვილო მოკავშირე“ – დიმიტრი ყიფიანი ალექსანდრე ორბელიანის საზოგადოება, „ზეკარი“, 2007 წ.

ნარიიდგან და ამის გამო ყოფა-ქცევის მოწმობა ცუდი ჰქონდა...

ლაგიაშვილს უყიდნია ხანჯალი, დაუმალავს რუსულის სერთუკის ქვეშ, ძალად შევარდნილა მამა რექტორის სახლში და, ამბობენ, აურ-ზაურს-დასდგომია: უთუოდ უნდა მომცე მოწმობა და ყოფა-ქცევის მოწმობაც გადამისწოროვო.

მამა რექტორს ველარც-კი მოუსწვრია სიტყვის თქმა, რომ სემინარიის შეგირდად ნამყოფი მოტრიალებულა, ამოუძვრია მოზდილი ხანჯალი და უტაკებია ფერდში უკანვე გაბრუნებულისთვის და, როცა რექტორი უნებლიედ შემოტრიალებულა და დაუყვირნია: მიშველეთ, მომკლესო! გამხეცებულს დამნაშავეს, უფრო გახელებულს, ხანჯალი მუცელში დაუცია და წელები სულ გადმოუყრევინებია.

ზოგნი ასე ამბობენ, ზოგნი კი აი როგორ მოგვითხრობენ:

ლაგიაშვილი ჩუმად შეჰპარვია თურმე განსვენებულს რექტორს, წინა-ოთახში დამალულა და როცა რექტორი გამოსულა, ანაზდეულად სცემია, დაუცია მუცელში ხანჯალი და შიგ გადაუტრიალებიაო. განსვენებულს წაუვლია ჭრილობისთვის ხელი, რომ შიგნეულობა არ გადმოსცვივნოდა და როცა მობრუნებულა და დაუძახნია: მიშველეთო! – მაშინ კიდევ დაუკრავს ხანჯალი კისერში...

იმ წუთასვე რექტორის სახლში შეიკრიფნენ მასწავლებელნი სემინარიისა. ზოგს თურმე იმ დროს ეგზამენები ჰქონდა. ათის ნახევარს მოხდა ეს ამბავი, მოვიდნენ მაშინათვე პროკურორი, გამომძიებელი დიდთა და საყურადღებო საქმეთა, ვიცე-გუბერნატორი თ. გიორგი შარვაშიძე, პოლიცმეისტერი როსსინსკი და სხვანიო. პატარა ხანს უკან მობრძანდა თურმე მისი მაღალ-ყოვლად-უსამღვდელოესობა მთავარ-ეპისკოპოსი პავლე. ექიმებმაც მალე მოასწრესო, მაგრამ განსვენ-

ებული სისხლისგან ისე დაცლილი ყოფილა, რომ ექიმებს მაშინვე იმედი გადუწყვეტიათ.

არქიელმა მიაღებინა თურმე წმიდა საიდუმლო. 2 საათს შემდეგ სასიკვდილო ჭრილობას საზარელის მახვილისას ველარ გაუძლო თურმე რექტორმა და სული განუტევა...”

მომდევნო თვეში, 1886 წლის 16 ივნისს, იოსებ ლალიაშვილის საქმე სამხედრო სასამართლოში განიხილეს. იმ დღეს, დილიდან მოყოლებული, მთელი ქუჩა ხალხით იყო სავსე და განაჩენის მოლოდინში სასამართლოს შენობას გარს ეხვეოდა.

კავკასიის სამხედრო ოლქის სასამართლოს გადაწყვეტილებით, თბილისის სასულიერო სემინარიის რექტორის, პავლე ჩუდეცკის მკვლელობის გამო, ლალიაშვილს ჩამოერთვა ყოველივე ღირსება და ოცი წლის ვადით კატორღაში გაგზავნა მიესაჯა...

ერთი თავშესაქცევი დანაშაულის აგბავი...

★ „ერთს ნაქეიფარს კაცს დასძინებოდა წუხელის გარედ დუქნის წინ. მიჰპარვოდა ნაცნობი ჯიბგირი, შამოეხსნა ქამარი და მოეჭრა ფულიანი ჯიბე. ჯიბის მოჭრაზე დაბნეულიყო ხურდა ფული და როდესაც ჯიბგირი ჰკრეფავდა ფულს, დაძინებულს გამოეჭყიტა თვალეები, ეცნო ჯიბგირი და ეთქვა: „ააგროვე, გეთაყვა და მოიტაო“ და ისევ მისძინებოდა.

დილით დაეხედნა, რომ აღარც ფული ჰქონდა და აღარც ქამარი. დაიწყო ჯიბგირის ძებნა; „იარმუკაში“ შეხვდა და გამოუდგა დანით. ჯიბგირი დასწვდა ქვას და დაარტყა; ხალხი მისწვდა და დანა წაართვეს, გამობრუნდა კინტო-ჯიბგირი და დაარტყა მუშტი, – მუშტს მოპირ-და-პირეს მუშტი მოჰყვა და გაიმართა კრივი. ხალხით გაიტენა ქუჩა.

თუმცა ჩხუბი ერთი საათი გაგრძელდა, პოლიციელი ბოლოს მოვიდა და წაიყვანა ჯიბგირი პოლიციაში“.

ქურდობა კავიანი ზონით

★ „იმის გამო, რომ პოლიციელები ცოტანი არიან, ერთს კაცს დიდი მანძილი აქვს მინდობილი სათვალყუროდ, ქურდები მეტად გათამამდნენ და აღარაფერს აღარ ერიდებიან.

მაგალითებრ, ექიმს ტერ-გრიქურიანცს, რომელიც ვანქის პირ-და-პირ, მამიკონოვის სახლებში, მეორე სართულში სდგას, ეძინა თურმე დივანზე. დივნის წინ სტოლზე დაუწყვია: საათი, ვერცხლის სათამბაქოე და სხვ. წვრილმანი ნივთები. ფანჯრები ღია ყოფილა.

ლამის ოთხს საათზე ექიმი რაღაცა ხმაურობას გამოუღვიძებია. უნახავს, რომ სტოლზედ რაღაცა სინათლე ციმციმებს. ვილაც უცნობს ფანჯრიდგან კავიანი ჯოხი გადუყვია, ჯოხის წვერზე წმინდა სანთელი ყოფილა მიკრული და ამ გვარადა სდომებია ვერცხლის საათის მოპარვა.

ექიმს დაუყვირნია და კედელზედ აცოცებული ქურდი გაქცეულა...”

უსიჩხვილო არსენ ხითაროვი

★ „ქალაქის მე-8 ნაწილში, ვილაც არსენი ხითაროვი პოლიციელს თომა იუდინს გაუფრთხილებია, რომ შარდისთვის ცოტა იქით მიდექი, ტროტუარზედ ხალხი დადის, სირცხვილიაო.

ხითაროვს სწყენია პოლიციელის სიტყვები და დაუწყვია ჯოხით ცემა; იუდინს, თავის დაცვის დროს, ხითაროვისთვის ხმლის ყუა დაურტყავს თავში და ცოტათი დაუჭრია.

დაშავებულს სამკურნალო შემწეობა აღმოუჩინეს. გამოძიება სწარმოებს”.

ყაღბი ფულის მჭიდრობი

★ „პირველ იანვრის ღამეს, მეხუთე განყოფილების პრისტავის თანაშემწეს სვიმონოვს მუხრანიანთ ქუჩაზე დაუჭერია ორი კაცი, რომელნიც თურმე ოსმალურ და ინგლისურ ოქროს და ვერცხლის ყალბ ფულებს ასაღებდნენ.

როდესაც სვიმონოვს გაუსინჯავს ეს კაცები, ერთს იმათგანს ჯიბეში აღმოსჩენია 24 ოსმალური ვერცხლის ფული „მეჯიდიე“, 5 ოქროს ფული და 9 ინგლისური ვერცხლის ფული. მეორე გაქცეულა და დამალულა, მაგრამ ისევ მალე უპოვიათ და დაუჭერიათ.

ამასთან უნახავთ ერთი ქალაქი, რომელშიაც წერებულა, როგორც უნდა გააკეთონ და გაასაღონ ყალბი ფული.

ერთი პირ-და-პირ გამოტეხილა, ველარ დაუმაღლავს თავის დანაშაულობა და უთქვამს, რომ მე კიდევ სხვა 5 ამხანაგი მყავსო. ეს ხუთი კაციც უპოვიათ და დაუჭერიათ. ერთის სახელში უპოვიათ ბლომად მოჭრილი ყალბი ფული. სხვებისაში ქალაქდები, როგორ უნდა მოიჭრას ყალბი ფული. ყველანი მეტეხის საპყრობილეში არიან დაპატიმრებულნი“.

ბატკანის ჟუღი მენახშირე

★ ერთს სოლოლაკელს სახლის პატრონს დაეკარგა ბატკანი, რომელიც მოეპარათ მენახშირეებს.

ერთი ამ მენახშირეთაგანი შეიპყრა პოლიციელმა ქუჩაზე, რადგანაც ერზუბებოდა მეორეს, შენ რომ ბატკანი მოიპარე ამა-და-ამისა, ერთი მანათი მე უნდა მომცეო.

ქურდი მენახშირე მალე გამოტყდა და გუშინ პატრონს თავისი დაკარგული ბატკანი ისევ მიჰგვარეს“.

დახედოვნება ზიზგიჩთა ამხანაგობა ტფილისში

★ როგორც ჩანს, 1888 წელს, ტფილისში დამნაშავეთა ახალი „ამხანაგობა“ ამოქმედებულა, რომლებიც, „უფრო ხელოვნურად ასრულებენ თავიანთს საქმეს და, როგორც ამბობენ, სხვა ჯიბგირებზე მეტს საშოვარს შოულობენ“.

„ეს ამხანაგობა შესდგება რვა კაცისაგან და რამდენიმე დასად არის დაყოფილი. ჯიბგირები ისე მშვენივრად, ევროპულად, მორთულნი დადიან, რომ იმათზე ეჭვის აღება ძალიან ძნელია, თუ სადმე საქმეზე ვერ დაიჭირეს.“

დილით საათის ათზედ გაიყოფებიან რამდენსამე დასად და ზოგი სახელმწიფო ბანკში მიდის, ზოგი ხაზინაში და ზოგი კიდევ კერძო ბანკებში. პალატოსა და ქუდს მიაბარებენ შვეიცარს, თითონ-კი შებრძანდებიან და დაიწყებენ დარაჯს, თუ ვინ რას იღებს, ანუ რას აბარებს ბანკში და მიღებულს ფულს სად ჩაიდებენ და როგორ ინახვენ.

თუ ვინიცობაა, მიმღებმა ფული ისე შეინახა, რომ ადვილი ამოსაღებია, მაშინ დარდიმანდი ჯიბგირი კვალდაკვალ გამოუდგება და სადაც უფრო მოსახერხებელს ადგილს

დაინახავს, იქ ამოაძრობს ჯიბიდან ფულს და თავისს გზას გაუდგება.

ამას წინად ერთი სოფლის მღვდელი ჩამოსულა ტფილისში. ამ მღვდელს გამოუტანია ფული საკრედიტო საზოგადოებრიდან – ას ოცი თუმანი და ჩაუდგია უბის ჯიბეში. ერთი იმ ჯიბგირთაგანი გამოჰყოლია და რომ ვერა მოუხერხებია-რა, მისულა და უთხოვნია: მამაო, სასამართლოში წამობრძანდით, დასაფიცებელი ვინმე არის და შრომის ფასსაც მიიღებთო. მღვდელიც დათანხმებულა და გაჰყოლია, მაგრამ ეჭვი აუღია და თავი დაუღწევია ჯიბგირისგან.

ორი ამ გვარი ჯიბგირი პოლიციას უკვე შეუპყრია“.

„უპატიოსნესი“ ტუსალი გეგუნიის ცინისა...

★ ეს სახალისო ამბავი 1889 წელს მომხდარა, როდესაც ტფილისს სტუმრად სწევია სპარსეთის სახელგანთქმული შაჰი – ნასერ ალ-დინ ყაჯარი თავისი ამალით.

როგორც წესი და რიგი იყო, ძვირფასს სტუმარს დიდებულად დახვდნენ და ქალაქიც „დილიდგანვე ძნელად საცნობელი იყო. ყველა სახელმწიფო და კერძო სახლები გამშვენიერებული იყო დროშებით“.

გზა, რომელიც მის უდიდებულესობას უნდა გამოეელო, გალამაზებული იყო ბოძებით, მწვანე, ყვითელი გრეხილებით და დროშებით; ქუჩის ორივე მხარეს ჯარი და სამხედრო მუსიკა გამწვრივებულიყო; სასახლის ახლო, რომლის თავზეც სპარსეთის შაჰის დროშა ფრიალებდა, ზღვა ხალხი იყო თავმოყრილი, განსაკუთრებით კი თბილისელი მუსლიმები, რომლებიც ირანის მბრძანებელს ელოდნენ.

თავად შეგიძლიათ განსაჯოთ, რამდენად მნიშვნელოვან სანახაობას წარმოადგენდა ეს ყოველივე ტფილისელებისთვის და აქედან გამომდინარე, სულაც აღარ გაგვაკვირვებს მეტეხის ციხის „უპატიოსნესი“ ტუსალის თავგადასავალი.

მიუხედავად იმისა, რომ ნასერ ალ-დინ ყაჯარი თბილისში დიდხანს არ გაჩერებულა, ეს დრო საკმარისი აღმოჩნდა ტუ-

სპარსეთის შაჰი ნასერ-ოდ-დინი.
დიმიტრი ერმაკოვის ფოტო. ეროვნული ფოტომატიანე

სალ ალახპერ-სულეიმან-ოღლისათვის, რომ მეტეხის ციხიდან, სამუშაოზე გაყვანის დროს გაქცეულიყო.

სამართალდამცავებმა პატიმარი ავლაზარში დააკავეს – „შეპყრობის დროს ტუსაღმა გამოუცხადა პოლიციის მოხელეთ, რომ შაჰის სანახავად მივდიოდი, მინდოდა მენახა როგორ დაუხვდნენ, და ისევ უკან დავბრუნდებოდი“.

პ.ს. საგულისხმოა, რომ რამდენიმე წლის შემდეგ ნასერ ალ-დინ ყაჯარი მოკლეს, ხოლო ტახტზე ასული მისი ვაჟიშვილი, სპარსეთის ახალი შაჰი – მოზაფარ ალ-დინი მალე ეწვია თბილისს, 1900 წელს და რასაკვირველია, ქალაქიც შესაბამისი პატივით მიეგება სპარსეთის ახალ მმართველს.

სპარსეთის შაჰის ჩამოსვლა. 15 მაისი 1900 წელი.
დიმიტრი ერმაკოვის ფოტო. ეროვნული ფოტომატიანე

იხ დროის პოლიცია...

„ქართველი ჟანდარმები“.
დიმიტრი ერმაკოვის ფოტო. ეროვნული ფოტომატიანე

★ ისე როგორ იქნებოდა, რომ ტფილისში მოქმედ დაზნაშავეთა სამყაროს მოწინააღმდეგეებად – კანონის დამცველები არ ჰყოლოდა, თუმცა ფაქტია, რომ გამონაკლისი შემთხვევების გარდა, ძველი თბილისის პოლიცია არათუ ჯეროვნად ვერ უმკლავდებოდა ქალაქში მომხდარ ურიცხვ დანაშაულს, არამედ ვერც კი აუდიოდა მათ სიმრავლეს.

პირველ რიგში, აქ ერთ მნიშვნელოვან გარემოებას უნდა მივაქციოთ ყურადღება; როგორც ძველ ქართულ პრესაში არსებული ცნობებიდან ჩანს, ქალაქის ზრდასთან ერთად, შესაბამისად არ იზრდებოდა სამართალდამცავთა რაოდენობაც, აქედან გამომდინარე, როგორც თბილისელი მხატვარი კარაპეტ გრიგორიანიცი საკუთარ ნაშრომში – „ძველი თბილისის იშვიათი ამბები“ იხსენებს, „პოლიციის დარაჯების უქონლობის გამოდ მუდმივად ქალაქის სახლები, დუქნები და ხალხი ერთავათ იცარცვებოდა... სუსტი პოლიციის გამოთ ქურდობა და ავაზაკობა ისე ხშირი იყო, რომ შუადღისას უშიშრად ჯიბგირები და იშკილბაზები ქუჩა-ქუჩა და ბაზარ-ბაზარ დასეირნობდნენ და თავიანთ ეშმაკურ თვალთ მაქციურ ხერხს ხმარობდნენ და თუ გარედან შემოსულებს, თუ მოქალაქეებს ადვილად სცარცვამდნენ... კაცის კვლაც ისე ხშირი იყო, რომ თუმნის გულისთვის მოჰკლამდნენ და გვამს მტკვარში გადისროდნენ“.

გაზეთ „ივერიაში“, ათწლეულის შუალედით გამოქვეყნებული ორი ცნობის საფუძველზე, თავად შეგიძლიათ განსაჯოთ, რამდენად რთული ვითარება იყო ამ კუთხით თბილისში:

„ბ-ნის უფროსის პოლიცმეისტერის ყურადღება უნდა მივაქციოთ ერთ ფრიად საჭირო საგანზედ. ჩვენ ვამბობთ იმაზედ, რომ საზოგადოდ ჩვენს პოლიციის მოხელეთ – „გოროდოვოებს“ მეტად დიდი ადგილი აქვსთ მინდობილი სათვალყუროდ და

ვერ ასრულებენ თავის მოვალეობას რიგზედ. მაგალითებრ, ერთს პოლიციელსა აქვს მინდობილი „პარიჟის“ სასტუმროდგან მოყოლებული სასახლემდე ადგილი და როდესაც პოლიციელი ერთ ბოლოზეა, მეორეზე კაციც რომ მოკლა – ხმის გამცემი არავინ არ არის.

კარგი იქნებოდა, რომ პოლიციელთა რიცხვი ცოტა გაემრავლებინათ და უფრო ახლო-ახლო დაენიშნათ მეთვალყურედ სხვა-და-სხვა ავაზაკობათა და ქურდობათა ასაცილებლად, – გაზეთი „ივერია“, 1886 წ.

1897 წელს კი, „ივერია“ შემდეგი შინაარსის ცნობას აქვეყნებდა:

„ტიფლისში პოლიციის მოხელეთა სიმცირე ყველასათვის საგრძნობელი უნდა იყოს, რადგან ქალაქში 160 ათასი მცხოვრები ითვლება და ამოდენა ქალაქის მცხოვრებთა უზრუნველ საყოფად სულ 10 ბოქაული და ამოდენივე თანაშემწე ბოქაულებისა, 52 პოლიციის მოხელე, 300 პოლიციელი და 100 საპოლიციო სადარაჯო, ე.ი. 1, 600 მცხოვრებელის კვალობაზედ თითო სადარაჯოა გამართული.

რიცხვი პოლიციის მოხელეთა დადგენილია 70 წლებიდგან, როდესაც ქალაქში 78 ათასი მცხოვრები ითვლებოდა, დღეს-კი ქალაქი გადიდდა და მოხელეთა რიცხვი კი ისევ იმოდენაა“.

ეს ცნობები თავისთავად ბევრს რამეს ჰფენს ნათელს.

ამავდროულად, პოლიციის მოხელეთა რიცხოვნობის სიმცირის პარალელურად, სამართალდამცავთა მიმართ მოსახლეობაში არსებულ არასახარბიელო განწყობას და დამოკიდებულებას განსაზღვრავდა პოლიციელთა არაპროფესიონალიზმი და ზედაპირულობა, რაც არაერთი ფაქტით დასტურდება და მკითხველი ამაში თავად დარწმუნდება...

თფილისაი ჳიზის ოსტაშეზი და მათი მოსაჩილე პოლისია

★ „არასდროს არ ყოფილა ჩვენში ისეთი გახშირებული ჩივილი ქურდებზე და განსაკუთრებით ჳიზის ოსტატებზე, როგორც ამ ჟამად არის.

დღე არ გაივლის, რომ ბაზარში და სხვა-და-სხვა მაედნებზე ერთი უშველებელი ყაყანი არ ატყდეს ხალხში იმის გამო, რომ ამ ოსტატებს იჭერენ და უნდათ, რომ პოლიციაში წაათრიონ; მაგრამ ყოველთვის ამათ მოსარჩელე უჩნდებათ, და ხან ათას ნაირი ხერხითა და ეშმაკობით, ხან ძალითაც ათავისუფლებენ.

მაგრამ ეს კიდევ არაფერი; უბედურება ის არის, რომ მოსარჩლეებად ხშირად თვით ჩვენი პოლიციის მოხელეები ჩნდებიანო.

რალა თქმა უნდა, რომ ახალი პოლიცმეისტერი, რომლისაგან ასე ბევრს მოველოდით, ამ გარემოებას ჳეროვან ყურადღებას მიაქცევს და მიაქცევს მით უფრო, რომ ამ გვარ ქურდებისაგან ყველაზე უფრო მომეტებულად უიმისოთაც უშელავათო სოფლის ხალხია შეწუხებული, რომელსაც ისინი, როგორც ხამ ხალხს, ბრიყვობენ“.¹

¹ გაზეთ „დროება“, 1876 წ.

ჩვენი ქალაქის პოლიცია

★ „დღევანდელს ჩვენს გაზეთში იბეჭდება ერთი ვინმე პავლე ახვლედიანის წერილი, რომელშიაც ის სწერს, თუ როგორ უცემიათ იმისათვის, როგორ უწვალებიან სულ ტყუილ-უბრალოდ კუკიის პოლიციის 1 განყოფილებაში.“

ჩვენ თვითონ გვინახავს არა ერთხელ, რომ პოლიციის სალდათები სწორეთ როგორც მხეცებს, პირუტყვებს, ისე ეპყრობიან ხალხს, თუ კი ნახეს, რომ ჩოხაშია ჩაცმული, და უბრალო კაცია. სულ უბრალო მიზეზს მოუძებნიან და შეუბრალებლად ურტყამენ, სცემენ თავ-პირში და ამ ცემა-ტყუპით მიათრევენ პოლიციაში.

თუკი ამას სჩადიან ქუჩაში, მთელი ქალაქის თვალის წინ, რას უნდა ჩადიოდნენ თვითონ პოლიციაში, როდესაც უპატრონო და საწყალს ვისმე ჩაიგდებენ ხელში?

ზემოხსენებულ პ. ახვლედიანის მაგალითი გვიმტკიცებს, რომ ამ შემთხვევაში პოლიციის სალდათები და თვით პოლიციის აფიცრებიც ბევრის თავაზითა და ლმობიერებით არ ეპყრობიან ამ გვარ უბრალო ხალხს.

„ტასჩი ევო! ბეი ევო! ხარაშენკა!“ – ჩვეულებრივი სიტყვებია ჩვენი პოლიციის მოხელეებისა, როდესაც ვინმე სოფელ გლეხს ანუ საწყალ ქალაქის მცხოვრებელს წაესწრებიან სულ უბრალო დანაშაულობაზე.

ყველა რუსეთის ქალაქების პოლიციელებს ბრძანება აქვსთ მიცემული თავიანთ უფროსებისაგან, რომ ხალხს ზრდილობიანად, თავაზიანად მოეპყრონ, არამცა-და-არამაც ძალა არ იხმარონ, სანამ თვითონ დამნაშავე არ იხმარს ძალას და ერთის სიტყვით ისე მოექცნენ ხალხს, რომ ყველამ დაინახოს თვითონ პოლიციის პატივისცემა და იმათი სამართლიანი მოქმედება.

აქ კი, ჩვენში, ამისთანა ბრძანება და განკარგულება ვის გაუგონია? თვითეულ აქაური პოლიციის სალდათი ასე ჰფიქრობს, რომ ის ხალხზე უფრო განათლებული, უფრო ჭკვიანი, უფრო წესიერი კაცია, რომ აქაური ხალხი ბარბაროსებისაგან შესდგება და, თუ არ ძალით, თუ არ მუშტი-კრივით, იმის მორჯულება არ შეიძლება!

სხვაგანაც, რუსეთშიაც და სამზღვარ გარეთაც, გვინახავს ჩვენ პოლიცია; მაგრამ მართალი უნდა ვსთქვათ, ამისთანა თავს-გასული, ამაყი და მხოლოდ მუშტზე დამყარებული პოლიცია, სწორედ არსად გვინახავს.

უცხო ქვეყნებში ჩვენ ეს შეგვინიშნავს: სადაც პოლიცია უფრო პატიოსანი, გონიერი, სამართლიანი და კაცურად მომპყრობია ხალხისა, იქ პოლიციას უფრო მომეტებული პატივის-ცემაც აქვს საზოგადოებისაგან და ამგვარი პოლიცია ყოველთვის უფრო რიგიანადაც ასრულებს თავის თანამდებობას. პირ-იქით, საცა პოლიციას თავის-თავი ქვეყნის დამხსნელად მიაჩნია, საცა ის ამაყობს თავის თანამდებობით და მხოლოდ ძალადობით მოქმედებს, იქ პოლიციას საზოგადოებისა და ხალხის თვალში ყოველი ღირსება და პატივის-ცემა დაკარგული აქვს და ამ გვარი პოლიცია თავის დღეში ვერ ასრულებს თავის პირ-და-პირ მოვალეობასა.

ეს საზოგადო კანონია და ურიგო არ იქნება, რომ ვისაგანაც ჩვენი პოლიცია დამოკიდებულია, ამ კანონს უფრო მომეტებული ყურადღება მიაქციოს, თუ გვინდა, რომ ეს პოლიცია ნამდვილ ჩვენი მშვიდობიანობისა და ქალაქის წესიერების დამცველად ჩავრიცხოთ და არა უბრალო ხალხის მდევნელ და მჩაგვრელ უწყებად”.

★ „საღამოს 12 საათზედ, მე მოვდიოდი გოლოვინის პროსპექტზედ; ჯიბეში ერთი საწყალი ხუთ-მანეთიანი მედო. უეცრად გადამიდგნენ წინ სამი კინტო და აღარ გამიშვეს; დამიწყეს ერთი რაღაც ძიძგილი, თითქოს კიდეც მეხუმრებოდნენ და ამასობაში ამომაცალეს ჯიბიდგან ხსენებული 5 მანეთი...

დავიწყე ძალის ხმარება, მაგრამ სამთან რა გამივიდოდა? ერთი-ორი სილაქიც გამარტყეს და წავიდნენ.

მოვიხედე; ჩემს ახლო იდგა ერთი პოლიციელი [გოროდოვოი]. გამიხარდა; მივედი და დაუწყე თხოვნა, რომ ეშველნა და ის 5 მანეთი დაებრუნებინა [კინტოები ისევ ახლო იყვნენ]. მაგრამ, თქვენი მტერი, „წადი, არ მცალიან შენთვის“, მითხრა.

„რას არ გცალიან, კაცო, რა დიდ საქმეში შენა ხარ!“ განუმეორე მე და დაუწყე უარესი ხვეწნა.

„ოტაიდი ტი, ღრუზო-ო“ და ხელიც მკრა...

სისხლზე მოსულმა, ველარ მოვითმინე ბატონო და ეშმაკურ-ქაჯურათ მეც ხელი ვკარი...

როგორ თუ შენ ხელი მკარიო, დაუშტვინა, შეკრიბა სხვა პოლიციელებიც და წამათრიეს ვერის 1 განყოფილების პოლიციაში. გამოიხმეს პრისტავი, ვილაც სემიონ ჩუვკოვი და უთხრეს ჩემზედ, ამან ძალა იხმარაო.

მეც, ჩემის მხრით, უნდა მომეხსენებინა, როგორც იყო საქმე, მაგრამ ვილამ დამაცალა.

– სცემეთ მაგას! მაგათ ცემა მოუხდებაო! და წამიშინეს კიდეც.

ამდენი მცემეს, ბატონო, რომ სიცოცხლეში წილი აღარ მედო და იმ დრომდინა მცემეს, სანამ არ დაილაღნენ.

¹ გაზეთი „დროება“, 1881 წ.

რა დაიღალნენ ცემით, შამიკრეს თოკით ხელ-ფეხი და ჩამაგდეს გომში, სადაც ვეგდე გათენებამდის.

გათენებისას რაღაც პროტოკოლი შეადგინეს და გამო-
მიშვეს მუქარით, ახლა საქმეს სუდში გარდავცემთ და ჰნახამ
რა დღე დაგადგებაო.

ვერ მიმხვდარვარ, ეს სადაური სამართალი და კანონია:
უკანასკნელს ლუკმას გვტაცებენ, ჩვენვე გვცემენ და ჩვენვე
გვემუქრებიან!..”

„ქართველი მილიციონერები”.
დიმიტრი ერმაკოვის ფოტო.
ეროვნული ფოტომატიანე

„ქართველი მილიციონერები
ეროვნულ სამოსში”.
დიმიტრი ერმაკოვის ფოტო

★ „ორმა პოლიციის ყარაულმა [გარადავოიმ] გასტეხეს ღამით ერთი მიკიტანხანა, რაც ფული და ნივთები იყო წაიღეს, იქვე ჩათვრნენ და იქვე დაიჭირეს;

ერთმა პოლიციის აფიცერმა ორი პოლიციის სალდათი მოიხმო და უბრძანა გოგოები მომიყვანეთო. გარადავოებმა ვერ შეასრულეს ეს ბრძანება და მხოლოდ ამისთვის აფიცერმა ორივე დაითხოვა სამსახურიდამ.

პრისტავებს და ზოგიერთს პოლიციის აფიცრებს, მოსამსახურეებად, ლაქიებად და მზარეულებად, გარადავოები ჰყავთ შინ.

ერთი პოლიციის აფიცერი დუქნებში და მაღაზიებში დაიარება და საქონელს არჩევს და თუ მაღაზიის პატრონმა მუქთად არ მისცა, თან პოლიციის მოხელე ახლავს და იმას უბრძანებს, ეს კაცი პოლიციაში წაათრიეო.

მეორე პოლიციის აფიცერი სასამართლოსაგან გარდაწყვეტილ ჯარიმებს თუ სხვა ფულს აგროვებს, თვითონ სჭამს და ხალხს მეორედ ახდევინებენ.

ყველა ეს ამბავი ჩვენს ქალაქში ხდება და ჯერ არცერთი მაგალითი არ მომხდარა, რომ ამ გვარ საქმეების ჩამდენი პოლიციის რომელიმე მოხელე სასამართლოში მიეცესთ და კანონიერად დასჯილიყოს.

მშიერმა კაცმა რომ შაურის პური მოიპაროს, იმისთვის თითქმის ციმბირია გამწესებული და პოლიციის მოხელე აფიცერი რომ ქვეყანას ატყუებდეს, ქრთამს იღებდეს და ათას სხვა უკანონობას ჩადიოდეს, თუ ერთობ აშკარად მოქმედებს

¹ გაზეთი „დროება“, 1881 წ.

და წააწყდნენ, დაიჭირეს, ბევრი-ბევრი სამსახურიდამ დაითხოვეს.

სულ იმას იძახიან: ქალაქში ბევრი უსაქმო, ბოროტი ხალხი სცხოვრობს; უნდა გაიწმინდოს ქალაქი ამ გვარის ხალხისაგანაო. მგონია, უკეთესი იქნება, რომ ჯერეთ თვითონ პოლიცია გაიწმინდოს ზოგიერთ ბოროტ ხალხისაგან, რომელსაც იქ შეუფარავს თავი. პოლიციის მუნდირითა და იარაღით აღჭურვილნი ან თვითონ ავაზაკობენ და ან სხვა ავაზაკებს იფარვენ და ხელს-აფარებენ.

მაგიერად ისევე ჩვენი პოლიცია ძალიან დიდ მხნეობას იჩენს ზურნისა და ყველა ჩვენებურ ჩვეულების და ქეიფობის აღკვეთაში, დიდ გამჭრიახობას იჩენს ხამ სოფლელ გლეხის შევიწროებაში და დაჩაგვრაში და სხვა ამგვარებში.

დროა, ჩვენმა უმაღლეს ადმინისტრაციამ მიაქციოს ყურადღება ჩვენი ქალაქის პოლიციის მდგომარეობასა.

მოგეხსენებათ, რომ პოლიციის სამსახურში ახლა თითქმის მარტო ისეთი პირები შედიან, რომელნიც სხვა სამსახურში ვერ გამომდგარან, რომელნიც სხვა უწყებიდამ დათხოვნილნი ყოფილან. უმაღლესის ადმინისტრაციის მოვალეობაა, რომ პოლიციის სამსახური გააპატიოსნოს; მხოლოდ მაშინ არ ითაკილებს რიგიანი კაცი იქ სამსახურს და მხოლოდ მაშინ შეასრულებს პოლიცია რიგიანად თავის მოვალეობასა”.

პოლიციის ხაპჩა და ტუტუცი მოხელეები...¹

★ „იმისთანა ხეპრე და ტუტუცი პოლიციის მოხელეები, როგორც ახლა ჰყავს თფილისს, თავის დღეში არ გვინახავს. რამდენჯერმე იმათი სამიკიტნოებში ლოთობა, ერთხელ იმათგან კაცის გაცარცვაც იყო მოხსენებული აქაურს გაზეთებში.

უბრალო, ხამი კაცი თუ ჩაიგდეს ხელში, სულ უბრალო რაზედმე იმდენს სცემენ და ისე შეუბრალებლად, რომ სასიკვდილოდაც არ ზოგვენ.

ერთი ამ გვარი მაგალითი მოხდა ამ დღეებში ვერაზე:

პოლიციის აფიცერი ბ. ასლამაზოვი და ერთი პოლიციის სალდათიც [გოროდოვოი] კარლოვი ვერის ერთს დუქანში ბრძანებულან და კარგა-ლაზათიანად ჩაუღევიათ. ამ დროს რაღაცასთვის იმ დუქანში მისულა წყნეთის მცხოვრების იოსებ ჩუბინიძის შვილი, რომლისთვისაც სულ უბრალო მიზეზით კეთილ-წესიერების დამცველ პოლიციის მოხელეებს აუტეხიათ ჩხუბი, დაუჭერიათ, შეუკრავთ თოკით და ისე უცემიათ, რომ დღესაც ცოცხალ-მკვდარი გდიაო, ვეღარ ინძრევო და კაცმა არ იცის, მორჩება თუ არაო.

ყველგან პოლიცია იმას ცდილობს, რომ რიგიანის განკარგულებით წესიერება დაამყაროს და ზრდილობიანის ქცევით პატივისცემა დაიმსახუროს საზოგადოებისა, და ჩვენი პოლიცია-კი მუშტი კრივით აპირებს ამ პატივისცემის დამსახურებას!”

¹ გაზეთი „დროება“, 1881 წ.

დასასრულ, მოგვაქვს კიდევ ერთი ცნობა იმის საბუთად, თუ რამდენად უდიერად ეპყრობოდნენ პოლიციის მოხელეები ქალაქის მოსახლეობას:

★ „პოლიცმეისტრის თანამდებობის აღმასრულებელმა უბრძანა პოლიციის ბოქაულებს, ჩააგონეთ პოლიციელთ, რომ მათ არამც და არამც არ გაჰბედონ ვისიმე ცემა და თან გააფრთხილეთ, რომ თუ მაინც კიდევ ჩაიდინეს ასეთი საზიზღარი საქციელი, ყოველ გასამართლებელ საბუთის მიუხედავად, დათხოვნილ იქმნებიან თანამდებობიდან და სრულიად სამსახურიდან.

პოლიცმეისტრის ბრძანების მიუხედავად, პოლიციელები ისევ განაგრძობენ მუშტი-კრივსა და ხალხის ცემა-ტყეპას. 13 აგვისტოს, მაგალითად, წყლის პირის ქუჩაზედ, პოლიციელმა ქარქაშიანი ხმალი დაარტყა ერთ მეურმეს, ვითომ იმისათვის, რომ მეურმე მარჯვნივ მხარეს არ ატარებდა ურემს...“, – გაზეთი „ივერია“, 1899 წ.

ერთი მნიშვნელოვანი ბაიეშოება...

★ მართალია 1890 წლის ეს ცნობა უშუალოდ ამა თუ იმ დანაშაულს არ ეხება, მაგრამ მნიშვნელოვანია იმდენად, რამდენადაც, პატიმართათვის ფუნდამენტურად ცვლის ერთ მნიშვნელოვან გარემოებას:

„აქამდე ბრალდებულთა და პატიმართა ნება ჰქონდათ წერილები დაუბრკოლებლად მიეღოთ ხოლმე ციხეში. ასეთს მიწერ-მოწერას ხშირად მოსდევდა გამრუდება გამოძიებისა, რადგან ბრალდებული წერილების შემწეობით არა იშვიათად თავის საქმეს ან აქედამ უვლიდა, ან იქიდან და ამ სახით თავს აღწევდა მართლ-მსაჯულების სამართლიანს მსჯავრს.

დღეის შემდეგ ეს წესი შეცვლილ იქმნა ტფილისის ოლქის სასამართლოს პროკურორის განკარგულებით. ამას იქით პატიმარი და ბრალდებული პირდა-პირ წერილს ვერ მიიღებს. მის წერილს პროკურორი უგზავნის ჯერ გამომძიებელს, რომელსაც მისი საქმე აქვს გადაცემული გამოსაძიებლად, და, თუ გამომძიებლის მხრით არავითარი დაბრკოლება არ არის, მხოლოდ მაშინ გადაეცემა წერილი პატიმარს“.

ბენიამინი და მენაშავე სფილისა და „ნემენცების კოლონიაში“...

★ „ტფილისში ბევრს ლაპარაკობენ ერთს ბერლინიდგან გამოქცეულს ბანკის პატრონზედ, რომელსაც მილიონ ნახევარი მარკა მოუპარავს და გამოქცეულა გერმანიიდან ტფილისში.

ეს კაცი სამს კვირას თურმე სხვის სახელით სცხოვრობდა ტფილისის ერთს სასტუმროში. ეს ამბავი პოლიციამ შეიტყო და როდესაც მივიდა იმის ნომერში, ნომერი შიგნიდამ დაკეტილი დაუხვდა. პოლიციამ კარი გამომტვრია და გასინჯა ოთახი, მაგრამ იმ ოთახში გამოქცეულის დამნაშავის სხვა-დასხვა უვარგის ავეჯის მეტი ვერა იპოვნა-რა.

თითონ დამნაშავე ვერსად იპოვნეს. საკვირველი ის არის, რომ კარი შიგნიდგან იყო დაკეტილი, გასაღებიც შიგ იყო და ოთახში-კი ვერავინ იპოვნეს.

თუ ოთახში იყო ის კაცი, როგორ გამოეპარა პოლიციას? პოლიცია გაჩქარებული დაეძებს ქურდს, მაგრამ ჯერ ვერას გამხდარა-რა“.

მოგვიანებით, გერმანიიდან გამოქცეული ბანკირი – ალფრედი, რომელიც საქართველოში თეოდორ კნაბეს სახელითა და მოწმობით იმალეობდა, პოლიციამ „ნემენცების კოლონიაში“, ეკატერინენფელდში, დღევანდელ ქალაქ ბოლნისში დააკავა.

სუღსწაჟი პატიმრის აგზავნი...

★ როგორც ჩანს, XIX საუკუნის ბოლოსთვის, პატიმრები, რომლებიც დროებით იყვნენ სატუსაღოში მოთავსებულნი, ან რაიმე მცირე დანაშაულისთვის იხდიდნენ სასჯელს, ზოგჯერ, ზედამხედველის თანხლებით, კერძო სამუშაოზე გაჰყავდათ.

ერთი ასეთი შემთხვევის დროს, ნიკოლოზის ქუჩაზე, კნეინა ციციშვილის სახლებში სამუშაოდ ოთხი პატიმარი წაეყვანათ. მათგან ერთ-ერთს სასჯელის მოხდამდე მხოლოდ თვენახევარი-ლა ჰქონდა დარჩენილი, მაგრამ, როგორც ეტყობა, სულ-მა აღარ მოუთმინა და როცა დრო იგულა, გაქცევა დააპირა.

ნაშუადღევს მესამე საათზედ დრო ირჩია და იქვე ახლოს ვილაც კაცის ჩოხა ჩაიცვა და გაიქცა.

ბევრი ეძიეს, მაგრამ ვერ იპოვეს.

ჩოხის პატრონი პოლიციამ დაიჭირა იმ აზრით, რომ ვითომ შენ შეუწყე ხელი გასაქცევადო”.

საქს-მუშაკ მარიამ კარაპეტოვის მკვლელობა

★ „ავლაბარში, ნორიოს ქუჩაზე, შემდეგი საზიზლარი კაცის-კვლა მოხდა. ნორიოს ქუჩაზე, ხიზანოვის სახლში ერთსართულიანი ქოხია და ქოხში ათ ოთახამდეა, რომელშიაც ცუდის ყოფა-ქცევის ქალნი სცხოვრობენ.

ამ ქოხებში სხვათა შორის სცხოვრობდა მარიამ კარაპეტოვისა, რომლის ქმარიც ბაქოში იყო მხატვრად. ქმარი ბაქოდგან, როგორც ამბობენ, ყოველ თვე ორ თუმანს უგზავნიდა, მაგრამ ქალი მაინც ცუდად სცხოვრობდა.

კარაპეტოვმა თავის ცოლის ამბავი ბაქოში შეიტყო და აქეთ გამოეშურა. მივიდა თურმე თავის ცოლის სადგომში და თავის დედასთან ურჩევდა მარიამს, აგეთს ცხოვრებას თავი დაანებო, მაგრამ ცოლი არ დასთანხმდა. ლაპარაკის შემდეგ, მარიამ კარაპეტოვისა თავისის დედინაცვლით, დედამთილით და ქმრითურთ გამოვიდა თავისის სადგომიდან და შევიდნენ მეზობელ ქალთან.

ქმარსა და ცოლს შუა კიდეც იგივე ლაპარაკი ჩამოვარდა, მაგრამ მარიამი აქაც არ დასთანხმდა. მაშინ ქმარმა იძრო თურმე ხანჯალი, რომელიც დამალული ჰქონოდა ახალუხის ქვეშ და დაჰკრა ცოლს. პირველად საბრალოს თავი გაუჩნება, ისე რომ ქალაში დარტყმული ხანჯლის წვერი ყბასთან გამოვიდა; ორჯელ ხანჯალი მუცელში დაჰკრა და შემდეგ დაუწყო ჩნება; მოსჭრა თითები, მკლავი და სხვ.

დედაკაცები ყვირილით კარში გავარდნენ. კარაპეტოვმა მოჰკლა თუ არა თავისი ცოლი, დააპირა გაქცევა, მაგრამ მაშინვე პოლიციის მოხელემ შეიპყრო. მოკლულს ორის წლის ქალი დარჩა. კარაპეტოვი ციხეშია დაპატიმრებული”.

ჯიშბუღი სოლი...

★ „10 სექტემბერს, 7 ½ საათზედ, გოლოვინის პროსპექტზე პოლიციელმა პოუიდაემა შეიპყრო ერთი ქალი, რომელსაც პოლიციის ტანსაცმელი ეცვა.

როდესაც გამოკითხეს ამ ქალის ვინაობა, აღმოჩნდა, რომ ეს ქალი პოლიციელის ცოლი ყოფილა და ქმარს უთქვამს, ჩემი ტანისამოსი ჩაიცვი და ჩემი მოვალეობა აასრულეო“.

ოსტაიეთის საიღუმედო კანტონის აბენსი...

★ „სტამბოლიდგან ტფილისში ჩამოსულა ვილაც დედა-კაცი, ოქროთი და ბრილიანტებით მორთული და ტფილისის ერთს სასტუმროში ჩამომხდარა.

ეს დედაკაცი ყველგან თურმე დაიარებოდა და აკვირვებდა ხალხს თავის სიმდიდრით. რამდენსამე ხნის შემდეგ სასტუმროს მსახურისათვის უბრძანებია, მიშოვნე ლამაზი ახალგაზდა ქალები, რომ მემსახურონ და თანაც წამომყვანენ ჩემს ქვეყანაშიაო.

მსახურს, რასაკვირველია, აუსრულებია ქალბატონის ბრძანება, მიუგვრია რამდენიმე ქალი, რომელნიც ხელ-საქმეს თურმე ეძებდნენ. დედაკაცმა კარგად დაასაჩუქრა, ორნი მეორე დღესვე ვიღაც კაცს ჩააბარა და სტამბოლს გაჰგზავნა.

ამასობაში პოლიციამაც შეიტყო ამ დედაკაცის ტფილისში ჩამოსვლის აზრი და მაშინვე გაეშურა ოსმალელ დედაკაცის შესაპყრობლად, მაგრამ იმას უფრო ადრე გაეგო პოლიციის წადილი და გაქცეულიყო.

ეს დედაკაცი აგენტი ყოფილა ოსმალეთის ერთ-ერთ საიდუმლო კანტორისა, რომელიც ჰყიდულობს და ჰყიდის ლამაზ ქალებს ჰარამხანებისათვის”.

სასულიერო სემინარიის ბაღანჯის მხედრობა...

★ „1892 წლის 4 სექტემბერს, შუალამისას, ტფილისის სასულიერო სემინარიაში ნამყოფმა შეგირდმა გრიგოლ მოსეს ძე კანდელაკმა სემინარიის დაწვა მოიწადინა და ხის კიბეს ცეცხლი წაუკიდა, მაგრამ მოსამსახურეებმა მალე შეიტყეს და ცეცხლი გააქრეს. დამნაშავე შეიპყრეს და საქმე გამოძიებაშია”.

„უსიამოვნება“ ფეხსაცმლის გამო...

★ „ვერის ხიდთან, გრიშკა კრუშინსკიმ მოჰკლა თავისი ცოლი, პრასკოვია.

ქმარმა თავისი ცოლი გამოათრია სახლიდან და დიდის დანით ყელი გამოსჭრა.

ცოლ-ქმარს უსიამოვნება მოსვლიათ ფეხსაცმელების გამო. ვითომ ცოლს ესაყვედურნოს, ლოთობისთვის ჰხარჯავ ფულს და მე ფეხსაცმელებიც არ მაცვიაო.

გრიშკა კრუშინსკი ორის საათის შემდეგ შეიპყრეს ვერის ერთს დუქანში...”

მელიქ-აზარიანის უხანაური სტუდენტი

★ ადრე თუ გვიან, ტფილისის ღამის რაინდები ქალაქის ცნობილ დიდ-ვაჭრებსა და მეწარმეებსაც რომ მიადგებოდნენ, ამაში არაფერია გასაკვირი.

1893 წელს დამნაშავეებს ალექსანდრე მელიქ-აზარიანცი ამოუღიათ მიზანი...

აი, საქმე როგორ ყოფილა:

„9 მარტს, ალექსანდრე მელიქ-აზარიანცს ვილაც საექვო კაცი ესტუმრა, რომელიც ბაშლიყით¹ პირს იფარავდა და სახეს არ აჩენდა.

სტუმარს ლაქიასათვის მიუცია რაღაც წერილი და დამტვრეულის რუსულით მკაცრად უბრძანებია, შენს ბატონს შეუტანე და პასუხი ეხლავე შემატყობინეო. ლაქიას ბატონისათვის მოუხსენებია, ესეთი და ესეთი კაცი ითხოვს პასუხსაო, და დაუმატებია, რომ თუმცა სახეს არ აჩენს, მაგრამ მე ეგ კაცი სადღაც მინახავს და შემოძლიან მერე ვიცნოვო.

წერილი სომხურად არის დაწერილი უსწავლელ კაცისაგან, შიგა-და-შიგ ლექსიცა აქვს ჩართული. იქა სწერია თურმე, რომ

¹ ყაბალახი.

მე იმ ბრბოს მეთაური ვარ, რომელიც ბოლგარიიდან წამოვიდა და ოსმალეთს მიემგზავრებაო. ეს მეთაური თხოულობს, ეხლავე 500 მანეთი მომეცი, თორემ ჩემი ბრბო ცუდს დღეს დაგაყენებს შენცა და სხვა მდიდრებსაცაო.

მეორე დღეს მელიქ-აზარიანცის ლაქიას ის კაცი სადღაც უნახავს და უთქვამს, მოდი ჩემი ბატონი ფულს მოგცემსო. ის ხანჯალ-რევოლვერით შეიარაღებული მოურიდებლად მისულა. მელიქ-აზარიანცი შინ არ ყოფილა. იმისმა დამ მიიწვია უცნობი სამზარეულოში და გამოჰკითხა ვინაობა. უცნობს უთქვამს სომხურად, შენ რაში გეკითხება ჩემი ვინაობა, მე მხოლოდ ფულისთვის მოვედი, მამცემთ თუ არაო, რომ შემდეგ სხვა ნაირად მოვიქცეო. ცოტა ხანს მოიცადეო, უთქვამს მასპინძელს. უცნობი გაჯავრებულა და დაჰმუქრებია, წავალ და ერთის საათის შემდეგ მოვალ, თუ ფული არ დაგიმზადებიათ, მერე მე ვიციო. ამასთანავე უცნობს თავისი ვინაობა დაუწერია.

„მე მურად სუმბათიანც ბაიაზეთსკი“ ვარო [შემდეგ გამოდგა, რომ ის განჯის მაზრიდამ ყოფილა, ალექსანდრე ალაჯანინაცი].

ქალბატონს მაშინვე უბრძანებია ბიჭისათვის, მიჰყევ მაგ უცნობსა და პოლიციას დააჭერინეო. ბიჭიც ესე მოქცეულა.

ამბობენ, ვითომც ამ ავაზაკთა ბრბოში რამდენიმე კაცი ურევია და ყველანი თამამად და თავხედად დადიან სახლიდგან სახლში და, თუ ნება-ყოფლობით ვერავინ დაითანხმეს, მაშინ ძალადობენ კიდევ.

ეს კაცი, როგორც გამოიძიეს, განჯის მაზრის სოფელ ზურნაბატის მცხოვრებელი ალექსანდრე ავაჯანიანცი ყოფილა.

დამნაშავე შეიპყრეს და სამართალში მისცეს”.

სტატისტიკური მონაცემები

★ „1 მარტს, 1893 წ. ტფილისის ხარჯუხის საპატიმროში სულ 329 პატიმარი ყოფილა [311 მამაკაცი და 18 დედეკაცი]. ამ საპატიმროს საავადმყოფოში – 63 [58 მამაკაცი და 5 დედაკაცი].

მეტეხის სატუსალოში იყო ადმინისტრაციისაგან დაჭერილი 10, ვალის გაუსტუმრებლობის გამო 3, თავად-აზნაური – 29 და დაბალის წოდებისა 258 მამაკაცი და ერთიც დედაკაცი. მეტეხის საავადმყოფოში იყო 78 [73 მამაკაცი და 5 დედაკაცი]. ორივე სატუსალოში სულ 770 პატიმარი ყოფილა“.

უხეირო...

★ „28 მაისს ორბელიანის ქუჩაზე ფირალოვის სახლის მესამე სართულში მცხოვრებს ნიკოლოზ ბალატეროვს ძილის დროს სადგურში ქურდი შეეპარა.

ბალატეროვს გამოეღვიძა და ქურდი გაიქცა, აივნიდგან გადმოხტა და ორივე ფეხი მოიმტვრია.

ქურდი აღმოჩნდა ერევნის გუბერნიის მცხოვრებელი ალექსანდრე სულხანოვი, რომელიც სამკურნალოში იქმნა გაგზავნილი“.

ნოვატორი ჯიბიჩი... ...

★ „ავლაბრის ხიდზედ ერთი საკვირველი ხელობა შემოიღეს ამ ჟამად ჯიბიჩიებმა.

ნაშუადღევს ორ საათზედ, როცა ვაჭრებიცა და სხვა მოხელე ხალხიც დასვენებულია, სწორედ იმ დროს, რამდენიმე კაცი მტკვრის ტალღებში ცურვა-ყვინთვით აოცებენ მაყურებელთ, ამ შემთხვევით სარგებლობენ მოზანავეების ამხანაგები და ვისაც რა აბადია ჯიბეში, აცლიან.

ავლაბრის ხიდი.

ალექსანდრე როინაშვილის ფოტო.

ალექსანდრე როინაშვილის ფოტოკოლექცია

ავლაბრის ხიდი
Tbilisi

ყვავილების ქუჩი

★ „2 ნოემბერს, ივანე მაიერმა პოლიციას გამოუცხადა, რომ მიხეილის ქუჩაზედ ბაღიდგან 600 მანათის ყვავილები მომპარესო. ეჭვი თავისსავე მეზაღებზედ გამოაცხადა“.

მსიჩაწოდვან დამნაშავეთა ახალშენი ოქროყანაში...

★ 1895 წელს, ტფილისის ახლო, სოფელ ოქროყანაში, მცირეწლოვან დამნაშავეთათვის ზნეობის გამასწორებელი ახალი, სამიწათმოქმედო ახალშენი დაფუძნდა;

„რომელშიაც გაიგზავნებიან ამიერიდამ მცირეწლოვანი დამნაშავენი, რათა საპატიმროში აღარ იყვნენ იგინი დამწყვდეულნი, სადაც ზნეობა წამხდარ და სიმართლის გზას უკვე სრულიად გადამცდარ დამნაშავეებთან არ გაირყვნან“.

1897 წლისთვის, როდესაც ახალშენში უკვე წვრილმანი ქურდობისთვის 17 წლამდე ასაკის 26 ყმაწვილი იხდიდა სასჯელს, წერა-კითხვის გარდა, მათ უკვე ასწავლიდნენ ხელობას, მათ შორის ბალოსნობას, ჩექმების კერვასა და დურგლობას.

ჩინაში ორი მოქმედება...

★ „პოლიციის მეოთხე განყოფილებაში მოვიდა ქვრივი ელენა საპიტაია და გამოაცხადა, რომ ერთად ერთი ლეიბი მქონდა და ისიც მომპარესო.

პოლიციის მოხელემ, საყვარელიძემ რამდენსამე შენიშნულ კაცს გაუჩხრიკა სახლები, მაგრამ ვერა იპოვნა-რა.

ლამის 12 საათზედ, კოჯრის ქუჩაზე მცხოვრებს რაჭველს ანტონ გოგნიძეს შეშინებოდა და ისევ უკანვე მოეტანა ლეიბი და დაედო ელენა საპიტაიას ბალკონში“.

★ მეტად მოხერხებული ქურდობა მომხდარა შუა ბაზარში. ერთი გურული ვაჭარი ვითომდა იცნეს ოთხმა კინტომ და დაუწყეს დაყვავებით ლაპარაკი:

– თქვენ გურული ბრძანდებით, გატყობთ და კიდევ მინახ-იხართ სადღაც, მაგრამ კი არ მაგონდება სადაო, – დაუწყეს კინტოებმა მუსაიფი; თქვენ შეიძლება იცნობდეთ მ-ე უ-ძესო, დაეკითხნენ იგინივე გურულს.

– რავა არაო, – მიუგო გურულმა.

– მაშ, თუ იცნობ იმ კაცს, იმედია წერილს წაგვიღებ მას-თანო?

– ბატონი ბრძანდებითო, მიუგო გურულმა.

ამ დროს კინტოებმა წაიყვანეს ერთ მებრილიანტესთან და იქ ერთმა თურმე განგებ ცარიელი პორტმანე დააგდო. შემდეგ შეჰქმნეს ძებნა და რაკი ცარიელი პორტმანე იქვე იპოვნეს, დაიწყეს ჯერ ერთმანეთის ჩხრეკა-ძიება და შემდეგ გურულიც გაჩხრიკეს. გურული ვაჭარი კი გულ წრფელად არწმუნებდა მათ, რომ ქრისტეს და წმინდა გიორგის გეფიცები, არაფერი ამიღია თქვენო.

– გამჩხრიკეთ, ძმავ, გამჩხრიკეთ. მე არ ვშიშობ, ნუ გეშინ-ია, ეუბნებოდა გურული.

ამ გაჩხრეკის წყალობით გურულის ვაჭრის პორტმანეც გადაატრიალეს და ხუთი თუმნის ნაცვლათ უბრალო ქაღალ-დებით გაუტენეს პორტმანე, რის შემდეგაც მსწრაფლ გაქრენ ეს გაიძვერები ვითა სიზმარი ღამისა..

გურული შეგვხვდა და შემოგვიჩვენა:

– რა ცეცხლი წამეკიდა, არ იტყვი?!

– რა, თქო, დავეკითხეთ ჩვენ.

– რაი და დანა რომ დამკრა სისხლის ცვარი არ გამომივა, იმისთანაი საჯაყი საქმე მიქნეს კინტოებშაო და ზემო თქმული ამბავი გვიამბო.

– თვალი სალა გავაჭყითო აწი, სირცხვილისაგან, თვარა სხვას რავა ვჩივი რამესო – გულ დაწყვეტით გვითხრა გურულმა.

ქუჩის გაბმა ხაზანგში

★ 1896 წლის 3 დეკემბერს სასაცილო ამბავი დაემართა ერთს კობტად ჩაცმულს ფრანტს¹ ქურდ-ბაცაცას. თავად ვარანცოვის ძეგლის პირდაპირ, ანდრიასოვის ქუჩის მალაზიაში ამ უამად დანიშნულია იაფი ვაჭრობა. მალაზიის პატრონმა უკანასკნელ ხანებში შეამჩნია, რომ შემოსავალ კარების ახლო ეტაჟერებიდან² იკარგებოდა ხოლმე ბროლის საპუდრეები, მხოლოდ ქურდი-კი ვერ დაეჭირა.

ანდრიასოვმა ქურდის მახეში გასაბმელად ეს-ლა მოახერხა, რომ რამდენიმე საპუდრე, რომელიც უფრო კარებთან ეწყო, მაგარი ძაფით მიაბა ეტაჟერკას.

3 დეკემბერს, საღამოს 9 საათზე, შებრძანდა ამ მალაზიაში ერთი ახალგაზდა ყმაწვილი კაცი, სასყიდლად ფინჯანისა. მსყიდველ-გამსყიდველი ვერ მორიგდნენ ფასში. ყმაწვილი გამობრუნდა უკან, მაგრამ დახეთ უბედურებას! კარებთან მივიდა თუ არა, ასტეხეს საპუდრეებმა ჩხარა-ჩხური; თურმე ერთი დაბმული საპუდრე ჩაეპარებინა ჯიბეში და მიატანა თუ არა ფეხ-აჩქარებით კარებს, იქ გაწყდა ძაფი და ქურჭელმაც ხმა ამოიღო.

მალაზიის პატრონმა და ხალხმაც გაიგო, რაშიაც იყო საქმე. გააკავეს იქვე ჩვენი ფრანტი და ატკუცვიეს თავი პოლიციაში³.

¹ ჩაცმა-დახურვას გადაყოლილი მამაკაცი, „უცხო სიტყვათა ლექსიკონი“.

² თარო.

პოლიციის ბოქაუდ ზაზუღევიჩის გეგმობანი...

★ „ტფილისის მეხუთე განყოფილების ბოქაულმა ზაზუღევიჩმა სარაჯევის ქარვასლაში, შუა-ბაზარში, აღმოაჩინა მოსამსახურეების დასაქირავებელი მალული კანტორა.

ეჭვი მიუტანიათ, უმთავრესი აზრი ხსენებულის კანტორისა ის არისო, რომ მოსამსახურეები უშოვონ შეძლებულ ოჯახებს და ამ საშუალებით გაჰქურდონ ისინიო. ეს კანტორა პოლიციამ გააუქმა.

იმავე დღეს ბატონმა ზაზუღევიჩმა ჯიბგირების მთელი ბრბო შეიპყრა, რიცხვით 12 კაცი. ამათ შორის 12-13 წლის ბავშვებიც არიან.

აღმოჩნდა, რომ სხვისის ჯიბების ოსტატები მცირე-წლოვან ბავშვებს იზიდავენ თავიანთ წრეში და ნელ-ნელა აჩვენებენ ამ ხელობას.

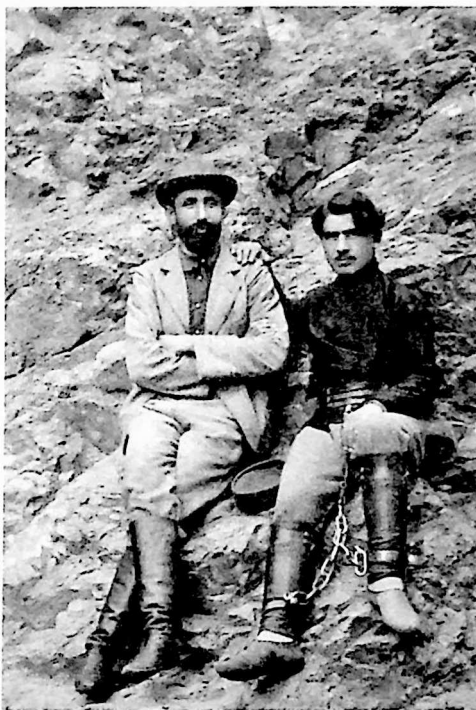
ახალგაზრდა ჯიბგირები სწვრთნიან ქალაქის სხვა-და-სხვა ნაწილში. ამ აზრით 14 იანვარს ამოერჩიათ პატარა მოედანი, ანჩისხატის ეკლესიის უკან, მტკვრის ნაპირად. ამ ადგილას პატარა ჯიბგირებს მათი უფროსი ამხანაგები ასწავლიდნენ თუ როგორ უნდა გაიქურდოს გულ-უბრყვილო ხალხი.

აი, სწორედ ამ დროს მიასწრო პოლიციამ და ყველანი შეიპყრო“.

ქართული MUG SHOT-ის სათავეებთან?

„მეტეხის ციხის პატიმრები, 1907 წ.“.
გრიგოლ/გრიგორი ბაბალოვის ფოტო.
ლუარსაბ ტოგონიძის ფოტოკოლექცია

გრიგოლ/გრიგორი ბაბალოვის ფოტო.
ეროვნული ფოტომატიანე

★ ძველ თბილისს არაერთი გამორჩეული ავაზაკი ახსოვს, თუმცა, როგორც ჩანს, მათ საპირწონედ, არანაკლები გაქა-ნებისა და გონებრივი შესაძლებლობების სამართალდამცავი ჰყავდა ქალაქს...

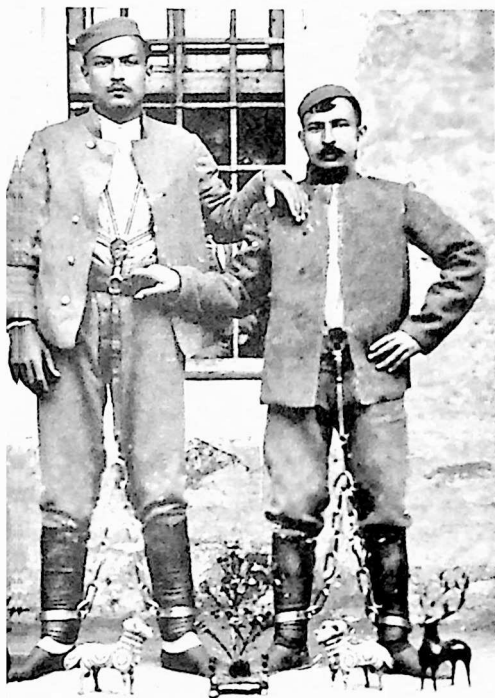
მაგალითად, ტფილისის პოლიციის მე-5 განყოფილების ბო-ქაულის თანაშემწე, ვინმე – ბაბალოვი, რომელსაც, 1897 წლის ერთ მშვენიერ დღეს, ხელმძღვანელობისთვის ერთგვარი, ნო-ვატორული, შუამდგომლობით მიუმართავს – გადაედოთ 100 მანეთი ფოტოგრაფიული აპარატისა და სხვა საჭირო მასალის შესაძენად, რათა:

„ტფილისის ყველა ჯიბგირებისა, ქურდებისა და სხვა ბოროტ-მომქმედთა სახეები გადაიღოს. ბაბალოვს ამ რიგადა აზრადა აქვს მთელი ალბომი იქონიოს სხვა-და-სხვა ბოროტ-მომქმედთა და პოლიციის ყველა განყოფილებას დაურიგოს, რომ საჭიროების დროს ადვილად აღმოაჩინონ და შეიპყრან ხოლმე დამნაშავე“.

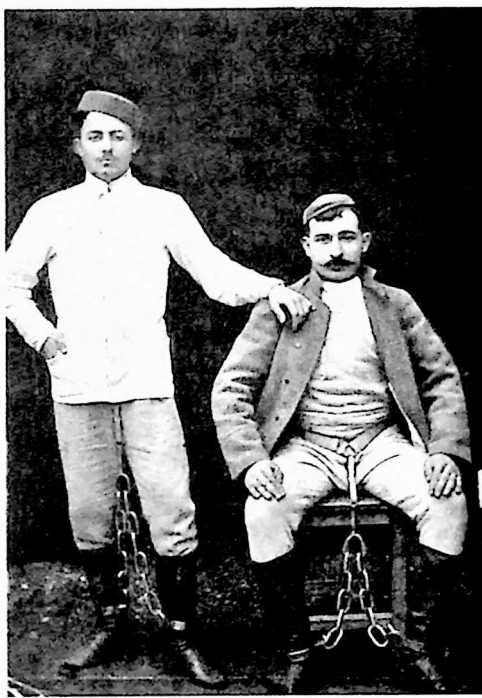
ბაბალოვის ამ იდეასთან დაკავშირებით მკითხველს შეს-აძლოა ე.წ. Mug Shot, დაკავებისას, ბრალდებულისთვის გადაღებული ფოტო გაახსენდეს. ზოგადად, კრიმინალებისთ-ვის ფოტოების გადაღების პრაქტიკა 1840-იანი წლებიდან იღებს სათავეს, 1888 წელს კი, ფრანგმა პოლიციის ოფიცერმა, ალფონს ბერტილონმა ამ ტიპის ფოტოების საბოლოო სტანდ-არტიზაცია შეძლო.

რაც შეეხება უშუალოდ ბაბალოვს; უცნობია რამდენად გაითვალისწინა ხელმძღვანელობამ მისი იდეა, თუმცა საქარ-თველოს ეროვნული ბიბლიოთეკის ციფრულ ფოტომატიანეში მოიპოვება ოთხი ფოტო გრიგოლ/გრიგორი ბაბალოვის ავტო-რობით, რომელზეც პატიმრები არიან ასახულნი. აღნიშნული

ოთხი ფოტოდან, სამის გადაღების თარიღი უცნობია, ხოლო ერთ-ერთი ფოტო – „მეტეხის ციხის პატიმრები“, რომელზეც დიმიტრი [ტიტო] მაღალაშვილია ასახული, 1907 წელს უნდა იყოს გადაღებული, ჩვენი ამბის გმირის – ბაბალოვის მიერ გაუღერებული ინიციატივიდან ათი წლის შემდეგ...

„იოსებ (სოსო) აივაზაშვილი ახლობელთან ერთად“. გრიგოლ/გრიგორი ბაბალოვის ფოტო. ეროვნული ფოტომატიანე

„რაჭველი რევოლუციონერები მეფის კატორღაში, დგას ნესტორ შარაბიძე“. გრიგოლ/გრიგორი ბაბალოვის ფოტო. ეროვნული ფოტომატიანე

სტატისტიკური მონაცემები

★ „როგორც სტატისტიკურ ცნობებიდანა სჩანს, ტფილისის გუბერნიის საპატიმროში 1897 წლის 1 იანვრისთვის სულ 1004 პატიმარი ყოფილა. ბოროტ მოქმედების მხრივ ასე გა-
ნაწილდებიან პატიმარნი:

სარწმუნოების წინააღმდეგ დამნაშავე – 13, მართვა-გამ-
გეობის წეს-რიგის წინააღმდეგ დამნაშავე – 277, სამსახურის
წინააღმდეგ – 14, სახელმწიფო ქონებისა და შემოსავლის წი-
ნააღმდეგ – 39, საზოგადოების წეს-რიგის და მშვიდობიანობის
დამრღვევი – 207, მამათ-მავლობისა და მაჭანკლობისათვის
– 15, ქურდობისათვის – 194, ადამიანის სასიკვდილოდ ხელის
მიტანისათვის – 80, თავის მოკვლის განზრახვისათვის – 6,
დაჭრისა და დაშავეებისათვის – 74, ცემისათვის – 2, ძალდა-
ტანებით ნაძუსის ახდისათვის – 12, სიტყვითა და მოქმედებით
შეურაცხყოფისათვის – 33, ცრუ-ბეზლობისათვის – 3, შვილის
მკვლელობისათვის – 2, ცეცხლის წაკიდებისათვის – 8, ავაზა-
კობისა და მტაცებლობისათვის – 142, ქურდობისათვის – 712,
ქურდობის დაფარვისათვის – 79, მაშენიკობისათვის – 36,
ყალთაბანდობისათვის – 19, ცხენისა და საერთოდ საქონლის
ქურდობისათვის – 67, კერძო კაცთა საკუთრების წინააღმდეგ
ჩადენილ დანაშაულთათვის – 69 და ქორწინების წინააღმდეგ
დანაშაულობისათვის – 19.

1897 წლის 1 იანვარს სულ 78 ავადმყოფი პატიმარი ყო-
ფილა”.

ხელმოწერა

★ „ქალაქის პირველის ნაწილის პოლიციელმა ბიტურიამ შეიპყრო ტფილისის მოქალაქის შვილი გაბრიელ ზანგოლაძე, 19 წლისა, რომელსაც ორი გოჭი და ერთი მამალი მოეპარა.

ზანგოლაძე წინადაც ქურდობის გამო მეტეხის საპატიმროში იყო დამწყვდეული და მხოლოდ ამ რამდენისამე დღის წინად განათავისუფლეს იქიდან.

ეხლა ზანგოლაძე ხელ-ახლად იქმნა დაპატიმრებული”.

ქუჩი „გრანდ-ოტელიან“¹

★ „1897 წლის 21 დეკემბერს, „გრანდ-ოტელის“ სასტუმროში შეპყრობილ იქმნა ამაიაკ მინასიანცი, რომელსაც დიდი ხანია რაც პოლიცია დაედებს და რომელიც ბარათაშვილის სახელზედ დაწერილის ყალბის პასპორტით სცხოვრობდა.

ამ კვირა ნახევრის წინად მინასიანცს ხაშურის სადგურზედ ბატონ ნოვოსელსკისთვის ჩემოდანი ტანისამოსით და 1500 მანეთის თამაშუქებით მოუპარავს, იმავე დღეს ტფილისის სადგურზედ თავად ერისთავისათვის ორი ჩემოდანი მოუპარავს.

მინასიანცმა გარდა ამისა გამომძიებელს გამოუცხადა, რომ ოპერის მომღერალს კამიონსკისაც მე მოვპარე ქურქი“.

„საქართველოს სამხედრო გზა, მიხეილის ხიდი“.

დიმიტრი ერმაკოვის ფოტო. ეროვნული ფოტომატიანე

¹ ძველი თბილისის ცნობილი სასტუმრო „გრანდ-ოტელი“, მდებარეობდა დღევანდელი ათონელის ქ. №29/ ხიდის ქ. №1, ასევე ყოფილი სასტუმროს „ლონდონის“ პირდაპირ.

მკვლელობა ვენის ჰაიმთან

★ „1898 წლის 3 ოქტომბერს, ვერაზედ, ჯერის მახლობლად, სალამოს 10 საათზედ, მეტად შემადრწუნებელი მკვლელობა მოხდა. მოჰკლეს აზნაური დავით გაბაშვილი, რომელიც ამ სალამოს ერთ ვილაც ქვის მთელელთან ერთად ტფილისში მოდიოდა. როდესაც გაბაშვილი და იმის თანამოგზაური ჯვარს მიუახლოვდნენ, უკანიდგან ვილაც მეეტლემ დაუჭყყვლათ „ხაბ-არდაო“¹. გაბაშვილმა მიუგო, რომ გზა დიდია და თავისუფლად შეგიძლიანთ გავლაო. არც-კი გაუთავებია ეს სიტყვები, რომ გაქანებული ეტლი შეაჩერეს, გადმოხტნენ შექეფიანებული ყმაწვილები და მისცვივდნენ მგზავრებს.

ერთმა მათგანმა დაიჭყვილა „ხანჯალი ამოიღეთო“ და რალაც დაჰკრა თავსა და ზურგში ქვის-მთელელს, რომელიც იმ წამსვე განზედ გავარდა და იქვე მიიმალა. მაშინ ყმაწვილები გაბაშვილს მისცვივდნენ და დაუშინეს ხანჯალი. შემდეგ ეტლი ხელ-ახლა გააქანეს. ეტლში ვილაც ქალიცა მჯდარა.

¹ განზე ჩამოდექი, ჩამომეცალე, გზა მომეცი, იოსებ გრიშაშვილი, ქალაქური ლექსიკონი, გამომცემლობა „სამშობლო“, 1997 წ.

„საქართველოს სამხედრო გზა, ვერა, ხიდი და ბალები“.
დიმიტრი ერმაკოვის ფოტო. ეროვნული ფოტომატიანე

როდესაც ეტლი ამ ადგილს განშორდა, ქვის-მთლელი მიწაზედ გართხობილს გაბაშვილთან მივიდა და ჰკითხა, რა ამბავიაო, გაბაშვილმა ძლივს მიუგო – „აი, მიყურე რა მიყვესო“ და იქვე სული განუტევა. გაბაშვილისთვის ხანჯალი თავსა და ხელში დაეკრათ.

იმავე საღამოს ბოქაულმა ფირუმოვმა გამოძიება დაიწყო და აღმოაჩინა, რომ მკვლელობა ჩაედინათ თავად შიხიტუსიშვილს, თავად ვლადიმერ ბარათაშვილს, ალექსანდრე ტერ-შროვანოვს და აზნაურს გიორგი ოსიტაშვილს. ამ ყმაწვილებს ვიღაც ქალთან ერთად „ფანტაზიის“ ბაღში¹ უქეიფიათ და იქიდგან დაღუპულები წამოსულან.

¹ დღევანდელი „ვარდების ბაღი“.

ბოქაულმა იმავე საღამოს დააპატიმრა შიხი ტუსიშვილი. დანარჩენნი მეორე დღეს თვით გამოცხადდნენ პოლიციაში, მათ შორის გიორგი ოსიტაშვილიც ხელსა და ფეხში დაჭრილი აღმოჩნდა. ამათგან რომელმა მოჰკლა გაბაშვილი, ჯერ არ უწყიან. ოთხივენი 4 ოქტომბერს მეტეხის საპყრობილეში დააპატიმრეს.

მოკლული გაბაშვილი 40 წლის უცოლშვილო კაცი იყო. ტფილისში სახლი ჰქონდა, ვერაზედ კიდევ საძოვარი და სათიბი მამულები, ცხოვრობდა კუკიაში”.

სტატისტიკური მონაცემები

★ „1898 წლის განმავლობაში ტფილისში ჩაუდენიათ 1611 დანაშაული, რომელთა გამო სამოსამართლო დაწესებულებათ სხვა-და-სხვა გვარი სასჯელი გადაუწყვეტია 807 მამაკაცისა და 33 დედაკაცისათვის. ქურდობა მომხდარა 572, გაძარცვა – 29, მოტყუება – 16, მკვლელობის განზრახვა – 2, ყაჩაღობა – 1, დაჭრა – 58, მკვლელობა – 18 და სხვ”.

„თქვენო ბიწყინვაღებაჲ, გამძანცვეს!“

★ ეს სახალისო ამბავი ტფილისის პოლიციის მეათე სამმართველოში მომხდარა. დილაუთენია ვილაც კაცი თეთრეულის ამარა გამოჭიმული ბოქაულის წინაშე და ჯარისკაცთათვის დამახასიათებელი მანერით მიუმართავს:

– თქვენო ბრწყინვალეზავ, გამძარცვეს.

– ვინ გაგძარცვა?

– რა მოგახსენოთ! გამომელვიძა და ვნახე, რომ არსად იყო არც წაღები, არც შალვარი, არც რევოლვერი...

– რა რევოლვერი?

– ხმალიც-კი წაიღეს!..

– მერე შენ ვინა ხარ?

დაზარალებული პოლიციელი ეფრემ ნოვოკრეშჩევი აღმოჩენილა, რომელიც სულ ახალი მიღებული ყოფილა სამსახურში. იმ დღეს, როდესაც ავადასახსენებელი ამბავი შეემთხვა, ნაძალადეგში ყოფილა დანიშნული სადარაჯოდ, თუმცა, ცოტათი ჩასთვლიმა და...

„რალა თქმა უნდა, ეს ფხიზელი პოლიციელი იმ წამსვე დათხოვნილ იქმნა სამსახურიდგან“.

„ჩაის პარლი“...

★ „ტფილისის პოლიცია ამ უამად დაეძებს ტფილისის მოქალაქეს ვასილ მირზოევს, რომელსაც აქ მეტსახელად „ჩაის ვარდს“ ეძახიან, რომლისთვისაც ტფილისის ოლქის სასამართლოს ცრუ-მოწმეობისათვის დაპატიმრება მიუსჯია და ამის გამო სადღაც იმალება თურმე“.

თავხედური ქურდობა...

★ კვირას, 19 ნოემბერს, პოლიციის მე-9 ნაწილში ვორონცოვის ხიდზედ სასტუმროს „ვენეციის“ ქვეშ მოთავსებულ ვასილ პერლოვის მაღაზიაში შემდეგი თავხედური ქურდობა აღმოაჩინეს: ვილაც ბოროტ-განმზრახველს, რომლის ვინაობა ჯერ ვერ გამოურკვევიათ, დაუქირავებია აღნიშნულ სასტუმროს ერთი ნომერი, რომლის იატაკი გაუბურღავს, საიდგანაც ჩაპარულა შერჩეულ დროს ვ. პერლოვის მაღაზიაში, გაუტეხია ფულის კასა და ამოუღია 3355 მან.

ქურდობა მომხდარა 18 ნოემბერს შაბათ ღამით.

მეორე ღღეს, კვირა დილას, უცნობი ქურდი თვალების ფშვინებით გამოსულა სასტუმროს ნომრიდგან და მოსამსახურესათვის განუცხადებია, თვალები მტკივა და მკურნალთან მივეშურებიო.

ქურდი იმ დროიდან სადღაც მიიმალა და ჯერ ვერ აღმოუჩენიათ.

პატარა ქაღვბით ვაჭრობა...

★ „პოლიციამ აღმოაჩინა, რომ სიდონია გურიელისას ხელობად გაეხადნა პატარა ქაღვბით ვაჭრობა. სხვათა შორის, ერთი თორმეტი წლის ქალი გაეუპატიურებინა. ამის შესახებ ბრალმდებელს ოქმი უკვე შეუდგენია და ჩაუბარებიათ იგი ბრალდებულისათვის.

ტფილისის ოლქის სასამართლომ დამნაშავედ სცნო გურიელის ქალი და გადაუწყვიტა მას ყოველისავე უფლებისა და უპირატესობის ჩამორთმევა და 1 ½ წლით პატიმართა როტაში დაპატიმრება“.

მეტეხის სატუსალოს თავგადასავალი

✱ „მეტეხი, ეს თვითმპყრობელობის აკლდამა უკვე სახურავ-აყრილი ინგრევა საძირკვლიანად, როგორც უკვე დაინგრა მისი გამომტედი წესწყობილება.

მეტეხი ერთად-ერთია და ღირსშესანიშნავიც რევოლუციის სისხლით დაწერილ ისტორიაში. აქ ტყვედ ყავდათ გამომწყვდეული მთის არწივი, ორჯონიკიძე, კალინინი, კამო. აქ მოჰკლეს ჯალათებმა ლადო კეცხოველი – ეს დაუვიწყარი, სწორუპოვარი თანამებრძოლი კობა ჯუღაშვილისა.

და დღეს ინგრევა ეს მეტეხი.

მეტეხის ციხის ხედი

ჩქარა მისი ნასახიც აღარ დარჩება. მის ადგილას ალიმართება დიადი სასახლე ხელოვნებისა..."¹

ასეთია მეტეხის ციხის რეალობა 1936-1937 წლებში, ახალ ქალაქში, რომლის თავზეც უკვე წლებია, რაც, საუბედუროდ, წითელი დროშა ფრიალებს...

ეს ის პერიოდია, როდესაც „კაენის სულის აღზევება“ ახლოვდება და სულ მალე, საბჭოთა რეჟიმისთვის მიუღებელი სუბიექტები, ე.წ. „ხალხის მტრები“ და ა.შ. მეტეხის ციხის ნაცვლად, ან გულაგში ხვდებიან, ან უკვალოდ ქრებიან, ანდა სულაც პირდაპირ ხვრეტენ.

1937 წელს, „ლენინ-სტალინის პარტიის საუკეთესო შვილის, ამხანაგ ლავრენტი ბერიას თაოსნობით, მეტეხი ხელოვნებისა და მეცნიერების კერად არის გადაქცეული“.

გაზეთ „ლიტერატურულ საქართველოში“ მეტეხის, „თვითმპყრობელობის აკლდამის“ შესახებ, საბჭოთა სულისკვეთებით გაუღენთილი ისტორიაცაა მოთხრობილი:

„მეტეხი და მისი მიდამოები ქართველ მეფეთა რეზიდენცია იყო. საუკუნეების მანძილზე ეს ადგილი მრავალჯერ აყვავებულა, მეფეთა შესანიშნავი პალატებით, კარის ეკლესიებით, ქართული ხუროთმოძღვრების უდიდესი ძეგლებით დამშვენებულია მტკვრის ეს კლდოვანი ნაპირი. სასტიკი დამპყრობლების მსახვრალი ხელით მრავალჯერვე დანგრეულა და ნაცარტუტად ქცეულა ფეოდალური საქართველოს ეს ამაყი გული. უკანასკნელად პატარა კახმა წაართვა ის ირანელთ...“

1819 წელს მეფის რუსეთის სატრაპმა, გენერალმა ერმოლოვმა ააფეთქა და მიწასთან გაასწორა მეტეხის ყველა ის-

¹ ლევან მეტრეველი - „ჩემი დედაქალაქი“, გაზეთი „ლიტერატურული საქართველო“, 1936 წ.

ტორიული ნაგებობა [დარჩა ერთი ეკლესია] და ამ დიდებულ ნანგრევებზე, თითქოს განზრახ, საქართველოს ნაციონალურ-განმათავისუფლებელი მოძრაობის დათრგუნვისა და საქართველოს მშრომელთა დამონების სიმბოლოდ აღმართა საშინელი, სისხლიანი საპყრობილე.

მეფის რუსეთისა და მენშევიკების ბატონობის დროს მეტეხით უსწორდებოდნენ ყველას, ვინც გაბედავდა შავზნელი რეაქციის და მენშევიკური სატრაპების წინააღმდეგ ხმის ამოღებას. აქ ახრჩობდნენ ხალხის საუკეთესო შვილებს...

დაანგრის საპყრობილის მთავარი, სამ სართულიანი კორპუსი, რომელსაც ეზოს უდიდესი ნაწილი ეჭირა. დროებით მომსახურეობისათვის მთლიანად გადააკეთეს ციხის დანარჩენი კორპუსები. მთავარი კორპუსის ნანგრევებზე აშენდება სამსართულიანი დიდი სახლი ხელოვნების მუზეუმისათვის. ამ სახლში გამოფენილი იქნება ქართული ხელოვნების შესანიშნავი ძეგლები.

ასეთია მეტეხი დღეს. თავისუფალ, სოციალისტურ საქართველოში იგი გადაქცეულია მეცნიერებისა და ხელოვნების კულტურულ კერად¹.

ასეთი იყო მეტეხი მაშინ, 1937 წლის 30 აპრილს. თითქმის საუკუნის შემდეგ კი, დამოუკიდებელ, თავისუფალ საქართველოში, ოდესღაც – მეტეხის ციხის, შემდეგ კი სატუსაღოს კარის ეკლესიის გარე ფასადზე, ერეკლე მეორეს ისტორიულ წარწერასთან ერთად, მეფის რუსეთის, საქართველოს პირველი რესპუბლიკის, თუ საბჭოთა რეჟიმის დროინდელი პატიმრების მიერ ქვაზე ამოკაწრული მინაწერები გვხვდება.

¹ გაზეთი „ლიტერატურული საქართველო“, 30 აპრილი, 1937 წ.

დღეს, ძველ ფოტოებთან, თბილისის ისტორიის მუზეუმის ხის ფონდში დაცულ მეტეხის ტაძრისა და ციხის მაკეტთან ერთად, სწორედ ეს გაცრეცილი ნაკაწრები გვახსენებს ამ უძველესი ნაგებობის წარსულ ფუნქციას.

ერეკლე მეორის წარწერით დავიწყეთ...

„მეტეხი, ქართული წარწერა აღმოსავლეთის კედელზე“.
დიმიტრი ერმაკოვის ფოტო. ეროვნული ფოტომატიანე

ეს ის წარწერაა, რომელიც მეტეხის ეკლესიის კედელზე მას შემდეგ გაჩნდა, რაც ერეკლემ ციხე სპარსელებს წაართვა:
★ „მეფემ ერეკლემ ეს ციხე მტერსა წაართო ძალადო, აიღო ჯვარი ქრისტესი, წინ მიიმძღვარა ფარადო, დაიხსნა ეკლესიანი, ეხლა აქვს საყდრის კარადო, მღვთის მოყვარეს ხელმწიფესა ასე სჭირს ამას გვარადო! მხვთის სადიდებლად მეოხეთ მეორის ერეკლესია...“

ამ წარწერას ერთი საინტერესო ისტორიაც უკავშირდება, ამბავი 1878 წელს, გაზეთ „დროებაში“ გამოქვეყნებული „ფიციკ-ნიუსისა“:

★ „თბილისის მეტეხის ღვთის შშობლის ეკლესიიდან გადმოვარდნილა და დაკარგულა ერთი დიდი ქვა, რომელიც იმითი იყო შესანიშნავი, რომ ზედ ეწერა ერთი დიდი ლექსი ბატონიშვილის ირაკლის, როდესაც იმას აბატ-ხანზედ გაუმარჯვნია.

მაშინ იქ წირვა გადაუხდია ანტონ საქართველოს კათოლიკოსს და ის ლექსიც სახსოვრად დაუწერიათ მეფე ერეკლეზედ.

იმედი გვაქვს, რომ არხეოლოგიური კომისია ამ საქმეს ყურადღებას მიაქცევს და არ დაჰკარგავს ამ ძვირფასს ქვას“.

აღნიშნულ ცნობას, რომელიც სიცრუე აღმოჩნდა, მეტეხის ეკლესიის მღვდლის, მ. ი. ლომოურის გამოხმაურებაც მოჰყალიბა:

★ „დროების“ დღიურში, სხვათა შორის, ეწერა, ვითომც ჩემს რწმუნებულს თბილისის მეტეხის ღვთის შშობლის ეკლესიიდან გადმოვარდნილა და დაკარგულა ერთი დიდი ქვა.

რა ახირებული ხასიათი აქვს ამ ზოგიერთებს: თუ რაიმეს მოჰკრეს ყური, უთუოდ ჭეშმარიტებათ უნდა მიიღონ, თუნდაც ის აშკარა ტყუილი იყვეს! ყოველის მხრით უსაბუთოდ, დასარწმუნებლად საქმის გამოუძიებლათ მოსდგებიან და „ზედნადებით“ აერცელებენ ხალხში ამ გაგონილ, მაგრამ საეჭვო ამბებს!..“

ალბათ ეს ერთადერთ წარწერაა, რომელიც მეტეხის ტაძრის ფასადზე პატიმრებს არ დაუტოვებიათ; რაც შეეხება სხვა წარწერებს, მათი დიდი ნაწილი დაზიანებულია, ამიტომაც შინაარსის ამოკითხვა დღეს რთული და რიგ შემთხვევაში წარ-

მოუდგენელიც კია, თუმცა, ზოგიერთი გარკვევით იკითხება, მაგალითად:

პატიმართა წარწერები.
მეტეხის ეკლესიის კედელზე

ამ წარწერებს მოგვიანებით კვლავ დაუზღურუნდებით. ახლა უშუალოდ სატუსაღოში არსებულ ვითარებას რაც შეეხება; როგორც გაზეთ „დროების“ რედაქციისთვის პატიმარ – ისიდორე იოსავას მიერ გაგზავნილი წერილიდან ვიგებთ,

1878 წლის 1 აგვისტომდე, მეტეხის საპყრობილეში მყოფი ტუსაღების მდგომარეობა და ქცევა ერთობ სასაცილო იყო, რადგან, როგორც კი ახალ ტუსაღს მიიყვანდნენ ციხეში, ორასზე მეტი პატიმარი გარს შემოეხვეოდა და ახალ ამბებს ეკითხებოდა, ხოლო „მეტადრე თუ ნასწავლი ვინმე ჩაუვარდებოდათ ხელში, თქვენი მტერია, იმას არც დღე და არც ღამე ექმნებოდა მოსვენება სხვა და სხვა კითხვებისაგან“.

„თუ ვისმეს დაიბარებდნენ სუდში გასასჯელათ ან ჩვენების ჩამოსართმევად და მოახერხებდა გაზეთის შემოტანას, ერთი ძლიერ შესანიშნავი კამედია მაშინ შეიქმნებოდა, ხალხი ერთი მეორეზედ დგებოდნენ და გულს მოდგინედ უგდებდნენ ყურს კითხვას გაზეთისას. ბაზარნიკი რამდენიც ბაზრიდგან დაბრუნდებოდა, ერთბაშად ორმოცი მეტი ხმა ერთად ყვირილით ეკითხებოდა, ახალი ამბავი რა ისმისო!“

როგორც ჩანს, ამ გარემოებამ აიძულა და ისიდორე იოსავამ, სხვა რამდენიმე ტუსაღთან ერთად შეძლო ჯერ ციხის ადმინისტრაცია დაერწმუნებინა, შემდეგ კი თბილისში გამომავალი გაზეთების რედაქტორები, რომ პატიმრებისთვის საკითხავად ყოველ დღე ახალ-ახალი გაზეთები მიეწოდებინათ.

ამ სასარგებლო ინიციატივამ პატიმრების ცხოვრებაში კიდევ ერთ, მნიშვნელოვან მოვლენას ჩაუყარა საფუძველი.

აი, რას წერს მეტეხის ციხის ეკლესიის მღვდელი, ივანე ლომოური 1880 წელს:¹

¹ გაზეთი „დროება“, 29 აპრილი, №89, 1880 წ.

„ეს მეხუთე წელიწადი მიდის, რაც მე მეტეხის ციხის ეკლესიის მღვდლათა ვარ. ამ წარსული ხუთის წლის განმავლობაში დავინახე, რომ ტუსალების მომეტებულმა რიცხვმა იცის წერა-კითხვა... ამასთანავე მოგეხსენებათ, რომ მეტეხის ციხეში ხშირად არიან ხოლმე დამწყვედულნი წიგნის კითხვას შეჩვეული ადამიანები. ეს ხალხი, როდესაც კი შეედივარ ხოლმე მათთან, მეხვევიან გარშემო და შემომთხოვენ ერთსა-და-იმავეს: – წიგნები, მამაო, წიგნები!..

ამ თხოვნამ და ტუსალების ცხოვრების გაცნობამ მაფიქრებინა პატიმართა ბიბლიოთეკის გამართვა მეტეხის ციხეში. ამას საფუძველი უკვე დადებული აქვს... ვსთხოვ ახლა ჩვენს საზოგადოებას აღმოუჩინოს ამ ბიბლიოთეკას თვისი შემწეობა თითო-ოროლა ზნეობიან წიგნის შემოწირვით...”

ივანე ლომოურისაგან დაწყებული საქმე კეთილად დაგვირგვინებულა და მეტეხის სატუსაღოს ბიბლიოთეკისათვის არაერთ ადამიანს შეუწირავს წიგნი. მეტეხის ტუსალების ბიბლიოთეკისთვის დახმარება აღუთქვამს თფილისის მუსლიმთა მუფთსაც, რომელიც სატუსაღოში სტუმრად ყოფილა და ივანე ლომოურს შეჰპირებია, რომ „ოსმალეთიდან დაიბარებს კარგს, საკითხავ და სამღვთო წერილს წიგნებს და ამ ბიბლიოთეკას შესწირავს”.

ამ კარგ და მისასალმებელ ამბებს, დროთა განმავლობაში, არანაკლებ მისასალმებელი ინიციატივები მოჰყოლია:

„ჩვენ გვითხრეს, რომ მეტეხის სატუსაღოს პატიმრებს ორი ხორო შეუდგენიათ – სამხედრო პატიმრებს ცალკე და სამოქალაქოს ცალკე და კვირაში ოთხ-ჯერ გალობენ საეკლესიო გალობას მეტეხის ეკლესიაში”.

1886 წელს, მეტეხის ციხეში აუშენებიათ ცალკე განყოფილება მცირეწლოვან დამნაშავეთათვის, სადაც დაწყებითი სასწავლებელი და სამკურნალოც ყოფილა მოწყობილი; ასევე,

გაუმართავთ პურის საცხობი ტუსალებისათვის, რომელიც დღეში 40 ფუტამდე¹ პურს აცხობდა და „წყლის ამოსაყვანი მაშინა, რომელიც 1000 ვედრამდე წყალს იძლევა ყოველ დღეო. წყლის ამოსაყვანი მაშინა იმიტომ გაუმართავთ, რომ მარტო ტუსალებზე წელიწადში 500 მანათის წყალი იხარჯება თურმე“.

1888 წელს მეტეხის ციხის ზედამხედველს, ბატონ ჯაჯანოვს საპყრობილეთა კომიტეტისათვის წარუდგენია პროექტი იმის შესახებ, რომ ტფილისის ქუჩები ტუსალებს დაესუფთავებინათ, 1893 წელს კი მეტეხის საპატიმროში პატიმართათვის სხვადასხვა ხელობათა სწავლება შემოუღიათ.

„ამ უამად აქ გამართულია ჩინებული სტამბა. ამ მოკლე ხანში ამ სტამბისათვის უნდათ შეიძინონ ქართულ-სომხურისა და თათრულის ენის ბეჭდვისათვის ასოები, რომ ამ ენებზედაც შესძლონ საქმის აღება; დღემდე მხოლოდ რუსულ ენაზედა ჰქონდათ.

აქვე, ამ საპატიმროში, მშვენიერად გამართული სამრეცხველოა, სადაც ქალაქის მცხოვრებთ შეუძლიანთ შეუკვეთონ ყოველ გვარის თეთრეულის რეცხვა. ამისათვის გამართულია ცალკე ეტლი, რომელიც მსურველთან მოვა, თეთრეულს ჩაიბარებს, სამრეცხველოში მიიტანს, აქ დარეცხენ, დაათოვბენ და მერე ისევ ბინაზედ მიუტანენ პატრონს. ყველა გვარ თეთრეულისათვის ერთხელვე გარდაწყვეტილი ფასია დანიშნული“.

მომავალში საქმე ისე წავიდა, რომ ტფილისის მეტეხის საპატიმროს პატიმრები, იმის გარდა, რომ სტამბაში მუშაობდნენ, სწავლობდნენ ასევე: დურგლობას, წიგნების კაზმეას, მეჩექმეობასა და თერძობას. კერძო შეკვეთებს კი მცირე

¹ მასის ერთეული, 16, 38 კგ.

„მეტეხის ციხე, ეკლესია ჩრდილო-აღმოსავლეთიდან.
 დიმიტრი ერმაკოვის ფოტო. ეროვნული ფოტომატიანე

ფასად, მეტეხის საპატიმროსთან დაფუძნებულ სათერძო და საჩექმო სახელოსნოებში იღებდნენ, სადაც პატიმრები მცოდნე ხელოსანთა ხელმძღვანელობით მუშაობდნენ.

ეკ კი არა და, მთავრობას ისიც განუზრახავს, რომ „პატიმრებს ასწავლოს ბალოსნობა, ბოსტნეულობის და ყვავილების მოყვანა, რისთვისაც მოუწვევია მასწავლებლად მეზალე, ბ-ნი კინცელი“.

ამ ყველაფრის მიუხედავად, როგორი სანაქებო პირობებიც არ უნდა ყოფილიყო შექმნილი, ციხე მაინც ციხეა და აბა სად გაგიგიათ ისეთი სატუსალო, საიდანაც პატიმრებს გაქცევა არ ეცადათ?!

★ „ჩვენ გვატყობინებენ, რომ 2 აპრილს, [1884 წ.] დილის 9 საათზე, მეტეხის ციხის კარებიდამ გაიქცა ერთი ტუსალი, რომელიც მოჰყავდათ სალდათებს ნავთლუხის საავადმყოფოდგან. გაქცევა მომხდარა ამ გვარად:

როდესაც ტუსალი მიუახლოვდა ციხის კარებს, უცებ მოიხსნა ფარაჯა, მიაგდო სალდათს, დაჰკრა ფეხი და გაქუსლა. წინ დახვდა მაღალი კედელი ციხისა, იქიდან გადმოხტა ქუჩაზე, ეცა ხოსროევის ქარვასლას და შევარდა შიგ. ცოტა ხნის უკან, ამ ქარვასლის ბნელ გასავალ კარებთან, მეორე მხარეზე, დაჰხვდა მას ქარვასლის ყარაული, რომელმაც შეაჩერა დაიჭირა მინარბენი კაცი. ამავ დროს მოასწრეს შეშინებულმა სალდათებმაც, რომელნიც ისე გაბრაზებულნი იყვნენ, რომ დაუწყეს ტუსალს თოფის კონდახებით საშინელი ცემა.

ერთმა სალდათმა დაჰკრა კონდახი შიგ საფეთქელში, კაცი დაეცა უგრძნობლად, სისხლმა გადმოჰხეთქა თავის კეფიდგან და ცხვირ-პირიდგან.

ააყენეს იგი, ხელმეორედ დაუწყეს კონდახებით ცემა და ასრე, ცოცხალ-მკვდარი კაცი, წაიყვანეს ციხეში.

ამბობენ, რომ ეს ავაზაკი შარშანაც გაექცათ სასამართლოს კარებიდამ, მაგრამ მაშინაც დაეჭირათ და მიიმედაც იყო თურმე დაჭრილი”.

★ „ინისის 5-ს, [1887 წ.] ღამე, მეტეხის ციხიდან გაქცეულა სამი პატიმარი. ტუსალებს გამოუნგრევიათ კედელი და მტკვრის პირზე გასულან. სულყველანი ბორკილებიანი ყოფილან; ერთს ბორკილი შეუხსნია და ციხეში დაუტოვებია”.

★ „სამშაბათს, ამ თვის 23, [ოქტომბერი, 1890 წ.] საღამოს ექვს საათზე, როდესაც ტუსალები სამუშაოდგან მიჰყავდათ მეტეხის საპატიმროში, ერთი ტუსაღათგანი, კარლ დეკკერი, გაექცათ და დაემაღათ.

დეკკერი 28 წლისაა და სამის თვითა ჰქონდა დაპატიმრება გადაწყვეტილი იმ მიზეზით, რომ თეირანში, ამ რუსეთის ქვეშევრდომს, ზარაფხანიდგან ვერცხლი მოეპარა”.

★ „30 იანვარს, [1897 წ.] ღამე გაიქცა მეტეხის ციხიდან ოსმალეთის ქვეშევრდომი პატიმარი, რომელსაც გადაწყვეტილი ჰქონდა კატორღაში გაგზავნა.

ამბობენ, პატიმარი ჯერ ციხის კედელზედ გადაძვრა და მერე მტკვრისაკენ დაეშვა წვიმის მილზე. აქ პატიმარს ელოდა ნავი, რომელმაც მტკვრის მეორე ნაპირას გადიყვანა.

პატიმარი ჩითახოვის ქარხნის ეზოში შევიდა და აქ დაიჭირეს. გაქცეული პატიმარი ისევ მეტეხის ციხეში წაიყვანეს”.

ახლა კი გაცილებით უფრო სერიოზული, ჯგუფურ გაქცევებზეც ვახსენოთ ორი სიტყვა.

1886 წელს, მეტეხის ციხიდან, კატორღაში გასაგზავნი ოთხი ავაზაკი გაქცეულა: ღარიბოვი, კოლა ფერაძე, დათოშვილი და კულიჯანოვი.

ღარიბოვი ყარაულს შეუნიშნავს მაშინ, როცა ის წვიმის მილზე ჩამოდირდა და იქვე მოუკლავს. კოლა ფერაძეც მა-

მეტეხის ციხის სამხრეთი კორპუსი.
ეროვნული ფოტომატიანე

ლევე დაუჭერიათ საპიერის ქუჩაზე. ორი თვის შემდეგ, მესამე დამნაშავეს – დათოშვილის ჯერიც მოსულა, რომელიც ქალაქში, ვაგზლის ახლოს, თეიმურაზოვის და სტეფანე ბაჯალოვის დუქანში იმალებოდა.

დათოშვილი მე-5 განყოფილების პრისტავის თანაშემწეს, სვიმონოვს დაუჭერია. სვიმონოვს შეატყობინეს თურმე რომ დათოშვილი ხშირად დადის ხსენებულ დუქანში და თუშურ ნაბდის ქუდს ატარებსო. სვიმონოვი შუალამისას წასულა იქ, მაგრამ სამიკიტნოში უთქვამთ: დათოშვილი აქ არ არისო. მაშინ სვიმონოვს მოუთხოვნია, რომ დაეთვალიერებინებინათ პატარა ოთახი, რომელშიც საშინლად ბნელოდა, რაზეც უარი მიიღო. რევოლვერით შეიარაღებული სვიმონოვი ოთახში შევარდნილა, სადაც დათოშვილს შეეჯახებია, რომელსაც უშველებელი ხანჯლისთვის წაუვლია ხელი და როცა სვიმონოვს დამბაჩა მოუღერებია, დათოშვილს ქართულად უთქვამს: „ნუ მესვრი, ისეც დაგნებდებო, ოღონდ ნუ მომკლავო“.

მეოთხე გაქცეული – კულიჯანოვი, რომელიც არაერთხელ უნახავთ ქალაქის ქუჩებში თავისუფლად მოსიარულე, რთული მოსახელთებელი გამომდგარა. მეტიც, „ამ დღეებშიაც ვიღაცის პირით პრისტავის თანაშემწესათვის, ბატონი სიმონოვისათვის, აი, თურმე რა შემოუთვლია: „თუ ჩემი ნახვა გინდა, გომბორის გზაზე გამოდიო, სადაც მე ოთხშაბათობით და პარასკეობით ვიმყოფებო, მოდი და იქა მნახეო“.

მოგვიანებით, გაქცეულთა საქმე ტფილისის ოლქის სასამართლომ განიხილა და ბრალდებულებს შესაბამისი სასჯელი მიუსაჯა.

გაქცევა იქით იყოს და მეტეხის საპატიმროში არც კაცის კვლა ყოფილა იშვიათი რამ; 1887 წელს, ტუსად ნოზაძეს მეორე ტუსადი – ბაქრაძე ჯიბის დანით მოუკლავს.

როგორც მეტეხის ციხის ადმინისტრაციის გამოძიებიდან გარკვეულა, ნოზაძეს დანა საკუთარ ლეიბში ჰქონია დამალული; ამის გამო, ადმინისტრაციას გადაწყვეტილება მიუღია და შესაბამისი განკარგულებაც გაუცია, რომ „ტუსალებს ნება აღარა ჰქონდეთ ციხეში თავისი საკუთარი ლოგინი მოიტანონ, რადგან შეიძლება ამ ლოგინში სხვა-და-სხვა იარაღი ჰქონდეთ დამალულიო...“

☆ ახლა კი, დავუბრუნდეთ მეტეხის ციხის ფასაღზე არსებულ წარწერებს, რომლებიც ზემოთ უკვე ვახსენეთ. ერთ-ერთ წარწერაზე გარკვევით იკითხება რამდენიმე გვარი, მათ შორის: „Качаури, Качаров, Бастричев...“

დავით კაჩაური, კაჩაროვი, ბასტრიჩევი პეტრე პავლეს ძე.

თბილისის გუბერნიის ჟანდარმთა სამმართველო.

საქართველოს ეროვნული არქივი

ამ ტუსაღთა თავგადასავალს და მეტეხის ციხეში მოხვედრის ამბავს გაზეთ „ცნობის ფურცელში“ მივაკვლიეთ.

როგორც აღმოჩნდა, 1905 წლის ზაფხულში, „გრანდ-ოტელის“ სასტუმროში რამდენიმე ახალგაზრდა დაიჭირეს – „ყუმბარებით“. ექვს კაცს: დავით ნიკოლოზის ძე კაჩაურს, კასპერ ბეიგარის ძე კაჩაროვს, შიო მოსეს ძე პავლიაშვილს, პეტრე

პავლეს ძე ბასტრიჩევს, ვლადიმერ ნიკოლოზის ძე ხუდადოვს და ალექსანდრე წკიპურიშვილს ბრალი ედებოდათ ყუმბარების დამზადებასა და კავკასიის საპოლიციო ნაწილის უფროსის გენერალ-მაიორ შირინკინის მოკვლის განზრახვაში.

გამოძიების დასრულების შემდეგ, 1906 წლის 15 მარტს, საქმე ტფილისის სასამართლო პალატამ ხალხის დაუსწრებლად განიხილა – „მხოლოდ ბრალდებულთა მშობლებთაგან დედებს ან დებს მიცეს ნება, ხოლო მამებს ან კაცთაგან ნათესავები არავინ დაუშვეს სხდომაზედ“.

რამდენიმე დღის შემდეგ, 18 მარტს, „პალატამ დიდძალ ხალხის თანადასწრებით გამოაცხადა განაჩენი, რომლითაც დამნაშავედ იქმნენ ცნობილნი უკვე აღნიშნულ ბრალდებაში კასპარ კაჩაროვი, შიო პავლიაშვილი, პეტრე ბასტრიჩევი და დავით კაჩაური და მიესაჯა ყოველ უფლებათა ჩამორთმევა და რუსეთის შორეულს ადგილებში საუკუნოდ გადასახლება, ხოლო პალატამ ალექსანდრე წკიპურიშვილი და ვლადიმერ ხუდადოვი უდანაშაულოდ სცნო და გაამართლა ორივენი...“

* * *

P.S. დასასრულ, კიდევ ერთი საგულისხმო ამბავი მეტეხის ციხის ტუსაღების მდგომარეობაზე, რომლის შესახებაც გაზეთი „დროება“ 1884 წელს წერდა:

★ „ჩვენ გვატყობინებენ, რომ ის მთიელები, რომელნიც აქ ციხეში დაჭერილები არიან, აქაურ სიცხეს ვერ იტანენ და ხშირ-ხშირად ავადმყოფობენ. ცუდი არ იქნებოდა, ამ გვარი ტუსაღებისთვის ყურადღება მიექციათ და საქმის გათავებამდის მაინც მთის რომელსამე, თუნდა თიანეთის, ციხეში ჰყოლოდათ“.

დასკვნის მაგიერ

★ ავად თუ კარგად, ასე ცხოვრობდა ქალაქი მანამ, სანამ ტფილისი მსოფლიო კრიმინალურ რუკაზე კაშკაშა ვარსკვლავით მოინიშნებოდა, ანუ იმ შემთხვევამდე, როდესაც 1907 წლის ივნისში, ერევანსკის, დღევანდელი – თავისუფლების მოედანს ძლიერი აფეთქების ხმა გააყრუებდა...